

UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE
WYDZIAŁ TEOLOGICZNY

ks. mgr lic. Andrzej Nackowski

PROBLEMATYKA UCHODŹSTWA
W ŚWIETLE POSOBOROWEGO NAUCZANIA KOŚCIOŁA
STUDIUM MORALNOTEOLOGICZNE

Praca doktorska napisana na seminarium
z teologii moralnej pod kierunkiem
ks. prof. dra hab. Jana Orzeszyny

KRAKÓW 2023

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	3
WSTĘP	6
ROZDZIAŁ PIERWSZY	
ZJAWISKO UCHODŹSTWA I JEGO CHARAKTERYSTYKA.....	16
1. Uchodźstwo i jego miejsce w całości ruchu migracyjnego	17
2. Przyczyny uchodźstwa i jego stan aktualny	27
3. Negatywne skutki związane z uchodźstwem	37
4. Pozytywne konsekwencje uchodźstwa	49
ROZDZIAŁ DRUGI	
PROBLEMATYKA UCHODŹSTWA W PIŚMIE ŚWIĘTYM I W NAUCZANIU KOŚCIOŁA.....	53
1. Doświadczenie uchodźstwa w Starym i Nowym Testamencie.....	54
2. Kościół jako Lud pielgrzymujący	74
3. Nauczanie Kościoła na temat uchodźstwa	83
ROZDZIAŁ TRZECI	
GODNOŚĆ, PRAWA I PODSTAWOWE OBOWIĄZKI UCHODŹCY....	92
1. Godność uchodźcy i jego status społeczny	93
2. Prawa i podstawowe wolności przysługujące uchodźcom	99
3. Problem troski o uchodźców w kontekście chrześcijańskiej <i>ordo caritatis</i> ..	108
4. Podstawowe obowiązki uchodźcy wobec państwa przyjmującego	118
ROZDZIAŁ CZWARTY	
ZJAWISKO UCHODŹSTWA JAKO WYZWANIE DLA WSPÓŁCZESNYCH PAŃSTW I KOŚCIOŁA.....	124
1. Aktualny stan pomocy udzielanej uchodźcom.....	125
2. Wzmocnienie instytucji międzynarodowych i krajowych, zajmujących się problemem uchodźstwa	133
3. Uchodźstwo wyzwaniem duszpasterskim dla Kościoła.....	142
4. Możliwości powstrzymania fal uchodźczych i migracyjnych	158
ZAKOŃCZENIE.....	168
BIBLIOGRAFIA.....	174

WYKAZ SKRÓTÓW

- AC PAWEŁ VI, *Motu proprio „Apostolicae Caritatis” ustanawiające Papieską Komisję Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych* (19.03.1970).
- CV BENEDYKT XVI, *Encyklika o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie „Caritas in veritate”* (7.07.2009).
- DB SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o pasterskich zadaniach Biskupów w Kościele „Christus Dominus”* (28.10.1985).
- DCE BENEDYKT XVI, *Encyklika o miłości chrześcijańskiej „Deus Caritas est”* (25.12.2005).
- DCE BENEDYKT XVI, *Encyklika o miłości chrześcijańskiej „Deus Caritas est”* (25.12.2005).
- De cleri transitu* PAPIESKA KOMISJA DO SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja o przechodzeniu duchownych z jednej diecezji do innej według Soboru Watykańskiego II „De cleri transitu”* (29.06.1974).
- DK SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o formacji kapłańskiej „Optatam Totius”* (28.10.1965).
- Dz. U. UE *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej.*
- Dz. U. *Dziennik Ustaw.*
- EF PIUS XII, *Konstytucja Apostolska o duchowej opiece nad emigrantami „Exul Familia”* (1.08.1952).
- EG FRANCISZEK, *Adhortacja apostolska o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie „Evangeli Gaudium”* (24.11.2013).
- EMCC PAPIESKA RADA DO SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, *Instrukcja „Erga Migrantes Caritas Christi” – miłość Chrystusa do migrantów* (3.05.2004).

- ES PAWEŁ VI, *Encyklika o drogach, którymi Kościół katolicki powinien kroczyć w dobie obecnej przy pełnieniu swojej misji „Ecclesiam suam”* (06.08.1964).
- IRO *Międzynarodowa Organizacja do spraw Uchodźców.*
- KDK SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* (7.12.1965).
- KDK SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* (7.12.1965).
- KK SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen Gentium”* (7.12.1965).
- KKK *Katechizm Kościoła Katolickiego.*
- Konwencja Genewska* ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951.*
- MM JAN XXIII, *Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej „Mater et magistra”* (15.05.1961).
- ONZ *Organizacja Narodów Zjednoczonych.*
- PP PAWEŁ VI, *Encyklika o popieraniu rozwoju ludów „Populorum progressio”* (26.03.1967).
- PT JAN XXIII, *Encyklika o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności „Pacem in terris”* (11.04.1963).
- RM JAN PAWEŁ II, *Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego „Redemptoris missio”* (7.12.1990).
- RM JAN PAWEŁ II, *Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego „Redemptoris missio”* (7.12.1990).
- RN PIUS XII, *Encyklika o miejscach świętych w Palestynie „Redemptoris nostri”* (15.04.1949).

TMA	JAN PAWEŁ II, <i>List apostolski do biskupów, duchowieństwa i wiernych w związku z przygotowaniem Jubileuszu roku 2000 „Tertio Millennio Adveniente”</i> (10.11.1994).
UNHCR	<i>Najwyższy Komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców</i>
UNICEF	<i>Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci.</i>
URNWa	<i>Agencja Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie</i>

WSTĘP

W połowie minionej dekady, najważniejsze media Starego Kontynentu, informowały o kryzysie migracyjnym i uchodźczym, który dotknął szczególnie kontynent europejski. Według danych dostarczonych przez Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców w 2015 roku na świecie było 16,1 miliona uchodźców, czyli o prawie 5 milionów więcej, niż na początku 2011 roku. W 2016 roku liczba ta wzrosła o kolejne pół miliona. Warty zauważenia jest fakt, że jedną trzecią tej liczby, stanowili wówczas uchodźcy przybywający na kontynent europejski¹. Sytuacja ta przyniosła wiele pytań, na które musiały sobie odpowiedzieć między innymi instytucje państwowe i międzynarodowe. Są to pytania o przyczyny tego problemu, możliwe sposoby reagowania, systemy relokacji, czy też najwłaściwszy sposób integracji tych, którzy przybywają. Nie bez znaczenia była też konieczność znalezienia odpowiedzi na pytanie, kto faktycznie potrzebuje pomocy, a kto chce nadużyć gościnności, czy wręcz przybywa celem stworzenia zagrożenia terrorystycznego. Również Kościół musiał zająć stanowisko wobec narastającego problemu i przedstawić swoje odpowiedzi, opierające się na fundamencie Ewangelii oraz prawa naturalnego.

Obserwując ubogie przekazy medialne na temat aktualnej sytuacji migracyjnej, można odnieść wrażenie, że po ponad ośmiu latach od rozpoczęcia

---

¹ Por. UNHCR, *Mid-year trends 2016*, s. 5, [w:](Internet, 26.01.2023r.), https://www.unhcr.org/dach/wp-content/uploads/sites/27/2017/04/midyeartrends_2016.pdf.

się tego kryzysu, problem uległ wyczerpaniu, albo przynajmniej znacznemu ograniczeniu. Jest wręcz przeciwnie. Mimo trwającej na świecie pandemii, liczba uchodźców na świecie, osiągnęła w 2021 roku rekordowy pułap 26,6 miliona osób². Zarówno sam problem, jak i pytania, które z sobą niesie pozostają więc jak najbardziej aktualne i domagają się uważnego i dokładnego przeanalizowania.

Przedstawiony problem wymaga dokładnej analizy już na poziomie leksykalnym. W obiegowym rozumieniu używa się bowiem zamiennie terminów *migrant* i *uchodźca* nie wskazując na elementy charakterystyczne dla poszczególnych zjawisk migracyjnych. Tymczasem istnieje wiele rodzajów migracji. W odniesieniu do tego zjawiska można mówić o *imigracji*, *emigracji* i *reemigracji*. Konkretnie terminy mimo iż wszystkie dotyczą zjawiska przemieszczania się ludności mają jednak odmienne odniesienie znaczeniowe. Ponadto można mówić o migracjach stałych i czasowych oraz dobrowolnych i niedobrowolnych. Wśród wszystkich rodzajów migracji szczególne miejsce zajmuje *uchodźstwo*. Uchodźca, jak każdy migrant, również zmienia miejsce swojego pobytu. Wyróżnia go jednak przede wszystkim to, że zmienia je w sposób niedobrowolny. Jest zmuszony przemieścić się na skutek wojny bądź obawy przed prześladowaniem z powodu rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej³. Można więc zauważyć, że każdy uchodźca jest migrantem ale nie każdy migrant jest uchodźcą. Brak rozróżnienia tych definicji w powszechnym dyskursie społecznym bardzo często powoduje niezrozumienie sytuacji uchodźcy oraz niechęć do niesienia stosownej pomocy. Powszechne utożsamienie migrantów zarobkowych z uchodźcami sprawia, że na uchodźcę patrzy się podejrzliwie, jako na kogoś kto chce zakłócić pewien porządek społeczny i kto szuka bogatszego i wygodniejszego życia.

---

² Por. UNHCR, *Mid-year trends 2021*, s. 2, [w:](Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/618ae4694/mid-year-trends-2021.html>

³ ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951*, Art. 1 A 3, [w:] Dz. U. 1991 nr 119 poz. 515.

Tymczasem uchodźca, podczas całego procesu uchodźczego musi mierzyć się z szeregiem problemów i sprostać tragedii, która dotyka fundamentów jego tożsamości. Już sama konieczność przymusowej zmiany miejsca zamieszkania i natychmiastowego opuszczenia miejsca zamieszkania jest dramatem pozbawiającym go naturalnego prawa do nieprzemieszczania się. Często to wyrwanie z codzienności wiąże się zerwaniem więzi rodzinnych i społecznych oraz wykorzeniem z naturalnego środowiska stanowiącego o tożsamości etnicznej i narodowej. Ponadto problemy dotyczące uchodźcę nie kończą się tylko na samym fakcie konieczności zmiany miejsca zamieszkania. Bardzo często stają się oni przedmiotem różnych indywidualnych czy społecznych niesprawiedliwości. Są to doświadczenia, które dotyczą nie tylko materialnego wymiaru ich istnienia, poprzez utratę dóbr materialnych czy też krzywdę fizyczną, ale bardzo często do tych czynników zewnętrznych dochodzą te psychologiczne związane z traumą na skutek doświadczenia wojny, prześladowania czy też utraty najbliższych osób.

Wszystkie wymienione wyżej elementy czynią sytuację uchodźcy, szczególną i wyróżniającą się na tle innych zjawisk migracyjnych. Poprzez to ich sytuacja jest również wymagająca szczególnego zainteresowania ze strony instytucji państwowych, organizacji międzynarodowych, a także Kościoła.

Jak pisze Jan Paweł II w *Orędziu na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* z 2000 roku, współczesna historia zbawienia, zwłaszcza w ostatnich stuleciach, jest naznaczona przez krwawe wojny, deportacje, czystki etniczne, obozy zagłady, a co za tym idzie, również przez nienawiść, która niezmiennie towarzyszy dziejom ludzkości. Ciągłe więc jest obecna w Kościele troska o tych, którzy, na skutek różnych tragicznych wydarzeń są pozbawiani własnej ziemi, rodzin czy miejsca zamieszkania⁴. Na całym świecie tysiące ludzi każdego dnia decyduje się na ryzyko migracji, po to, by zostawić życie, które w ich ocenie nie ma przyszłości. Z tego powodu, uchodźcy i migranci, niejednokrotnie zmuszeni do ostateczności, zostawiają swój kraj, a czasem rodziny, by udać się do miejsc

---

⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia – orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2000*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 107-114; s. 113.

których nie znają, w poszukiwaniu chleba, godności i pokoju. Jak zauważa papież, bywa i tak, że znajdują tam tylko kolejne rozczarowania, stając się nie raz ofiarami różnych form wyzysku czy niewolnictwa⁵.

Migracja jest dla Kościoła wyzwaniem, od którego Kościół nie może uciec. Obejmuje ona zasadniczo wszystkie państwa na ziemi. Chcąc służyć całej rodzinie ludzkiej, Kościół musi podjąć to zagadnienie w duchu Ewangelii, rozpoczynając od najgłębszych przyczyn tego zjawiska. Należy więc zauważyć, jak podkreśla Jan Paweł II, że u przyczyn migracji, zwłaszcza w odniesieniu do uchodźstwa często leży grzech. Jest więc to przestrzeń, w którą trzeba przede wszystkim wnieść owoce Chrystusowego zbawienia⁶. Ciągłe trwająca historia odkupienia, związana z ruchami uchodźczymi, wzywa więc chrześcijan, by nieustannie wracali do wezwania z początków Chrystusowego przepowiadania: *Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię* (Mk 1,15)⁷.

Wolfgang Ockenfels pisze, że Kościół, udzielając odpowiedzi mających na celu wskazanie kierunku swojego działania, zawsze reagował na bardzo konkretne sytuacje historyczne. „Katolicka nauka społeczna – jego zdaniem – rozwija się historycznie”⁸. Nie inaczej jest więc w odniesieniu Kościoła do problemu migracji. Stanowisko Kościoła w tej sprawie rozwijało się na przestrzeni wieków najczęściej będąc właśnie odpowiedzią na konkretne zjawiska migracyjne⁹.

Kościół zawsze odnajdywał swoją rolę między innymi we wspieraniu tych, którzy musieli opuścić swoje rodziny czy domy. Tak też jest i dziś, gdy Kościół szuka coraz to nowych dróg wsparcia osób wysiedlonych czy uchodźców, tak, by zapewnić im warunki godne człowieka, nie zapominając o

---

⁵ Por. Tamże, s. 109.

⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Przeciw przejawom rasizmu, ksenofobii i skrajnego nacjonalizmu – orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2003*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 131.

⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, dz. cyt., s. 113.

⁸ Por. W. OCKENFELS, *Zarys katolickiej nauki społecznej. Wprowadzenie*, Warszawa 2008, s. 11.

⁹ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej w kontekście standardów międzynarodowych*, „Civitas et Lex” (2017) nr 3(15), s. 6.

trosce o ich życie duchowe¹⁰. Migracja jest więc polem misyjnym Kościoła¹¹. Pomoc uchodźcom jest integralną częścią misji Kościoła w świecie¹². Rzeczywistość migracji jest więc faktem obiektywnym, który staje przed członkami Kościoła i zmusza ich do zadania sobie pytania jak wyjść naprzeciw tym, którzy przychodzą i szukają schronienia. To pytanie jest tym bardziej istotne, kiedy przychodzący znajdują się w sytuacji zagrożenia życia, wymagającej niemal natychmiastowej reakcji, jak to jest w przypadku uchodźców. Konieczne jest więc wypracowanie albo spójne przedstawienie już wypracowanych przez Tradycję Kościoła sposobów reagowania tak, by każdy znał swoje powinności moralne wobec tej grupy społecznej jaką są uchodźcy.

Impulsem do podjęcia niniejszej pracy jest nie tylko obiektywna rzeczywistość, w której coraz więcej, również Polaków, konfrontuje się z osobami szukającymi schronienia. Są nim także osobiste doświadczenia autora, który podczas studiów na Akademii Alfonsjańskiej w Rzymie pomagał duszpastersko w parafii, przy której znajdował się dom dla młodych migrantów z Egiptu i przyglądał się wyzwaniom, z którymi się zmagają oraz miał okazję zapoznać się z trudami samego procesu migracyjnego oraz trudnościami w adaptacji w nowym mieszkaniu zamieszkania bezpośrednio od tych, którzy byli żywymi uczestnikami w tym procesie.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie uchodźstwa jako problemu moralnego oraz społecznego z punktu widzenia posoborowego nauczania Kościoła ze szczególnym wskazaniem na powinności moralne wobec uchodźców jakie stoją po stronie społeczeństwa oraz państw i organizacji międzynarodowych oraz na powinności moralne samych uchodźców wobec społeczeństwa, które ich przyjmuje. Ponadto celem naukowych poszukiwań jest wskazanie możliwości reagowania na sytuacje uchodźstwa zmierzających do niwelowania lub powstrzymania fal migracyjnych.

---

¹⁰ Por. *Prezentacja dokumentu*, [w:] PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych. Wytyczne duszpasterskie*, Watykan 2013, 5.

¹¹ Por. Tamże.

¹² Por. Tamże, 18.

Literatura dotycząca omawianego zagadnienia jest bogata, gdyż wiele dyscyplin naukowych zajmowało się badaniem problemu uchodźstwa. Są to między innymi opracowania socjologiczne¹³, prawne¹⁴ czy też takie należące do przestrzeni zainteresowania nauk pedagogicznych¹⁵. Należy zauważyć, że problemem uchodźstwa zajmują się również nauki teologiczne. Są obecne

---

¹³ Por. D. JAWORSKA, K. ALIEVA, M. BORYCZKO, *Badania wśród uchodźców i przymusowych migrantów – rozważania metodologiczne i etyczne*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 15(2019), s. 202-227; M. ZĄBEK, *Uchodźcy w Afryce, Etnografia przemocy i cierpienia*, wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2019; K. WOJTASZYK, J. SZYMANSKA (red.), *Uchodźcy w Europie – uwarunkowania, istota, następstwa*, wyd. Aspra, Warszawa 2017; D. LALAK (red.), *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, wyd. Żak, Warszawa 2007; N. ADAMCZYK, *Czy przyjmować uchodźców? Opinie i postawy Polaków wobec relokacji nielegalnych imigrantów na terytorium Rzeczypospolitej*, [w:] *Migracja i uchodźstwo wyzwanie dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. MOŁO, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 121-140; J. BAKALARZ, *Uniwersalizm a odrębności etniczno-kulturowe w Kościele*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 28(1981) nr 5, s. 131-146; E. CZIOMER, *Wyzwania wewnętrzne i międzynarodowe nielegalnej migracji do Unii Europejskiej na przykładzie Niemiec w latach 2015–2016*, [w:] *Migracja i uchodźstwo wyzwanie dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. MOŁO, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 71-88; EUROPEJSKI KOMITET EKONOMICZNO-SPOŁECZNY, *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: „Migracja a rozwój: szanse i wyzwania”*, [w:] Dz.U.UE.C.2008.120.82 (16.05.2008); A. JASIŃSKA-KANIA, S. ŁODZIŃSKI, (red.), *Obszary i formy wykluczenia etnicznego w Polsce. Mniejszości narodowe, imigranci, uchodźcy*, wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2009.

¹⁴ Por. I. MALINOWSKA, *Wymiar prawny uchodźstwa. Status uchodźcy z perspektywy praw człowieka*, [w:] *Uchodźcy w Europie – uwarunkowania, istota, następstwa*, red. K. WOJTASZYK, J. SZYMANSKA, wyd. Aspra, Warszawa 2017, s. 17-31; W. KLAUS (red.), *Prawne uwarunkowania integracji uchodźców w Polsce. Komentarz dla praktyków*, wyd. Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa 2008; M. ABU GHOLEH, *Sytuacja prawna i faktyczna uchodźców a prawa człowieka*, [w:] *Międzynarodowa ochrona praw człowieka – współczesne problemy na świecie*, red. M. JABŁOŃSKI, T. JURCZYK, P. GUTIERREZ, Wrocław 2015; A. DIAWOŁ-SITKO, *Europejska polityka migracyjna – wyzwania integracji imigrantów ze szczególnym uwzględnieniem roli władz lokalnych*, [w:] *Migracja i uchodźstwo wyzwanie dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. MOŁO, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 11-32; M. GRZEŚKOWIAK, *Transpozycja zasady non-refoulement do polskiego systemu ochrony uchodźców*, „Studia Iuridica” 76(2018) s. 199-217; O. ŁACHACZ, *Zasada non-refoulement w międzynarodowym prawie uchodźczym – zwyczaj międzynarodowy czy też peremptoryjna norma prawa międzynarodowego?*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 15(2017) s. 134-142; J. MICHALSKA, *The Protective Function of Labour Law with regard to the Rights of Foreign Nationals*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2(2021), s. 103-114; B. MIKOŁAJCZYK, *Osoby ubiegające się o status uchodźcy. Ich prawa i standardy traktowania*, wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009; *Prawne uwarunkowania integracji uchodźców w Polsce. Komentarz dla praktyków*, red. W. KLAUS, wyd. Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa 2008; T. SIENIOW (red.), *Prawa i obowiązki uchodźców w Polsce. Informator*, wyd. Fundacja Instytut na rzecz Państwa Prawa, Lublin 2010.

¹⁵ M. in: I. CZERNIEJWSKA, I. MAIN (red.), *Uchodźcy: teoria i praktyka*, wyd. Stowarzyszenie „Jeden Świat”, Poznań 2008; H. GRZYMAŁA-MOSZCZYŃSKA, *Uchodźcy. Podręcznik dla osób pracujących z uchodźcami*, wyd. NOMOS, Kraków 2000; I. CZERNIEJWSKA, I. MAIN (red.), *Uchodźcy: teoria i praktyka*, wyd. Stowarzyszenie „Jeden Świat”, Poznań 2008; PLUTA D., *Zarys zjawiska uchodźstwa. Aktorzy zjawiska uchodźstwa a proces kształtowania uchodźcy*, [w:] *Uchodźcy: teoria i praktyka*, red. I. CZERNIEJWSKA, I. MAIN, wyd. Stowarzyszenie „Jeden Świat”, Poznań 2008, s. 34-49; K. PRZYSZCZYPKOWSKI, *Edukacja a procesy migracyjne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 3(1991), s. 163-175; J. WĘCŁAWIK, *Inny, Swój, Obcy, Bliźni w przestrzeni relacji międzyludzkich*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s. 219-233.

między innymi opracowania z zakresu dziedziny teologii pastoralnej¹⁶ teologii biblijnej¹⁷ oraz prawa kanonicznego i innych dziedzin teologii takich jak teologia misji czy antropologia teologiczna¹⁸. Ze swoją odpowiedzialnością powinna również przyjść teologia moralna, aby umożliwić spojrzenie na zjawisko uchodźstwa nie tylko od strony ludzkiej, ale także w świetle Objawienia Bożego, pokazując do czego w kontekście wyzwania jakim jest problem uchodźczy Chrystus powołuje swoich wiernych i w jaki sposób, postępowanie członków Kościoła wobec uchodźców, ma przynieść owoce dla zbawienia świata¹⁹. Wiąże się to ze wskazaniem wymogów moralnych, stojących tak przed instytucjami państwowymi, jak i przed każdym członkiem społeczeństwa, co też jest celem niniejszej rozprawy.

Jako że, temat niniejszej dysertacji dotyczy problematyki uchodźstwa w posoborowym nauczaniu Kościoła, podstawowym źródłem dla przeprowadzonych badań, obok Pisma Świętego, są dokumenty Stolicy Apostolskiej dotyczące tak uchodźców, jak też ogólnie pojętego problemu migracji. Wśród tych dokumentów szczególne miejsce zajmują orędzia kolejnych papieży na *Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* oraz instrukcje publikowane przez instytucje Stolicy Apostolskiej zajmujące się problemami migracji i tzw. *ludzi w drodze*. Wśród nich, ze względu na aktualność, szczególne miejsce zajmują *Instrukcja „Erga Migrantes Caritas Christi” – miłość Chrystusa do migrantów* (3.05.2004) Papieskiej Rady do spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących²⁰, *Instrukcja Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo*

---

¹⁶ Por. W. WESOŁY, *Duszpasterstwo migrantów – szkic historii, źródeł, struktur*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s. 127-144; A. PRZYBECKI, *Migracja wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*. „Teologia Praktyczna” 18 (2017), s. 83-102; W. PRZYGODA, *Duszpasterstwo uchodźców w świetle wytycznych Stolicy Apostolskiej z 2013 roku*, „Studia Polonijne” 38(2017), s. 5-20;

¹⁷ Por. M. HINTZ, *Obraz uchodźstwa w Biblii jako impuls etyczny dla Kościołów dzisiaj*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 10(2016), s. 89-101; A. JASIŃSKI, *Obcy w Starym Testamencie*, „Scriptura Sacra” 21(2017), s. 157-171; R. KRAWCZYK, *Prawa człowieka w Biblii*, „Historia i Świat” 1(2012), s. 149-162.

¹⁸ Por. A. ORCZYKOWSKI, *Problemy migracji w kodeksie Jana Pawła II*, „Prawo Kanoniczne” 30 (1996) nr 1-2, s. 157-172; S. KASPRZAK, *Parafia personalna i posługa proboszcza migrantów. Studium kanoniczno-pastoralne*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s. 303-320.

¹⁹ Por. OT 16.

²⁰ Por. PAPIESKA RADA DO SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, *Instrukcja „Erga Migrantes Caritas Christi” – miłość Chrystusa do migrantów* (3.05.2004), [w:]

przesiedlonych. Wytyczne duszpasterskie opracowana przez Papieską Radę do spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących we współpracy Papieską Radą „Cor Unum”²¹ oraz opracowana przez watykańską Dykasterię ds. Integralnego Rozwoju Człowieka na polecenie papieża Franciszka *Odpowiedź uchodźcom i migrantom. Dwadzieścia punktów działalności duszpasterskiej*²².

Biorąc pod uwagę, że uchodźcy należą do szerokiej grupy migrantów, do tekstów źródłowych zostały włączone nie tylko te wypowiedzi Stolicy Apostolskiej, które dotyczą wprost uchodźców, ale również te, dotyczące całego zagadnienia migracji. To, co jest mówione o migrantach, dotyczy bowiem wszystkich *ludzi w drodze* (m.in. imigrantów, emigrantów, bezpaństwowców, przesiedleńców, poszukujących azylu oraz właśnie uchodźców). Celem dokładnego przedstawienia aktualnej sytuacji uchodźstwa w kontekście społecznym i prawnym, źródłami niniejszej pracy są również dokumenty instytucji państwowych i międzynarodowych, wydane celem regulowania i rozwiązania problemów związanych z ruchami uchodźczymi.

Mając uwadze konieczność przedstawienia omawianego problemu w sposób naukowy oraz uporządkowany, w rozprawie będzie zastosowana metoda krytycznej analizy tekstów źródłowych oraz metoda opisowa i porównawcza. Celem przyjrzenia się tekstom biblijnym posłużą metody właściwe dla nauk biblijnych takie jak metoda historyczno-krytyczna czy też metoda analizy narracyjnej. Konieczność spojrzenia na zjawisko uchodźstwa również od strony socjologicznej wskazuje na zasadność posłużenia się również metodami właściwymi dla badań społecznych takimi jak wywiad, obserwacja czy ankieta. Autor niniejszej pracy, nie będąc socjologiem, posłuży się jednak już dostępnymi w tym zakresie opracowaniami analizując je również przy pomocy metody porównawczej oraz analizy treści. Ze względu na fakt, że problem uchodźstwa i

---

(Internet 20.12.2021), <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/12/Erga-migrantes-caritas-Christi-PL.pdf>.

²¹ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych. Wytyczne duszpasterskie*, wyd. Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2013.

²² DYKASTERIA DS. INTEGRALNEGO ROZWOJU CZŁOWIEKA, *Odpowiedź uchodźcom i migrantom. Dwadzieścia punktów działalności duszpasterskiej*, [w:] (Internet, 20.12.2021), http://migracja.episkopat.pl/wpcontent/uploads/2017/12/PL_20_Points_for_Migrants_and_Refugees.pdf.

migracji nie jest problemem nowym i w zasadzie towarzyszy człowiekowi od początku dziejów w pracy zostanie również wykorzystana metoda historyczna.

Strukturę rozprawy wyznacza problematyka, która dotyczy uchodźstwa w świetle posoborowego nauczania Kościoła, zaprezentowana jako studium moralnoteologiczne. Tematyka dysertacji została przedstawiona w czterech rozdziałach. W pierwszym z nich zostanie przedstawione rozróżnienie terminologiczne między różnymi rodzajami zjawisk migracyjnych ze szczególnym uwzględnieniem definicji migranta i uchodźcy oraz wskazaniem na różne rodzaje uchodźstwa i ich cechy charakterystyczne. Zostanie przedstawiona również aktualność samego zjawiska i skala samego problemu na arenie międzynarodowej. W tym rozdziale będą również omówione pozytywne konsekwencje uchodźstwa oraz negatywne skutki związane z uchodźstwem.

Drugi rozdział niniejszej dysertacji dotyczy prezentacji problematyki uchodźstwa w Piśmie Świętym i nauczaniu Kościoła. Przedstawia doświadczenie uchodźstwa w Starym i Nowym Testamencie ze szczególną uwagą na status *obcego* w Izraelu oraz nauczanie Jezusa dotyczące przybyszów. Zwraca szczególną uwagę na status Izraela oraz Kościoła jako Ludu pielgrzymującego. Rozdział przedstawia także w jaki sposób kwestia uchodźców jest obecna w nauczaniu Kościoła.

Z kolei trzeci rozdział zostanie poświęcony samemu uchodźcy – jego godności, prawom i podstawowym wolnościom wynikającym z przedstawionego wcześniej nauczania Pisma Świętego i Kościoła. Zostanie ukazany status społeczny uchodźcy, a także problem relacji między uchodźcą a społeczeństwem. Problem troski o uchodźców będzie przedstawiony w kontekście chrześcijańskiej *ordo caritatis*. Zwrócona też zostanie uwaga na podstawowe obowiązki uchodźcy wobec państwa, które go przyjmuje.

W końcu w ostatnim czwartym rozdziale uchodźstwo zostanie ukazane jako wyzwanie dla współczesnych państw oraz samego Kościoła. Będzie omówiony aktualny stan pomocy udzielanej uchodźcom oraz będzie podjęta refleksja nad możliwościami reagowania i powstrzymywania fal uchodźczych i migracyjnych ze szczególnym wskazaniem na sposoby wzmacniania instytucji

międzynarodowych i krajowych zajmujących się problemem uchodźstwa. Zostanie również zaprezentowane w jaki sposób Kościół odpowiada na tę problematykę w ramach swojej działalności duszpasterskiej.

RODZIAŁ PIERWSZY

ZJAWISKO UCHODŹSTWA I JEGO CHARAKTERYSTYKA

Migracje, czyli terytorialne przemieszczenia ludności, związane ze względnie trwałą zmianą miejsca zamieszkania, towarzyszą rozwojowi ludzkości od zawsze. To dzięki nim w dużej mierze możliwy jest rozwój społeczeństw. Przemieszczający się ludzie transportują bowiem ze sobą dobra materialne, wiedzę i idee. Nie wszystkie jednak terytorialne przemieszczenia mają charakter dobrowolny.

Warto na tle ogólnie rozumianego ruchu migracyjnego wskazać na zjawisko przemieszczania się przymusowego, czyli tzw. uchodźstwo. Ma ono miejsce wtedy, gdy osoba lub jakaś grupa ludzi, względnie cały naród, opuszcza teren, na którym mieszka, ze względu na różnego typu prześladowania czy z powodu wojny (par. 1). Również ten typ zmiany miejsca przebywania nie jest czymś nowym. Zjawisko uchodźstwa towarzyszy ludzkości od stuleci. Zmieniają się jednak jego natężenie i skala oraz jego przyczyny (par. 2). Zarówno migracje, jak i uchodźstwo, pociągają za sobą negatywne skutki i rozliczne zagrożenia. Najczęściej wskazuje się na zagrożenia dla miejsc migracji i azylu, a zwłaszcza dla samych migrantów i uchodźców (par. 3). Należy jednak zaznaczyć, że mogą też być źródłem wielu korzyści (par. 4).

1. Uchodźstwo i jego miejsce w całości ruchu migracyjnego

Ludzie przemieszczają się od zarania dziejów. Historia starożytna mówi o migracji ludów greckich czy ekspansjach ludów grupy irańskiej, Celtów, Germanów, a na przełomie starożytności i wieków średnich o wędrówce plemion słowiańskich. Znany jest także z historii Europy, przypadający od końca IV do VI wieku, okres wielkiej wędrówki ludów. Jest to czas migracji plemion barbarzyńskich, w szczególności Hunów i Germanów, na terytorium ówczesnego cesarstwa rzymskiego. Proces ten bez wątpienia radykalnie odmienił obraz kontynentu europejskiego. Doprowadził m.in. do zmian etnicznych na dużych obszarach Europy, wyznaczył definitywnie koniec starożytności i pociągnął za sobą upadek cesarstwa, a także stał się podwaliną nowożytnych państw europejskich. Można powiedzieć, że właśnie migracje i zmiany nimi spowodowane stanowią u schyłku starożytności jeden z najważniejszych elementów w historii kontynentu europejskiego. Aktualnie, w związku z rozwojem środków transportu i komunikacji, kontakty między ludźmi z różnych cywilizacji są znacznie częstsze i jeszcze bardziej intensywne¹.

Ów fenomen ludzkiej mobilności jest określany mianem migracji. Pod tym pojęciem kryją się trzy zjawiska: *emigracja*, *imigracja* i *reemigracja*. Termin *migracja* pochodzi od łacińskiego wyrazu *migratio* – ‘wędrówka, przesiedlanie się, zmiana miejsca zamieszkania, pobytu’, a ten od *migrare* – ‘zmieniać miejsce pobytu, zamieszkania, opuszczać coś, wędrować, prznosić się’. Terminem tym nazywany jest proces zmiany miejsca zamieszkania, pobytu ludzi, którzy przenoszą się z miejsca pochodzenia do miejsca pobytu².

Ze względu na czas przebywania poza miejscem pochodzenia rozróżnia się migracje stałe i czasowe. Pierwsze polegają na stałej zmianie miejsca zamieszkania z perspektywą permanentnego pozostania w nowym miejscu bytowania. Nie zawsze zamiar ten zostaje zrealizowany, jednak podstawą określenia migracji jako stałej jest intencja samego migranta, jego zdecydowanie

---

¹ Por. M. PAWLAK, *Krążące sumienie świata*, „Polska Zbrojna” (2015) nr 11, s. 90.

² Por. *Hasło: Migracja*, [w:] *Encyklopedia powszechna*, t. 3, wyd. PWN, Warszawa 1975, s. 123.

i determinacja pozostania na nowym miejscu na zawsze. Migracja czasowa polega – jak sama nazwa wskazuje – na czasowym, nietrwałym przemieszczeniu się migranta do nowego siedliska, przy czym i w tym przypadku istotna jest intencja osoby migrującej. Zmienia ona swoje miejsce bytowania, ale planuje powrót i nie zamierza pozostać na nowym miejscu dłużej, niż jest to z jakichś powodów konieczne³.

Innym kryterium podziału migracji jest odległość. Wyróżnia się zatem tzw. migrację wewnętrzną i zewnętrzną. Migracja wewnętrzna polega na przemieszczaniu ludności danego kraju z określonych okolic czy regionów do innych, dla danych ludzi z różnych względów bardziej atrakcyjnych, w obrębie jednego państwa. Migracja zewnętrzna, czyli przemieszczanie się poza granice kraju obecnego zamieszkania, oznacza często całkowitą i definitywną zmianę kraju zamieszkania, a co za tym idzie – także miejsca pracy, nierzadko też przynależności narodowej. Termin *migracja zewnętrzna* obejmuje także te zjawiska, które są określane mianem *emigracji*, *imigracji* i *reemigracji*⁴.

Termin *emigracja* pochodzi od łacińskiego słowa *emigratio* – ‘udanie się na wędrowną’, a to od *emigrare* – ‘wywędrować, przenieść się gdzie indziej’. W zależności od tego, kogo dotyczy, lub powodów, jakimi została spowodowana, wyróżnia się emigrację polityczną, religijną, zarobkową, sezonową, stałą, ochotniczą, przymusową, zorganizowaną, kontrolowaną, zamorską, legalną oraz nielegalną⁵. Następnym terminem wymagającym wyjaśnienia jest *imigracja*. Termin ten wywodzi się od łacińskiego *immigrare*, czyli ‘wejść, wprowadzić się, zamieszkać’, i używa się go dla określenia napływu ludności obcej osiedlającej się na stałe w jakimś kraju. Imigracja stanowi często koniec procesu migracji, który zapoczątkowuje emigracja z kraju macierzystego, a widziana jest z

---

³ Por. M. SZULC, *Migracja*, [w:] *Popularna encyklopedia powszechna*, t. 11, wyd. Fogra, Kraków 1996, s. 238; J. ORZESZYNA, *Migracja, jako problem społeczno-moralny w świetle nauczania Jana Pawła II*, [w:] *Restaurare omnia In Christo. Studia i materiały dedykowane księdzu profesorowi Tadeuszowi Borutce z okazji 25. rocznicy święceń kapłańskich*, wyd. Czuwajmy, Bielsko-Biała 2004, s. 195.

⁴ Por. A. WOŹNICKI, *Teologia społeczna ruchu migracyjnego. Próba zarysu*, „Studia Polonijne” 2 (1977), s. 8; B. PETROZOLIN-SKOWROŃSKA, *Migracja*, [w:] *Nowa encyklopedia powszechna*, t. 4, wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 214.

⁵ Por. P. TARAS, *Hasło: Emigracja*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 4, wyd. TN KUL, Lublin 1985, s. 942.

perspektywy kraju przybycia. Wreszcie przez *reemigrację* określa się powrót do dawnego miejsca zamieszkania, czyli powrót migrantów do kraju (tzw. migracja powtórna)⁶.

Pojęcie *migracja* jest terminem dość szerokim, obejmującym różne powody przemieszczania się z miejsca na miejsce. Wśród nich są również takie, które stanowią pewnego rodzaju przymus, stąd *emigracja przymusowa*. Ale bywa i tak, że dana osoba czy grupa ludzi jest wręcz zmuszona do opuszczenia własnej ojczyzny z powodu zagrażającego jej niebezpieczeństwa utraty życia czy wolności. Mówi się wówczas o uchodźstwie. Istnieje więc zasadnicza różnica pomiędzy migrantami a uchodźcami czy osobami ubiegającymi się o azyl. Pierwsi chcą po prostu znaleźć lepsze warunki życia za granicą, drudzy zaś decydują się opuścić swoją ojczyznę, ponieważ już dłużej nie widzą możliwości godnego życia w niej. Co więcej, ci ostatni są niejednokrotnie zmuszeni wyjechać z własnego kraju na skutek prześladowań, klęsk żywiołowych i ekologicznych lub też innych czynników powodujących ekstremalnie trudne sytuacje, także zagrożenie życia⁷.

Termin *uchodźca*, w języku angielskim *refugee*, niemieckim *Flüchtling*, rosyjskim *беженец*, *bieżeniec*, to osoba, która była zmuszona opuścić teren, na którym mieszkała, ze względu na różnego rodzaju prześladowania, zagrażające jej życiu, zdrowiu bądź wolności. Owe zagrożenia najczęściej są związane z walkami zbrojnymi albo działaniami opresyjnymi z powodu religii, pochodzenia lub przekonań politycznych⁸. Trzeba wyraźnie podkreślić, że imigranci to osoby, które przyjeżdżają do kraju innego niż ich kraj pochodzenia. Tym samym każdy uchodźca i uchodźczyni to imigranci, ale nie każdy imigrant jest uchodźcą. Uchodźcy uciekają przed wojną i prześladowaniami.

Według konwencji genewskiej uchodźcy to cudzoziemcy, którzy na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy,

---

⁶ Por. B. PETROZOLIN-SKOWROŃSKA, *Migracja*, art. cyt., s. 214.

⁷ PAPIESKA RADA ds. SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH. PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych. Wytoczne duszpasterskie*, dok. cyt., 1.

⁸ Por. A. RUNGE, J. RUNGE, *Słownik pojęć z geografii społeczno-ekonomicznej*, wyd. Videograf Edukacja, Chorzów 2008, s. 344–345.

religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej zmuszeni byli opuścić kraj pochodzenia oraz którzy z powodu tych obaw nie mogą lub nie chcą korzystać z ochrony swojego kraju⁹.

Aby określić, kogo uznaje się za uchodźcę, w konwencji genewskiej zastosowano trzy kryteria. Pierwszym z nich jest kryterium czasowe. Definicja dotyczy cudzoziemców, którzy znaleźli się poza granicami swojego państwa na skutek wydarzeń przed 1 stycznia 1951 roku. Autorzy konwencji chcieli w ten sposób ograniczyć zobowiązania państw tylko do tych przypadków, które były znane w momencie jej spisywania, albo do tych sytuacji, które wyniknęłyby w przyszłości na skutek już istniejących konfliktów¹⁰. Drugim kryterium jest kryterium przestrzenne. Konwencja genewska stwarza bowiem każdemu z państw przystępujących do niej możliwość wyboru pomiędzy dwoma określeniami. Mogą to więc być „wydarzenia, które miały miejsce w Europie przed 1 stycznia 1951 r.”¹¹ lub „wydarzenia, które miały miejsce w Europie lub gdziekolwiek indziej przed dniem 1 stycznia 1951 r.”¹². Wybór pierwszej opcji sprawiał, że ci uchodźcy, którzy przybywali z innych kontynentów, nie byli objęci ochroną, którą przewidywała konwencja¹³. Trzecim kryterium są natomiast tzw. klauzule włączenia, które zostaną omówione w dalszej części pracy.

Drugim ważnym dokumentem, definiującym, kogo aktualnie rozumie się pod pojęciem *uchodźcy*, jest *Protokół dotyczący statusu uchodźców* sporządzony w Nowym Jorku. Jest on o tyle istotny, że likwiduje zawarte w konwencji genewskiej kryteria czasowe i geograficzne¹⁴. Dzięki temu protokołowi więcej

---

⁹ ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951*, Art. 1 A 3, [w:] Dz. U. 1991 nr 119 poz.515.

¹⁰ Por. P. KOLASA, *Ochrona praw uchodźców*, dz. cyt. s. 49.

¹¹ ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951*, dok. cyt., art. 1 B 1a.

¹² ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951*, dok. cyt., art. 1 B 1b.

¹³ Por. P. KOLASA, *Ochrona praw uchodźców*, dz. cyt. s. 50.

¹⁴ „W rozumieniu niniejszego protokołu określenie *uchodźca* oznacza – z wyjątkiem stosowania ustępu 3 niniejszego artykułu – każdą osobę określoną w definicji zawartej w artykule 1 Konwencji, tak jak gdyby wyraz *na skutek zdarzeń, które nastąpiły przed dniem 1 stycznia 1951 r.* |...| wyrazy *na skutek podobnych zdarzeń* nie znajdowały się w artykule 1 ustęp A punkt 2.” Por. ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Protokół dotyczący statusu uchodźców sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967*, art.1 ust.2., [w:] Dz. U. 191 nr 119 poz. 517.

osób może zostać objętych ochroną przewidzianą w konwencji genewskiej, gdyż nie zamyka się już możliwości pomocy dla tych, którzy będą zmuszeni opuścić swój kraj w wyniku nowo powstałych konfliktów.

Obok tych dwóch dokumentów, które stanowią fundament dla prawa uchodźczego, warto wspomnieć również o *Deklaracji z Kartageny*, dotyczącej uchodźców i przyjętej w Kolumbii 22 listopada 1984 roku. W świetle tej deklaracji pojęcie uchodźcy, obok warunków wspomnianych w konwencji genewskiej, zostaje rozszerzone również na osoby, które opuściły swój kraj pochodzenia, ponieważ ich życie, bezpieczeństwo i wolność były zagrożone na skutek zorganizowanej przemocy, obcej agresji, konfliktów wewnętrznych, masowego łamania praw człowieka lub z powodu innych okoliczności, które poważnie zaburzają porządek publiczny¹⁵.

Omawiana definicja uchodźcy, zawarta w konwencji genewskiej, a następnie rozszerzona przez kolejne dokumenty, jest w dalszej części dokumentu wzbogacona o trzy klauzule włączenia, to jest warunki, które musi spełniać człowiek ubiegający się o status uchodźcy. Pierwsza klauzula włączenia dotyczy miejsca pobytu. W jej świetle dana osoba musi się znajdować poza granicami państwa, którego obywatelstwo posiada lub w którym przebywa na stałe¹⁶. Klauzula ta zakłada więc, że za uchodźcę może również zostać uznany ktoś, kto opuścił swój kraj jeszcze przed wystąpieniem obawy związanej z powrotem¹⁷. W takiej sytuacji mówi się o uchodźcy *sur place*, czyli o kimś, kto nie był uchodźcą

„Niniejszy protokół będzie stosowany przez państwa, które są jego stronami, bez żadnych ograniczeń geograficznych; jednakże oświadczenia złożone zgodnie z artykułem 1 ustęp B punkt 1 podpunkt a) Konwencji przez państwa będące już jej stronami będą stosowane także zgodnie z niniejszym protokołem, chyba że nie zostały rozszerzone zgodnie z artykułem 1 ustęp B punkt 1 podpunkt a) Konwencji przez państwa będące już jej stronami będą stosowane zgodnie z niniejszym protokołem, chyba że nie zostały rozszerzone zgodnie z artykułem 1 ustęp B punkt 2 tej Konwencji” Por. ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Protokół dotyczący statusu uchodźców*, dok. cyt., art.1 ust.3.

¹⁵ Por. ORGANIZACJA PAŃSTW AMERYKANSKICH, *Cartagena Declaration on Refugees. Adopted by the Colloquium on the International Protection of Refugees In Central America, Mexico and Panama*, art. 3 pkt 3., [w:](Internet, 26.01.2023r.), <http://www.unhcr.org/about-us/background/45dc19084/cartagena-declaration-refugees-adopted-colloquium-international-protection.html>.

¹⁶ Ta uwaga dotyczy tzw. Bezpaństwowców, czyli osób które nie posiadają żadnego obywatelstwa.

¹⁷ Por. P. KOLASA, *Ochrona praw uchodźców*, dz. cyt. s. 51-52.

w momencie opuszczania swojego kraju, ale został nim na skutek późniejszych okoliczności¹⁸.

Druga klauzula włączenia to uzasadniona obawa przed prześladowaniem. Mowa jest tutaj konkretnie o prześladowaniu z powodu rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych¹⁹. Warto jednak zauważyć, że obawa przed prześladowaniem jest kryterium subiektywnym. Obawa jest bowiem indywidualnym odczuciem danej osoby. Może ona natomiast zostać w pewien sposób zobiektywizowana przez badanie cech osobowościowych aplikanta oraz aktualnej sytuacji w kraju pochodzenia²⁰. Trzeba jednak zauważyć, że mimo wszystko wiele jest tutaj zależne od subiektywnego osądu osoby, która rozpatruje wnioski o przyznanie statusu uchodźcy, co pozostaje słabością przyjętej w konwencji genewskiej definicji.

Zastanawiając się nad drugą klauzulą włączenia, warto zauważyć również brak precyzji w użyciu terminu *prześladowanie*. Jak podkreśla Przemysław Kolasa, żaden dokument nie reguluje, co należy rozumieć pod tym pojęciem²¹. Pojawia się zatem pytanie, czy na przykład dyskryminacja również jest rodzajem prześladowania upoważniającym do otrzymania statusu uchodźcy. Konwencja nie wyjaśnia także, kto jest sprawcą owego prześladowania. Można zatem zapytać, czy chodzi tylko o prześladowanie ze strony państwa, czy też ze strony innych podmiotów niepaństwowych, oraz o sytuację, w której państwo nie jest w stanie tym prześladowaniom zapobiec²². Ostatnią klauzulą włączenia jest niemożliwość lub po prostu niechęć aplikanta do korzystania z ochrony przez państwo swojego obywatelstwa. Chodzi tutaj o wszystkie sytuacje, które sprawiają, że starający się o status uchodźcy nie mogą lub nie chcą wrócić do kraju pochodzenia. Możemy do nich zaliczyć między innymi stan wojny w tym

---

¹⁸ Por. *Hasło: Refugees sur place*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, red. R. PERRUCHOUD, J. REDPATH-CROSS, wyd. IOM, wydanie drugie, Genewa 2011, s. 81.

¹⁹ To właśnie o tę ostatnią klauzulę Deklaracja z Kartaginy rozszerza definicję uchodźcy.

²⁰ Por. P. KOLASA, *Ochrona praw uchodźców*, dz. cyt. s. 53.

²¹ Por. Tamże, s. 52.

²² Por. Tamże, s. 56.

kraju, wojnę domową albo odmowę udzielenia niezbędnej pomocy ze strony państwa pochodzenia²³.

W świetle powyższych refleksji należy więc zadać pytanie, kiedy dana osoba staje się uchodźcą. Przyjęta w konwencji genewskiej definicja reguluje wprost, kto może otrzymać status uchodźcy. W sposób oczywisty nasuwa się pytanie: czy ktoś, kto nie ma takiego statusu, jest uchodźcą rzeczywiście, czy też staje się nim dopiero na koniec procesu prawnego przyznającego mu wspomniany status? Jest to w rezultacie pytanie o to, czy przyznanie statusu uchodźcy ma charakter konstytutywny, czy tylko deklaratywny. Barbara Mikołajczyk uważa, że decyzja o przyznaniu wspomnianego statusu nie tworzy tak naprawdę nowego uchodźcy. Odnosi się do osoby już trwającej w konkretnej sytuacji i tylko potwierdza istniejący stan. Ma więc ona charakter deklaratywny. Autorka dodaje jednak, że w pewien sposób nosi ona również w sobie znamiona aktu konstytutywnego, albowiem po przyznaniu statusu uchodźcy zmienia się diametralnie sytuacja prawna osoby, która się o niego ubiegała²⁴. Zdaniem B. Mikołajczyk po zakończeniu całej procedury związanej z przyznaniem statusu uchodźcy można wyróżnić cztery grupy cudzoziemców. Pierwszą z nich są ci, którzy uchodźcami nie są i faktycznie jako tacy nie zostali zidentyfikowani. Druga grupa to cudzoziemcy, którzy otrzymali status uchodźcy w sposób prawidłowy. Grupy trzecia i czwarta pojawiają się w momencie, kiedy popełniono błąd przy podejmowaniu decyzji. Znajdują się w nich kolejno ci, którzy otrzymali status uchodźcy, ale faktycznie nimi nie są, gdyż nie spełniają wymogów zawartych w konwencji genewskiej, oraz ci, którzy owe wymogi spełniają, ale nie zostali rozpoznani jako uchodźcy przez urzędników państwa, do którego przybyli²⁵.

Przedstawiona terminologia pozwala zauważyć, że kwestia uchodźstwa jest tylko częścią złożonego problemu migracji. Z tego powodu należy dobrze rozróżnić sytuacje, w których uprawnione jest mówienie o uchodźstwie, od tych,

---

²³ Por. Tamże, s. 57.

²⁴ Por. B. MIKOŁAJCZYK, *Osoby ubiegające się o status uchodźcy*, dz. cyt. s. 23. Podobnego zdania jest P. Kolasa. Por. P. KOLASA, *Ochrona praw uchodźców*, dz. cyt. s. 67.

²⁵ Por. B. MIKOŁAJCZYK, *Osoby ubiegające się o status uchodźcy*, dz. cyt. s. 23.

w których będzie to nadużycie. Duże rozróżnienie występuje bowiem nie tylko w obrębie grup osób zaliczanych do szeroko pojętych migrantów. Również wewnątrz samego zjawiska uchodźstwa występuje szerokie zróżnicowanie ze względu na konkretną sytuację osób, których ono dotyczy. Złożoność zjawiska przedstawia poniższa tabela, zawierająca grupy osób znajdujących się pod opieką Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców.

Grupa	Liczba osób w latach 2016–2017²⁶	Liczba osób w latach 2018–2019²⁷
a) Uchodźcy	13 685 607	16 533 413
b) Osoby w sytuacji podobnej uchodźcom	694 487	654 075
Suma a) i b)	14 380 094	17 178 488
W tym będący pod opieką UNHCR	10 794 497	12 903 863
c) Szukający schronienia	1 796 310	2 826 508
d) IDPs ²⁸ pod opieką UNHCR	32 274 619	32 627 127
e) Bezpaństwowcy pod opieką UNHCR	3 492 263	2 242 207
f) Repatrianci	126 823	552 230
g) IDPs, którzy wrócili do swojego miejsca zamieszkania	1 822 591	6 511 144
g) Inni ²⁹	1 052 767	803 134
SUMA	54 945 467	67 749 838

²⁶ Dane przedstawione tabeli opracowano na podstawie UNHCR, *Global Appeal 2016-2017*, s.28-29, [w:] [w:](Internet, 26.01.2023r.), <http://www.unhcr.org/publications/fundraising/564da0e3b/unhcr-global-appeal-2016-2017-populations-concern-unhcr.html>.

²⁷ Dane przedstawione tabeli opracowano na podstawie UNHCR, *Global Appeal 2018-2019*, s.34-35, [w:] [w:](Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/5a0c05027/unhcr-global-appeal-2018-2019-full-report.html?query=appeal%202018>

²⁸ Wewnętrznie przesiedleni.

²⁹ Osoby będące przedmiotem uwagi UNHCR, które nie należą do wcześniejszych kategorii, a które znajdują się pod opieką UNHCR.

Na podstawie powyższej tabeli można dostrzec, jak duże jest zróżnicowanie grup osób, które należy wziąć pod uwagę, mówiąc o problemie uchodźstwa. Widać również, jak ogromna jest skala tego zjawiska oraz jak problem wzrasta na przestrzeni ostatnich lat. Aby zdać sobie w pełni sprawę z wielkości problemu, nie wolno zapomnieć, że nie wszyscy uchodźcy znajdują się pod opieką Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców. Należy bowiem również pamiętać o prawie 5 milionach uchodźców palestyńskich, którzy znajdują się pod protekcją Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie³⁰.

Przygotowany przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji słownik pojęć związanych z migracją rzuca nam światło na to, kim są przedstawione wyżej grupy osób, które mimo iż nie mają przyznanego statusu uchodźcy, są mocno związane z samą tematyką uchodźstwa.

Szukający schronienia to osoba, która pragnie schronić się przed prześladowaniem lub ciężką krzywdą w innym kraju niż jej własny i oczekuje na decyzję o przyznaniu statusu uchodźcy. W przypadku decyzji negatywnej dana musi ona opuścić ten kraj lub może być z niego wydalona³¹. Osoba wewnętrznie przesiedlona (IDP) to z kolei osoba (lub grupa osób), która została zmuszona siłą do opuszczenia swojego domu lub miejsca zamieszkania, szczególnie w wyniku konfliktu zbrojnego, działań mających na celu zapobiec takiemu konfliktowi, a także w wyniku sytuacji powszechnej przemocy, łamania praw człowieka, ale nie przekroczyła granicy swojego państwa³². Można zauważyć, że przedstawiona wyżej definicja jest w wielu punktach zbieżna z tą, która precyzuje sytuację uchodźcy w konwencji genewskiej. Jedyną zasadniczą różnicą w przypadku osoby wewnętrznie przesiedlonej dotyczy faktu nieprzekroczenia granicy państwowej.

---

³⁰ Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie. Dane pochodzą ze strony organizacji: <http://www.unrwa.org/>.

³¹ Por. *Hasło: Asylum-seeker*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, dz. cyt. s. 12.

³² Por. *Hasło: Internally displaced person/IDPs*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, dz. cyt. s. 52.

Kolejną grupą migrantów wchodzącą w zakres problematyki uchodźstwa są bezpaństwowcy. Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji, precyzując, kto należy do tej grupy, podaje definicję bezpaństwowca znajdującą się w *Konwencji o statusie bezpaństwowców*. Jej autorzy podają, że „pojęcie *bezpaństwowiec* oznacza osobę, która nie jest uznawana za obywatela żadnego państwa w zakresie obowiązywania jego prawa”³³. Ich zdaniem część osób z tej grupy stanowią również ci, którzy zostali rozpoznani jako uchodźcy, a sama konwencja ma na celu między innymi uregulowanie i poprawę statusu uchodźców³⁴.

Ostatnią grupą wchodzącą w zakres tematyki uchodźstwa są repatrianci. *Repatriacja* jest określana przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji jako prawo osobiste uchodźcy, więźnia wojennego lub cywilnego do powrotu do swojego kraju pochodzenia. Warunki tego powrotu są określone przez dokumenty prawa międzynarodowego³⁵. Repatriant jest więc osobą, która z tego prawa skorzystała (dobrowolna repatriacja) lub została do tego przymuszona (repatriacja niedobrowolna).

Przyglądając się rozwiązaniom politycznym zastosowanym wobec uchodźców i omówionym powyżej, można podzielić ich na cztery grupy. Pierwsza z nich to uchodźcy *konwencyjni* lub *statutowi*. Są nimi osoby, które zostały uznane za uchodźców na podstawie postanowień zawartych w konwencji genewskiej. Druga to uchodźcy *mandatowi*, czyli ci, którzy są pod opieką Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców. Kolejną grupę stanowią uchodźcy *de facto*. Jest to grupa osób, które przebywają poza krajem pochodzenia, ale nie mogą otrzymać statusu uchodźcy, gdyż aktualnie nie żywią obawy przed prześladowaniem; nie mogą natomiast wrócić do kraju pochodzenia ze względu na panujące tam konflikty lub zamieszki. Ostatnią grupę stanowią uchodźcy *wewnętrzni*, czyli ci, którzy byli zmuszeni opuścić miejsce

---

³³ UNITED NATIONS ORGANIZATION, *Convention relating to the Status of Stateless Persons*, (28 sierpnia 1954), art. 1 pkt 1, [w:](Internet, 26.01.2023r.), <http://www.unhcr.org/protection/statelessness/3bbb25729/convention-relating-status-stateless-persons.html>; *Hasło: Stateless person*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, dz. cyt. s. 95.

³⁴ Por. UNITED NATIONS ORGANIZATION, *Convention relating to the Status of Stateless Persons*. Preamble, dok. cyt., s.5.

³⁵ Por. *Hasło: Repatriation*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, dz. cyt. s. 83; *Hasło: Involuntary repatriation*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, dz. cyt. s.53.

swojego zamieszkania, ale pozostają dalej w kraju pochodzenia lub stałego zamieszkania³⁶.

2. Przyczyny uchodźstwa i jego stan aktualny

Aby lepiej zrozumieć zjawisko uchodźstwa i jego złożoność, należy nie tylko zastanowić się nad tym, czym jest omawiany fenomen, ale również przyjrzeć się jego przyczynom. Nie chodzi o to, aby skupiać się na motywacjach konkretnych ruchów, które miały miejsce w historii; należy je zanalizować i sklasyfikować, aby uzyskać w miarę kompletny obraz zjawiska jako takiego. Następnie, by uświadomić sobie skalę problemu we współczesnym świecie, potrzeba spojrzeć na stan aktualny zjawiska uchodźstwa. Przeprowadzona wcześniej refleksja nad definicją uchodźcy zmusza do tego, aby przyjrzeć się przyczynom zjawiska uchodźstwa w sposób globalny, to znaczy taki, który nie pomija przyczyn migracji samej w sobie. Nie można bowiem zapomnieć, że uchodźstwo jest jednym z elementów szerokiego zjawiska migracji.

Przemysław Kolasa, analizując przyczyny migracji, zauważa, że można je podzielić według dwóch zasadniczych czynników. Są to czynniki typu *pull* oraz czynniki typu *push*. Czynniki pierwszego ze wspomnianych typów występują w miejscu, do którego migranci się udają. Są to w pewien sposób czynniki przyciągające i zachęcające do tego, by zmienić miejsce pobytu właśnie na to, które posiada określone właściwości pozytywne. Do tych czynników zaliczają się: stabilność systemu prawnego, jakość opieki socjalnej, perspektywy rozwoju ekonomicznego, możliwość zdobycia wykształcenia oraz lepszej pracy, system demokratyczny w kraju docelowym, dostępność opieki medycznej, możliwość jednoczenia rodzin migrantów czy też efektywność systemu ochrony praw człowieka³⁷. Jak łatwo zauważyć, są to czynniki ważne nie tylko dla osób

---

³⁶ Por. A. FLORCZAK, *Uchodźstwo*, [w:] *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, red. A. FLORCZAK, A. LISOWSKA, E. STADTMÜLLER, wyd. OTO Agencja Reklamowa, Wrocław 2004, s. 377.

³⁷ Por. P. KOLASA, *Ochrona praw uchodźców*, dz. cyt., s. 30.

chcących po prostu zmienić miejsce zamieszkania, by polepszyć swój standard życia. Są to również aspekty korzystne dla uchodźców. W wyborze miejsca azylu atrakcyjniejsze są te państwa, w których występuje więcej z wymienionych czynników. Z punktu widzenia uchodźcy istotne wydają się zwłaszcza te, które dotyczą łatwości w uzyskaniu statusu uchodźcy, znalezienia opieki socjalnej czy pracy, a także te dotyczące możliwości zjednoczenia się ze swoją rodziną, już przebywającą na terenie danego kraju bądź potencjalnie do niego zmierzającą.

Czynniki typu *push* występują natomiast w dotychczasowym miejscu zamieszkania. One ułatwiają decyzję o podjęciu migracji bądź też – w przypadku uchodźców – czynią ją konieczną do podjęcia ze względu na potrzebę ratowania swojego życia lub zdrowia. Do najważniejszych z nich zalicza się: wojny domowe, konflikty o charakterze międzynarodowym, biedę, głód, dyktatury, różnego rodzaju dyskryminacje ze względów religijnych, rasowych czy politycznych, niestabilność polityczną bądź niemożność sprawowania władzy na części lub całości terytorium państwa, łamanie podstawowych praw i wolności człowieka, a w szczególności prawa do życia, katastrofy naturalne, takie jak susza, powódź, huragany czy też zniszczone środowisko naturalne³⁸. Do tego dochodzą różnego rodzaju czynniki ekonomiczne, m.in. recesja, inflacja oraz zadłużenie czy niewypłacalność państw³⁹.

Wspomniane czynniki typu *push* występują w fazie przedemigracyjnej i są związane również z trudnymi przeżyciami o charakterze psychologicznym. Wielu potencjalnych uchodźców stara się bowiem prowadzić normalne życie, w nadziei, że czystki czy prześladowania ich ominą. Często łączy się to z narastającymi trudnościami ekonomicznymi czy utratą pracy, co w niektórych sytuacjach prowadzi do głodu lub niedożywienia. Dotyczy to również dzieci, wśród których umieralność w takich sytuacjach wzrasta, często na skutek braku odpowiedniej opieki medycznej. Od strony psychologicznej dochodzi do tego także lęk przed aresztowaniem lub utratą członków rodziny. Sama decyzja o

---

³⁸ Por. Tamże, s. 31.

³⁹ Por. A. FLORCZAK, *Uchodźstwo*, art. cyt., s. 374.

opuszczeniu dotychczasowego miejsca pobytu również niesie ze sobą kolejne obawy, związane z ucieczką czy z losem bliskich, którzy pozostali w kraju⁴⁰.

Obok powyższych czynników Anna Potyrała wskazuje dodatkowo na tzw. czynniki frakcyjne, czyli przeszkody pośrednie, które również wpływają na decyzję o podjęciu migracji bądź decyzję o wyborze kraju docelowego. Zalicza do nich przeszkody, które wynikają z różnic kulturowych, odległości do pokonania oraz kosztów, które są z tym związane, a także istniejące w niektórych państwach restrykcyjne kryteria polityki imigracyjnej, takie jak udzielanie wiz, ograniczenia w zatrudnianiu cudzoziemców czy wydalanie do kraju pochodzenia⁴¹.

Jak łatwo zauważyć, wszystkie te czynniki, zarówno typu *pull*, jak i *push*, mają charakter polityczny, społeczny bądź ekonomiczny. Czynniki ekonomiczne są związane z pragnieniem maksymalizacji swoich dochodów przez człowieka, a co za tym idzie – z występującymi w poszczególnych regionach dysproporcjami w wysokości wynagrodzenia za wykonaną pracę. Stąd migracje do krajów rozwiniętych bądź szybko rozwijających się⁴². Można tu również mówić o pragnieniu osiągnięcia korzyści materialnych pozaekonomicznych. Będą to sprawy matrymonialne, migracje rodzinne, turystyczne, zdrowotne, patriotyczne, narodowościowe czy ekologiczne⁴³. Czynniki polityczne są natomiast związane z ustrojem panującym w danym kraju. To właśnie one są główną przyczyną powstawania omawianej przez nas grupy migrantów – uchodźców. Najczęściej nie mają one podłoża ekonomicznego i nie bazują na motywacjach związanych z własną wygodą lub korzyścią finansową. Istotną przyczyną o charakterze politycznym jest dla nich obawa związana z prześladowaniem⁴⁴. Za Anną Potyrałą można wszystkie te czynniki zobrazować w następujący sposób:

---

⁴⁰ Por. H. GRZYMAŁA–MOSZCZYŃSKA, *Uchodźcy. Podręcznik dla osób pracujących z uchodźcami*, wyd. NOMOS, Kraków 2000, s. 27.

⁴¹ Por. A. POTYRAŁA, *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyka aktywności*, wyd. Elipsa, Warszawa 2015, s. 50.

⁴² Por. B. WIERZBICKI, *Uchodźcy w prawie międzynarodowym*, wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1993, s. 26; P. KOLASA, *Ochrona praw uchodźców*, dz. cyt. s. 28.

⁴³ Por. A. POTYRAŁA, *Organizacja Narodów Zjednoczonych*, dz. cyt., s. 49.

⁴⁴ Por. B. WIERZBICKI, *Uchodźcy w prawie międzynarodowym*, dz. cyt., s. 26; P. KOLASA, *Ochrona praw uchodźców*, dz. cyt. s. 28.

Kategoria czynników	Czynniki wypychające (push)	Czynniki przyciągające (pull)
Ekonomiczne i demograficzne	Ubóstwo, bezrobocie, niski poziom płac, wysoki przyrost naturalny, brak opieki zdrowotnej, brak właściwej edukacji	Perspektywa wyższych zarobków, poprawa standardu życia, rozwój zawodowy i osobisty
Polityczne	Konflikty, przemoc, niebezpieczeństwo, łamanie praw człowieka, dyskryminacja ze względu na pochodzenie narodowościowe, etniczne, rasę, poglądy polityczne lub przynależność do określonej grupy społecznej	Poczucie bezpieczeństwa osobistego, możliwość pełnego korzystania z praw i wolności, wolność od dyskryminacji
Społeczne i kulturowe	Wysoki przyrost naturalny, brak opieki socjalnej lub jej niski poziom, niski poziom edukacji lub brak możliwości korzystania z prawa do edukacji	Łączenie rodzin, migracja do państwa przodków, wolność od dyskryminacji

A. POTYRAŁA, *Organizacja Narodów Zjednoczonych*, dz. cyt., s. 52

Nierzadko jest tak, że do podjęcia decyzji o opuszczeniu miejsca zamieszkania zmusza ludzi nagromadzenie różnych czynników z obu grup typu *push* i *pull*. W przypadku uchodźców można to zauważyć zwłaszcza w podejmowaniu decyzji o wyborze docelowego miejsca, w którym dana osoba chce się starać o status uchodźcy. Nie da się bowiem ukryć, że – pomimo wielu wysiłków włożonych w unifikację prawa dotyczącego uchodźców – w praktyce w jednych krajach uzyskanie takiego statusu będzie dużo trudniejsze niż w innych. Nie wszędzie też przysługuje uchodźcom taka sama opieka socjalna. To

właśnie różnorodność przepisów prawnych sprawia, że można dziś mówić o tak zwanych krążących uchodźcach, którzy nie zatrzymują się w pierwszym bezpiecznym kraju⁴⁵, ale szukają miejsca jak najbardziej korzystnego, stając się już nie tylko uchodźcami, ale i w pewien sposób migrantami ekonomicznymi.

Chcąc wyeliminować właśnie to zjawisko, Rada Europy wydała szereg dokumentów mających na celu zunifikować prawo dotyczące osób starających się o status uchodźcy oraz ujednoczyć procedury przyznawania takiego statusu na terenie Unii Europejskiej. Dokumenty te mają na celu ograniczenie prawa wyboru państwa, w którym osoba starająca się o status chciałaby złożyć wniosek, oraz między innymi zapewnić ochronę tymczasową dla osób niespełniających warunków zawartych w konwencji genewskiej. Wprowadzono również szereg ustaleń dotyczących zasady partnerstwa, tworzenia specjalnych funduszy, kampanii edukacyjnych, łączenia rodzin, przeciwdziałania rasizmowi i ksenofobii. Zwrócono także większą uwagę na sprawę integracji uchodźców między sobą i ze społecznością lokalną⁴⁶. Do najważniejszych spośród tych dokumentów zaliczają się:

- *Rozporządzenie Rady nr 2725/2000 z dnia 11 grudnia 2000 r., dotyczące ustanowienia systemu Eurodac do porównywania odcisków palców w celu skutecznego stosowania konwencji dublińskiej*⁴⁷. Dotyczy ono systemu EURODAC, mającego na celu identyfikowanie osób ubiegających się o azyl oraz zatrzymanych przy próbie nielegalnego przekraczania granicy. Ustala zakres danych przesyłanych przez państwa członkowskie i określa długość okresu ich przechowywania.
- *Dyrektywa Rady 2001/55/EC z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę*

---

⁴⁵ Pierwszy kraj bezpieczny lub pierwszy kraj schronienia rozumie się ten kraj, w którym uchodźca lub osoba szukająca schronienia, doświadcza lub może doświadczyć ochrony poza swoim krajem pochodzenia. Por. *Hasło: First country of asylum*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, dz. cyt. s. 38.

⁴⁶ Por. A. FLORCZAK, *Uchodźstwo*, art. cyt., s. 390.

⁴⁷ Dz U L 316/1, 15.12.2000.

wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami⁴⁸. Zawiera ona przepisy dotyczące wprowadzenia oraz czasu trwania tymczasowej ochrony. Definiuje również, czym jest tymczasowa ochrona, i określa jej zakres.

– *Dyrektywa Rady 2003/9/WE z dnia 27 stycznia 2003 r., ustanawiająca minimalne normy dotyczące przyjmowania osób ubiegających się o azyl*⁴⁹. Dokument określa minimum obowiązków danego państwa dotyczących informowania osób ubiegających się o azyl, wydawania stosownych dokumentów, pobytu i swobody przemieszczania się tych osób, nauki, dostępu do rynku pracy, kształcenia zawodowego oraz dostępu do opieki zdrowotnej.

– *Dyrektywa Rady 2003/86/WE z dnia 22 września 2003 r. w sprawie prawa do łączenia rodzin*⁵⁰. Ustanawia ona wspólne prawo dotyczące łączenia rodzin i umożliwiające rodzinom osób przebywających legalnie na terenie Unii Europejskiej przybycie do nich i zamieszkanie na terytorium państwa, w którym się znajdują.

– *Rozporządzenie Rady (WE) nr 343/2003 z dnia 18 lutego 2003 r., ustanawiające kryteria i mechanizmy określania Państwa Członkowskiego właściwego dla rozpatrywania wniosku o azyl, wniesionego w jednym z Państw Członkowskich przez obywatela państwa trzeciego*⁵¹. Ustala ono wspólną politykę azylową oraz określa zakres odpowiedzialności poszczególnych państw w rozpatrywaniu wniosków o udzielenie azylu.

– *Dyrektywa Rady 2004/83/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych norm dla kwalifikacji i statusu obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako uchodźców lub jako osoby, które z innych względów potrzebują międzynarodowej ochrony, oraz zawartości przyznawanej*

---

⁴⁸ Dz U L 212/12, 07.08.2001.

⁴⁹ Dz U L 31 06.02.2003.

⁵⁰ Dz U L 251, 03.10.2003.

⁵¹ Dz U L 50, 05.02.2003.

ochrony⁵². Dokument określa minimalne normy konieczne do zakwalifikowania obywateli państw trzecich jako uchodźców.

– *Dyrektywa Rady 2005/85/WE z dnia 1 grudnia 2005 r. w sprawie ustanowienia minimalnych norm dotyczących procedur nadawania i cofania statusu uchodźcy w państwach członkowskich*⁵³. Ma ona na celu ograniczenie rozbieżności pomiędzy poszczególnymi krajami w zakresie rozpatrywania wniosków o nadanie statusu uchodźcy.

– *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich*⁵⁴. Dokument precyzuje zagadnienia związane z wydaleniem oraz powrotem osób nielegalnie przebywających na terenie państwa członkowskiego do kraju pochodzenia, kraju tranzytowego lub innego kraju trzeciego.

Pomimo wielu wysiłków ze strony instytucji Unii Europejskiej, wyrażonych przez liczne rozporządzenia, dalej istnieją rozbieżności pomiędzy poszczególnymi krajami. Aby przyspieszyć proces unifikacji, powołano więc specjalny Urząd Wsparcia w Dziedzinie Azylu, mający na celu usprawnienie procesu wdrażania wspólnego systemu azylowego⁵⁵.

Podsumowując przyczyny zjawiska migracji i związanego z nią uchodźstwa, można zauważyć, że, jak pisze Anna Potyrała, „liczba osób przemieszczających się na obszar docelowy jest wprost proporcjonalna do liczby czynników wypychających na obszarze pochodzenia i czynników przyciągających, tj. możliwości dostępnych na obszarze docelowym, a odwrotnie proporcjonalna do przeszkód pośrednich na nim występujących”⁵⁶.

Obok przyczyn zjawiska uchodźstwa warto zauważyć jego stan aktualny wraz z uwzględnieniem krajów pochodzenia uchodźców oraz krajów

---

⁵² Dz U UE L 304, 30.09.2004.

⁵³ Dz U UE L 326, 13.12.2005.

⁵⁴ Dz U UE L 348/98, 24.12.2008.

⁵⁵ Por. A. FLORCZAK, *Uchodźstwo*, art. cyt., s. 390.

⁵⁶ A. POTYRAŁA, *Organizacja Narodów Zjednoczonych*, dz. cyt., s. 50.

docelowych. Zidentyfikowanie państw, z których najwięcej osób prosi o przyznanie statusu uchodźcy, oraz znajomość ich sytuacji politycznej pozwala bowiem lepiej zrozumieć jego przyczyny.

Według danych pochodzących z ostatnich sprawozdań przedstawionych przez Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców liczba uchodźców na świecie w minionych latach ciągle wzrasta i przekroczyła już, uznawaną wcześniej za rekordową, liczbę uchodźców z 1992 roku – 17,2 miliona. Zauważalny wzrost można zanotować od 2011 roku, kiedy to według danych Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców na świecie było 10,4 miliona uchodźców. Z końcem roku 2015 było już ich 16,1 miliona, a w połowie roku 2016 prawie kolejne pół miliona więcej. Jest to wzrost o 2,5% w ciągu zaledwie pół roku. Jest to również wzrost o 5 milionów w stosunku do informacji z 2013 roku⁵⁷. Według danych przedstawionych 5 lat później, w połowie 2021 roku, pod opieką Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców znajdowało się 20,8 miliona uchodźców, zaś pod opieką Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie 5,7 miliona uchodźców palestyńskich. Daje to razem rekordową liczbę 26,6 miliona uchodźców⁵⁸.

Analizując dane według miejsca, w którym uchodźcy znajdują schronienie, widać, że najwięcej uchodźców znajduje się na terenie Turcji – 3,7 miliona osób. Kolejne kraje w tym zestawieniu to Kolumbia (1,7 miliona), Uganda (1,5 miliona), Pakistan (1,4 miliona) oraz Niemcy (1,2 miliona)⁵⁹. W tym przypadku można zauważyć nie tylko wzrost liczby uchodźców, ale również zmianę pewnych trendów migracyjnych. Dla przykładu w roku 2016 najwięcej uchodźców było również w Turcji, natomiast dalszy ciąg listy prezentował się następująco: Pakistan (1 576 800 osób), Liban (1 035 700 osób), Iran (978 100) oraz Etiopia (742 700).

---

⁵⁷ Por. UNHCR, *Mid-year trends 2016*, s. 5, [w:](Internet, 26.01.2023r.), https://www.unhcr.org/dach/wp-content/uploads/sites/27/2017/04/midyeartrends_2016.pdf.

⁵⁸ Por. UNHCR, *Mid-year trends 2021*, s. 2, [w:](Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/618ae4694/mid-year-trends-2021.html>

⁵⁹ Por. Tamże.

Przyglądając się danym w odniesieniu do poszczególnych kontynentów, można dostrzec, że największa liczba uchodźców w 2016 roku przybywała do Europy. Mowa o 4 897 700 uchodźcach, z czego 2,8 miliona przebywało na terenie Turcji. Nie jest to kontynent z największą liczbą uchodźców, ale to właśnie na tym kontynencie Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców notuje jej najwyższy wzrost, co w pewien sposób potwierdza wynikającą z przedstawionych przyczyn uchodźstwa tendencję do wyboru krajów demokratycznych i gospodarczo rozwiniętych jako miejsc docelowych. Przez pierwsze półrocze 2016 roku mogliśmy zauważyć tutaj wzrost liczby uchodźców o ponad 11% – z czego najwięcej w Turcji⁶⁰.

Niewielki, bo około dwuprocentowy wzrost wystąpił też na kontynencie afrykańskim, na którego terenie przebywało w połowie 2016 roku nieco ponad 7,2 miliona uchodźców. To właśnie tutaj notuje się ich najwięcej. Warto zauważyć jednak zróżnicowanie pomiędzy Afryką Południową (poniżej Sahary) a Północną (łącznie z Bliskim Wschodem). O ile na północy liczba uchodźców wynosi nieco ponad 2,7 miliona osób i w ciągu omawianego półrocza spadła, o tyle na południu przybywa ich coraz więcej. Aktualnie szacuje się, że przebywa tam około 4,5 miliona uchodźców⁶¹.

Podczas gdy dużo lepiej prezentuje się sytuacja na terenie obu kontynentów amerykańskich, gdzie w połowie 2016 roku przebywało niecałe 750 tysięcy uchodźców, w Azji sytuacja jest podobna do europejskiej. Omawiana grupa liczy tam około 3,7 miliona osób. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że liczba ta jest aż o 5% niższa niż na początku 2016 roku⁶².

Trzy lata później, w 2019 roku, całość danych dotyczących miejsc przebywania uchodźców oraz zmian w ciągu pierwszego półrocza 2019 roku prezentowała się w podobny sposób⁶³:

---

⁶⁰ Por. UNHCR, *Mid-year trends 2016*, dz. cyt., s. 5.

⁶¹ Por. Tamże, s. 6.

⁶² Por. Tamże.

⁶³ Por. UNHCR, *Mid-year trends 2019*, s. 7, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5e57d0c57/mid-year-trends-2019.html?query=mid-year%20trends>

Region	Styczeń 2019	Czerwiec 2019	Wzrost/ spadek	
			Ilościowy	%
Afryka Południowa	6 335 500	6 208 100	-127 400	-2%
Obie Ameryki	634 300	641 100	-2200	-0,3%
Azja i rejon Pacyfiku	4 214 600	4 237 900	23 300	0,6%
Europa	6 474 600	6 497 800	23 200	0,4%
Afryka Północna i Bliski Wschód	2 692 700	2 647 100	-45 600	-1,7%
Razem	20 360 700	20 231 900	-128 600	-0,6%
	16 106 800	16 515 200	408 600	

Powyższa tabela pozwala zobaczyć dodatkowe dwie tendencje. Po pierwsze, widać prawie czteromilionowy wzrost liczby uchodźców na przestrzeni lat 2016–2019. Po drugie, pomimo pewnego rodzaju pozornej stabilizacji na przestrzeni pierwszego półrocza 2019 roku nie można mówić o zatrzymaniu procesów uchodźczych, gdyż jak już zostało zauważone, w roku 2021 ich liczba wzrosła do ponad 26 milionów.

Spoglądając na dane dotyczące pochodzenia uchodźców, łatwo zauważyć, że największa ich liczba pochodzi z Syrii. Uchodźcy syryjscy w 2013 roku stanowili 17% ogólnej liczby uchodźców. W ostatnich latach liczba ta zdążyła się podwoić, osiągając 32% w połowie 2016 roku, by spaść do 27% w roku 2021. Wynika z tego, że około 6,8 miliona Syryjczyków opuściło swój kraj. Syryjscy uchodźcy przebywają obecnie w 129 krajach, z czego najwięcej w Turcji (3,7 miliona osób), Libanie (851 700 osób), Jordanie (668 300 osób), Niemczech (616 399 osób), Iraku (246 00 osób).

W znaczny sposób wzrosła również w ostatnich latach liczba uchodźców z Sudanu Południowego. Mowa o wzroście ze 102 700 w 2013 roku do 854 200

uchodźców w połowie 2016 roku. Najwięcej spośród nich znajduje schronienie w Etiopii (257 500), następnie w Sudanie (232 300) oraz w Ugandzie (228 300)⁶⁴.

Drugim z kolei państwem, z którego pochodzi największa ilość uchodźców, jest Wenezuela. Widać tu znaczą zmianę na przestrzeni ostatnich 5 lat, kiedy miejsce to zajmował Afganistan⁶⁵. Aktualnie poza granicami swojego kraju jest rozproszonych 4 131 000 Wenezuelczyków. Są oni rozproszeni w 62 krajach, z czego większość pozostaje w krajach Ameryki Łacińskiej, takich jak Chile czy Kolumbia⁶⁶. Znacząca liczba uchodźców pochodzi również z Afganistanu (2,6 miliona osób) oraz z Sudanu Południowego (2 278 000 osób).

Spojrzenie na te dane pozwala uświadomić sobie, że problem uchodźstwa jest mocno związany ze skomplikowaną sytuacją polityczną w krajach pochodzenia. Dla przykładu według danych Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców z połowy 2016 roku zarówno Sudan, jak i Sudan Południowy były krajami pochodzenia znacznej liczby uchodźców oraz tymi, które ich przyjmowały, zwłaszcza w relacji wzajemnej⁶⁷.

Obok wymienionych krajów warto jeszcze krótko wspomnieć inne państwa, których mieszkańcy są zmuszeni opuścić je z obawy przed prześladowaniem. Są to między innymi Birma (1 128 000 osób), Demokratyczna Republika Konga (865 000 osób), Sudan (806 000 osób), Somalia (792 000 osób), Republika Środkowoafrykańska (713 000) oraz Erytrea (490 000 osób)⁶⁸.

3. Negatywne skutki związane z uchodźstwem

Jak zauważa Jan Paweł II, migracje to jedno z najbardziej złożonych i dramatycznych zjawisk w historii ludzkości. Dramatyzmu nabierają one zwłaszcza przez towarzyszące im prześladowania polityczne, etniczne czy

---

⁶⁴ Por. UNHCR, *Mid-year trends 2016*, dz. cyt., s. 7; UNHCR, *Mid-year trends 2021*, dz. cyt., s.5.

⁶⁵ Liczba uchodźców Afgańskich w połowie 2016 roku wzrosła do 2,7 miliona osób. Jak zauważa UNHCR był to w dużej mierze efekt dodatniego przyrostu naturalnego pośród ludności pochodzenia afgańskiego.

⁶⁶ Por. UNHCR, *Mid-year trends 2016*, dz. cyt., s. 7; UNHCR, *Mid-year trends 2021*, dz. cyt., s. 6.

⁶⁷ Por. UNHCR, *Mid-year trends 2016*, dz. cyt., s.5.

⁶⁸ Por. UNHCR, *Mid-year trends 2021*, dz. cyt., s. 6.

religijne⁶⁹. Kościół istniejący w świecie powinien więc pozostać otwarty na tę rzeczywistość⁷⁰. Papież w swoich orędziach wskazuje, że powoli zaciera się już również tradycyjne rozróżnienie między pojęciem *migrant* i *uchodźca*. Często bowiem obie te sytuacje są wynikiem nie tyle wyboru, ile konieczności⁷¹. Jan Paweł II zaznacza, iż termin *migranci* jest używany przez niego zwłaszcza w odniesieniu do wygnańców i uchodźców, którzy zostali zmuszeni do szukania wolności i bezpieczeństwa poza krajem rodzinnym. Zjawisko to nieustannie się rozszerza, stawiając przed Kościołem nowe wyzwania⁷².

Zdaniem papieża uchodźcy stanowią jedno ze znamienych zjawisk współczesnych migracji. To właśnie ich dotyczą największe plagi i dramaty, takie jak wojny, prześladowania, dyskryminacje czy klęski żywiołowe, na skutek których zostali pozbawieni domu, pracy, rodziny i ojczyzny⁷³. Bywa tak, że wręcz całe społeczności są zmuszane do opuszczenia rodzinnej ziemi w poszukiwaniu schronienia przed przemocą⁷⁴. Jak zauważa Jan Paweł II w jednym ze swoich orędzi, problemy te dotyczą wszystkich kontynentów i prawie wszystkich krajów⁷⁵. Informacje o przemieszczaniu się uchodźców i o ich dramacie stały się już za jego pontyfikatu czymś codziennym⁷⁶. Papież ze smutkiem stwierdza, że widok uchodźców zmuszonych do opuszczenia domów i do ucieczki w poszukiwaniu bezpieczeństwa stał się czymś, do czego

---

⁶⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec emigrantów*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 15.

⁷⁰ Por. Tamże.

⁷¹ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół wzywa wszystkich ludzi do pełniejszej solidarności – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1992*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 65.

⁷² Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2001*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 116.

⁷³ Por. JAN PAWEŁ II, *Maryja punktem odniesienia dla migrantów i uchodźców – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1988*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 43.

⁷⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Okazać życzliwość i solidarność obcokrajowcowi*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 91.

⁷⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Szanować tożsamość kulturową każdej osoby*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 57.

⁷⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół wzywa wszystkich ludzi do pełniejszej solidarności*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 63.

współczesny świat się już przyzwyczaił⁷⁷. Innym znamionem przejawem obecnej sytuacji jest w ocenie Ojca Świętego to, że coraz mniej mówi się o samych uchodźcach i problemach w ich krajach pochodzenia, a częściej raczej pojawiają się oni w kontekście opisu problemów, jakie są tworzone przez nich samych w miejscach, w których się osiedlają⁷⁸.

Również papież Franciszek zauważa wiele krzywd, jakie dotyczą uchodźców. Zaznacza, że są oni przedmiotem handlu ludźmi, doświadczają zniewag i nadużyć, by w końcu znaleźć się w rzeczywistości pełnej podejrzeń i nieufności. Przypomina, że niejednokrotnie stają też wobec problemu niejasnych systemów prawnych⁷⁹. Wyzwaniem mogą również być relacje ze społeczeństwem przyjmującym. Współczesny człowiek z jednej strony doświadcza pragnienia gorliwego i konkretnego wypełnienia przykazania miłości, z drugiej jednak chce ciągle zachowywać dystans do ludzkich zranień i – jak zaznacza Franciszek – do ran samego Chrystusa⁸⁰. Głoszona przez Kościół Ewangelia musi natomiast poruszać sumienia, by nie przyzwyczajały się do cierpienia innych⁸¹.

Jednym z pierwszych problemów, które należy zauważyć, jest ryzyko uprzedmiotowienia osoby uchodźcy. Ta kwestia pojawia się zarówno na poziomie samych badań, jak i na etapie przyznawania statusu uchodźcy. Często uchodźca przestaje być osobą, a staje się kolejnym przypadkiem lub problemem, którym trzeba się zająć.

Jak zauważa Izabela Main, na etapie badań nad uchodźstwem konfrontują się dwie rzeczywistości. Są nimi potrzeby badacza oraz potrzeby samego uchodźcy. Można powiedzieć, że są one radykalnie różne. Podczas gdy ten

---

⁷⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Migracje w poszukiwaniu pokoju – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2004*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 135.

⁷⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Nie wolno łamać ani ignorować praw migranta*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 79.

⁷⁹ Por. FRANCISZEK, *Kiedy milczenie staje się współwiną – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2016*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 10 (376), s. 10.

⁸⁰ Por. FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2015*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 10 (365), s. 5; FRANCISZEK, *Adhortacja apostolska o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie „Evangelii Gaudium”* (24.11.2013), wyd. Edycja Św. Pawła, Częstochowa 2013, 270.

⁸¹ Por. FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich*, przem. cyt., s. 5.

pierwszy, czyli badacz, zaspokaja swoją potrzebę samorealizacji w celu zdobycia wiedzy, przygotowania publikacji czy zdobycia stopni naukowych, ten drugi często walczy o zaspokojenie najprostszych potrzeb fizjologicznych i poczucia bezpieczeństwa⁸². Ta konfrontacja może sprawić, że uchodźca stanie się w pewien sposób tylko środkiem prowadzącym do celu, a przestanie być realną osobą, której trzeba pomóc. Może to prowadzić do trudnych wyborów o charakterze praktycznym. Jednym z nich jest właściwy wybór priorytetów związany z tym, czy trzeba się poświęcić wyłącznie zbieraniu informacji do celów badawczych, czy też zająć się organizacją i udzielaniem realnej pomocy uchodźcom⁸³. Dodatkową trudnością w tym względzie jest uszanowanie praw i potrzeb dzieci, które przeżywają dramat uchodźstwa. One nie potrafią same chronić swoich praw i poprzez prowadzone badania można im zaszkodzić, przywołując stres oraz powrót traumatycznych wspomnień, co może prowadzić do pewnych zaburzeń o charakterze umysłowym⁸⁴.

Ze sposobem prowadzenia badań oraz samym procesem przyznawania statusu uchodźcy wiąże się tak zwany reżim uchodźczy, w którym umieszcza się człowieka – uchodźcę – z jego realnym problemem. Poprzez pojęcie reżimu uchodźczego rozumiane są wszystkie procedury, przesłuchania czy świadczenia, które wchodząc w relację z uchodźcą, w pewien sposób go współtworzą, sprawiając, że staje się on kimś zdefiniowanym i określonym jako uchodźca⁸⁵. Problem ten dosyć szczegółowo przedstawia Daniel Pluta. Poprzez analizę praktycznych sposobów podejścia do zjawiska uchodźstwa dostrzega on, że jest ono traktowane jako pewna anomalia, patologia, wykraczająca poza określony porządek rzeczy. Uchodźca jest kimś, kto ten porządek zaburza, w związku z czym trzeba go umieścić z powrotem tam, gdzie jego miejsce. Temu służą sposoby rozwiązania tego problemu, do których zaliczamy repatriację, integrację ze społeczeństwem lub przesiedlenie do kraju trzeciego. Klasycznym przykładem

---

⁸² Por. I. MAIN, *Uchodźcy w nauce polskiej – stan badań i literatury*, art. cyt., s. 23.

⁸³ Por. Tamże, s. 30.

⁸⁴ Por. Tamże, s. 31.

⁸⁵ Por. D. PLUTA, *Zarys zjawiska uchodźstwa. Aktorzy zjawiska uchodźstwa a proces kształtowania uchodźcy*, [w:] *Uchodźcy: teoria i praktyka*, red. I. CZERNIEJWSKA, I. MAIN, wyd. Stowarzyszenie „Jeden Świat”, Poznań 2008, s. 34.

tego reżimu są obozy dla uchodźców, które służą temu, by zapanować nad tymi ludźmi do momentu rozwiązania problemu oraz ich kontrolować. To właśnie tam, na skutek biurokratyzacji, uchodźca staje się kimś znanym i nazwanym oraz przypisanym do szeregu innych osób „nie na swoim miejscu”, które trzeba przemieścić tak, aby nie zaburzały więcej naturalnego biegu rzeczy. Dlatego powstał system, który owszem, z jednej strony świadczy pomoc, ale z drugiej kontroluje uchodźców, uprzedmiotawiając, upolityczniając i umiędzynarodawiając sam problem⁸⁶. Takie podejście do kwestii uchodźstwa sprzyja tworzeniu tak zwanych gett uchodźczych, bowiem albo strukturalnie zamyka uchodźców w kręgu osób im podobnych, tak aby zapanować nad samym zjawiskiem, albo sprawia, że oni sami poprzestają na przebywaniu w swoim środowisku, nie czując się częścią społeczności lokalnej, a tylko problemem, który trzeba nazwać i rozwiązać.

Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, przyglądając się zjawiskom migracyjnym, zauważa, że mogą się one stać również narzędziem wojny hybrydowej. Poprzez taką wojnę rozumie się działania, które są wymierzone przeciwko jakiemuś państwu, bez ingerencji militarnej i bezpośredniej konfrontacji, ale mające na celu jego destabilizację poprzez wywoływanie zamieszek, akty terrorystyczne czy też destrukcję bądź paraliż jego administracji⁸⁷.

Zdaniem Jerzego Wysokińskiego celowe prowokowanie ruchów uchodźczych przyczynia się do angażowania całego potencjału państwa, do którego przybywają, w celu rozwiązania pojawiającego się kryzysu. Wymienia się siedem podstawowych przestrzeni, w które taki rodzaj wojny hybrydowej uderza. Pierwszym z elementów jest konieczność ochrony granic państwa i nieustanne kontrolowanie ruchu granicznego, mające na celu zachowanie integralności terytorium państwa oraz wypełnienie obowiązków międzynarodowych, takich jak na przykład – w przypadku Polski – ochrona zewnętrznej granicy ruchu bezwizowego w Unii Europejskiej. Drugą

---

⁸⁶ Por. D. PLUTA, *Zarys zjawiska uchodźstwa*, art. cyt., s. 36-37.

⁸⁷ Por. *Hasło: Wojna hybrydowa* [w:](Internet, 26.01.2023r.), <https://wsjp.pl/haslo/podglad/82200/wojna-hybrydowa>

przeestrzenią jest konieczność zwalczania nielegalnej migracji. Wielu cudzoziemców, niebędących uchodźcami, może wykorzystywać ruchy uchodźcze do przedostania się na terytorium państwa sąsiedniego, ażeby destabilizować jego bezpieczeństwo wewnętrzne. Trzecią z przestrzeni to konieczność zapewnienia bezpieczeństwa epidemiologicznego. Migranci przybywają z krajów o bardzo zróżnicowanym stopniu bezpieczeństwa sanitarnego. Dodatkowo w czasie podróży również są narażeni na różnego rodzaju niebezpieczeństwa epidemiczne. Stanowi to zagrożenie dla zdrowia i życia samych uchodźców, jak i mieszkańców terenów, na które przybywają. To zjawisko jest trudne do kontrolowania w przypadku ruchów masowych, zwłaszcza tych, które mogłyby być wywoływane celowo⁸⁸.

Kolejnym elementem, w który uderza taki rodzaj wojny hybrydowej, jest bezpieczeństwo socjalne. Uchodźcom szukającym pomocy i ochrony międzynarodowej należy bowiem zapewnić wyżywienie, zakwaterowanie oraz środki finansowe, tak by mogli utrzymać się na terytorium państwa, do którego przybyli. Stanowi to znaczne obciążenie finansowe dla krajów przyjmujących. Ponadto zmusza do znalezienia lokali mieszkalnych, w których uchodźcy mogliby znaleźć schronienie, zmniejszając jednocześnie możliwość pomocy w tym zakresie dla obywateli danego kraju. Piątą przestrzeń stanowi konieczność kształtowania świadomości społecznej, mająca na celu tworzenie właściwej integracji społecznej, tak aby zapobiec ewentualnym konfliktom o podłożu rasowym czy narodowościowym. Szóstym elementem, na który wpływa wykorzystywanie ruchów migracyjnych w wojnie hybrydowej, jest rynek pracy. W zależności od jego potrzeb napływ cudzoziemców może mieć zarówno wpływ pozytywny, jak i negatywny. Z jednej strony może uzupełnić niedobory na rynku pracy, z drugiej natomiast napływ tańszej siły roboczej może skutkować wzrostem bezrobocia wśród społeczności lokalnej. Ostatnią przestrzeń stanowi wizerunek państwa na arenie międzynarodowej. Państwo, przeciwko któremu jest stosowany taki rodzaj wojny, jest bowiem jednocześnie przedstawiane jako

---

⁸⁸ Por. J. WYSOKIŃSKI, *Zjawiska migracyjne jako potencjalne narzędzia wojny hybrydowej*, „Biuletyn Kwartalny Rządowego Centrum Bezpieczeństwa” (2017) nr 19, s. 9-10.

nietolerancyjne i zamknięte. Często towarzyszą temu akcja dezinformacyjna i celowe prowokowanie incydentów na tle rasowym⁸⁹.

Następnym problemem towarzyszącym zjawisku uchodźstwa jest kwestia dzieci i młodzieży zmuszonych do opuszczenia swojego kraju. Stanowią oni około 50% wszystkich uchodźców. W większości nie są to osoby, które same składają wniosek o nadanie statusu uchodźcy, ale takie, które towarzyszą swoim rodzicom⁹⁰. Kwestia małoletnich to problem, który zaczyna się już w kraju pochodzenia i ciągnie się przez wszystkie etapy procesu uchodźczego. Trzeba zauważyć, że wiek dziecięcy i młodzieńczy jest związany ze szczególnymi potrzebami psychologicznymi i socjologicznym, które warunkują właściwy, harmonijny rozwój dziecka i młodego człowieka. Zostają one zaburzone w całej swej rozciągłości, począwszy od potrzeby poczucia bezpieczeństwa, a na potrzebie rozwoju osobistego skończywszy. Można powiedzieć, że z jednej strony zostają one zniekształcone przez sytuację konfliktu czy prześladowania w kraju pochodzenia, a z drugiej, na etapie udzielania pomocy, często są marginalizowane na rzecz działań czysto humanitarnych. W kraju pochodzenia młodzi uchodźcy często stają się świadkami prześladowania i śmierci rodziców, są rozdzielani z bliskimi, bywają siłowo wcielani do wojska, na skutek czego często odnoszą rany fizyczne podczas konfliktów zbrojnych i niejednokrotnie tracą życie. Paradoksalnie ich problemy nie znikają wraz z przekroczeniem granicy. Zamieniają się w inne. W obozach dla uchodźców młodzi często spotykają się z niezrozumieniem i samotnością: są oddzieleni od rodziny, nie znają języka, stają się ofiarami prześladowania i odrzucenia tak ze strony innych uchodźców, jak i społeczności lokalnej. W obozach w Afryce czy Azji stają się też ofiarami nierównej dystrybucji żywności czy też napastowania seksualnego⁹¹. Ich cierpienie, jak pisze Barbara Mikołajczyk, jest więc podwójne: cierpią w kraju pochodzenia na skutek wojny, prześladowania czy rozstania z rodziną, a

---

⁸⁹ Por. Tamże, s. 10-12.

⁹⁰ Por. B. MIKOŁAJCZYK, *Osoby ubiegające się o status uchodźcy*, dz. cyt. s. 233. Małoletni bez opieki stanowią nieliczną grupę uchodźców (od 2% do 5%). Reguły postępowania wobec małoletnich uchodźców są zawarte w unijnym programie *Separated Children Asylum In Europe: A programme for Action*.

⁹¹ Por. *Młodzi uchodźcy – problemy i wyzwania*, „Z Obcej Ziemi” (2004) nr 20, s. 5.

następnie ponoszą straty w wyniku niezaspokojenia zwykłych dziecięcych czy młodzieńczych potrzeb⁹².

Bardzo ważną kwestią z punktu widzenia Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców jest problem braku dostępu do edukacji dla młodych uchodźców. Jak podkreśla Barbara Mikołajczyk, prawo do oświaty powinno mieć pierwszeństwo przed prawem do wyżywienia i mieszkania, gdyż właśnie odpowiednia edukacja chroni dzieci przed przymusową pracą, wcieleniem do wojska czy wykorzystywaniem seksualnym⁹³.

Według raportu Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców z 2015 roku aż 51% ogólnej liczby uchodźców stanowią osoby poniżej 18. roku życia⁹⁴. Z tego aż 6 milionów to dzieci w wieku szkolnym. Prawie 3,7 miliona z nich nie ma dostępu do szkolnictwa. Tylko 50% dzieci korzysta z podstawowej edukacji i zaledwie 22% uprawnionych ma dostęp do edukacji na poziomie gimnazjalnym. Widać tu znaczną różnicę w porównaniu z dostępem do szkolnictwa dla dzieci, które uchodźcami nie są. Tutaj mówimy o 90 oraz analogicznie o 84 procentach⁹⁵.

Dzieci i młodzież pod opieką UNHCR	Rodzaj szkoły	Poza dostępem do edukacji
6,1 miliona osób	Primary school	1,75 miliona osób
	Secondary school	1,95 miliona osób

Przestrzenia, w której spotykają się oba przedstawione wyżej problemy związane z tak zwanym reżimem uchodźczym oraz kwestią młodych uchodźców,

⁹² Por. B. MIKOŁAJCZYK, *Osoby ubiegające się o status uchodźcy*, dz. cyt. s. 233.

⁹³ Por. Tamże, s. 244.

⁹⁴ Por. UNHCR, *2015 Global child protection, education and SGBV. Strategy. Implementation. Report*, s. 12, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <http://www.unhcr.org/publications/fundraising/57612a017/2015-global-child-protection-education-sgbv-strategy-implementation-report.html>.

⁹⁵ Por. UNHCR, *Missing out. Refugee education in crisis*, s. 4, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <http://www.unhcr.org/57d9d01d0>.

jest problem wykorzystywania seksualnego, który dotyczy zwłaszcza kobiet i dzieci.

W 2001 roku Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców wraz z brytyjską organizacją pozarządową Save the Children przeprowadził misję badawczą w obozach dla uchodźców w Gwinei, Liberii oraz Sierra Leone. Po zakończeniu misji, w 2002 roku, został opublikowany miażdżący raport dotyczący przemocy seksualnej wobec dzieci w tamtejszych obozach dla uchodźców. Mimo że powstał on prawie 20 lat temu, problem pozostaje nadal żywy, a wnioski w nim przedstawione są dalej aktualne. Mimo iż w sposób precyzyjny dotyczy on jedynie trzech określonych państw, można stwierdzić, że sam problem jest zjawiskiem powszechnym i nie zamyka się tylko w określonej strefie geograficznej.

Według przedstawionego raportu większość poddanych badaniu nieletnich zna osobiście przynajmniej jedno dziecko, które było wykorzystywane seksualnie. Przez wykorzystanie seksualne rozumie się nawiązanie stosunku seksualnego w zamian za pieniądze lub inne dobra, np. jedzenie. Mowa jest więc także o różnych formach prostytucji dziecięcej. Dla wielu z nich jest to jedyna możliwość, aby zdobyć coś do jedzenia lub zapłacić za swoją edukację. Wszystko dzieje się często przy milczącej zgodzie rodziców, którzy, mimo iż nie popierają samego zjawiska, zdają sobie sprawę, że jest to jedyny sposób, by zapewnić rodzinie środki konieczne do utrzymania. Są znane przypadki, w których rodzice nawet zachęcają swoje córki do podjęcia tego rodzaju aktywności⁹⁶.

Większość dzieci wykorzystywanych w ten sposób to dziewczynki w wieku od 13 do 18 lat. W sam proceder bywają też zaangażowane młodsze dzieci, które dla mężczyzn stają się narzędziem, aby dotrzeć do ich matek lub starszych sióstr. Rzadziej mówi się o chłopcach wykorzystywanych seksualnie, prawdopodobnie dlatego, że kwestia homoseksualizmu jest tam jeszcze tematem

---

⁹⁶UNHCR, SAVE THE CHILDREN-UK, *Note for Implementing and Operational Partners by UNHCR and Save the Children-UK on Sexual Violence and Exploitation: the Experience of Refugee Children in Guinea, Liberia, and Sierra Leone based on Initial Findings and Recommendations from Assessment Mission 22 October – 30 November 2001*, s. 3, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/2985.pdf/>

tabu⁹⁷. Kwestia wykorzystywania seksualnego jest związana z nakreślonym wcześniej reżimem uchodźczym. Można o tym powiedzieć z dwóch powodów: po pierwsze – proceder ma miejsce na terenie obozów dla uchodźców, a po drugie – są w niego zaangażowane osoby stanowiące część tego reżimu. Mowa między innymi o pracownikach organizacji humanitarnych.

Uchodźcy, którzy brali udział w badaniu prowadzonym przez Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców, jednym głosem stwierdzają, że padali ofiarami wykorzystywania przez pracowników zarówno lokalnych, jak i międzynarodowych organizacji pozarządowych⁹⁸. Wskazani pracownicy często uzależniali udzielaną pomoc od usług seksualnych ze strony dziewczynek poniżej 18. roku życia. W ten sposób przydzielano leki, bony żywnościowe, kursy edukacyjne, jedzenie czy też inne produkty codziennego użytku. Jeden z uchodźców cytowanych w raporcie mówi wprost, że „jeśli nie masz żony, siostry lub córki, którą możesz zaoferować pracownikowi NGO, trudno jest otrzymać dostęp do środków pomocy”⁹⁹. Podobnie wygląda to w przypadku uchodźców zatrudnianych przez te agencje. Wypłata wynagrodzenia za wykonaną pracę była również uzależniana od usług seksualnych. Zamknięcie w ramach reżimu uchodźczego sprawia, że tych sytuacjach szantażu uchodźcy są bezbronni. Niepoddanie się pewnym strukturom lub nawet zniszczenie ich sprawiłoby, że zostaliby bez jedzenia lub środków do życia. Stąd trwająca wokół tej kwestii zmowa milczenia¹⁰⁰.

O powszechności i międzynarodowym charakterze problemu świadczy fakt wykorzystywania seksualnego nie tylko przez pracowników międzynarodowych NGO, ale także przez personel wojskowych sił pokojowych, który również ma charakter międzynarodowy. W tym przypadku mowa nie tylko o nawiązywaniu stosunków seksualnych za drobną sumę pieniędzy (czasem nawet bez zapłaty) lub za odrobinę ciastek. Uczestnicy badania mówią o przypadkach, kiedy byli zmuszani do rozbierania się, kąpania lub pozowania

---

⁹⁷ Por. UNHCR, SAVE THE CHILDREN-UK, *Note for Implementing*, dok. cyt. s. 4.

⁹⁸ W dalszej części pracy określone jako NGO

⁹⁹ UNHCR, SAVE THE CHILDREN-UK, *Note for Implementing*, dok. cyt., s. 4.

¹⁰⁰ Por. Tamże, s. 5.

nago, podczas gdy żołnierze patrzyli na nich i robili im zdjęcia¹⁰¹. W dokumencie jest również mowa o świadczeniu usług seksualnych wobec nauczycieli celem uzyskania lepszych stopni czy też wobec pracowników lokalnego przemysłu lub biznesu w zamian za pieniądze bądź inne upominki¹⁰².

Głównymi czynnikami zmuszającymi dzieci-uchodźców do prostytucji są bieda, brak możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych oraz niewystarczające racje żywnościowe. Racje otrzymywane w przebadanych ośrodkach starczą zaledwie na dziesięć dni. W tym przypadku prostytucja staje się łatwym i szybkim dostępem do źródła utrzymania¹⁰³. Innym ważnym czynnikiem jest presja ze strony rodziców i rówieśników. Rodzice niejednokrotnie kładą na dziecko obowiązek zdobycia określonej sumy pieniędzy, aby miało ono swój wkład w utrzymanie rodziny¹⁰⁴.

Z wykorzystywaniem seksualnym dzieci-uchodźców są związane również kolejne problemy. Pierwszy z nich dotyczy ciąży u nastolatek i wynikającej z niej aborcji, która jawi się dla tych młodych dziewczyn jako jedyne i najprostsze rozwiązanie. Ponieważ w krajach przedstawionych w raporcie Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców aborcja jest nielegalna, jako środek poronny stosuje się mieszanekę tradycyjnych ziół lub łatwo dostępnych leków¹⁰⁵.

Z tym tematem automatycznie wiąże się kwestia młodych matek. Wiele dziewczyn-uchodźców zostaje matkami w wieku 13–16 lat. Są obozy, w których 50% wszystkich nastolatek jest matkami. Niektóre z nich w wieku 19 lat mają już trójkę lub czwórkę dzieci¹⁰⁶. To prowadzi do kolejnego zjawiska, jakim jest analfabetyzm związany ze zmniejszonymi możliwościami dostępu do edukacji. Młode matki muszą porzucić szkołę, aby zadbać o utrzymanie swoich dzieci i wychować je. Niektóre z nich podejmują jakąś pracę, inne zaczynają się

---

¹⁰¹ Por. Tamże, s. 6.

¹⁰² Por. Tamże, s. 7.

¹⁰³ Por. Tamże, s. 8.

¹⁰⁴ Por. Tamże, s. 9.

¹⁰⁵ Por. Tamże, s. 10.

¹⁰⁶ Por. Tamże.

prostytuować¹⁰⁷. Tutaj koło się zamyka, bo na skutek prostytucji nie tylko nie zawsze są w stanie zapewnić dziecku konieczne warunki rozwoju, ale i ich sytuacja się pogarsza na skutek ponownego zajścia w ciążę. Cały przedstawiony mechanizm związany z prostytucją i wykorzystywaniem seksualnym dzieci-uchodźców prowadzi również, z oczywistych powodów, do zwiększenia zachorowalności na choroby przenoszone drogą płciową, w tym na rozprzestrzenianie się wirusa HIV¹⁰⁸.

Obok wykorzystywania seksualnego i innych problemów z nim związanych należy również wspomnieć o przypadkach molestowania, przemocy seksualnej i gwałtów – zwłaszcza na dzieciach. Te przypadki mają miejsce w samych obozach dla uchodźców, w okolicznych wioskach, gdzie najmłodszy podejmują pracę (np. na plantacjach wina), w opuszczonych budynkach, w centrach tranzytowych, w toaletach czy nawet w domach, w których mieszkają ofiary¹⁰⁹.

Kolejnym negatywnym zjawiskiem jest zaburzenie integralności środowisk rodzinnych. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stwierdza, że rodzina jest uprawniona do ochrony zarówno ze strony społeczeństwa, jak i ze strony państwa¹¹⁰. W sytuacji uchodźców jedność rodziny, a zatem i prawo do jej ochrony, zostaje w sposób drastyczny naruszona na skutek rozdzielenia podczas opuszczania kraju bądź też w wyniku skomplikowanych procedur łączenia rodzin. Prawo do łączenia rodzin przysługuje bowiem tylko tym, którzy otrzymali już status uchodźcy¹¹¹. Wpływ na naruszenie więzi rodzinnych ma również długotrwałość tej procedury. Rodzina jest bowiem zmuszona przez długi czas do funkcjonowania na koszt państwa goszczącego oraz do egzystowania tylko dzięki otrzymywanym bonom na żywność, na przejazd czy na odzież.

---

¹⁰⁷ Por. Tamże, s. 11.

¹⁰⁸ Por. Tamże, s. 12.

¹⁰⁹ Por. Tamże, s. 14

¹¹⁰ Por. ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, dok. cyt., s. 14.

¹¹¹ Por. B. MIKOŁAJCZYK, *Osoby ubiegające się o status uchodźcy*, dz. cyt. s. 228.

Skutkuje to w wielu przypadkach swego rodzaju stygmatyzacją ze strony środowiska zewnętrznego¹¹².

4. Pozytywne konsekwencje uchodźstwa

Obok opisanych negatywnych skutków związanych z uchodźstwem należy zauważyć również te elementy, które niosą ze sobą pozytywne oddziaływanie, zwłaszcza dla środowiska i społeczeństwa, do którego uchodźcy przybywają. Na pozytywne aspekty migracji zwraca uwagę między innymi instrukcja *Erga Migrantes Caritas Christi*. Wśród nich na pierwszym miejscu wymienia okazję do dialogu i wzajemnego poznania. Dokument podkreśla, że właśnie dzięki migracjom wiele narodów mogło się wzbogacić i rozwinąć¹¹³.

Zróżnicowanie etniczne i językowe, jak zauważa Jan Paweł II w swoich orędziach, należy do porządku stworzenia¹¹⁴. Dzięki Duchowi Świętemu może ono przestać być powodem konfliktów. On bowiem uzdalnia do budowania jednego ludu złożonego z wielu narodów i kultur¹¹⁵. Ojciec Święty przypomina, że każdy naród ma swoją rolę do odegrania w Bożym planie zbawienia. Zamknięcie się tylko na siebie i przekonanie o własnej niezależności i samowystarczalności będzie prowadzić do zubożenia i pozbawienia się wkładu, jaki mogą wnieść inne wspólnoty, Kościoły i tradycje¹¹⁶. Kościół jest znakiem dążenia do jedności tylko wtedy, kiedy faktycznie przyjmuje wszelkie kultury i sam w sobie nie utożsamia się z żadną z nich¹¹⁷. Jan Paweł II przypomina, że o przynależności do wspólnoty Kościoła nie decyduje pochodzenie, ale wiara w

---

¹¹² Por. Tamże, s. 323.

¹¹³ Por. PAPIESKA RADA DO SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, *Instrukcja Erga Migrantes Caritas Christi – miłość Chrystusa do migrantów* (3 maja 2004), [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/12/Erga-migrantes-caritas-Christi-PL.pdf>, n. 2, dalej = EMCC

¹¹⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Szanować tożsamość kulturową każdej osoby*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 59.

¹¹⁵ Por. Tamże.

¹¹⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec emigrantów*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 17.

¹¹⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja - Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1987*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 36.

Chrystusa oraz chrzest święty¹¹⁸. Nowi przybysze nie powinni się więc czuć we wspólnocie niemile widziani¹¹⁹. Jest to swego rodzaju nowe doświadczenie katolicyzmu Kościoła, która wyraża otwartość na wszystko to, co jest dziełem Ducha Świętego¹²⁰.

Jan Paweł II przypomina, że Duch Święty, który działa nieustannie w Kościele, nie jest ograniczony przez bariery etniczne i kulturowe. Dlatego w kwestii migracji należy dostrzec również te wartości, które będą zasługiwały na uznanie. I tam można znaleźć jakieś drogi, którymi Duch przybliży do Jezusa i do zbawienia¹²¹. Na szczególną uwagę zasługuje tu fakt, że w migracji Kościół widzi obraz samego siebie oraz szansę na zjednoczenie kultur i budowanie braterstwa¹²². Zjawiska migracyjne stwarzają również możliwość kontaktów między religiami¹²³.

Wszelkie ruchy ludnościowe mają ten pozytywny aspekt, że sprzyjają wzajemnemu poznaniu oraz budowaniu jedności między ludźmi. Dzięki temu tworzy się przedziwne braterstwo, w którym każda strona daje, ale jednocześnie również otrzymuje¹²⁴. Pozwala to odkryć jedność, która nie jest jednolitością, ale harmonią różnych darów i charyzmatów objawiających się w świecie i wspólnie współpracujących celem budowania lepszego i bogatszego ładu społecznego¹²⁵. Obok ubogacenia kulturowego, towarzyszącego dobrze rozumianej integracji społecznej, można zauważyć również pozytywny wpływ migracji na rynek pracy kraju przyjmującego, zwłaszcza w kontekście uzupełnienia występujących tam niedoborów. Badania przeprowadzone w 2015 roku w Stanach Zjednoczonych

---

¹¹⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Przeciw przejawom rasizmu, ksenofobii i skrajnego nacjonalizmu*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 131.

¹¹⁹ Por. Tamże, s. 132.

¹²⁰ Por. Tamże.

¹²¹ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt., s. 123; JAN PAWEŁ II, *List apostolski do biskupów, duchowieństwa i wiernych w związku z przygotowaniem Jubileuszu roku 2000 „Tertio Millennio Adveniente”* (10.11.1994), wyd. TUM, Wrocław 2017, 6.

¹²² Por. JAN PAWEŁ II, *Szanować tożsamość kulturową każdej osoby*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 58.

¹²³ Por. JAN PAWEŁ II, *Migracje a dialog międzyreligijny – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2002*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 127.

¹²⁴ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastorali migratorum cura”* (22.08.1969), [w:] „Studia Polonijne” 4(1981), 2.

¹²⁵ Por. EMCC 89.

oraz w Wielkiej Brytanii w roku 2010 wykazują, że pracujący imigranci tworzy dodatkowe miejsca pracy oraz że ich praca przyczynia się do wzrostu przeciętnej płacy. Trzeba jednak zauważyć istotną różnicę między migracją ekonomiczną a przymusową. O ile jedna i druga ma pozytywny wpływ na rynek pracy, o tyle w przypadku migracji przymusowej, jaką jest uchodźstwo, ten wpływ będzie relatywnie mniejszy. Migracja humanitarna nie jest bowiem motywowana chęcią polepszenia swoich warunków bytowych, stąd jej podstawowym celem nie jest znalezienie miejsca na rynku pracy. Stwierdza się, że poziom wykształcenia oraz wyspecjalizowania uchodźców jest niższy niż w przypadku migrantów zarobkowych. W drugim przypadku częściej migrują bowiem osoby ponadprzeciętne i wykazujące się przedsiębiorczością. Różnicę tę można natomiast zniwelować poprzez szybkie włączenie uchodźców w rynek, co sprzyja ich wyspecjalizowaniu i niweluje początkowy negatywny wpływ na finanse kraju przyjmującego¹²⁶.

Pozytywne oddziaływanie uchodźców na rynek pracy można zauważyć również na podstawie badań przeprowadzanych w Polsce w związku ze znacznym napływem uchodźców wojennych z Ukrainy. Ich wyniki pokazują, że uchodźcy deklarują wysokie zainteresowanie podjęciem pracy zarobkowej. Znaczny odsetek z nich albo już w Polsce pracowało (19%), albo miało obiecane zatrudnienie (10%). Pokazuje to zarówno skalę niedoborów na polskim rynku pracy, jak i skalę wpływu migracji na możliwość uzupełnienia owych niedoborów. Brak zainteresowania podjęciem pracy w Polsce deklarowało tylko 22% badanych¹²⁷.

Na podstawie przedstawionych badań widać, że zarówno migracja, jak i uchodźstwo, będące jednym z jej elementów, są zjawiskami bardzo zróżnicowanymi. O ile da się je precyzyjnie zdefiniować, o tyle tempo rozwoju zjawiska i zmienność czynników, które je powodują, sprawia, że trudno jasno określić skalę tego zjawiska oraz przedstawić pełną listę problemów, jakie ze

---

¹²⁶ Por. A. SIEROŃ, *Wpływ imigracji na rynek pracy*, „Rynek – Społeczeństwo – Kultura” (2016) nr 2 (18), s. 25-36.

¹²⁷ POLSKA AGENCJA ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, *Rynek pracy, edukacja, kompetencje. Aktualne trendy i wyniki badań*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/Rynek_pracy_sierpie_2022.pdf

sobą niesie. Niestabilność systemów politycznych oraz relacji międzynarodowych powoduje, że cały system uchodźczy oraz przegląd globalny tak krajów pochodzenia, jak i tych, które je przyjmują, nieustannie się zmienia. Pokazuje to na przykład wojna na Ukrainie, która wywołała nie tylko nowe kierunki migracyjne, ale i zmusiła do zrewidowania sposobów reagowania i przyjmowania tych, którzy proszą o azyl. Mając na uwadze pewne elementy pozytywne, które zostały przedstawione powyżej, trzeba jednak jednoznacznie stwierdzić, że samo zjawisko ma charakter negatywny, zarówno ze względu na jego przymusowość, jak i ze względu na jego przyczyny oraz ogrom negatywnych okoliczności mu towarzyszących.

ROZDZIAŁ DRUGI

PROBLEMATYKA UCHODŹSTWA W PIŚMIE ŚWIĘTYM

I W NAUCZANIU KOŚCIOŁA

Tematem niniejszej dysertacji są uchodźcy, a więc te osoby, które z przyczyn politycznych, religijnych, etnicznych lub innych form prześladowania czy wojen są zmuszone opuścić ojczysty kraj i szukać schronienia na obcym terenie. Ich sytuacja różni się zasadniczo od tej, której doświadczają ci, którzy opuszczają rodzinne strony tylko po to, aby polepszyć swoją sytuację materialną. Historyczne badania potwierdzają, że uchodźcy przynależą do wszystkich czasów. Na przestrzeni wieków ludzie ciągle szukali schronienia, uciekając przed prześladowaniami, a w wielu krajach rozwinęła się tradycja przyznawania azylu uchodźcom.

Uchodźcy są także częstym tematem poruszonym w Biblii. Stary Testament podkreśla, że wdowa, sierota i przybysz powinni być obdarzeni szczególną gościnnością, bo są oni w szczególny sposób ukochani przez Boga. I ten fakt był respektowany przez wieki. Tym bardziej że los uchodźców powracających do Ziemi Obiecanej dzielił cały naród izraelski. Podobnie jest w Nowym Testamencie – sam Jezus podziela los uchodźcy i naucza o pozytywnym odniesieniu do przybyszów (par. 1). Poza tym fenomen uchodźstwa jest w jakiś sposób wpisany w naturę Kościoła, który jest Ludem Bożym będącym w permanentnej pielgrzymce do królestwa Bożego (par. 2). Kwestia uchodźców i

innych przymusowo przesiedlonych osób jest obecna także w nauczaniu Kościoła (par. 3).

1. Doświadczenie uchodźstwa w Starym i Nowym Testamencie

Wydarzenia biblijne przedstawiają etapy drogi ludzkości do powstania jednego ludu, który jest depozytariuszem wszelkich darów Bożych. Tę drogę można zauważyć w wielu obrazach staro- i nowotestamentalnych, z których pierwsze związane są z wędrówką patriarchów zdążających do nowej ojczyzny oraz z wędrówką narodu wybranego¹. Mimo iż sam termin *uchodźcy* pojawia się w tłumaczeniu Biblii Tysiąclecia stosunkowo rzadko (w jej piątym wydaniu termin *uchodźca* pojawia się trzykrotnie: Iz 15,55, Jr 48,45, Jr 50,28; za każdym razem odnosi się on do Izraelitów przebywających w niewoli), to pojawia się tam wiele innych, odnoszących się do sytuacji opisujących los uchodźców, choć określa się tam ich za pomocą innych rzeczowników, takich jak *przybysz* (w Biblii Tysiąclecia 27 razy), *cudzoziemiec* (54 razy) *obcokrajowiec* (6 razy) czy też po prostu *obcy* (130 razy, choć nie zawsze w odniesieniu do ludzi – mowa między innymi o obcych bogach).

Analiza biblijnych fragmentów już na początku lektury Starego Testamentu pozwala dostrzec, że migracja i deportacja są jednymi z fundamentalnych doświadczeń w historii narodu wybranego. Można dostrzec ten fakt między innymi w zawartych w Piśmie Świętym opisach przedstawiających niewolę egipską, ucieczkę Izraelitów z Egiptu oraz ich wędrówkę przez pustynię do Ziemi Obiecanej².

Biblijne sceny wygnania ukazują wszelkie rozproszenie, wypędzenie, dyskryminacje, ucisk i deportacje jako coś, co jest przeciwne Bożemu planowi zbawienia³. Z pierwszą migracją związana jest historia wieży Babel oraz wymieszanie języków (por. Rdz 11,8), na skutek czego ludzkość rozproszyła się po całej ziemi. Umieszczenie początków migracji w kontekście wieży Babel

---

¹ Por. EMCC 13.

² Por. Tamże 14.

³ Por. Tamże, 13.

sytuuje ją w negatywnej perspektywie, jako coś, co jest pewnym złem i nieuporządkowaniem oraz następstwem grzechu⁴. W tym świetle migracje nie są więc sytuacją zwyczajną, ale pewnym wydarzeniem, na które trzeba odpowiedzieć i uzdrowić zło, które jest z nim związane⁵. Na tle winy zaciągniętej pod wieżą Babel, jak pisze Jan Paweł II, różnice przestają być traktowane jak dar, ale stają się przyczyną poróżnienia i konfliktów⁶. Jerzy Gocko podkreśla jednak, że z czasem migracje stały się integralnym elementem historii zbawienia, między innymi poprzez exodus Izraelitów z Egiptu oraz eschatologiczną wędrówkę ludzkości do Nowego Jeruzalem przedstawioną w księdze Apokalipsy⁷.

Trzeba pamiętać, że historia Izraela rozpoczyna się wraz z odpowiedzią Abrahama na wezwania Boga, aby opuścił swój kraj i rozpoczął wędrówkę do nowej ziemi⁸. Wezwanie do migracji pojawia się więc już u początku dziejów narodu wybranego. Abraham jest wezwany przez Boga do opuszczenia ziemi rodzinnej i udania się do kraju, który ukaże mu Bóg (por. Rdz 12,1). Odpowiadając na to wezwanie, sam idzie w nieznaną, czyniąc w ten sposób z migracji znak wyróżniający Lud Boży, który również zmierza w kierunku swojej ojczyzny – nowego nieba i nowej ziemi. Abraham także samego siebie nazywa przybyszem, gdy dociera do ziemi Chetytów i prosi ich o życzliwe przyjęcie oraz o sprzedanie grobu i o możliwość pochówku swojej żony Sary (por. Rdz 23,4). Sposób, w jaki Abraham definiuje siebie jako przybysza, a także użycie hebrajskiego terminu *ger*⁹ na określenie przybysza w innych fragmentach biblijnych, pozwalają stwierdzić, że przybyszem w biblijnym ujęciu, jak zauważa

---

⁴ Por. J. GOCKO, *Istotne aspekty teologii migracji*, „Teologia i Moralność” 12(2017), s. 48.

⁵ Zwraca na to uwagę również EMCC. „Kościół zawsze postrzegał w migrantach obraz Chrystusa, który powiedział: *Byłem przybyszem, a przyjęliście mnie* (Mt 25, 35). Okoliczności Jego ziemskiego życia są dla Kościoła oraz jego członków wyzwaniem wiary i miłości. Powinno być ono rozumiane jako zadanie uzdrawiania wszelkich niedomagań związanych ze zjawiskiem migracji. Pobudza ono do odkrywania Bożego planu, który przejawia się poprzez migracje, nawet wówczas, gdy stają się one przyczyną rozmaitych niesprawiedliwości”. EMCC 12.

⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Szanować tożsamość kulturową każdej osoby – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1991*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 59.

⁷ Por. J. GOCKO, *Istotne aspekty teologii migracji*, dz. cyt., s. 48.

⁸ Por. EMCC 14.

⁹ Konkretne formy znaczeniowe tego terminu zostaną przedstawione w dalszej części niniejszej pracy.

Jerzy Gocko, jest „imigrant, który z różnych względów musi pozostawić swój dom/ojczyznę i który usiłuje zbudować relacje solidarności w nowym domu/narodzie/ojczyźnie”¹⁰.

Izrael w Pięcioksięgu jest przedstawiony jako społeczność uchodźców. Samo ukonstytuowanie się go jako narodu i nadanie mu prawa dokonuje się w trudnych warunkach, właśnie w trakcie drogi. Takie przedstawienie historii Izraela ma sprawić, że sami Izraelici będą postrzegali siebie jako lud pielgrzymujący, a przez to nabiorą bardziej miłosiernego odniesienia względem innych znajdujących się w potrzebie¹¹.

Starotestamentalnym prototypem uchodźcy jest także Mojżesz. Porzucony przez matkę, wychowany w innej kulturze, uciekający z dworu egipskiego, dopiero po długiej drodze odnajduje swoją własną tożsamość. Można zauważyć, że w jego życiu ukazuje się sytuacja całego Izraela. Naród wybrany, podobnie jak Mojżesz, dopiero uciekając z niewoli egipskiej, odnalazł swoją podmiotowość¹². Historia życia i misji Mojżesza jest ściśle związana z dziejami jego przodków, począwszy od Abrahama, i wpisana w obecne i przyszłe dzieje całego ludu Izraela. Jego ucieczka z Egiptu i opuszczenie wszystkiego ściśle określają jego tożsamość. Tak jak on sam w przeszłości został w wygnany z Egiptu, tak w przyszłości za jego przyczyną zostaną stamtąd wypędzeni wszyscy potomkowie Jakuba¹³.

Posiadanie statusu obcego jest stałym elementem historii Izraela. Motyw ten powraca na wszystkich etapach konstytuowania się narodu wybranego, począwszy od Abrahama, który był obcy w Ziemi Obiecanej, przez Izraelitów w obcej ziemi w Egipcie, skończywszy na doświadczeniu wygnania i rozproszenia Izraela między narodami na skutek licznych wojen. Werner Berg stawia wręcz tezę, że „Izrael żyje jako obcy nawet w swoim kraju, gdyż kraj należy do

---

¹⁰ J. GOCKO, *Istotne aspekty teologii migracji*, dz. cyt., s. 50.

¹¹ Por. J. KLUCZYŃSKA, *Stosunek do uchodźców w świetle etyki biblijnej*, [w:] *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno-kulturowa*, red. B. PASAMONIK, U. MARKOWSKA – MANISTA, t. 1, wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017, s. 173.

¹² Por. M. HINTZ, *Obraz uchodźstwa w Biblii jako impuls etyczny dla Kościołów dzisiaj*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 10(2016), s. 96-97.

¹³ Por. T. STANEK, *Narodziny Mojżesza. Teologiczne przesłanie w świetle struktury tekstu masoreckiego*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 16(2004), s. 53-55.

JHWH”¹⁴. Starotestamentalny przekaz biblijny dotyczący obcych jest bardzo jasny. Obowiązkiem Izraelity jest pomoc oraz życzliwe odniesienie do obcokrajowca, gdyż jego przodkowie również byli obcymi w ziemi egipskiej. Wypływający stąd obowiązek gościnności znajduje się już u korzeni narodu wybranego, w spotkaniu Abrama z wędrowcami pod dębami Mamre (por. Rdz 18,1-33), kiedy to protoplasta narodu wybranego oddaje do dyspozycji przybyszów całe bogactwo swojego domu przez gościnne i hojne przyjęcie. Pojawiający się tam imperatyw gościnności uwidacznia się również w sposób jeszcze bardziej heroiczny w historii Lota, który woli wydać swoją córkę niż gościa znajdującego schronienie w jego domu (por. Sdz 19,16-24)¹⁵. Jest to świadectwo, że osoba przebywająca w gościnie cieszyła się przywilejem nietykalności i gospodarz miał obowiązek bronić jej nawet za cenę życia¹⁶.

Wielokrotne podkreślanie obowiązku gościnności wobec obcokrajowców, jak się wydaje, świadczy o tym, że na co dzień ta postawa szwankowała w życiu przeciętnego Izraelity. Prawdopodobnie było to związane z pewnym poczuciem ekskluzywności narodu wybranego, który dzielił świat na swoich i obcych. Jeszcze mocniej podkreśla to fakt, że nie ma w Starym Testamencie wprost przypomnienia tego samego obowiązku gościnności w stosunku do krewnych czy pobratymców¹⁷.

Wspomniane poczucie ekskluzywności jest ściśle związane ze świadomością przynależności do Boga i zależności od Niego. Wybranie jest tym, co wyróżnia Izraelitów na tle innych narodów. Jego wyjątkowa wartość zasadza się nie na samej strukturze narodu, ale na Bożej inicjatywie i interwencji. Taka przynależność w pewien sposób zakłada odłączenie Izraela od innych narodów poprzez wprowadzenie go w sferę świętości Boga¹⁸.

Za obcego w Starym Testamencie uważa się tego, kto pochodzi z innego klanu i przybywa do nowego miejsca z zamiarem pozostania tam. W tym

---

¹⁴ W. BERG, *Prawa obcego w Starym Testamencie*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 55 (2002) nr. 3, s. 200.

¹⁵ Por. P. BRIKS, *Społeczne i prawne normy dotyczące obcych i przybyszów w Biblii Hebrajskiej*, „The Biblical Annals” 9(2019), s. 614.

¹⁶ Por. J. PYTEL, *Pojęcie gościnności w literaturze biblijnej i greckiej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 30(1977) nr 4, s. 174.

¹⁷ Por. P. BRIKS, *Społeczne i prawne normy dotyczące obcych*, art. cyt., s. 614.

¹⁸ Por. G. SZAMOŃSKI, *Tożsamość biblijnego Izraela*, dz. cyt., s. 63-65.

rozumieniu obcym może być również sam Izraelita, który pochodzi z innego ludu izraelskiego. Cechą charakterystyczną *obcego* w Izraelu jest to, że nie ma prawa do posiadania dóbr, takich jak na przykład ziemia, i może zarobić na swoje utrzymanie jedynie pracą rąk własnych, stając się tym samym całkowicie zależnym od pracodawcy¹⁹. Werner Berg wylicza różne powody, dla których ktoś staje przed koniecznością opuszczenia swojego domu, stając się obcym. Są to np. przyczyny gospodarcze, takie jak głód w miejscu zamieszkania, konieczność poszukiwania pracy, wojna, deportacje wygnaniowe czy też ucieczka przed sądem²⁰.

Język hebrajski ma kilka terminów na określenie przybyszów i obcych. Konkretnie pojęcia różnią się między sobą, w zależności od stopnia integracji osób, do których się odnoszą, oraz ich statusu społecznego. Nie bez znaczenia jest również sam kontekst, w którym są one używane²¹. Dlatego chcąc mieć jasne spojrzenie na prawo Izraela dotyczące obcych i przybyszów, warto zestawzić ze sobą odmienne znaczenia używanych wobec nich pojęć²².

I tak podstawowym słowem na określenie obcych w Starym Testamencie jest termin *ger*. Najczęściej pojawia się on w liczbie pojedynczej, w odniesieniu do konkretnych osób, które są *obcego* pochodzenia. Liczba mnoga tego rzeczownika jest zasadniczo używana tylko w odniesieniu do narodu izraelskiego, który sam był obcy w ziemi egipskiej (por. Wj 20,22; 23,9; Kpł 19,34; 25,23; Pwt 10,19; 16,12; 24,18; Krn 29,15; Jr 35,7). Określenie kogoś terminem *ger* oznacza, że przyznano mu już status gościa. Zazwyczaj mowa tutaj o kimś biednym lub znajdującym się w potrzebie (por. Kpł 25,35). Taki przybysz ma obowiązek przestrzegać praw osób, które go goszczą, oraz być wobec nich lojalnym, podejmując jednocześnie działania na rzecz gospodarza bądź ojczyzny. Dotyczy go również obowiązek podporządkowania się prawu miejsca na równi z tubylcami (np. Lb 15,15-16)²³. Obcemu określanemu jako *ger* przysługują

---

¹⁹ Por. W. BERG, *Prawa obcego w Starym Testamencie*, art. cyt., s. 182.

²⁰ Por. Tamże, s. 182-183.

²¹ Por. Tamże, s. 612.

²² Por. Tamże.

²³ Por. Tamże, s. 616.

również prawa religijne i kultyczne, takie jak możliwość uczestnictwa w obchodzonych przez Izraelitów świątach czy też w składaniu ofiar²⁴.

Innym ważnym terminem pojawiającym się w prawie Izraela na określenie obcych jest *nekar*. Służy on określeniu tych obcych, którzy stanowią zagrożenie dla Izraela. Pochodne *nekar* są również stosowane na określenie obcych bogów. Osoby określane w ten sposób to wrogo nastawieni przybysze bądź ludy obce etnicznie i kulturowo, które przyczyniają się do niszczenia tożsamości Izraela przez przywiązanie do własnych praw i tradycji (por. Lb 1,51; Ps 54,5; Iz 1,7; Kpł 22,25). Warto zwrócić uwagę, że termin *nekar*, który najczęściej pojawia się w liczbie mnogiej jako odniesienie do obcych stanowiących zagrożenie, często pojawia się jednak bez podania konkretnej przyczyny tego zagrożenia²⁵.

Istnieją teksty starotestamentalne podkreślające, że na każdym konkretnym Izraelczyku ciąży obowiązek gościnności i życzliwego podejścia do przybyszów. Istnieją również takie teksty biblijne, które są zwrócone do narodu izraelskiego jako całości, by strzegł się obcych i chronił własną tożsamość (por. Kpł 22,25; Lb 1,51; Ne 9,2; 13,30; Ps 54,5; 144,1.11; Iz 1,7; Jr 2,25; Ez 44,7-9)²⁶.

Podobnie jest ze statusem osób, do których odnoszą się terminy *ger* i *nekar*. W przypadku regulacji prawnych dotyczących pomocy przybyszom i obcym występuje termin *ger*, używany w liczbie pojedynczej. Oznacza on konkretną osobę będącą w potrzebie, czyli przybysza jako jednostkę szukającą pomocy i podporządkowującą się prawom miejsca, do którego przybywa. Inaczej rzecz ma się w przypadku terminu *nekar*, który jest używany w liczbie mnogiej, dotyczącego obcego ludu stanowiącego zagrożenie. Trzeba zwrócić uwagę również na fakt, że użycie tego pojęcia jest połączone z wezwaniem do zachowania własnej tożsamości²⁷. Kontakt z narodami określanymi jako *nekar* grozi bowiem zamazaniem własnej tożsamości. Stąd w Izraelu, zobowiązanym

---

²⁴ Por. Tamże, s. 615-616.

²⁵ Por. P. BRIKS, *Spoleczne i prawne normy dotyczące obcych*, art. cyt., s. 617.

²⁶ Por. Tamże, s. 621.

²⁷ Por. Tamże, s. 621-625.

do zachowania świętości, jest obecny pierwotny lęk, a nawet wrogość i izolacja wobec innych narodów. Kontakt z innymi narodami, wyznającymi kult bałwochwalczy, jest traktowany jako zagrożenie dla religii i struktury narodu wybranego²⁸. Albowiem tylko Izraelitom została powierzona wiara w jedyne Boga i tylko oni otrzymali obietnice przypieczętowane zawarciem przymierza na Synaju. Dlatego naród izraelski stanowi szczególną własność Jahwe (por. Wj 19,4-6), natomiast ludy ościenne są w oczach Izraela wyłącznie biernymi obserwatorami historii zbawienia²⁹.

Nie można zapomnieć, że pomimo żydowskiego ekskluzywizmu w Starym Testamencie pojawia się również temat powszechności zbawienia. Wspólne pochodzenie ludów i różnych grup etnicznych widać chociażby w licznych genealogiach. Podkreślają one, że pomimo pewnego partykularyzmu Izrael stanowi część tej samej ludzkości, a co za tym idzie, wszyscy ludzie mają jednego Ojca i cieszą się tym samym Bożym błogosławieństwem³⁰. Takie podejście rzuca nowe światło na rozumienie przykazania miłości bliźniego. Jeśli bowiem wszyscy są dziećmi tego samego Boga, to przykazanie dotyczy nie tylko innych członków narodu izraelskiego, ale także każdego napotkanego człowieka. Również u samych korzeni Izraela uwidacznia się idea powszechności zbawienia, zawarta w obietnicy danej Abrahamowi. Abraham, słysząc słowa Boga: „W Tobie będą błogosławione wszystkie ludy ziemi” (Rdz 12,13b), staje się pośrednikiem zbawienia dla wszystkich narodów³¹.

Zdaniem Stefana Szymika, powiązanie Jahwe objawiającego się Mojżeszowi z Bogiem Abrahama, Izaaka i Jakuba nie tylko pokazuje ciągłość historii Izraela od jego praojców, ale również jest świadectwem obecnego internacjonalizmu³². Posiadany przez Izraela status narodu wybranego nie powinien więc prowadzić do separacji od innych ludów, ale do poczucia odpowiedzialności za ich zbawienie, a co za tym idzie, do działalności

---

²⁸ Por. G. SZAMOCKI, *Tożsamość biblijnego Izraela a postawy tolerancyjne w świetle Starego Testamentu*, „Studia Gdańskie” 29(2011), s. 66-67.

²⁹ Por. S. SZYMIK, *Biblia o powszechności zbawienia*, „Forum Teologiczne” 5(2004), s. 8.

³⁰ Por. Tamże.

³¹ Por. Tamże, s. 9.

³² Por. Tamże.

misyjnej³³. Równość ludzi w porządku nadprzyrodzonym jest zresztą objawiona Izraelowi już od samego początku w Księdze Rodzaju (por. Rdz 10), gdzie znajduje się opis pochodzenia ludności popotopowej. Tekst ten bowiem zakłada, że wszyscy bez wyjątku są potomkami Noego³⁴.

Izraelici nie tylko sami wędrują, ale także spotykają się z innymi wędrowcami oraz ludami migrującymi³⁵. Z tego też powodu jest konieczne pewne uporządkowanie relacji prawnych i społecznych pomiędzy swoimi a obcymi. Fundamentalnym przykazaniem porządkującym odniesienie Izraela do innych jest przykazanie miłości bliźniego (por. Kpł 19,18). Na określenie bliźniego użyty jest tutaj termin *rea*, który ma bardzo szeroki zakres znaczeniowy – od przyjaciela po zwykłego człowieka spotkanego gdzieś na drodze. Kontekst, w którym pojawia się to przykazanie, pozwala stwierdzić, że chodzi o członka tej samej społeczności religijno-politycznej, czyli współobywatela, a w dalszym znaczeniu – również cudzoziemca przebywającego pośród Izraelitów³⁶.

W sensie ścisłym temat podejścia do obcych pojawia się w prawodawstwie Izraela dopiero w drugiej połowie VIII wieku przed Chrystusem. Sformułowanie prawne podejścia do obcych staje się konieczne z powodu fali uchodźców, która kieruje się do Południowego Królestwa Judei po upadku Królestwa Północnego w 722 r. przed Chrystusem. Wraz z tym wydarzeniem kwestia praw obcych przestaje dotyczyć tylko jednostek, a staje się problemem społecznym. Z podobną sytuacją Izrael ma do czynienia po edykcji Cyrusa w 539 r. przed Chrystusem, gdy do kraju powracają Izraelici deportowani do Babilonii, postrzegani przez mieszkańców kraju właśnie jako obcy³⁷.

Najstarszy fragment mówiący o prawach obcych zawarty jest w Księdze Wyjścia (Wj 22,20–23,33), a w niej szczególnie fragment: „Nie będziesz gnębił i nie będziesz uciskał cudzoziemców, bo wy sami byliście cudzoziemcami w ziemi

---

³³ Por. S. SZYMIK, *Biblia o powszechności zbawienia*, art. cyt., s. 15.

³⁴ Por. R. KRAWCZYK, *Prawa człowieka w Biblii*, „Historia i Świat” 1(2012), s. 156.

³⁵ Por. P. BRIKS, *Spoleczne i prawne normy dotyczące obcych*, art. cyt., s. 611.

³⁶ Por. D. KOTECKI, *Księga kapłańska w Nowym Testamencie*, „Collectanea Theologica” 80(2010), s. 145.

³⁷ Por. W. BERG, *Prawa obcego w Starym Testamencie*, art. cyt., s. 184.

egipskiej. Nie będziesz krzywdził żadnej wdowy i sieroty. Jeślibyś ich skrzywdził i będą Mi się skarżyli, usłyszę ich skargę, zapali się gniew mój i wygubię was mieczem, i żony wasze będą wdowami, a dzieci wasze sierotami” (Wj 22, 20-23). W powyższym zakazie zauważyć można kilka istotnych elementów. Po pierwsze, zakaz pochodzi bezpośrednio z ust Bożych. Ze względu na to ma on najwyższy autorytet i taką samą wagę jak Dziesięć Przykazań. Prawo dotyczące obcych w Izraelu jest więc Bożym przykazaniem. Po drugie, zakaz ten jest umotywowany przez dwa czynniki. Jednym jest autorytet samego Boga, który czyni się rzecznikiem praw obcych. Drugim jest przypomnienie Izraelowi, że sam był obcym w Egipcie. Po trzecie, mowa jest w tym fragmencie o dwóch formach prześladowania obcych, które są szczególnie napiętnowane przez Boga. Są nimi wyzyskiwanie (wstrzymywanie zapłaty za wykonaną pracę) oraz uciskanie (utrudnienia polityczne i socjalne). Po czwarte, przedstawiony przez Boga zakaz jest związany z sankcją karną za jego nieprzestrzeżenie: „wygubię was mieczem”³⁸.

Przedstawiony w Księdze Wyjścia (por. Wj 22) zakaz gnębienia obcego wraca w kolejnym rozdziale w następujących słowach: „Nie będziesz uciskał cudzoziemców, gdyż znacie życie cudzoziemców, bo sami byliście cudzoziemcami w Egipcie” (Wj 23,9). Zakaz uciskania należy tutaj rozumieć jako nienaginanie praw obcych przed sądem, co jest równoznaczne z prawnym zrównaniem praw obcych z prawami ludności miejscowej³⁹.

Obowiązek ochrony obcych jest wyrażony w Księdze Wyjścia również przez podkreślenie ich prawa do odpoczynku. „Sześć dni będziesz pracował, a dnia siódmego zaprzestasz pracy, aby odpoczęły twój wół i osioł i odetchnęli syn twojej niewolnicy i cudzoziemiec” (Wj 23,12). Wcześniej przywilej świętowania szabat u należał się tylko pełnoprawnym obywatelom⁴⁰.

Kwestia obcych pojawia się także w Księdze Powtórzonego Prawa. Nie ma już tam, jak było wcześniej w Księdze Wyjścia, mowy tylko o prawnych zakazach wyzysku, ale i dokonuje się poważna próba reformy socjalnej

---

³⁸ Por. Tamże, s. 184-185.

³⁹ Por. Tamże, s. 185.

⁴⁰ Por. Tamże, s. 186.

regulującej status obcych w społeczeństwie. Składa się ona z sześciu bardzo konkretnych socjalnych wskazań, które pojawiają się w różnych miejscach Księgi Powtórzonego Prawa. A są nimi: dziesięcina uiszczana co trzy lata jako podatek socjalny dla lewitów, biednych, sierot, wdów i obcych⁴¹, prawo pokłosa na polu, sadzie i w winnicy⁴², codzienne wynagrodzenie za wykonaną pracę przysługujące obcym na takich samych zasadach jak najemnikom izraelskim⁴³, prawo udziału w Świącie Tygodni i w Świącie Namiotów⁴⁴, wypoczynek przysługujący w dzień szabatu⁴⁵ oraz możliwość słuchania prawa Przymierza wraz z obowiązkiem dokładania starań do poznania Boga i wypełniania Jego prawa⁴⁶.

---

⁴¹ „Pod koniec trzech lat odłożysz wszystkie dziesięciny z plonu trzeciego roku i zostawisz w twych bramach. Wtedy przyjdzie lewita, bo nie ma działu ani dziedzictwa z tobą, obcy, sierota i wdowa, którzy są w twoich murach, będą jedli i nasycą się, aby ci błogosławił Pan, Bóg twój, w każdej pracy twej ręki, której się podejmiesz.” (Pwt 14, 28-29).

⁴² „Jeśli będziesz żał we żniwa na swoim polu i zapomnisz snopka na polu, nie wrócisz się, aby go zabrać, lecz zostanie dla obcego, sieroty i wdowy, aby ci błogosławił Pan, Bóg twój, we wszystkim, co czynić będą twe ręce. Jeśli będziesz zbierał oliwki, nie będziesz drugi raz trząsł gałęzi; niech zostanie coś dla obcego, sieroty i wdowy. Gdy będziesz zbierał winogrona, nie szukaj powtórnie pozostałych winogron; niech zostaną dla obcego, sieroty i wdowy. Pamiętaj, żeś i ty był niewolnikiem w ziemi egipskiej; dlatego ja ci nakazuję zachować to prawo” (Pwt 24, 19-22). Jak pisze A. Jasiński prawo to nie wprowadzało zmiany społecznej, a jedynie chroniło życie potrzebujących podkreślając, że ziemia nie jest ono prywatną własnością posiadacza ale samego Boga. Por. A. JASIŃSKI, *Obcy w Starym Testamencie*, „Scriptura Sacra” 21(2017), s. 165.

⁴³ „Nie będziesz niesprawiedliwie gnębił najemnika uboższego i nędznego, czy to będzie brat twój, czy obcy, o ile jest w twoim kraju, w twoich murach. Tegoż dnia oddasz mu zapłatę, nie pozwolisz zająć nad nią słońcu, gdyż jest on biedny i całym sercem jej pragnie; by nie wzywał Pana przeciw tobie, a to by cię obciążało grzechem” (Pwt 24, 14-15).

⁴⁴ Obcy przez wspólne spożywanie świątecznego posiłku zostaje tym samym włączony w święto izraelskiej rodziny stając się niejako jej częścią. „Odliczysz sobie siedem tygodni. Gdy zaczniesz żąć zboże, rozpocznesz liczyć te siedem tygodni. I będziesz obchodził Święto Tygodni ku czci Pana, Boga twego, z ofiarą według wspaniałomyślności twej ręki, złożoną stosownie do tego, jak ci pobłogosławił Pan, Bóg twój. Będziesz się cieszył w obliczu Pana, Boga twego, w miejscu, które sobie wybierze Pan, Bóg twój, na mieszkanie dla imienia swojego, ty, syn twój i córka, sługa twój i niewolnica, a także lewita, który jest w twoich murach, obcy, sierota i wdowa, którzy żyją u ciebie. Przypomnisz sobie, żeś był niewolnikiem w Egipcie, dlatego będziesz przestrzegał tych praw. Będziesz obchodził Święto Namiotów przez siedem dni po zebraniu plonów z twego klepiska i tłoczni. W to święto będziesz się radował ty, syn twój i córka, sługa twój i niewolnica, a także lewita, obcy, sierota i wdowa, którzy żyją w twoich murach. Przez siedem dni będziesz świętować ku czci Pana, Boga swego, w miejscu, które sobie wybierze Pan, za to, że ci błogosławił Pan, Bóg twój, we wszystkich twoich zbiorach, w każdej pracy twych rąk, i abyś był pełen radości” (Pwt 16,9-15).

⁴⁵ „[...] lecz w siódmym dniu jest szabat Pana, Boga twego. Nie będziesz wykonywał żadnej pracy ani ty, ani twój syn, ani twoja córka, ani twój sługa, ani twoja służąca, ani twój wół, ani twój osioł, ani żadne twoje zwierzę, ani obcy, który przebywa w twoich bramach; aby wypoczął twój niewolnik i twoja niewolnica, jak i ty” (Pwt 5,14).

⁴⁶ „Stoicie dzisiaj wszyscy przed obliczem Pana, Boga waszego: wasi naczelnicy pokoleń, wasi starsi, wasi zwierzchnicy i każdy Izraelita; wasze dzieci i żony, i obcy, który przebywa w twoim obozie, począwszy od tego, który ścina drzewo, do tego, który czerpie wodę. Weszlście z Panem, Bogiem swoim, w przymierze, które Pan, Bóg wasz, zawarł dziś z wami pod przysięgą, aby was dzisiaj uczynić swoim ludem. On bowiem będzie dla was Bogiem, jak przyobiecał tobie i jak poprzysiągł przodkom

Prawodawstwo Księgi Powtórzonego Prawa dotyczące *obcych* ma uzasadnienie teologiczne. A mianowicie znajduje się ono przede wszystkim w postawie samego Boga. Otóż Jahwe jest tym, który sam wymierza sprawiedliwość oraz miłuje cudzoziemca, troszcząc się o pokarm dla niego i o odzienie (por. Pwt 10,17-19), a także stoi po stronie obcych, zabiegając o ich potrzeby życiowe (por. Pwt 10,18). Miłość wobec *obcego* będąca czymś przynależnym Bogu samemu ma więc stać się również stylem życia Izraelity, który także był cudzoziemcem w ziemi egipskiej (por. Pwt 10,17-19)⁴⁷. Postawy społeczne są więc zakorzenione w samej historii Izraela, co stanowi specyfikę niespotykaną w innych ówczesnych kulturach⁴⁸.

Rozwinięciem praw *obcych* przedstawionych w Księdze Wyjścia są przepisy Księgi Kapłańskiej. W ich świetle *obcy* są włączeni w przepisy związane z czystością rytualną oraz te dotyczące spożywania pokarmów (por. Kpł 17,10-16). Szczególnie dotyczy to zakazu spożywania krwi oraz obowiązku zachowania czystości kultycznej celem możliwości uczestnictwa w służbie Bożej⁴⁹. *Obcy* są zobowiązani również do zachowania przepisów ofiarnych⁵⁰ oraz wypełniania tych samych obowiązków społecznych i religijnych, które dotyczą Izraelitów, tj. zadośćuczynienia za szkody, zakazu mordu, szacunku dla imienia Bożego (por. Kpł 24,16-21)⁵¹. Obok rozlicznych praw przysługujących obcym prawo Izraela nakładało więc na nich również cały szereg obowiązków, których nie mogli łamać, nawet jeśli odnosiły się one tylko i wyłącznie do wierzeń samych Izraelitów (por. Pwt 31,12; Kpł 20,2)⁵².

Warto zwrócić uwagę, że konieczność przestrzegania prawa podczas przebywania na obcej ziemi celem uzyskania ochrony nie jest tu niczym nowym. Jej przesłanki widać już przepisach prawnych dotyczących udzielania azylu.

---

waszym: Abrahamowi, Izaakowi i Jakubowi” (Pwt 29,9-11). „Zbierz cały naród: mężczyzn, kobiety i dzieci, i cudzoziemców, którzy są w twoich murach, aby słuchając uczyli się bać Pana, Boga waszego, i przestrzegać pilnie wszystkich słów tego Prawa” (Pwt 31,12).

⁴⁷ Por. W. BERG, *Prawa obcego w Starym Testamencie*, art. cyt., s. 189

⁴⁸ Por. J. KLUCZYŃSKA, *Stosunek do uchodźców w świetle etyki biblijnej*, dz. cyt., s. 173.

⁴⁹ Por. W. BERG, *Prawa obcego w Starym Testamencie*, art. cyt., s. 191.

⁵⁰ Przepisy dotyczące ofiar ze zwierząt: Kpł 17,8; 22,17-25. Zakaz ofiar z dzieci: Kpł 20,2-5.

⁵¹ Por. W. BERG, *Prawa obcego w Starym Testamencie*, art. cyt., s. 190-191.

⁵² Por. P. BRIKS, *Společne i prawne normy dotyczące obcych*, art. cyt., s. 619.

Azyl udzielany w Starym Testamencie ma swoje podłoże religijne. Udzielana ochrona zależy jednak od tego, czy ten, kto o nią prosi, jest wolny od jakiegokolwiek zbrodni. Jako że sam Bóg jest w najwyższym stopniu sprawiedliwy, ochrona ołtarza jest prawem, które należy się tylko niewinnym. „Jeśli zaś ktoś posunąłby się do tego, że bliźniego zabiłby podstępnie, oderwiesz go nawet od mego ołtarza, aby ukarać śmiercią” (Wj 21,14). Podobna ochrona jak niewinnym przysługuje tylko tym, którzy są winni nieumyślnego zabójstwa⁵³.

Po uważnym przyjrzeniu się przepisom prawnym dotyczącym obcych można zdaniem Wenera Berga mówić o zrównaniu praw obcych i przybyszów z prawami obywateli Izraela. Powodem zrównania tych praw jest według niego bliskość Boga, przysługująca jednym i drugim w takiej samej mierze. Owa bliskość usuwa również wszelkie różnice prawne⁵⁴.

Znajdujące się w Biblii zasady prawne dotyczące ochrony słabszych i przybyszów mają charakter ponadczasowy i uniwersalny, ponieważ na ich straży znajduje się prawo Boże⁵⁵. Równość obcych i tubylców ma swoje uwarunkowania prawne we wspomnianym już najważniejszym starotestamentalnym przykazaniu miłości bliźniego (por. Kpł 19,18). Jak zauważa Werner Berg, o ile w tym przypadku termin *bliźni* oznacza konkretnie współplemieńca, o tyle w późniejszych wersetach Księgi Kapłańskiej (Kpł 19,33)⁵⁶ termin ten jest rozszerzony również na cudzoziemców. To przykazanie, podobnie jak regulacje dotyczące obcych znajdujące się w Księdze Wyjścia, jest podwójne motywowane. Pierwszym motywem jest pamięć o własnej obcości w Egipcie, drugim – wskazanie na świętość Boga obecnego w swoim ludzie. Lud jest święty tylko wtedy, gdy podobnie jak Bóg kocha przybysza⁵⁷.

Przykazanie miłości nakazuje Izraelowi postępować zgodnie z tą miłością, której sam doświadczył. Jeśli doświadczył miłości i opieki, będąc w niewoli,

---

⁵³ Por. M. MONTEWKA, *Instytucja azylu w Starym Testamencie*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 11(2004), s. 263.

⁵⁴ Por. W. BERG, *Prawa obcego w Starym Testamencie*, art. cyt., s. 193.

⁵⁵ Por. R. KRAWCZYK, *Prawa człowieka w Biblii*, art. cyt., s. 161.

⁵⁶ *Jeżeli w waszym kraju osiedli się przybysz, nie będziecie go uciskać. Przybysza, który się osiedlił wśród was, będziecie uważać za obywatela. Będziesz go miłował jak siebie samego, bo i wy byliście przybyszami w ziemi egipskiej. Ja jestem Pan, Bóg wasz!* (Kpł 19,33).

⁵⁷ Por. W. BERG, *Prawa obcego w Starym Testamencie*, art. cyt., s. 193.

powinien to samo okazać obcokrajowcom i przybyszom⁵⁸. Często powracająca motywacja egipska ma wymowę z jednej strony humanitarną, bo dzięki temu doświadczeniu Izraelita wie, jak się czuje obcokrajowiec, natomiast z drugiej strony teologiczną, bo kieruje myśli Izraelitów do Boga, który sam ich z tej niewoli wybawił⁵⁹. Izrael ma ciągle pamiętać o tym, że Pan nie pozwala gnębić ubogiego i szczególną troską otacza ludzi słabych. Sprawiedliwość wobec cudzoziemców jest więc owocem posłuszeństwa Bogu⁶⁰. Zdaniem Jana Pawła II Bóg zawsze pokazuje się jako Ten, który staje w obronie obcokrajowca – najpierw stając w obronie Izraela znajdującego się w niewoli, a następnie przychodząc na świat w Chrystusie, który sam nie miał gdzie głowy oprzeć⁶¹.

Mimo że w Nowym Testamencie ani razu nie pojawia się termin *uchodźca*, znajduje się tam fundamentalne odniesienie stanowiące późniejszy punkt wyjścia dla posoborowego nauczania Kościoła dotyczącego uchodźców. W życiu Chrystusa pojawia się to samo napięcie i doświadczenie obcości, które było obecne w historii Izraela. Podobnie jak Izrael, będąc w swojej ziemi, ma pielęgnować wspomnienia bycia cudzoziemcem i pamiętać, że jest w pewnym sensie obcym również na własnej ziemi⁶², tak i Chrystus, stając się ciałem i zamieszkując między swoimi, nie zostaje przyjęty. Swoi go odrzucają i traktują jak obcego (por. J 1,14). Podkreśla to sam Pan Jezus w swojej mowie arcykapłańskiej, mówiąc: „jak i Ja nie jestem ze świata” (J 17,16).

Instrukcja *Erga Migrantes Caritas Christi* zwraca uwagę, że w każdym obcokrajowcu można ujrzeć żywot Chrystusa. Jezus rodzi się w stajni, poza domem, następnie jest zmuszony uciekać do Egiptu, do obcej ziemi. Fundamentalne doświadczenie drogi, które znajduje się w historii Izraela, jest również obecne od pierwszych chwil ziemskiego życia Jezusa. Przybywa spoza

---

⁵⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Cale życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do domu Ojca – orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1999*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 100.

⁵⁹ Por. R. KRAWCZYK, *Prawa człowieka w Biblii*, art. cyt., s. 159.

⁶⁰ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych. Wytoczne duszpasterskie*, dok. cyt., 20.

⁶¹ Por. JAN PAWEŁ II, *Cale życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do domu Ojca*, przem. cyt., s. 99.

⁶² Ziemia ostatecznie jest własnością samego Boga.

ojczyzny, w życiu publicznym nieustannie przemierza miasta i wioski Izraela. Po zmartwychwstaniu również ukazuje się jako Ten, który towarzyszy innym w drodze⁶³.

Bóg jest także tym, który przychodzi do ludzi w gościnę. To czyni właśnie w Jezusie. Przychodzi do ludzi, aby Go przyjęli. Rodzi się w rodzinie, przeżywa dramat poszukiwania miejsca noclegu w Betlejem (por. Łk 2,7), ucieczkę do Egiptu (por. Mt 2,14), sam mówi o sobie, że nie ma gdzie głowy oprzeć (por. Mt 8,20), oraz jest zmuszony prosić o gościnę napotkanych ludzi. O taką pomoc prosi na przykład Zacheusza, mówiąc, że musi zatrzymać się u niego w domu (por. Łk 19,5). W scenie sądu ostatecznego solidaryzuje się z ludźmi poszukującymi schronienia, mówiąc: „Byłem przybyszem, a przyjęliście mnie” (Mt 5,35). Chrystus utożsamia się również z apostołami rozesłanymi do głoszenia Dobrej Nowiny, zaznaczając, że gościna im okazana jest okazywana Jemu samemu (por. Mt 10,40)⁶⁴. Jezus, wcielając się, przyjmuje na siebie styl życia człowieka i kondycję ludzką. Utożsamia się zwłaszcza z tymi, którzy są wykluczeni i odrzuceni. Można powiedzieć, że sam przyjmuje na siebie styl życia obcokrajowca⁶⁵. Stając się podobnym do ludzi we wszystkim oprócz grzechu, uprzedza los uchodźców, także w tym rodzaju cierpienia i prześladowania⁶⁶.

Podobnie jak Chrystus, jednym z nowotestamentalnych punktów odniesienia dla migrantów i uchodźców jest Maryja. Całe Jej ziemskie życie jest naznaczone pielgrzymowaniem, poczynając od wędrówki do Elżbiety, przez drogę do Betlejem, ucieczkę do Egiptu, po ciche towarzyszenie Jezusowi podczas Jego wędrówki przez Palestynę w czasie działalności misyjnej⁶⁷. To właśnie w Egipcie doświadczają trudu wygnania i ucieczki, z którym boryka się obecnie wielu uchodźców. Przeżywa wtedy te same trudności co oni, takie jak

---

⁶³ Por. EMCC 15.

⁶⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2000*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 111.

⁶⁵ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 14.

⁶⁶ Por. EF 1.

⁶⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Maryja punktem odniesienia dla migrantów i uchodźców*, przem. cyt., s. 37.

ucieczka wśród nocy z powodu niebezpieczeństwa. Doświadcza bólu rozłąki, udręki i niepokoju związanego z niepewnością wędrówki i losów po dotarciu do celu⁶⁸. Są to te same udręki, które towarzyszą codzienności wszystkich uchodźców, a mianowicie droga przez nieznaną ziemię, problemy ze znalezieniem dachu nad głową, doświadczenie obcości i niepewności, wątpliwości związane ze znalezieniem pracy i źródła utrzymania w miejscu docelowym, jak i zwyczajna tymczasowość sytuacji, która nie daje poczucia bezpieczeństwa i stabilizacji⁶⁹. Można powiedzieć, że Maryja jest „ikoną kobiety migrującej”, która wydaje na świat syna i jest zmuszona razem z nim uciekać do Egiptu⁷⁰.

Tematyka przyjmowania obcych bardzo mocno wybrzmiewa w Chrystusowej przypowieści o sądzie ostatecznym. Tekst ten stanowi zakończenie całej mowy eschatologicznej Jezusa zawartej w Ewangelii św. Mateusza (por. Mt 24–25), przez co nabiera wielkiego znaczenia. Jego wagę podkreśla również fakt, że stanowi on jednocześnie zakończenie całej publicznej działalności Chrystusa⁷¹.

W opisywanej scenie sądu ostatecznego Syn Człowieczy pojawia się osobiście w towarzystwie aniołów, zasiadając na swym tronie, by oddać każdemu to, co mu przysługuje według jego czynów. Pojawieniu się Syna Człowieczego towarzyszy zebranie się ludzi ze wszystkich narodów ziemi. Zdaniem Antoniego Paciorka przedstawiony sąd, podobnie jak charakter zgromadzenia, nosi znamiona powszechności. Mówiąc o wszystkich zebranych narodach, Jezus ma bowiem na uwadze nie tylko żydów albo odwrotnie – pogan, lecz absolutnie całą ludzkość, łącznie z chrześcijanami⁷². Zauważenie tego faktu jest o tyle istotne, że jeśli sąd ma charakter powszechny, to również mowa Syna Człowieczego, która mu towarzyszy, jest skierowana do wszystkich ludzi wszystkich pokoleń. Przedstawione tam wezwania stają się obowiązujące nie

---

⁶⁸ Por. Tamże, s. 37.

⁶⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *Maryja punktem odniesienia dla migrantów i uchodźców*, przem. cyt., s. 38.

⁷⁰ Por. EMCC 15.

⁷¹ Por. A. PACIOREK, *Ewangelia według św. Mateusza, rozdziały 14-28. Wstęp. Przekład z oryginału. Komentarz*, t. 1/2, wyd. Św. Pawła, Częstochowa 2008, s. 509.

⁷² Por. Tamże, s. 512-513.

tylko dla wąskiej grupy słuchaczy bądź członków narodu wybranego, ale dotyczą każdej osoby, bez wyjątku. Na końcu czasów Pan oddzieli jednych od drugich, jak się oddziela owce od kozłów (por. Mt 25,32), jednych nazywając błogosławionymi, a drugich przekłętymi. Błogosławieni staną się uczestnikami Jego królestwa, ponieważ czynili miłosierdzie⁷³.

Chrystus, jak przypomina Stefan Szymik, zwraca się fizycznie do narodu wybranego, ale jednocześnie ma świadomość, że przyszłość Kościoła jest większa. Stąd podkreśla w przypowieściach powszechność zarówno zbawienia, jak i samego Kościoła. Świadectwem tego są też słowa wypowiedziane przy uzdrowieniu córki setnika: „Lecz powiadam wam: Wielu przyjdzie ze Wschodu i Zachodu i zasiądą do stołu z Abrahamem, Izaakiem i Jakubem w królestwie niebieskim” (Mt 8,11)⁷⁴.

W Chrystusowej przypowieści o sądzie ostatecznym następuje przedstawienie konkretnych uczynków miłości bliźniego, koniecznych do osiągnięcia zbawienia. Zwracają one uwagę na fakt, że wymienione przez Jezusa kategorie osób, którym udzielono pomocy – bądź nie – odnoszą się do tych, którzy zmagają się z jakimś przykrym doświadczeniem: głód, pragnienie, więzienie, choroba czy nagość. Umieszczenie *przybysza* w tym zestawieniu jasno pokazuje, że również tutaj jest mowa o kimś, kto zмага się z jakąś przykrością bądź niedogodnością. Nie chodzi o zwykłego turystę czy wędrowca, ale o kogoś, kto zмага się z konkretną trudną rzeczywistością⁷⁵.

Moralne nakazy przedstawione przez Chrystusa w opisywanej scenie sądu ostatecznego odnoszą się do fundamentalnych potrzeb każdej osoby ludzkiej. Są to potrzeby egzystencjalne oraz społeczne. Dostęp do wody, żywności czy też odzienia jest niezbędnym warunkiem przetrwania, zarówno teraz, jak i w czasach ziemskiego życia Chrystusa. To, co dotyczy potrzeb społecznych, również ma wymiar podstawowy i ponadczasowy. Jezus wymaga, by odpowiedzieć na te społeczne potrzeby, które bardzo dotkliwie dotykają życia poszczególnych ludzi

---

⁷³ Por. Tamże, s. 514.

⁷⁴ Por. S. SZYMIK, *Biblia o powszechności zbawienia*, art. cyt., s. 18.

⁷⁵ Por. S. KOZIARA, R. PRZYBYLSKA, *Gość czy obcy? Od przekazu ewangelicznego (Mt 25,31-46) do polskich przekładów biblijnych. Problem ekwiwalencji*, „LingVaria” 12(2017), s. 74.

i powodują ich wykluczenie, stawiając nieraz w sytuacjach granicznych⁷⁶. Zwraca On jednocześnie uwagę, że miłosierdzie im okazane jest świadczone samemu Synowi Człowieczemu⁷⁷. W ten sposób zostaje podkreślony właściwy motyw czynów miłosiernych – w tym dotyczący przyjęcia przybysza. Motywem tym, wskazanym przez Chrystusa, jest miłość do samego Boga. Jezus podkreśla, że przyjęcie pod swój dach drugiego człowieka będącego w potrzebie jest gościną okazaną samemu Bogu. Chce On nauczyć swoich słuchaczy, że mają trwać w wierze, być roztropni, aktywni i wrażliwi na potrzeby innych, określonych przez Niego braćmi najmniejszymi (por. Mt 25,40)⁷⁸.

Warto zauważyć, że czynności wymienione przez Jezusa nie stanowią dla słuchaczy nic nowego. Wszystkie z wymienionych, oprócz odwiedzania więźniów, są normalnym wyrazem etyki Izraelitów i wynikają jasno z nakazów prawa⁷⁹. Ich przytoczenie przez Chrystusa może być świadectwem tego, że mimo jasnych wskazań etycznych były wyraźne problemy z ich egzekwowaniem w codziennym życiu Izraelitów.

W Jezusowej przypowieści o sądzie ostatecznym (por. Mt 25,31-46) podróżny jest określony terminem *ksénos*. Temu słowu przypisuje się kilka form znaczeniowych. Może on określać gościa przybywającego z wizytą, najemnika (zwłaszcza żołnierza) oraz cudzoziemca (zwłaszcza tułacza, obcokrajowca czy zbiega). Umieszczenie tego terminu w kontekście innych trudnych doświadczeń egzystencjalnych pozwala przyjąć założenie, że Chrystus mówi o *przybyszu* w ostatnim z wymienionych znaczeń⁸⁰.

Opis sądu ostatecznego pozwala stwierdzić, że chrześcijanie nie mogą uważać, iż są uczniami Jezusa i Go przyjmują, jeśli nie otwierają drzwi swojego domu przed obcokrajowcem, który do nich przychodzi. „Jeśliby ktoś posiadał

---

⁷⁶ Por. S. KOZIARA, R. PRZYBYLSKA, *Gość czy obcy?*, dz. cyt., s 77.

⁷⁷ Por. A. PACIOREK, *Ewangelia według św. Mateusza*, dz. cyt., s. 515.

⁷⁸ Jak pisze A. Paciorek przez braci najmniejszych należy rozumieć wszystkich ludzi w potrzebie. Niektórzy próbują ograniczyć zakres znaczeniowy tego terminu wyłącznie do chrześcijańskich misjonarzy lub uczniów Jezusa. Wydaje się to jednak nieuzasadnione ze względu na fakt, że przedstawiony przez Chrystusa katalog nieszczęść nie opisuje typowych i wyłącznych cierpień misjonarza bądź chrześcijanina. Por. A. PACIOREK, *Ewangelia według św. Mateusza*, dz. cyt., s. 517.

⁷⁹ Por. S. KOZIARA, R. PRZYBYLSKA, *Gość czy obcy?*, dz. cyt., s 76.

⁸⁰ Por. Tamże, s. 78.

majątność tego świata i widział, że brat jego cierpi niedostatek, a zamknął przed nim swe serce, jak może trwać w nim miłość Boga?” (1 J 3,17). Słowa Chrystusa: „Byłem przybyszem, a przyjęliście mnie” (Mt 25,35) znajdują wypełnienie, gdy Kościół otwiera ramiona wobec uchodźców i zabiega o poszanowanie ich praw⁸¹. Przyjęcie do domu i współczucie mają być wspólnym elementem wszystkich chrześcijan. Jest to ważna zasada, która ma kształtować całą społeczność ludzi wierzących⁸². Gościnność, o której mowa, również tutaj jest odczytywana w kontekście zbawczych planów Boga. Cnota gościnności jest nieodzowna do skutecznego prowadzenia działalności misyjnej oraz stanowi przejaw czynnej miłości okazywanej Chrystusowi. Jest związana zarówno z życiem naturalnym, jak i tym nadprzyrodzonym⁸³.

Innym fundamentalnym tekstem Nowego Testamentu, w którym jest przekazany wzór troski o bliźniego, jest Chrystusowa przypowieść o miłosiernym Samarytaninie⁸⁴ (por. Łk 10,30-37). Aby zrozumieć wagę tej przypowieści, trzeba zwrócić uwagę na kontekst, w jakim zostaje ona wygłoszona. Jest poprzedzona bardzo konkretnym pytaniem zadany Jezusowi przez jednego z uczonych w Prawie, dotyczącym kwestii fundamentalnej dla każdego członka narodu wybranego: „Nauczycielu, co powinienem czynić, aby odziedziczyć życie wieczne?” (Łk 10,25), oraz odpowiedzią Jezusową: „To czyń, a będziesz żył” (Łk 10,29). Spełnienie warunków przedstawionych przez Chrystusa w następującej dalej przypowieści jest nieodzownym warunkiem uczestnictwa w życiu wiecznym. Jest więc też fundamentalnym zadaniem każdego chrześcijanina, ponieważ określa i ukierunkowuje cel jego życia, jakim jest osiągnięcie zbawienia⁸⁵.

---

⁸¹ Por. BENEDYKT XVI, *Małoletni migranci i uchodźcy – orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2010*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 31 (2010) nr 1 (319), s. 9.

⁸² Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 35.

⁸³ Por. J. PYTEL, *Pojęcie gościnności w literaturze biblijnej i greckiej*, dz. cyt., s. 176

⁸⁴ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 21.

⁸⁵ Por. F. MICKIEWICZ, *Ewangelia według św. Łukasza, rozdziały 1-11. Wstęp. Przekład z oryginału. Komentarz*, t. 3/1, wyd. Św. Pawła, Częstochowa 2011, s. 557.

Z dialogu Jezusa z uczonym w Prawie wynika najpierw, że kryterium uzyskania życia wiecznego jest wypełnienie starotestamentalnego przykazania miłości. „Będiesz miłował Pana, Boga swego, całym swoim sercem, całą swoją duszą, całą swoją mocą i całym swoim umysłem; a swego bliźniego jak siebie samego” (Łk 10,27). Sam uczony w Prawie, sprowokowany Jezusowym pytaniem, udziela tej odpowiedzi, za co otrzymuje nawet pochwałę od Chrystusa. Sformułowanie przykazania miłości bliźniego w ten konkretny sposób podkreśla, że miłość musi być dziełem całego człowieka, czyli angażować i przenikać wszystkie dziedziny jego życia i postępowania. Powinna więc angażować jego fizyczną i duchową sferę oraz być działaniem rozumnym, dotyczącym intelektu⁸⁶.

Można powiedzieć, że omawiana przypowieść o miłosiernym Samarytaninie służy praktycznemu zobrazowaniu wątpliwości uczonego w Prawie dotyczących tego, kto jest jego bliźnim. Zostaje ona przez Jezusa wykorzystana również do tego, by przedstawić rozmówcy, że sama znajomość przykazania nie jest wystarczająca do osiągnięcia życia wiecznego – trzeba jeszcze je wypełnić poprzez podjęcie bardzo konkretnego działania. Uczni w Prawie byli często przedmiotem nagany Jezusa właśnie z tego powodu, że znali przykazania, ale sami nie wypełniali tego, co nauczali, podobnie jak przywołani przez Chrystusa kapłan oraz lewita⁸⁷.

Wędrowiec w Jezusowej przypowieści udaje się z Jerozolimy do Jerycha. Prawdopodobnie jest to pobożny pielgrzym. Droga, którą musi przejść, mimo iż jest często uczęszczana, jest trudna, gdyż prowadzi między innymi przez bezludną pustynię. Wędrowca charakteryzuje to, że podróżuje samotnie, dlatego w przypadku jakichkolwiek trudności jest całkowicie zdany na pomoc innych. Użyte w przypowieści czasowniki na określenie tego, co spotyka wędrowca w konfrontacji z rozbójnikami, obrazują postępującą eskalację zła, które staje się

---

⁸⁶ Por. Tamże, s. 561.

⁸⁷ Por. Tamże, s. 559.

jego udziałem. Najpierw zabrano mu ubranie, potem został pobity, a następnie zostawiony półżywy przy drodze (por. Łk 10,30)⁸⁸.

Chrystus prezentuje słuchaczom dwa rodzaje postaw, jakie zostały podjęte wobec wędrowca znajdującego się w potrzebie ratowania życia. Kapłan i lewita dostrzegają człowieka w potrzebie, ale przechodzą na drugą stronę drogi i idą dalej. Jezus nie tłumaczy tutaj ich motywów, ale zwraca uwagę na brak wrażliwości oraz obojętność, niejako potępiając tę postawę związaną z brakiem zainteresowania losem wędrowca⁸⁹. Druga postawa przytoczona przez Chrystusa jest przypisana Samarytaninowi i określona greckim czasownikiem *esplanchnisthē*, które oznacza fizyczne poruszenie wnętrza człowieka na skutek widoku niedoli drugiej osoby oraz przejęcia się jego nieszczęściem⁹⁰. Konsekwencją tego poruszenia stają się kolejne, bardzo konkretne czynności wykonane wobec wędrowca: podejście, opatrzenie ran, zawiezenie do gospody, zapewnienie schronienia i opieki oraz dalsza troska w drodze powrotnej.

Poprzez skonstrastowanie postaw kapłana i lewity z postawą Samarytanina Jezus zwraca uwagę, że obowiązek wychodzenia z pomocą jest większy niż przynależność społeczna, narodowa bądź religijna⁹¹. Przedstawiona scena spotkania wędrowca z Samarytaninem staje się również jasnym wskazaniem, że właściwą postawą wobec znajdującego się w potrzebie, czyli także uchodźcy, nie jest obojętność, nawet umotywowana prawnie czy religijnie, ale wrażliwość połączona z odpowiedzią na konkretną potrzebę ratowania zdrowia czy życia. Jak zauważa Joanna Kluczyńska, podobna sytuacja ma miejsce w Kazaniu na Górze (Mt 5,43-48), w którym Chrystus podkreśla, iż miłość powinna wychodzić do drugiego człowieka nawet wtedy, gdy jest to związane z ryzykiem straty bądź odrzucenia⁹².

Jezus w tej przypowieści utożsamia się z obcym będącym w potrzebie, ukazując tam Kościołowi, że w każdym obcokrajowcu musi widzieć Jego samego, który mieszka wśród ludzi. W tej konkretnej scenie wzywa

---

⁸⁸ Por. Tamże, s. 563.

⁸⁹ Por. Tamże, s. 563.

⁹⁰ Por. Tamże, s. 564.

⁹¹ Por. J. KLUCZYŃSKA, *Stosunek do uchodźców w świetle etyki biblijnej*, dz. cyt., s. 178.

⁹² Por. Tamże.

jednocześnie, jak przypomina Jan Paweł II, aby przekraczać granicę zwykłej sprawiedliwości, otworzyć się na bezinteresowną i bezgraniczną miłość⁹³. Wszyscy ludzie są przecież członkami jednej rodziny, a więc braćmi i siostrami, równymi w człowieczeństwie. Częścią tej rodziny są więc także uchodźcy. Dlatego też wszyscy są zobowiązani dzielić się z nimi dobrami, które otrzymali⁹⁴.

2. Kościół jako lud pielgrzymujący

Sobór Watykański II w konstytucji *Gaudium et spes* przypomina, że Kościół jako wspólnota „składa się z ludzi, którzy zespoleni w Chrystusie prowadzeni są przez Ducha Świętego w swym pielgrzymowaniu do Królestwa Ojca i przyjęli orędzie zbawienia, aby przedstawiać je wszystkim” (KDK 16). Kościół trwa więc cały czas w napięciu pomiędzy „już” a „jeszcze nie”, zwrócony ku nowemu królestwu, które ma przyjść, i będąc nieustannie w drodze ku niemu. Kościół jest więc ludem pielgrzymującym. Ta wędrówka zawsze wyróżniała wspólnotę Kościoła i – jak zauważa Jerzy Gocko – towarzyszyła jego aktywności misyjnej, łącząc się często z prześladowaniem i koniecznością ucieczki⁹⁵.

Kościół w swoim nauczaniu często czyni analogię pomiędzy swoim obrazem jako Ludu Bożego a Izraelem wędrującym przez pustynię⁹⁶. Początków tej analogii należy szukać jednak już wcześniej. Pojawiają się one w wezwaniu skierowanym do Abrahama, by wyszedł z ziemi rodzinnej do kraju, który zostanie mu ukazany przez Boga (por. Rdz 12,1)⁹⁷. Wędrówka ta, dokonująca się w porządku ziemskim, nabiera później również wymiaru duchowego i staje się,

---

⁹³ Por. JAN PAWEŁ II, *Całe życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do domu Ojca*, przem. cyt., s. 101.

⁹⁴ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 10.

⁹⁵ Por. J. GOCKO, *Istotne aspekty teologii migracji*, dz. cyt., s. 53.

⁹⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego „Redemptoris missio”* (7.12.1990), wyd. TUM, Wrocław 1995, 5, (dalej RM); JAN PAWEŁ II, *Maryja punktem odniesienia dla migrantów i uchodźców*, przem. cyt., s. 38.

⁹⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Maryja punktem odniesienia dla migrantów i uchodźców*, dz. cyt., s. 38.

jak przypomina Jan Paweł II, obrazem pielgrzymowania w wierze⁹⁸. Sam św. Paweł porównuje chrześcijan do wygnańców w drodze do ojczyzny⁹⁹. To porównanie, wracające wielokrotnie w nauczaniu ojców Kościoła, jest bardzo precyzyjnie wyrażone w Liście do Diogneta. Autor, opisując los chrześcijan, zwraca się do adresata w następujący sposób: „Mieszkają każdy we własnej ojczyźnie, lecz niby obcy przybysze. Podejmują wszystkie obowiązki jak obywatele i znoszą wszystkie ciężary jak cudzoziemcy. Każda ziemia obca jest im ojczyzną i każda ojczyzna ziemią obcą. Żenią się jak wszyscy i mają dzieci, lecz nie porzucają nowo narodzonych. Wszyscy dzielą jeden stół, lecz nie jedno łóżko. Są w ciele, lecz żyją nie według ciała. Przebywają na ziemi, lecz są obywatelami nieba”¹⁰⁰. Człowiek wierzący – jako członek Kościoła – jest więc zawsze w drodze. Nie ma tutaj na ziemi trwałego miejsca zamieszkania¹⁰¹, ale zmierza do domu Ojca, w którym jest mieszkań wiele.

Piotr Wojnicz przedstawia dwie istotne cechy Kościoła: uniwersalizm i partykularyzm. Wydarzeniem, które je uwydatnia oraz mocno ukierunkowuje w kontekście troski o migrantów i uchodźców, jest zesłanie Ducha Świętego. Jest to przede wszystkim wydarzenie o znaczeniu uniwersalnym, wyrażające powszechność chrześcijaństwa. Widać to zdaniem autora w trzech elementach charakterystycznych, które mu towarzyszą. Są nimi jedność udzielonych darów Ducha Świętego, obecność apostołów, którzy uosabiają wszystkie pokolenia Izraela, oraz zgromadzenie jerozolimskie, w którego skład wchodzi przedstawiciele mieszkańców z niemal wszystkich krańców ziemi. Z drugiej strony, w zesłaniu Ducha Świętego obok uniwersalizmu można dostrzec również docenienie partykularyzmu, wyrażone w tym, że każdy słyszy apostołów przemawiających w jego własnym języku¹⁰². O ile więc podstawami uniwersalizmu stają się wspólne pochodzenie rodzaju ludzkiego, równość natury

---

⁹⁸ Por. Tamże, s. 38.

⁹⁹ Por. Tamże.

¹⁰⁰ *List do Diogneta*, 5, [w:] *Liturgia Godzin*, t. 2, wy. Pallottinum, Poznań 1984, s. 658.

¹⁰¹ Por. EMCC 16.

¹⁰² Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej w kontekście standardów międzynarodowych*, „*Civitas et Lex*” (2017) nr 3(15) s. 40; J. BAKALARZ, *Uniwersalizm a odrębności etniczno-kulturowe w Kościele*, „*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*” 28 (1981) nr 5, s. 132.

ludzkiej oraz powszechność dzieła zbawienia, przeznaczonego dla każdego człowieka, o tyle za podstawę partykularyzmu należy uznać fakt występowania oczywistych różnic między narodami, kulturami czy grupami etnicznymi¹⁰³.

Również instrukcja *Erga Migrantes Caritas Christi* podkreśla, że jednym z konstytutywnych elementów Kościoła jest jego uniwersalizm. Jego znakiem są między innymi obecni w Kościele obcokrajowcy. Już prorok Izajasz wskazuje, że wszystkie narody popłyną do góry świątyni Pańskiej (por. Iz 2,2). Zapowiada to również sam Jezus, mówiąc, że ludzie przyjdą ze wschodu i z zachodu, z północy i południa, i siądą za stołem w królestwie Bożym (por. Łk 13,29). Ta końcowa meta jest ukazana również w księdze Apokalipsy św. Jana, mówiącej o wielkim tłumie z każdego pokolenia, ludu i języka (por. Ap 7,9). Kościół, jak zauważa instrukcja *Erga Migrantes Caritas Christi*, jest więc nieustannie na drodze ku tej mecie. Jest to zdaniem jej autorów droga trudna, ale konieczna do przejścia¹⁰⁴.

Chrześcijaństwo już w pierwszych wiekach istnienia Kościoła ma kierunek multikulturowy wyrażający się w tworzeniu jednej społeczności Ludu Bożego, o której św. Paweł pisze, że nie ma w niej już Greka ani Żyda. Już wtedy Kościół jest postrzegany jako wspólnota złożona z ludów wielu kultur i zróżnicowana narodowościowo¹⁰⁵. „Nie ma już Żyda ani poganina, nie ma już niewolnika ani człowieka wolnego, nie ma już mężczyzny ani kobiety, wszyscy bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie Jezusie” (Ga 3,28). Takie spojrzenie na ludzką społeczność jest na tamte czasy rewolucyjne, bo zmierza do zniesienia wszelkich różnic rasowych czy etnicznych celem podkreślenia istnienia nowej społeczności zgromadzonej wokół Chrystusa¹⁰⁶.

Święty Paweł w Liście do Galatów ustanawia i uzasadnia nowy porządek zbawienia. „A jednak przeświadczeni, że człowiek osiąga usprawiedliwienie nie przez wypełnianie Prawa za pomocą uczynków, lecz jedynie przez wiarę w

---

¹⁰³ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 40.; E. SZYMANEK, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, wyd. Pallottinum, Poznań 1990, s. 236.

¹⁰⁴ Por. EMCC 17.

¹⁰⁵ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 7.

¹⁰⁶ Por. J. KLUCZYŃSKA, *Stosunek do uchodźców w świetle etyki biblijnej*, dz. cyt., s. 177.

Jezusa Chrystusa, my właśnie uwierzyliśmy w Chrystusa Jezusa, by osiągnąć usprawiedliwienie z wiary w Chrystusa, a nie przez wypełnianie Prawa za pomocą uczynków, jako że przez wypełnianie Prawa za pomocą uczynków nikt nie osiągnie usprawiedliwienia” (Ga 2,16). Rozstrzygające w tym porządku są wiara w Chrystusa oraz chrzest. Późniejsze odniesienie się św. Pawła do wiary Abrahama¹⁰⁷ pozwala dostrzec ją, jak pisze Stefan Szymik, jako „archetyp drogi zbawienia i podstawę przynależności do nowego ludu Bożego”¹⁰⁸.

Również w *Konstytucji dogmatycznej o Kościele* pojawia się wniosek, że przynależność do Kościoła nie jest zależna od kraju pochodzenia ani przynależności do konkretnej grupy etnicznej czy kulturowej. Do tej wspólnoty zostają zaproszeni wszyscy bez wyjątku (por. KK 32). Jak zaznacza Benedykt XVI, w *Dziejach Apostolskich* nie ma Kościoła ekskluzywnego, ale taki, który jest otwarty na wszystkich, z każdego pokolenia, języka, ludu i narodu. Znajduje się w nim miejsce dla ludzi wszystkich ras i kultur¹⁰⁹. Natomiast Jan Paweł II przypomina, że jedność Kościoła pochodzi z doświadczenia wylania Ducha Świętego. Nie rodzi się z posiadania wspólnego języka czy tego samego pochodzenia ziemskiego, ale z faktu, że Bóg przez Ducha Świętego wszystkie ludy obdarza wiarą i wzywa do jednej nadziei¹¹⁰.

Nie tylko życie całego Kościoła, ale również życie każdego wierzącego ukazuje się jako droga ku Bogu. Autor Listu do Hebrajczyków podkreśla, że wszyscy ludzie są w drodze. Pisze on, że chrześcijanie nie mają tutaj trwałego miasta, ale szukają tego, które ma przyjść (por. Hbr 13,14)¹¹¹. Ta droga wiedzie przez trudności i napotyka różne wyzwania, takie jak konieczność odpierania pokus czy odważnego wyznawania wiary w prześladowaniu. To właśnie ten wymiar wędrówki i migracji, jak zauważa Jan Paweł II, jest przez Boga wybrany jako symbol planu zbawienia¹¹². Cały Lud Boży uczestniczy w tej pielgrzymce

---

¹⁰⁷ *I stąd Pismo widząc, że w przyszłości Bóg na podstawie wiary będzie dawał poganom usprawiedliwienie, już Abrahamowi oznajmiło tę radosną nowinę: W tobie będą błogosławione wszystkie narody* (Ga 8,10).

¹⁰⁸ S. SZYMIK, *Biblia o powszechności zbawienia*, dz. cyt., s. 20.

¹⁰⁹ Por. BENEDYKT XVI, *Św. Paweł migrant i Apostoł Narodów*, przem. cyt., s. 5.

¹¹⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja*, przem., cyt. s. 33.

¹¹¹ Por. M. HINTZ, *Obraz uchodźstwa w Biblii jako impuls etyczny dla Kościołów dzisiaj*, art. cyt., s. 94.

¹¹² Por. JAN PAWEŁ II, *Maryja punktem odniesienia dla migrantów i uchodźców*, przem. cyt., s. 39.

wiary, którą przeszła między innymi Maryja, nazywana Matką migrantów¹¹³. Na wszystkich etapach swojej drogi podtrzymywała Ją ufność w słowo Boga i Jego obietnice. Właśnie dlatego zachowywała wszystkie sprawy i rozważała w swoim sercu (por. Łk 2,19)¹¹⁴. Ona jest wzorem na drodze wiary wiodącej do Pana¹¹⁵. To wszystko, co dokonało się w Jej życiu i na Jej duchowej drodze, będzie dokonywać się również w pozostałych członkach Ludu Bożego¹¹⁶.

Droga uchodźców i wszystkich migrantów staje się znakiem powołania i nadziei ukazującej przyszłość poza tym światem. Są oni złączeni również z tajemnicą paschalną, w której śmierć i zmartwychwstanie staje się początkiem tworzenia nowej ludzkości¹¹⁷. Wędrowka, w której jest Kościół, na co zwraca uwagę Jan Paweł II, może i przysparza niejednokrotnie problemów, ale również pobudza do przemiany teraźniejszości tak, by została ona uwolniona od niesprawiedliwości i uścisków i uczyniła członków Kościoła gotowymi na spotkanie z Bogiem. Dzięki tej wędrowce Kościół nieustannie kieruje swój wzrok, a przez to i swoją aktywność, ku nowej ziemi obiecanej przez Pana¹¹⁸.

Jak przypominają autorzy instrukcji *Erga Migrantes Caritas Christi*, Kościół realizuje swoją misję na trzech drogach. Jest to droga komunii, misji i ludu Bożego. Na drodze komunii Kościół dostrzega, że jedność nie niweczy różnorodności – podobnie jak w dniu Pięćdziesiątnicy wylanie darów duchowych nie stało w sprzeczności z różnorodnością języków ani osób przemawiających, ani tych, którzy byli odbiorcami przekazywanego orędzia. Jedność uznaje więc tożsamość drugiego człowieka. To zjednoczenie dokonuje się zwłaszcza w sakramentalnej Komunii. W niej Chrystus zostaje ściśle zjednoczony z tymi wszystkimi, którym On sam się udziela. Nie jest dany tylko dla pojedynczego członka wspólnoty, ale dla wszystkich. Bóg przyciąga do siebie wszystkich i chce, aby wszyscy ludzie doszli do pełnego poznania Jego samego¹¹⁹. Co więcej,

---

¹¹³ Por. Tamże.

¹¹⁴ Por. Tamże, s. 40.

¹¹⁵ Por. Tamże.

¹¹⁶ Por. Tamże, s. 41.

¹¹⁷ Por. EMCC 18.

¹¹⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Okazać życzliwość i solidarność obcokrajowcowi*, przem. cyt. s. 97.

¹¹⁹ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 12.

jak pisze autor Apokalipsy, Kościół gromadzi ludzi ze wszystkich pokoleń, ludów i języków (por. Ap 7,9). Jego jedność wypływa z Ducha Świętego, który w dniu Pięćdziesiątnicy zstępuje na apostołów i czyni z Kościoła nowy lud, którego celem jest królestwo Boże, a prawem przykazanie miłości¹²⁰. W podobny sposób również poszczególne Kościoły partykularne, mimo iż są rozsięte po całym świecie, stanowią jedność Ludu Bożego¹²¹.

Kościół to lud zjednoczony miłością Ojca i Syna, i Ducha Świętego (por. KK 4). Owa jedność ujawnia się w nim w sposób szczególny w trosce o obcokrajowca i wędrowca, który jest zaproszony do komunii jednego ludu¹²². Przyjęcie obcokrajowca jest wezwaniem, które od zawsze cechuje Kościół. Sam Kościół, jak przypomina instrukcja *Erga Migrantes Caritas Christi*, jest naznaczony powołaniem do wygnania i do rozproszenia wśród wielu kultur, bez całkowitego utożsamienia się z żadną z nich. Przyjęcie obcokrajowca jest papierkiem lakmusowym sprawdzającym jego wierność samej Ewangelii¹²³.

Droga misji ukazuje Kościołowi, że jest skierowany ciągle gdzieś indziej, tak by przekazywać depozyt wiary, ale też ubogacać samego siebie przez nowe dary. Z kolei tajemnica Ludu Bożego przypomina Kościołowi, że jego dzieje są dziejami ludu w drodze, wezwanego do budowania nowej ludzkości. Ów aspekt misyjny w kontekście uchodźstwa uwidacznia się w wezwaniu skierowanym do św. Pawła. Podczas swojego pobytu w Koryncie, mieście złożonym głównie z migrantów, słyszy on ponaglenie do tego, by głosił, a nie milczał (por. 1 Kor 1,26-27)¹²⁴.

Mówiąc o migracji jako spotkaniu ludów, warto spojrzeć na Kościół, który rodzi się z doświadczenia będącego takim spotkaniem. Mowa o wspomnianym już wydarzeniu Pięćdziesiątnicy. W ten sposób opisuje to

---

¹²⁰ Por. Tamże, 15.

¹²¹ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 7; Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec emigrantów – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 18.

¹²² Por. EMCC 22.

¹²³ Por. Tamże.

¹²⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Wiara człowieka powinna działać przez miłość – orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1997*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 88.

św. Paweł, przedstawiając Lud Boży jako wspólnotę równych ludzi, zjednoczonych w tej samej wierze wokół Chrystusa, który nie tylko wszystkich gromadzi wokół siebie, ale również niszczy między nimi wszelką wrogość (por. Ef 2,14)¹²⁵.

Jak zaznacza instrukcja *Erga Migrantes Caritas Christi*, uchodźcy w Kościele stają się protagonistami wraz z całym ludem pielgrzymującym na ziemi¹²⁶. Kościół jest wezwany do tego, by wszystkim ludziom bez wyjątku głosić konieczność dążenia do prawdy na drodze wzajemnej tolerancji i dialogu. Odkrywana w ten sposób różnorodność w Kościele poszerza możliwość służby całej ludzkości, ukazując również jego jedność, która jest obecna w samym obrazie Boga Trójosobowego. Wszystko to pomaga wcielać tę samą wiarę w różne kultury¹²⁷. Kościół – obecny w dziejach jako pielgrzymujący Lud Boży – jest znakiem nadziei. Jego obecność staje się narzędziem zjednoczenia ludzkości z Bogiem oraz między sobą¹²⁸.

Kościół, jak naucza Jan Paweł II, będąc obecnym w świecie, jest wezwany do naśladowania samego Chrystusa i tak jak On do opowiadania się po stronie przybysza, stwarzając przestrzeń gościnności, tak by godność każdego była poszanowana zgodnie z zamysłem Stwórcy¹²⁹. Ponadto, jak zaznacza papież Franciszek, zadaniem Kościoła jest także przyjąć wszystkie ludy bez czynienia różnic i stawiania granic¹³⁰. W tym przyjmowaniu objawia się jego powszechne macierzyństwo. Ono nie wyraża się tylko przez przepowiadanie Słowa, ale również przez troskę o najsłabszych i bezbronnych¹³¹. Miłość, która jest w Kościele, powinna wznosić się ponad wszelkie podziały, bez względu na przynależność religijną czy etniczną. Podstawą jest tutaj jedna, niezbywalna

---

¹²⁵ Por. EMCC 16.

¹²⁶ Por. Tamże 37.

¹²⁷ Por. Tamże 34.

¹²⁸ Por. BENEDYKT XVI, *Jedna rodzina ludzka*, przem. cyt. s. 4-5.

¹²⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *Cale życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do domu Ojca*, przem. cyt., s. 100.

¹³⁰ Por. FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2015*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 10 (365), s. 4.

¹³¹ Por. Tamże, s. 5.

godność osoby ludzkiej przynależna każdemu człowiekowi bez wyjątku¹³². Magisterium Kościoła ma w tym wymiarze za zadanie oceniać przydatność pewnych przejawów kultur na drodze do zbawienia. Każda kultura natomiast powinna wyrażać treść Ewangelii w swoim środowisku¹³³.

Święty Piotr, zwracając się do chrześcijan w swoim liście, stawia przed nimi najwyższy z możliwych ideałów moralnych. Jest nim świętość samego Boga. W wezwaniu: „Świętymi bądźcie, bo Ja jestem Święty” (1 P 1,16) odnosi się również do tego samego wezwania do świętości, które pojawia się w Księdze Kapłańskiej (por. Kpł 19,2) jako motywacja do wypełnia Bożego prawa, w tym przedstawionych wymagań dotyczących stosunku do obcych i przybyszów. Przypomina on tym samym, że również chrześcijanie, podobnie jak Izraelici, są zobowiązani do naśladowania świętości i miłości Boga¹³⁴. Mimo iż nie ma w jego liście bezpośredniego odniesienia do obcych i przybyszów, należy pamiętać, jak zostało już wcześniej zauważone, że nie da się naśladować Boga bez naśladowania Jego miłości wobec słabych i odrzuconych, w tym również obcych. Jak zauważa Dariusz Kotecki, św. Piotr zwraca na to uwagę w dalszej części swojego listu. „Skoro już dusze swoje uświęciliście, będąc posłuszni prawdzie celem zdobycia nieobłudnej miłości bratniej, jedni drugich gorąco czystym sercem umiłujcie” (1 P 1,22). Miłość, o której pisze apostoł Piotr, owocuje jednomyślnością (por. 1 P 3,8) i przejawia się właśnie w gościnności okazywanej potrzebującym (por. 1 P 4,9)¹³⁵.

Doświadczenie pierwszych uczniów, którzy posłani przez Chrystusa głoszą Ewangelię, sprawia, że w swoich wskazaniach mocno kładą nacisk na gościnność, a w sposób szczególny wtedy, gdy dotyczy ona *episkopos*. Dzięki tej praktyce gościnność jest pielęgnowana od pierwszych wieków, a chrześcijanie przez pokolenia odpowiadają na potrzeby misjonarzy, ubogich wędrowców czy przywódców religijnych będących w drodze lub na wygnaniu¹³⁶. Można

---

¹³² Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dz. cyt., s. 3.

¹³³ Por. EMCC 36.

¹³⁴ Por. D. KOTECKI, *Księga kapłańska w Nowym Testamencie*, dz. cyt., s. 140.

¹³⁵ Por. Tamże, s. 142.

¹³⁶ Por. EMCC 16.

powiedzieć, że gościnność wobec podróżujących jest podstawowym elementem kultury pierwszych chrześcijan. Mówi o niej między innymi List św. Klemensa do Koryntian. Chrześcijanie, głosząc Ewangelię, sami są zależni od gościny, którą ktoś im ofiaruje w czasie podróży. Owa gościnność ma różne formy. Nieraz jest zaplanowana, a niekiedy organizowana i ofiarowana przez spontaniczne przyjęcie¹³⁷.

Zdaniem Piotra Wojnicza we wspólnocie pierwotnego Kościoła można wyróżnić cztery nowotestamentalne motywacje gościnności. Pierwszą z nich jest miłość nadprzyrodzona, czyli naśladowanie Boga, który miłuje gościa (por. Mt 5,48; 25,31-36), oraz przyjmowanie drugiego człowieka z miłosierdzia (por. Mt 5,7; Łk 10,33nn, Ef 4,28.32; Kol 3,12). Drugą motywacją jest uzdolnienie charyzmatyczne ukazujące nową ekonomię, w której wszystko jest owocem łaski, którą każdy jest obdarzony, w szczególny sposób wnosząc coś nowego do życia wspólnoty (por. 1 Kor 12,7; 2 Kor 8,7; 2 Kor 9,14; 2 Kor 5,17-18). I wreszcie trzecia motywacja, która ma charakter misyjny. To dzięki pielęgnowaniu cnoty gościnności chrześcijanie są w stanie iść i nauczać, głosząc Ewangelię. Idąc na misję ewangelizacyjną, są zależni właśnie od gościnności. To dlatego owa gościnność jest jednym z podstawowych wymiarów życia chrześcijańskiego¹³⁸.

Do gościnności zachęca do również św. Paweł w Liście do Rzymian. Prosi uczniów Chrystusa mieszkających w Rzymie, by wczuwali się w potrzeby świętych i starali się być gościnni (por. Rz 12,13). Uważa bowiem, że osoby ochrzczone w szczególny sposób stanowią jedną rodzinę. Łączące ich więzy są silniejsze i trwalsze od więzów krwi. Zostali bowiem ochrzczeni, aby stanowić jedno ciało¹³⁹. Nie przekreśla to jednak konieczności wyjścia naprzeciw potrzebom innych osób. Święty Paweł przypomina o tym w innym miejscu, pisząc, by czynić dobrze wszystkim, zwłaszcza braciom w wierze (por. Ga 6,10), i podkreślając w ten sposób, że ta postawa powinna być skierowana również do

---

¹³⁷ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 23.

¹³⁸ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 7.

¹³⁹ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 11.

tych, którzy nie wyznają tej samej wiary¹⁴⁰. Ta wspólna troska o przybyszów, jak przypomina Piotr Wojnicz, uwidacznia się od samego początku w funkcjonowaniu Kościoła, między innymi przez tworzenie hospicjów i przytułków dla obcokrajowców¹⁴¹.

Czwarty motyw gościnności ma metafizyczny charakter i dotyczy łączności z Bogiem. Każdy człowiek jest dzieckiem Boga i jako taki jest wezwany do naśladowania Jego miłości. Odmówienie gościnności jest uderzeniem w samego Jezusa, który utożsamia się z gościem¹⁴².

Przedstawiona analiza pozwala zauważyć, że migracje urzeczywistniają w Kościele wszystkie jego cechy charakterystyczne: jest jeden – bo wyraża jedność rodziny ludzkiej, święty – bo służy uświęcaniu wszystkich ludzi bez wyjątku, apostołski – bo jest zaangażowany w ewangelizację wszystkich ludzi, powszechny – bo jest otwarty na różnice¹⁴³. Jak przypomina Jan Paweł II, Kościół katolicki nazywa się powszechnym również dlatego, że jest mu powierzone zadanie troski o jedność, miłość i pokój w rodzinie ludzkiej¹⁴⁴. W ten sposób realizuje on zadanie, które otrzymał od samego Chrystusa.

3. Nauczanie Kościoła na temat uchodźstwa

Zainteresowanie Kościoła tematem uchodźstwa jest nieprzerwane, od pierwszych wieków chrześcijaństwa do czasów współczesnych. Nie jest to więc problem, który dotyczy tylko rzeczywistości świeckiej, ani taki, który powinien pozostać wyłącznie w kręgu zainteresowań polityków i organizacji międzynarodowych. Dotyczy on również Kościoła, albowiem u jego przyczyn

---

¹⁴⁰ Por. J. KAJFOSZ, *Obraz muzułmańskiego uchodźcy w komunikacji potocznej a kwestia bliźniego*, [w:] „Rocznik Teologiczny” 3(2020), s. 1078.

¹⁴¹ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 7.

¹⁴² Por. J. PYTEL, *Pojęcie gościnności w literaturze biblijnej i greckiej*, dz. cyt., s. 177-179.

¹⁴³ Por. EMCC 97.

¹⁴⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, dz. cyt., s. 109; Por. PAWEŁ VI, *Encyklika o drogach, którymi Kościół katolicki powinien kroczyć w dobie obecnej przy pełnieniu swojej misji „Ecclesiam suam”* (06.08.1964), wyd TUM, Wrocław 2006, 94.

leży często grzech. Dlatego w rzeczywistość uchodźstwa należy wносить także owoce zbawienia dokonanego przez Chrystusa¹⁴⁵.

Jan Paweł II, mówiąc o uchodźcach, nie przestaje przypominać Kościołowi jego statusu ludu pielgrzymującego. Dlatego właśnie migracje mogą stać się dla niego pomocą w wypełnianiu misyjnego nakazu Chrystusa¹⁴⁶. Pielgrzymowanie jest we współczesnych czasach symbolem wędrówki człowieka śladami Zbawiciela. Sama ta pielgrzymka jest okazją do spotkania się z ludźmi innych kultur i innego pochodzenia. Zakłada ona jednak najpierw konieczność podjęcia wysiłku, by opuścić swój dom, swoje miasto czy też swoją ojczyznę. Z podobną sytuacją, o czym pisze Jan Paweł II, można się spotkać w przypadku migracji. Tam też człowiek w pewien sposób, czasem z konieczności lub przymusu, wychodzi z siebie i z tego, co jest mu bliskie, i podejmuje drogę, która prowadzi do spotkania z innymi ludźmi oraz środowiskami, w które może się włączyć¹⁴⁷. Całe bowiem życie chrześcijańskie jest pielgrzymowaniem do domu Ojca¹⁴⁸.

Benedykt XVI, odwołując się do soborowej *Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich „Nostra aetate”*, przypomina, że wszystkie ludy mają jeden początek, tworzą jedną wspólnotę i mają jeden cel ostateczny. Cały rodzaj ludzki jest bowiem objęty zbawczymi planami Boga¹⁴⁹. Również dobra ziemi są powszechne i wszyscy mają prawo, aby z nich korzystać. Na tych właśnie dwóch zasadach bazują jego zdaniem solidarność i dzielenie się z innymi¹⁵⁰.

Braterstwo według Benedykta XVI opiera się na tym prostym fakcie, że każdy człowiek jest stworzony. Już samo to powinno pobudzać do nieustannego

---

¹⁴⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Przeciw przejawom rasizmu, ksenofobii i skrajnego nacjonalizmu*, przem., cyt., s. 131.

¹⁴⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Misyjny aspekt migracji – orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1989*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, Hlondianum, Poznań 2009, s. 44.

¹⁴⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, przem. cyt., s. 108.

¹⁴⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Całe życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do domu Ojca*, dz. cyt., s. 98; JAN PAWEŁ II, *List apostolski do biskupów, duchowieństwa i wiernych w związku z przygotowaniem Jubileuszu roku 2000 „Tertio Millennio Adveniente”* (10.11.1994), wyd. TUM, Wrocław 2017, 49.

¹⁴⁹ Por. BENEDYKT XVI, *Jedna rodzina ludzka*, przem. cyt. s. 4.

¹⁵⁰ Por. Tamże, s. 4-5.

zatroskania o budowanie jedności i dzielenia się posiadanymi dobrami¹⁵¹. Papież wyraźnie przypomina, że udzielanie gościny uchodźcom jest obowiązkiem każdego i wynika ze zwykłej ludzkiej solidarności. To ona nakazuje podjąć troskę o to, by inni nie czuli się odizolowani poprzez obojętność i nietolerancję¹⁵². Jak łatwo zauważyć, gościnność nie jest czymś przynależnym tylko chrześcijanom. Kościół ma prawo o tym przypominać wszystkim władzom państwowym i organizacjom międzynarodowym, między innymi właśnie dlatego, że konieczność wypełnienia tego obowiązku nie jest uzależniona od przynależności religijnej. Jest to powszechny obowiązek związany z samym faktem bycia człowiekiem.

Jan Paweł II, mówiąc w kontekście migracji o kulturze solidarności, odwołuje się do *katolickości* stanowiącej jeden z przymiotów Kościoła. Owa *katolickość* powinna być jego zdaniem obecna również w rysach społeczeństwa. Będzie się ona przejawiać w tworzeniu wspólnoty z różnych grup etnicznych wchodzących w jego skład. Zatem tak jak we wspólnocie Kościoła, tak i w społeczeństwie rozszerzanie wspólnoty nie jest tylko biernym przyjmowaniem tych, którzy chcą stać się jego członkami¹⁵³.

Wynika z tego jasno, że chodzi o coś więcej, mianowicie o potrzebę chęci poznania drugiego człowieka wraz z jego odmiennosciami i osobistego zaangażowania w tworzenie wzajemnych relacji opartych na miłości i zaufaniu. Tę myśl rozwija Benedykt XVI, pisząc, że solidarność uniwersalna zakłada, iż odmienności są traktowane jako sposobność do spotkania i dialogu. Wskazuje on jednocześnie na jeden z celów i przejawów takiego spotkania, jakim jest troska o wyrównanie tych nierówności, które zmuszają mieszkańców krajów ubogich do emigracji¹⁵⁴.

Jak już zostało powiedziane, solidarność chrześcijańska wynika z faktu świadomej przynależności do jednej rodziny ludzkiej i wzajemnej zależności pomimo wszelkich różnic. Źródłem takiej solidarności jest też świadomość

---

¹⁵¹ Por. Tamże, s. 5.

¹⁵² Por. Tamże.

¹⁵³ Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja*, przem. cyt. s. 33.

¹⁵⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, przem. cyt., s. 110.

odpowiedzialności za innych i otwarcie na ich potrzeby. Jak zauważa Piotr Wojnicz, wynika z tego bardzo jasno, że solidarność nakazuje przyjmować drugiego, ponieważ jej imperatywem jest troska o biednych i pozostających bez żadnej opieki. Jej przejawem jest staranie, aby nikt nie czuł się odizolowany przez obojętność i nietolerancję¹⁵⁵. Jak pisze Jan Paweł II, jednym z zadań stojących przed ludźmi jest zapewnienie takiego rodzaju solidarności globalnej, która nikogo nie wyklucza¹⁵⁶. Zdaniem papieża to właśnie wizja solidarności oparta na wspólnym pochodzeniu, ale i na wspólnym ostatecznym celu pielgrzymowania pomaga zwyciężyć wszelki nacjonalizm i ograniczające schematy ideologiczne¹⁵⁷.

Jeśli solidarność wynika z świadomości wspólnej przynależności i tworzenia jednej rodziny, to do odpowiedzi na wezwanie do solidarności jest zaproszony każdy bez wyjątku¹⁵⁸. Jak zaznacza duszpasterski dokument o przyjmowaniu uchodźców, nie stanie się to czymś oczywistym, dopóki każdy chrześcijanin nie uzna, że jest współzależny od innych¹⁵⁹. Punktem wyjścia może być dostrzeżenie, że doświadczenie życia migrantów i uchodźców na poziomie oczekiwań nie jest wcale tak dalekie od tego, co się dzieje w życiu innych członków społeczności. Biorąc pod uwagę potrzeby migrantów, którym zgodnie z kulturą solidarności trzeba zaradzić, należy zauważyć, że są to te same problemy, z którymi normalnie boryka się każde społeczeństwo. Żadna bowiem społeczność nie jest wolna od szukania sposobów na to, by zaradzić kwestii godnego zamieszkania, pracy czy pomocy socjalnej¹⁶⁰. W przypadku migrantów i uchodźców są one jednak o tyle poważniejsze, że są spotęgowane przez

---

¹⁵⁵ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 17.

¹⁵⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, przem. cyt., s. 109.

¹⁵⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Cale życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do domu Ojca*, dz. cyt., s. 99.

¹⁵⁸ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 17.

¹⁵⁹ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 34.

¹⁶⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja*, przem. cyt., s. 32.

trwający brak stabilizacji¹⁶¹. Solidarność w tym wypadku wzywa, by opowiedzieć się po stronie potrzebującego, niezależnie od tego, kim on jest¹⁶².

Przez gościnne przyjęcie, jak zauważa Pius XII, uchodźcy mogą znaleźć nową ojczyznę, a państwa ich przyjmujące mogą wzbogacić się o nowych, pracowitych obywateli. Ponadto przyjęcie drugiego człowieka staje się początkiem wzrostu wzajemnego współżycia między ludźmi¹⁶³. Jest rzeczą oczywistą, że to współżycie nie może być bezrozumne i bezkrytyczne. Powinno się opierać na bardzo jasnych założeniach, które pozwolą zachować tożsamość zarówno społeczności lokalnej, jak i tym, którzy są do nich zapraszani.

Jak podaje instrukcja *Erga migrantes Caritas Christi*, dobrze rozumiana gościnność i solidarność są elementami harmonijnego przejścia od społeczeństwa jednokulturowego do społeczeństwa wielokulturowego. Powstałe w ten sposób harmonijne współżycie staje się znakiem obecności Boga w świecie i w historii, bo prowadzi do zrealizowania Bożego planu dotyczącego powszechnej komunii¹⁶⁴. Sami autorzy tej instrukcji, jak się wydaje, zauważają, że wizja przejścia do społeczeństwa wielokulturowego może brzmieć dla niektórych niebezpiecznie. Nie bez powodu dodają, że nie ma nic złego w tym, iż *inność* staje się czymś powszechnym. Dlatego trzeba tę *inność* szanować i tolerować, wskazując, że jest to droga niełatwa, ale konieczna¹⁶⁵.

Przypomina o tym również Jan Paweł II, pisząc w *Orędziu na Światowy dzień migranta i uchodźcy* z 1991 roku, że gościnność, do której zachęca Kościół, musi być związana z poszanowaniem różnorodności. Zróżnicowanie jest bowiem wpisane w sam akt stworzenia i jako takie nie może być pominięte ani zlikwidowane¹⁶⁶. Dlatego też wymiana kulturowa powinna stać się okazją do okazania gościnności, pomocy i braterstwa oraz nawiązania otwartego dialogu¹⁶⁷.

---

¹⁶¹ Por. Tamże.

¹⁶² Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 29.

¹⁶³ Por. EF 12.

¹⁶⁴ Por. EMCC 8.

¹⁶⁵ Por. Tamże, 8.

¹⁶⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Szanować tożsamość kulturową każdej osoby*, przem. cyt., s. 59.

¹⁶⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt., s. 121.

Papieska Rada ds. Migrantów i Podróżujących jest świadoma obecnego w ludziach lęku czy niepewności. Gościnność naraża się przecież na brak poszanowania czy odrzucenie wartości wyznawanych we wspólnocie przyjmującej¹⁶⁸. Inną trudnością może być fakt, że w obliczu osoby potrzebującej pomocy gościnność wymaga szybkiej zmiany swoich priorytetów, tak by dostosować swoje plany czy styl życia do potrzeb, z jakimi staje przed nami drugi człowiek¹⁶⁹. Mimo wszystko jest to zachęta, by nabierać odwagi do stawiania czoła tym problemom zamiast zostawiania ich przez odrzucenie tych, którzy proszą o pomoc¹⁷⁰.

Początek budowania takiej gościnności może więc mieć miejsce w katechezie skoncentrowanej na sposobach przyjmowania najuboższych i formowaniu sumienia odpowiedzialnego za ubogich i zmarginalizowanych¹⁷¹. Jak dodaje papież Franciszek, celem tego uprzedniego formowania sumienia jest to, aby w uchodźcy dostrzec nie tyle problem do rozwiązania, ile brata i siostrę, którzy potrzebują pomocy. Być może pozwoli to zacząć traktować obecność uchodźców jako zaproszenie do aktywnego budowania lepszego świata i bardziej sprawiedliwych systemów społecznych i gospodarczych¹⁷².

Gościnność, jak podkreśla papież Franciszek, wytycza drogę, która prowadzi do Boga. Jest to droga, którą On sam przyszedł do ludzi. W Chrystusie Bóg stał się człowiekiem. Pełna wiary otwartość na Jego obecność jest w stanie karmić ludzką nadzieję i wyrażać się w uczynkach miłosiernych wobec najmniejszych i pokrzywdzonych. Gościnność jest wyrazem wejścia na tę drogę, która jest porywająca, bo naznaczona miłosierną miłością Boga, ale i zobowiązująca do ofiarowania siebie słabszym¹⁷³.

Instrukcja *Duszpasterstwo migrantów* przypomina, że migracja niesie ze sobą również wezwanie do szanowania odmienności. Owocne współżycie jest możliwe tylko w postawie wzajemnego szacunku. Gościnność jest związana z

---

¹⁶⁸ Por. EMCC 40.

¹⁶⁹ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 84.

¹⁷⁰ Por. EMCC 40.

¹⁷¹ Por. Tamże, 41.

¹⁷² Por. FRANCISZEK, *Migranci i uchodźcy – ku lepszemu światu*, przem. cyt., s. 5.

¹⁷³ Por. FRANCISZEK, *Nieletni migranci, bezbronni i bez głosu*, dz. cyt., s. 5.

uznaniem prawa drugiej osoby, w tym przypadku uchodźcy, do własnego dziedzictwa społeczno-kulturowego oraz do rozwijania go¹⁷⁴.

Według Jana Pawła II jednym z powodów gościnnego przyjęcia uchodźców, zwłaszcza osób wierzących, jest wspólne wyznanie wiary¹⁷⁵. Jednak nie zawsze ci, których się przyjmuje, wyznają te same prawdy i wierzą w tego samego Boga. W spotkaniu z innymi religiami chodzi więc o to, by odróżnić to, co jest możliwe do współdzielenia, czy to w doktrynie, czy w praktykach moralnych, od tego, co nie jest możliwe. Obok wspólnych wartości należy dostrzec również wspólne rozbieżności. W tym procesie powinno się dążyć do podkreślania fundamentalnych praw i swobód, równej godności mężczyzny i kobiety, demokracji i świeckości państwa¹⁷⁶. Kultura gościnności, do której zachęca Jan Paweł II, pozwala godzić ze sobą postawę dialogu i szacunku do drugiego człowieka wraz z zachowaniem odmienności, tak by na poziomie wyznawanych wartości nie ulec pokusie indyferentyzmu¹⁷⁷. Promowana przez Kościół gościnność sprzyja więc integracji oraz pozwala prowadzić owocny dialog ekumeniczny połączony z troską o duchowy wymiar troski o uchodźców¹⁷⁸.

Gościnność, do której wzywa Chrystus i Kościół, jest związana z właściwie rozumianą inkulturacją, a w przypadku życia Kościoła również z misją głoszenia Ewangelii. Początkiem takiej inkulturacji jest słuchanie tych, do których jest się posłanym. Słuchanie jest nieodzownym elementem na drodze poznania, które ma doprowadzić do obiektywnej i adekwatnej oceny wartości przedstawianych w kulturze drugiego człowieka, w świetle tajemnicy paschalnej. Owemu dialogowi musi towarzyszyć nie tylko tolerancja. Potrzeba także szczególnego zaangażowania przez wzbudzenie sympatii, życzliwości i poszanowania odmienności drugiego człowieka. Tylko w takiej atmosferze jest

---

¹⁷⁴ PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*, dok. cyt., 4.

¹⁷⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec migrantów – orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1993/1994*, przem. cyt., s. 70.

¹⁷⁶ Por. EMCC 66.

¹⁷⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Migracje w poszukiwaniu pokoju*, przem. cyt., s. 137.

¹⁷⁸ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, przem. cyt., s. 5.

możliwy prawdziwy dialog i tylko taka postawa sprzyja otwarciu drugiego na światło Ewangelii¹⁷⁹.

Jak przypomina Jan Paweł II, człowiek wierzący to ten, który oddaje swoje życie do dyspozycji innych. W ten sposób przyczynia się do humanizacji zarówno własnej, jak i innych¹⁸⁰. Benedykt XVI uzupełnia tę myśl, dodając, że gościnność jest wyrazem miłości *agape*, objawiającej się w trosce o bliźniego, bez osądzania, pogardy i zgorszenia¹⁸¹. Właśnie to doświadczenie bezinteresownej miłości, wyrażające się w gościnności i solidarności, powinno stać się, zdaniem Jana Pawła II, wyraźnym świadectwem miłości Boga, tak by motywowało niechrześcijan do zadania sobie pytania o przyczyny i źródło tej miłości, tak by ostatecznie odnaleźć je w miłości Chrystusowej¹⁸². W innym miejscu Ojciec Święty dodaje, że chrześcijanie nie mogą twierdzić, że są uczniami Jezusa i Go przyjmują, jeśli nie otwierają drzwi swego domu przed obcokrajowcem, który do nich przychodzi. „Jeśliby ktoś posiadał majątność tego świata i widział, że brat jego cierpi niedostatek, a zamknął przed nim swe serce, jak może trwać w nim miłość Boga?” (1 J 3,17)¹⁸³. Dlatego Chrystus pragnie, by Go kochać i służyć Mu w siostrach i braciach. Z tego powodu gesty solidarności nie są tylko przejawem ludzkiej filantropii, ale i manifestacją przynależności do Chrystusa¹⁸⁴. Bóg również, o czym przypomni Stolica Apostolska, szanuje godność drugiego człowieka i poprzez słuchanie wprowadza go we wspólnotę ze sobą¹⁸⁵.

Jest rzeczą oczywistą, że gościnność i dialog nie mogą nigdy stanąć w sprzeczności z głoszeniem Jezusa. Należy je pogodzić, ale nie można ich traktować zamiennie lub równoważnie¹⁸⁶. W relacji z uchodźcami, jak pisze Jan Paweł II, powinno się podejmować styl, który w pewien sposób narzuca sam

---

¹⁷⁹ Por. EMCC 36.

¹⁸⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja*, przem. cyt., s. 32.

¹⁸¹ Por. BENEDYKT XVI, *Św. Paweł migrant i Apostoł Narodów*, przem. cyt., s. 5.

¹⁸² Por. JAN PAWEŁ II, *Misyjny aspekt migracji*, przem. cyt., s. 46.

¹⁸³ Por. JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, przem. cyt., s. 112.

¹⁸⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Okazać życzliwość i solidarność obcokrajowcowi*, przem. cyt., s. 94.

¹⁸⁵ Por. EMCC 36.

¹⁸⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt. s. 121; RM 55.

Chrystus przez swoje postępowanie. Jest nim mianowicie wychodzenie naprzeciw ludziom cierpiącym niedostatek. Jako pierwszy akt miłosierdzia należy zawsze traktować głoszenie Jezusa i Jego Ewangelii¹⁸⁷. Samo powołanie Kościoła nie może się ograniczać tylko do pokazywania zewnętrznej solidarności i gościnności. Jest on bowiem wezwany do głoszenia Dobrej Nowiny. Czynna działalność miłosierdzia musi zatem być związana również z przekazaniem Ewangelii. W ten sposób gościnność będzie dotyczyć całego człowieka, nie tylko jego wymiaru cielesnego¹⁸⁸.

Łatwo zauważyć, że zjawisko migracji i uchodźstwa jest związane z historią Kościoła już od samego początku. W zapisach Starego i Nowego Testamentu można odnaleźć źródła doktrynalne i pastoralne dla zaangażowania Kościoła w tę właśnie kwestię. Nauczanie Kościoła obecne w wypowiedziach kolejnych papieży oraz instytucji Stolicy Apostolskiej precyzuje teologiczne fundamenty i główne rysy tego zaangażowania. Wśród tych podstaw należy wymienić fundamentalną godność każdej osoby ludzkiej oraz kulturę gościnności i solidarności uniwersalnej. Analiza nauczania Kościoła pozwala dostrzec również konkretne dylematy moralne związane ze współczesnymi ruchami uchodźczymi. Do tych dylematów należy zaliczyć pewien porządek udzielania pomocy dotyczący relacji między tymi, którzy są najbliżej, a tymi, którzy przychodzą z zewnątrz. Innym dylematem jest kwestia równowagi między troską o zachowanie własnej tożsamości a integracją z innymi narodami czy tworzeniem społeczeństwa międzykulturowego. Osobnym dylematem pozostaje również zachowanie zdrowego balansu pomiędzy bezinteresownym udzieleniem pomocy a stawianiem wymagań dotyczących włączenia się i współuczestnictwa w tworzeniu dobrobytu społeczeństwa przyjmującego.

---

¹⁸⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt., s. 121.

¹⁸⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Wiara człowieka powinna działać przez miłość*, przem. cyt., s. 87.

ROZDZIAŁ TRZECI

GODNOŚĆ, PRAWA I PODSTAWOWE OBOWIĄZKI UCHODźCY

W ostatnich latach międzynarodowe migracje ludności stały się zjawiskiem powszechnym we współczesnej gospodarce światowej. Znaczna część tych, którzy opuszczają kraj pochodzenia, to uchodźcy i azylanci. Nie decydują się zatem na opuszczenie rodzinnych stron z przyczyn ekonomicznych, ale z powodu grożącego im niebezpieczeństwa. Od wielu już lat organizacje międzynarodowe i rządy krajowe opracowywały konwencje, ustawy i umowy, które podkreślają godność uchodźcy i jego status społeczny (par. 1). Cudzoziemcowi, który ma status uchodźcy, udziela się pomocy w celu wspierania procesu jego integracji ze społeczeństwem, do którego przybywa. Z racji przyznanego mu statusu społecznego przysługują mu prawa i podstawowe wolności (par. 2). Z punktu widzenia teologii moralnej warto na problem troski o uchodźców i imigrantów spojrzeć także w kontekście chrześcijańskiej *ordo caritatis* (par. 3). Nie można także zapominać o podstawowych obowiązkach uchodźcy wobec państwa, które go przyjmuje i gwarantuje mu bezpieczeństwo, oraz o poszanowaniu podstawowych praw i wolności (par. 4).

1. Godność uchodźcy i jego status społeczny

Godność człowieka, o której Kościół nieustannie przypomina, również w kontekście pomocy uchodźcom, ma swoje źródła właśnie w fakcie, że został on stworzony na obraz i podobieństwo Boga samego. Jest ona również związana z faktem, iż każdy jest zaproszony do tego, by wejść z Bogiem w szczególną osobową relację¹. Jan Paweł II w *Orędziu na światowy dzień migranta i uchodźcy* w 1991 roku pisze, że właśnie owa relacja ze Stwórcą jest najwyższym kryterium, według którego człowiek winien być wartościowany. Gdy patrzy się na człowieka według tego kryterium, nie jest możliwa żadna dyskryminacja, ponieważ każdy jest w jednakowy sposób do tej relacji zaproszony. Bez tego fundamentu łatwo uzasadnić każdą formę dyskryminacji. Dlatego też, jak mówi Jan Paweł II, konieczne jest nieustanne sięganie do tego źródła, jakim jest fakt stworzenia i kochania przez Boga. Wyzbywając się tej prawdy, nietrudno utworzyć taki porządek społeczny, w którym godność człowieka zostaje sponiewierana, nie znajdując swojego ostatecznego i nienaruszalnego uzasadnienia².

Bóg nie czyni w powołaniu do relacji z sobą żadnych wyjątków, zaprasza każdego. Stąd właśnie wypływa również zasada powszechnego zbawienia ludzkości. Jest ona źródłem wrażliwości na drugiego człowieka i motywem, dla którego cały rodzaj ludzki powinien dążyć do budowania powszechnej jedności, która znosi wszelkie podziały i dyskryminację³. Z tej zasady wypływa również prawo każdego człowieka do obrony, szacunku, miłości i opieki. Nawet odrzucenie tego powołania przez konkretną jednostkę ludzką nie może nigdy, zdaniem papieża Polaka, stać się powodem do pozbawienia człowieka praw, które z niego wypływają⁴.

Jan Paweł II przypomina w swoim *Orędziu na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* z 2000 roku, że Kościół zawsze zabiega o to, by każdy człowiek mógł

---

¹ Por. JAN PAWEŁ II, *Wiara człowieka powinna działać przez miłość – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1997*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 85.

² Por. JAN PAWEŁ II, *Szanować tożsamość kulturową każdej osoby*, dz. cyt., s. 61.

³ Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja*, dz. cyt., s. 31.

⁴ Por. Tamże.

cieszyć się poszanowaniem swojej godności. Wskazuje on, że jeśli ludzkość ma naprawdę tworzyć jedną rodzinę, każdy imigrant musi być przyjmowany jak brat⁵. Zwłaszcza dla chrześcijan uchodźca to nie jest jedynie ktoś, komu należy się szacunek wyłącznie ze względu na takie czy inne prawo państwowe. Potrzeba patrzeć na niego jak na brata, za którego jest się odpowiedzialnym w porządku miłości i solidarności⁶. Już samo prawo naturalne, jak zauważa papież Pius XII, domaga się troski o tych, którzy musieli opuścić swoje ognisko domowe. Dobra świata są bowiem przeznaczone dla wszystkich ludzi, czyli również dla tych, którzy przybywają do z obcej ziemi i są pozbawieni środków do życia⁷.

Z kolei Paweł VI, mówiąc o godności ludzkiej w encyklice społecznej *Populorum progressio*, podkreśla równość każdego człowieka pod względem godności. Wzywa jednocześnie wszystkich chrześcijan, by zwiększali wysiłek i dołożyli wszelkich starań do tego, by każdy mógł cieszyć się takim życiem, w którym każdy członek rodziny ludzkiej jest miłowany i wspierany jak własny brat⁸. Podobne stwierdzenie znajduje się w encyklice *Mater et Magistra* Jana XXIII. Píše on, że zadaniem Kościoła jest bronić godności każdej osoby ludzkiej, niezależnie od jej pochodzenia czy wyznawanej wiary. Wszyscy są bowiem stworzeni na obraz Boży i każda osoba jest cenniejsza niż wszystkie rzeczy⁹.

Godność człowieka przysługująca uchodźcy, o której poucza Kościół w swoich wypowiedziach dotyczących migrantów, nie jest zależna od jego sytuacji prawnej. Nawet gdy ta sytuacja jest nieuregulowana, tak jak w przypadku wielu uchodźców bądź osób czekających na przyznanie takiego statusu, drugiemu człowiekowi przysługują te same prawa z punktu widzenia przynależności do

---

⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, przem. cyt., s. 112.

⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Nie wolno łamać ani ignorować praw migranta*, – *Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1996*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 83.

⁷ Por. EF, s.40.

⁸ Por. PAWEŁ VI, *Encyklika o popieraniu rozwoju ludów „Populorum progressio”* (26.03.1967), wyd. TUM, Wrocław 1999, 1; KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastoralii migratorum cura”*, dok. cyt., 7.

⁹ Por. JAN XXIII, *Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej „Mater et magistra”* (15.05.1961), wyd. TUM, Wrocław 1997, IV 2.

tego samego rodzaju ludzkiego¹⁰. Jej podstawą i punktem odniesienia nie jest również, jak przypomina papież Franciszek, efektywność, wydajność, pozycja społeczna ani przynależność do jakiegokolwiek grupy czy warstwy społecznej. Jest nią fakt, iż wszyscy są dziećmi tego samego Boga, stworzonymi na Jego obraz i podobieństwo¹¹.

Kościół nie zatrzymuje się tylko na samym zauważeniu problemu uchodźstwa. Chce także znaleźć receptę, dzięki której można skutecznie przeciwdziałać negatywnym zjawiskom towarzyszącym temu procesowi oraz zaleczyć rany przez nie spowodowane. By znaleźć te środki i skutecznie je wykorzystać, pasterze Kościoła odwołują się do konkretnej wizji teologicznej, jaką Pan Bóg wpisał w sam fakt istnienia człowieka i całej rodziny ludzkiej.

Niestety wielu uchodźców cierpi z powodu nieposzanowania godności osoby ludzkiej. Jaskrawym tego przykładem, jak już to zostało zauważone, jest np. handel ludźmi, wykorzystywanie dzieci do pracy przymusowej w różnych dziedzinach rynku czy też wstępowanie do ugrupowań zbrojnych. Wielu uchodźców jest dotkniętych przez handel organami, wykorzystywanie seksualne lub zmuszanie do żebractwa. Wielu młodych chłopców jest też wprowadzanych na drogę prostytucji lub wykorzystywanych w przemyśle pornograficznym¹².

Papież Franciszek nie bez powodu mówi, że najbardziej zagrożoną grupą uchodźców są dzieci¹³. Prawdę mówiąc, ich potrzeby są brane pod uwagę przez organizacje społeczne tylko podczas trwania procesu migracyjnego. Często po jego zakończeniu są one odsyłane do wcześniejszego miejsca zamieszkania i narażone na powtórzenie się tego procederu¹⁴.

Kolejnym zagrożeniem integralności godności ludzkiej, z jakim zdaniem Jana Pawła II spotykają się uchodźcy, są sekty. Ze względu na swoją niestabilną sytuację i wykorzenienie z naturalnego środowiska stają się oni łatwym celem dla tych ugrupowań, które żerują na ludzkiej biedzie i poczuciu krzywdy, aby

---

¹⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Nie wolno łamać ani ignorować praw migranta*, przem. cyt., s. 80.

¹¹ Por. FRANCISZEK, *Migranci i uchodźcy – ku lepszemu światu – orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2014*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013) nr 11 (356), s. 6.

¹² Por. FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich*, przem. cyt., s. 5.

¹³ Por. FRANCISZEK, *Nieletni migranci, bezbroni i bez głosu*, przem. cyt., s. 4.

¹⁴ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 54.

człowieka omamić i wykorzystać do realizacji własnych celów¹⁵. Sekty wykorzystują przy tym niestabilność sytuacji życiowej, podważając w ten sposób również prawdziwość wyznawanej wcześniej wiary, aby podkreślić jedyną słuszną tego, co jest proponowane jako nowe. Jest to jeden z wymiarów agresji moralnej, która może owocować jeszcze większym wykorzenieniem człowieka z jego tradycji, kultury i wartości, w których został wychowany¹⁶.

Jan Paweł II podkreśla, że w budowaniu właściwego podejścia do uchodźców i ich integralnego rozwoju należy wyzbyć się mentalności, która traktuje ubogiego jako ciężar i jako agresora, który rości sobie prawa do tego, czego sam nie wytworzył. Taka postawa nie służy budowaniu solidarnego społeczeństwa¹⁷. Wręcz przeciwnie, budowa społeczeństwa bardziej ludzkiego będzie możliwa tylko wtedy, gdy zostanie poprzedzona dążeniami do usunięcia dyskryminacji i wszelkich form prześladowania, przy jednoczesnym otoczeniu opieką najuboższych i najbardziej potrzebujących warstw społeczeństwa¹⁸.

Papież Franciszek zaznacza, że nie można dążyć do rozwoju gospodarczego z pominięciem osób słabszych i bezbronnych; na odwrót potrzeba całościowego rozwoju społeczeństw, a przez to również samej osoby ludzkiej. Rozwój powinien dotyczyć nie tylko wymiaru gospodarczego, w którym osoba żyje, ale również wymiarów społecznego i religijnego. Żeby to zrobić, należy wykluczyć *kulturę odrzucenia* na rzecz *kultury gościnności*, która obejmuje każdego, czyli również przybyszów¹⁹. Uchodźcy często doświadczają cierpień, które spowodowane są nie tylko koniecznością opuszczenia rodzinnego środowiska. Ich godność jest poniewierana również przez brak akceptacji i odrzucenie w środowiskach, w których się znajdują się później. Doświadczają problemów z przystosowaniem się i konieczności życia w środowisku, które

---

¹⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Niebezpieczeństwo prozelityzmu sekt religijnych – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1990*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 51.

¹⁶ Por. Tamże, s. 52.

¹⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Szanować tożsamość kulturową każdej osoby*, przem. cyt., s. 60.

¹⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Małżeństwo i rodzina – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1986*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 25.

¹⁹ Por. FRANCISZEK, *Migranci i uchodźcy – ku lepszemu światu*, przem. cyt., s. 6.

niejednokrotnie jest wrogo nastawione i nietolerancyjne²⁰. Drugi człowiek, czyli uchodźca, często nie jest traktowany jak brat, ale jak ciężar, który trzeba znosić. Być może problemem jest tutaj zwyczajny brak wiedzy, który rodzi obawy wywołujące różne formy lęku, rasizmu czy ksenofobii²¹.

Kościół patrzy na relację społeczeństwa do uchodźców bardzo realnie. Nie bez powodu podkreśla, że jest rzeczą naturalną, iż będą się rodzić kłopoty o charakterze czysto ludzkim. Migranci trafiają przecież do zupełnie nieznanymi i obcych im środowisk²². Nie może to jednak nigdy stać się powodem do wykluczenia lub odmowy realizacji przysługujących im praw. Należy zwrócić uwagę, że migranci, zwłaszcza uchodźcy, nie są twórcami swoich dziejów, ale raczej ofiarami pewnych wydarzeń²³. W uchodźcach, zdaniem Franciszka, należy dostrzec osoby, które mogą przyczynić się do rozwoju społeczeństwa²⁴. Powinno to także stać się wyzwaniem, by odpowiedzieć na zaistniałą sytuację tak, by zrealizować zaproszenie do wzajemnej miłości, które zostawił Chrystus. Współczucie Jezusa wobec migrantów staje się źródłem gorącego zaangażowania wielu na ich rzecz.

Instrukcja *Erga Migrantes Caritas Christi* podkreśla, że jest wiele stowarzyszeń i organizacji, które odpowiadając na Jezusową przypowieść o dobrym Samarytaninie, niosą pomoc tym, w których obronie nikt nie chce stanąć²⁵. Natomiast Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est* przypomina, że Kościół jest Bożą rodziną. Podstawowym kryterium, które porządkuje życie tej rodziny, jest kryterium miłości, która zawsze kieruje się ku potrzebującemu, tak by nikt w rodzinie nie cierpiał²⁶.

Prawo międzynarodowe, szanując godność człowieka i przysługujące mu prawa, określa statut społeczny uchodźcy. Kwestię tę podejmuje wydana przez Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców w

---

²⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec emigrantów*, przem. cyt., s. 15.

²¹ Por. EMCC 6.

²² Por. Tamże 10.

²³ Por. Tamże 29.

²⁴ Por. FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich*, przem. cyt., s. 5.

²⁵ Por. EMCC 3.

²⁶ Por. BENEDYKT XVI, *Encyklika o miłości chrześcijańskiej „Deus Caritas est”* (25.12.2005), wyd. TUM, Wrocław 2021, 25.

1951 roku specjalna konwencja oraz protokół dodatkowy do niej z roku 1967. Te dwa międzynarodowe akty zostały przyjęte przez Narody Zjednoczone i ratyfikowane przez 110 państw²⁷. Społeczny status uchodźcy nadaje się takiemu cudzoziemcowi, który na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem w kraju pochodzenia nie może lub nie chce korzystać z ochrony państwa ojczystego. Innymi słowy, jest to tymczasowe zaświadczenie o tożsamości cudzoziemca, które uprawnia taką osobę do pobytu w kraju schronienia się przed prześladowaniem. W zależności od kraju, decyzję o przyznaniu społecznego statusu uchodźcy lub o udzieleniu mu ochrony uzupełniającej podejmuje zazwyczaj Szef Urzędu ds. Cudzoziemców.

W rozumieniu konwencji z 1951 roku jakaś osoba jest uchodźcą, jeśli spełnia kryteria określone w dokumencie. Stwierdza on, że „uznanie statusu uchodźcy nie sprawia więc, że ktoś staje się uchodźcą, lecz stwierdza, że nim jest. Nikt nie staje się uchodźcą z powodu uznania, lecz zostaje uznany za uchodźcę, ponieważ nim jest”²⁸. Określenie statusu uchodźcy jest procesem, który odbywa się w dwóch etapach. Po pierwsze, konieczne jest ustalenie istotnych w każdym przypadku faktów. Po drugie, do tak ustalonych faktów należy zastosować definicję konwencji z 1951 roku i protokołu z roku 1967²⁹.

Postanowienia konwencji, które definiują, kto jest uchodźcą, składają się z trzech części. Nazwane są one klauzulami „włączenia”, „ustania” i „wyłączenia”³⁰. I tak: „klauzule *włączenia* określają kryteria, które dana osoba musi spełniać, by być uchodźcą. Tworzą one pozytywną podstawę, na której dokonywane jest ustalenie statusu uchodźcy. Tak zwane klauzule *ustania* i *wyłączenia* mają znaczenie negatywne; pierwsze wskazują warunki, w których uchodźca przestaje być uchodźcą, drugie wymieniają okoliczności, w których

---

²⁷ Por. BIURO WYSOKIEGO KOMISARZA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH DO SPRAW UCHODźCÓW, *Zasady i tryb ustalania statusu uchodźcy. Zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu uchodźcy z 1951 r. oraz Protokołem dodatkowym do niej z 1967 r. Podręcznik*, wyd. UNHCR, Warszawa, s. 7.

²⁸ Tamże, nr 28.

²⁹ Por. Tamże, nr 29.

³⁰ Por. Tamże, nr 30.

konwencja z 1951 r. nie dotyczy danej osoby, nawet jeśli spełnia ona wymogi podane w klauzulach włączenia”³¹.

2. Prawa i podstawowe wolności przysługujące uchodźcom

W świetle nauczania Kościoła pojawia się powinność, aby zrobić wszystko, by każda osoba stawała w centrum uwagi, bo każdej bez wyjątku osobie ludzkiej przysługują niezbywalne prawa. Papież Jan XXIII w swojej encyklice *Pacem in terris* zalicza do nich: „prawo do życia, do nienaruszalności ciała, do posiadania środków potrzebnych do zapewnienia sobie odpowiedniego poziomu życia, do których należy zaliczyć przede wszystkim żywność, odzież, mieszkanie, wypoczynek, opiekę zdrowotną, oraz niezbędne świadczenia ze strony władz na rzecz jednostek”³².

Przedstawiona przez Jana XXIII lista niezbywalnych praw wynikających z godności ludzkiej została później doprecyzowana i poszerzona przez Jana Pawła II, który w orędziu z 2001 roku, mówiąc o prawach ludzkich, przypomina, że głoszenie Ewangelii ma na celu zbawienie całego człowieka. Dokonuje się to między innymi poprzez wyzwolenie go. Nie da się tego zrobić, porzucając troskę o zapewnienie człowiekowi warunków życia właściwych dla jego godności ludzkiej. Kościół więc, zdaniem Jana Pawła II, musi jasno stawać w obronie godności i praw człowieka wtedy, gdy są one łamane. Do tych praw zalicza się m.in. prawo do ojczyzny, do swobodnego zamieszkania, do życia z rodziną, do godziwego życia, do zachowania i rozwoju własnego dziedzictwa, do wyznawania wiary oraz do bycia szanowanym³³. Lista przedstawiona przez Jana Pawła II w żaden sposób nie stoi w sprzeczności z tym, o czym wcześniej pisał Jan XXIII. Można zauważyć, że jest ona raczej poszerzeniem przedstawionych wcześniej praw z punktu widzenia personalistycznego.

---

³¹ Tamże, nr 31.

³² PT 11.

³³ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt. s. 117.

Papież Franciszek przypomina, że Kościół jest wezwany do tego, by promować integralny rozwój człowieka³⁴. A jako że każdy migrant i uchodźca jest osobą ludzką, przysługują mu niezbywalne prawa, które muszą być poszanowane³⁵. Szczególną troską należy otoczyć każdego człowieka, niezależnie od jego statusu materialnego czy społecznego, tak by każdemu bez wyjątku zapewnić możliwość realizacji swoich praw. W oczach papieża Franciszka każdy uchodźca jest cenny i niepowtarzalny. Wskazuje on, że gdy ginie choć jedno życie, to już jest tragedia³⁶.

Pośród praw człowieka przedstawionych w nauczaniu Kościoła dotyczącym uchodźców niektóre pojawiają się częściej i są w szczególności sposób podkreślane przez kolejnych papieży. Wynika to z natury samego zjawiska uchodźstwa oraz z rozeznania szczególnych trudności i problemów, jakie towarzyszą uchodźcom w całym procesie uchodźczym.

Jednym z praw człowieka jest prawo do posiadania ojczyzny³⁷. Pozbawianie ludzi własnego domu, z jakiegokolwiek powodu, jest drastycznym naruszeniem tego prawa³⁸. Ma to miejsce szczególnie w odniesieniu do uchodźców, gdy z powodu prześladowania muszą oni opuścić swoje miejsce zamieszkania. Wybór ten w pewnym sensie jest decyzją samych uchodźców, ale nie wolno zapomnieć, że nie jest to decyzja wolna, tylko przymuszona zewnętrznymi czynnikami bądź działaniem osób trzecich. Uchodźcy więc sami z siebie nie rezygnują z tego prawa, lecz jest ono w jakiś sposób im zabierane.

Jak zostało już przedstawione, każdy ma prawo do zapewnienia sobie środków niezbędnych do życia. Jeśli zatem ktoś ma prawo cieszyć się godnością w swoim kraju, miejscu zamieszkania, to również ma prawo udać się gdzie indziej, gdzie będzie mógł owe środki konieczne do życia odnaleźć.³⁹ To prawo,

---

³⁴ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, przem. cyt., s. 4; BENEDYKT XVI, *Encyklika o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie „Caritas in veritate”* (7.07.2009), wyd. TUM, Wrocław 2009, 11.

³⁵ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, przem. cyt., s. 4.

³⁶ Por. FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich*, przem. cyt., s. 5.

³⁷ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastorali migratorum cura”*, dok. cyt., 3.

³⁸ Por. Tamże 4.

³⁹ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 26.

jak wskazują dokumenty Kościoła, muszą respektować wszyscy, niezależnie od sytuacji⁴⁰.

Biorąc pod uwagę prawo do posiadania godnych warunków bytowych, każdy ma prawo do zmiany miejsca czy też kraju zamieszkania, zwłaszcza wtedy, kiedy to jego prawo jest naruszane⁴¹. Jeśli państwo nie jest w stanie zapewnić należytej opieki, człowiek ma prawo do emigrowania i zmiany miejsca zamieszkania tak, by zapewnić byt sobie i swoim najbliższym. W świetle nauczania Kościoła każdy bez wyjątku ma prawo poszukiwać miejsca, w którym będą mogły być zabezpieczone jego dobra, tak by jego godność ludzka mogła być nienaruszona⁴². Owo prawo nie jest jednak bezwzględne. Jak można przeczytać w *De pastoralis migratorum cura*, nadużyciem tego prawa będzie emigrowanie połączone z pozbawieniem własnego społeczeństwa pomocy moralnej bądź materialnej⁴³. Należy natomiast zauważyć, że wspomniany wyjątek w żaden sposób nie dotyczy sytuacji uchodźców. W sytuacji uchodźstwa ma miejsce sytuacja odwrotna. To nie uchodźca odwraca się od własnego społeczeństwa, odmawiając mu pomocy i szukając wygodniejszego życia, ale struktury społeczne bądź państwowe uderzają w jego sytuację bytową i godność osoby ludzkiej.

Prawo migracji jest jednoznacznie określone w dokumentach Kościoła jako naturalne prawo każdego człowieka. Jedynym powodem do jego ograniczenia, albo raczej regulowania, jak podkreśla Benedykt XVI, może stać się ochrona dobra wspólnego⁴⁴. Papież Franciszek dodaje jednak, że nawet w tym przypadku zasada centralnego miejsca osoby ludzkiej zobowiązuje do postawienia bezpieczeństwa człowieka ponad bezpieczeństwo narodowe⁴⁵.

Obok prawa emigrowania ważne miejsce w dokumentach dotyczących uchodźców zajmuje prawo do nieemigrowania. Ono również należy do

---

⁴⁰ Por. Tamże.

⁴¹ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 16.

⁴² Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastoralis migratorum cura”*, dok. cyt., 4.

⁴³ Por. Tamże 4.

⁴⁴ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 14; Por. BENEDYKT XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, przem. cyt., s. 6.

⁴⁵ Por. FRANCISZEK, *Przyjmować, chronić, promować i integrować*, przem. cyt., s. 5.

podstawowych praw człowieka. Własna państwowość, jak zaznaczono w *Gaudium et spes*, należy do natury ludzkiej. Wiąże się ona nie tylko ze zwykłym poczuciem przynależności gdziekolwiek, ale również z konkretnym dziedzictwem kulturowym i duchowym, które niejednokrotnie jest niepowtarzalne⁴⁶. Niestety zmiana miejsca zamieszkania wiąże się z zaburzeniem tej przynależności⁴⁷.

W świetle przedstawionych wyżej praw do zmiany miejsca zamieszkania oraz do nieemigrowania warto zauważyć szczególnie trudną sytuację, w jakiej znajdują się uchodźcy. Papież Pius XII zauważa, że znajdują się oni w pewnym impasie. Z jednej strony spotykają się z ograniczeniem ich naturalnego prawa do emigracji przez nadmierną regulację ruchów ludnościowych i wydłużający się proces przyznawania statusu uchodźcy, a z drugiej zmusza się ich do opuszczenia swojej ziemi przez różnego rodzaju prześladowania lub deportację⁴⁸. Są więc pozbawieni obu tych praw jednocześnie. Z tego powodu należy się im szczególna troska, a także – jak podkreśla Papieska Rada *Cor Unum* – konieczność przyznania i respektowania prawa do ochrony dla każdej osoby, która pragnie przekroczyć granicę z powodu niebezpieczeństwa, w którym się znajduje⁴⁹.

Obok tych praw osoby ludzkiej związanych z przemieszczaniem się posoborowa nauka Kościoła dotycząca migrantów wiele miejsca poświęca wspólnocie rodzinnej. W respektowaniu przedstawionych praw powinna być ona zawsze na uwadze, tak aby zabezpieczyć dobro życia rodzinnego⁵⁰. Trudności te, które wiążą się z samym faktem przymusowego przenoszenia się, dotyczą bowiem zarówno życia osobistego, jak i rodzinnego⁵¹. Już z Konwencji Praw Człowieka wynika konieczność szczególnej troski o rodziny, w tym również

---

⁴⁶ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 14.

⁴⁷ Por. Tamże, s. 15.

⁴⁸ Por. EF 13.

⁴⁹ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 2; Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Problem uchodźców, wyzwanie dla solidarności* (2.10.1992), Watykan 1992, 4.

⁵⁰ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastorali migratorum cura”*, dok. cyt., 4.

⁵¹ Por. PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”* (26.05.1978), „Studia Polonijne” 6(1985), s. 2.

rodziny uchodźców. Powinny one mieć możliwość połączenia, a dzieci – zapewnione prawo do otrzymania wykształcenia i opieki medycznej⁵².

Jan Paweł II podkreśla, że bardzo pozytywnym zjawiskiem jest fakt, iż wiele krajów uznaje prawo migranta do życia we własnej rodzinie⁵³. Podkreśla, że w kierowaniu migracją należy zabezpieczyć nie tylko prawa człowieka jako jednostki, ale również prawa migrującej rodziny⁵⁴. Jak mówi w innym miejscu, odnosząc się do migrantów, w razie konfliktu między społeczeństwem a rodziną zawsze powinno się opowiedzieć na korzyść rodziny⁵⁵. To zatroskanie Jana Pawła II o rodziny w kontekście migracji jest związane z przedstawionym już faktem godności osoby ludzkiej. Rodzina jest bowiem powołana do przekazywania życia i troski o nie, a problem migracji uderza w nią na wiele różnych sposobów⁵⁶. Jednym z nich jest oderwanie rodziców od dzieci, które są zmuszone wzrastać pozbawione swojego naturalnego środowiska. Oderwanie to skutkuje również niemożliwością otrzymania właściwych wzorców rodzicielskich koniecznych do zdrowego i harmonijnego dojrzewania. Uderza także w proces kształcenia i edukacji, odbierając szansę na rozwój własnych zdolności, a co za tym idzie – w przyszłą stabilność zawodową⁵⁷. Owe trudności są związane również z tym, że niejednokrotnie rodzina uchodźcza nie ma możliwości przekazania swoim dzieciom edukacji w ich języku ojczystym. Skutkuje to oderwaniem od własnych korzeni, przy jednoczesnym niedostosowaniu do wymogów nowego środowiska zamieszkania⁵⁸.

Jan Paweł II zauważa również, że rodzina jest często pozbawiona planowania przyszłości swoich członków, gdyż niektórzy z nich w przeróżny sposób podlegają władzy innych ludzi, podejmujących istotne dla nich decyzje

---

⁵² Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 61.

⁵³ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec migrantów – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1993/1994*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 68.

⁵⁴ Por. Tamże.

⁵⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Małżeństwo i rodzina – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1986*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 26.

⁵⁶ Por. Tamże, s. 22.

⁵⁷ Por. Tamże.

⁵⁸ Por. Tamże, s. 23.

dotyczące ich życia i statusu społecznego. To wszystko nie pozostaje również bez wpływu na jedność małżonków i dobro ogniska rodzinnego⁵⁹.

Gdy mowa o prawach człowieka i rodziny w kontekście uchodźców, na szczególną uwagę zasługują prawa kobiet. Obok dzieci to one są bowiem narażone na największą krzywdę i wyzysk, zwłaszcza przez różnego rodzaju przemysł pornograficzny i prostytucję⁶⁰.

Pośród praw ludzkich przedstawianych w nauczaniu Kościoła dotyczącym uchodźców znajduje się również prawo zachowania własnego języka i dziedzictwa duchowego. Każdy migrant przynosi ze sobą swoją własną mentalność, religię, kulturę i mowę. Jest to dziedzictwo, które – jak przeczytamy w *De pastoralis migratorum cura* – musi być docenione⁶¹. Konieczność respektowania tego prawa jest szczególnie ważna. Uchodźcy często trafiają do kraju przyjmującego, który posługuje się innym językiem niż ich język ojczysty. Okoliczności, z powodu których są zmuszeni opuścić swoje miejsce zamieszkania, najczęściej nie stwarzają możliwości, by wcześniej przygotować się poprzez naukę języka i zwyczajów obecnych w kraju docelowym. Prawo zachowania języka i własnego dziedzictwa z konieczności będzie więc dotyczyło zarówno samego procesu uchodźczego, jak również okresu pobytu w kraju przyjmującym.

Jednym z praw, które wynikają z prawa do zapewnienia sobie godnych warunków bytowych, jest prawo do pracy. Obowiązkiem państwa jest zapewnić ją swoim obywatelom. Migracje nigdy więc nie powinny być skutkiem konieczności, tak jak to widać w przypadku uchodźstwa, ale zawsze wolnym wyborem⁶². W odniesieniu do prawa do pracy Stolica Apostolska w instrukcji *Duszpasterstwo migrantów* zauważa, że migranci – w tym uchodźcy – są często traktowani jak ludzie gorszej kategorii. Przeznacza się im prace mniej płatne i wymagające większego wysiłku, są wykorzystywani i pozbawiani

---

⁵⁹ Por. Tamże.

⁶⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Kobieta na emigracji – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1995*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 75.

⁶¹ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastoralis migratorum cura”*, dok. cyt., 5.

⁶² Por. Tamże.

zabezpieczenia społecznego. Często zostają zmuszeni do podejmowania nielegalnej pracy oraz pozbawia się ich wszelkiej opieki prawnej⁶³. Przypomina o tym również Jan Paweł II, zaznaczając, że uderza to nie tylko w prawo do pracy, ale także w fundamentalną godność osoby ludzkiej, z której to prawo wynika⁶⁴. Nawet jeśli posiadanie jakiegokolwiek, nawet nielegalnej pracy pomoże uchodźcom w jakiś sposób rozwiązać trudną sytuację ekonomiczną, to nie pomoże wyjść z innych form ubóstwa. Zwłaszcza z tego związanego z niskim poczuciem własnej wartości i braku akceptacji⁶⁵.

W kontekście praw człowieka pojawia się również problem przyjmowania nowego życia. Istotnym jest, aby życie było otoczone szacunkiem od poczęcia do naturalnej śmierci⁶⁶. Pojawiają się bowiem różne ideologie zdrowia reprodukcyjnego, które wskazują na aborcję i antykoncepcję jako jedną z możliwości minimalizacji problemu uchodźstwa choćby w samych obozach dla uchodźców.

Przedstawienie praw przysługujących uchodźcom w świetle nauczania Kościoła pozwala dostrzec, że status społeczny uchodźcy oraz prawa przysługujące im w dokumentach międzynarodowym są na poziomie założeń bliskie temu, o czym mówi Kościół. Bardzo podobny wykaz znajduje się między innymi w konwencji genewskiej. Jej sygnatariusze jasno opowiadają się za fundamentalnymi prawami, jakich należy udzielić uchodźcom, zaliczając do nich prawo do zamieszkania w miejscu przymusowego pobytu (art. 10), prawa wynikające z zawarcia związku małżeńskiego (art. 12), prawo do nabycia lub najmu mienia ruchomego i nieruchomego (art. 13), prawo do ochrony własności przemysłowej i intelektualnej (art. 14), prawo do stowarzyszania się (art. 15), prawo do korzystania z sądownictwa i wymiaru sprawiedliwości (art. 16), prawo do pracy (art. 17) i samozatrudnienia (art. 18), prawo do posiadania mieszkania

---

⁶³ Por. J. BAKALARZ, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*. Wprowadzenie do dokumentu, dz. cyt., s. 3.

⁶⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Misyjny aspekt migracji*, przem. cyt., s. 47.

⁶⁵ Por. Tamże.

⁶⁶ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 66.

(art. 21), dostęp do oświaty i opieki społecznej (art. 21 i 22), prawo do przemieszczenia się (art. 26) oraz prawo do posiadania dokumentów (art. 28)⁶⁷.

Pewna zbieżność między nauczaniem Kościoła a prawem międzynarodowym w sprawach pomocy uchodźcom pozwala stwierdzić, że wiele w tym zakresie zostało już zrobione. Nieustanna konieczność ponawiania tego nauczania pokazuje jednak, że bardzo często to, co zostało już zapisane w aktach prawnych, nie do końca jest respektowane albo środki, które mają temu służyć, nie są w pełni skuteczne.

Nie bez powodu obok wskazywania na powinności prawne Kościół przedstawia również ochronę uchodźców jako obowiązek moralny. Bez właściwej formacji sumienia akty prawne zostają tylko suchą deklaracją. Pokazując zaś konieczność ochrony praw uchodźców jako obowiązku moralnego, Kościół przypomina, że istnieje nierozzerwalny związek pomiędzy miłowaniem Boga a miłością bliźniego. Nie można kochać Boga, nie pamiętając o braciach i siostrach w potrzebie. Miłość wobec Boga staje się kłamstwem, jeśli jednocześnie towarzyszy jej nienawiść wobec bliźniego lub jeśli najzwyczajniej jest się zamkniętym na jego potrzeby. To miłość bliźniego jest drogą do spotkania Boga, czyli ostatecznie do realizacji tego co jest celem historii zbawienia⁶⁸. Patrząc na to w ten sposób, można zauważyć, że pomoc wobec uchodźców nie jest jałmużną, ale aktem sprawiedliwości wobec nich. Otrzymują to, co im się należy⁶⁹.

Moralna konieczność troski o uchodźców wynika właśnie ze świadomości tworzenia jednego Ludu Bożego. Jak pisze papież Benedykt XVI, „Jesteśmy synami i córkami Pana”⁷⁰. Wskazuje on jednocześnie, aby mając tę świadomość, nie ignorować potrzeb tych, którzy żyją w nieustannym poczuciu zagrożenia i są wykluczeni ze społeczeństwa⁷¹.

---

⁶⁷ ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951*, [w:] Dz. U. 1991 nr 119 poz. 515.

⁶⁸ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 8.

⁶⁹ Por. Tamże 14.

⁷⁰ BENEDYKT XVI, *Św. Paweł migrant i Apostoł Narodów*, przem. cyt., s. 5

⁷¹ Por. Tamże.

Zjawiska migracyjne w opinii Benedykta XVI dają obraz współczesnego społeczeństwa, które z jednej strony jest związane z tajemnicą grzechu, dyskryminacją, handlem ludźmi, wyzyskiem i śmiercią, a drugiej bogate w gesty solidarności, braterstwa i gościnności. Postępująca sekularyzacja sprawia natomiast, że trudno dzisiaj znaleźć wspólny punkt odniesienia, który byłby jednoczący i sprzyjał budowaniu wspólnoty w społeczeństwach wielokulturowych⁷². Wszechobecny sceptycyzm i próby usunięcia Boga sprawiają również, że imigranci i uchodźcy, którzy przyjęli Go do swojego życia, są skłonni do tego, by Go odrzucić. Zwłaszcza wtedy, gdy przybywają z krajów żyjących wiarą chrześcijańską i docierają do społeczeństw, które odrzucają Boga i żyją tak, jakby Go nie było⁷³.

Misją Kościoła, o czym przypomina papież Franciszek, zawsze jest kochać Boga i czcić Go szczególnie w najuboższych i opuszczonych. Kościół, sam stanowiąc lud pielgrzymujący, jest matką wszystkich bez wyjątku⁷⁴. Chrystus ciągle czeka, by być rozpoznany w migrantach i uchodźcach. Wzywa przez to do dzielenia się swoimi zasobami i częścią dobrobytu⁷⁵. Bardzo znamienne są tutaj przywołane słowa Pawła VI, który wzywa do czegoś więcej niż zwykłego dzielenia. Mówi, że najbardziej uprzywilejowani powinni wyrzec się niektórych swoich praw, aby z większą swobodą oddać swoje dobra na służbę innym⁷⁶. Papież Franciszek wskazuje, że miłość Boga pragnie dotrzeć do wszystkich tak, by każdy bez wyjątku mógł czuć się kochany. Bóg otacza swoją troską ludzi. Uchodźcy stają się w tym wymiarze wyzwaniem dla społeczeństw. Ich obecność kwestionuje zwyczajny sposób życia i narusza dotychczasowy porządek kulturowy⁷⁷.

---

⁷² Por. BENEDYKT XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2012*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 32 (2011) nr 12 (338), s. 11.

⁷³ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja*, przem. cyt., s. 11.

⁷⁴ Por. FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich*, przem. cyt., s. 4.

⁷⁵ Por. Tamże.

⁷⁶ PAWEŁ VI, *List apostolski „Octogesima adveniens”* (14.05.1971), wyd. TUM, Wrocław 2017, 23.

⁷⁷ Por. FRANCISZEK, *Kiedy milczenie staje się współwiną – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2016*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 10 (376), s. 10.

3. Problem troski o uchodźców w kontekście chrześcijańskiej *ordo caritatis*

Obcokrajowiec w dokumentach Kościoła jest nazywany posłańcem Boga, który dla tych, do których przybył, staje się wyzwaniem, któremu trzeba sprostać. On w pewien sposób zaskakuje i przemienia ich zwyczajność oraz regularność ich codziennego życia, otwierając dla nich nowe perspektywy miłości⁷⁸. Obcokrajowiec może więc stać się posłańcem samego Boga, który zaprasza do naśladowania Go i do wejścia na drogę troski i poświęcenia się dla drugiego człowieka⁷⁹. Właśnie dlatego miernikiem relacji pomiędzy uchodźcami a chrześcijanami powinny stawać się miłość i solidarność. To właśnie miłość, będąc darem Boga, jednoczy ludzi ponad wszelkimi barierami i podziałami etnicznymi kulturowymi czy społecznymi⁸⁰. Solidarne okazywanie tej miłości uchodźcom jest więc ściśle związane z wiernością nauczaniu Chrystusa⁸¹.

Okazywanie tej miłości nie może jednak nigdy być bezrozumne. Pomagać i kochać należy w sposób uporządkowany. Po pierwsze, należy rozeznaczyć, komu i w jakiej kolejności trzeba pomóc, a po drugie, jakich środków należy użyć, aby pomoc okazała się skuteczna i odpowiadała na realną potrzebę osoby, do której wychodzi się z pomocą. Właściwe rozeznanie tego problemu jest bardzo istotne w kontekście pomocy uchodźcom. Nie można bowiem zapomnieć, że o ile niewątpliwie znajdują się oni w potrzebie związanej z zagrożeniem życia i zdrowia, o tyle nie są jednymi członkami organizmu społecznego, w którym się znajdują, i każdy jego członek ma konkretne potrzeby, na które należy odpowiedzieć. Miłość musi więc być wyrażana w sposób racjonalny⁸². Szukając odpowiedzi na te pytania, należy sięgnąć do chrześcijańskiej koncepcji *ordo caritatis*, czyli porządku miłości.

---

⁷⁸ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 28.

⁷⁹ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 17.

⁸⁰ Por. Tamże, s. 16.

⁸¹ Por. JAN PAWEŁ II, *Okazać życzliwość i solidarność obcokrajowcowi*, przem. cyt. s. 92.

⁸² Por. A. Bartoszek, *Odpowiedzialność za bliźnich w potrzebie w kontekście kategorii ordo caritatis (z uwzględnieniem problemu migracji)*, „Teologia i Moralność” (2017) nr 1(21), s. 60

Sama koncepcja *ordo caritatis* sięga swoimi początkami św. Augustyna, który w swoim dziele *De doctrina christiana* zwraca uwagę na konieczność podejmowania właściwej oceny rzeczy. Zdaniem autora wymogiem do prowadzenia sprawiedliwego i świętego życia jest takie uporządkowanie miłości, aby z jednej strony nie kochać tego, czego nie należy, a z drugiej nie zaniedbać tych przestrzeni, w których miłość jest konieczna⁸³. Święty Augustyn w swoim dziele zwraca uwagę, że o ile wszystkim należy kochać, bo przykazanie miłości nie jest ograniczone tylko do konkretnych osób, o tyle nie sposób pomóc wszystkim jednocześnie. Z tego powodu należy w pierwszej kolejności pomóc tym, którzy są najbliżsi, czy to przez więzy krwi, czy też przez miejsce ich przebywania⁸⁴.

Rozważania o porządku miłości zostały później bardzo szczegółowo doprecyzowane przez św. Tomasza z Akwinu. W *Sumie teologicznej* przedstawia on bardzo konkretną kolejność w porządku miłości. Pierwszeństwo ma miłość Boga, dalej miłość siebie, miłość bliźniego, miłość do własnego ciała i miłość do ciała bliźniego. W następnej kolejności św. Tomasz umieszcza miłość do rodziców, do dzieci, do żony, do krewnych, do tych osób, które są bardziej znane, a na końcu miłość do obcych i do wrogów⁸⁵. W przedstawionym porządku miłości pierwszeństwo umiłowanie dóbr duchowych nad materialnymi oraz swego rodzaju rozszerzanie się podmiotów miłości od tych, które są najbliższe, do tych, które są dalsze.

Święty Tomasz, tłumacząc to zagadnienie, odwołuje się do przykładu rozpalonego ognia, który najpierw ogrzewa przedmioty najbliższe. Dobro świadczony innym musi więc brać pod uwagę *kryterium bliskości* związane między innymi z tworzeniem wspólnoty urodzenia, wspólnoty państwowej czy też wspólnoty duchowej. Większe prawo do mojej miłości ma więc według tego kryterium osoba, która jest *ze mną* w większej bliskości. Tomasz zwraca jednak uwagę, że będą takie sytuacje, by najpierw zwrócić się w stronę tych, którzy są w

---

⁸³ Por. AUGUSTYN, *De doctrina christiana – O nauce chrześcijańskiej. Tekst łacińsko-polski*, księga pierwsza, XXVII 28, tłum. J. SUŁOWSKI, wyd. PAX, Warszawa 1989, s. 33-34.

⁸⁴ Tamże, s. 35.

⁸⁵ TOMASZ Z AKWINU, *Suma teologiczna* [dalej: STh], t. 16: *Miłość* (II-II qu. 23-46), tłum. A. GŁAŻEWSKI, London 1967, zagadnienie 26, s. 75-100.

wielkiej potrzebie, zamiast tych, którzy są blisko, ale takiej wielkiej potrzeby nie mają⁸⁶.

Antoni Bartoszek, analizując rozważania św. Tomasza, pisze, że spotykają się tutaj trzy dziedziny, które należy wziąć pod uwagę, chcąc zastosować *ordo caritatis* w praktyce. Są nimi dziedzina osób, dziedzina dóbr i dziedzina potrzeb⁸⁷. W odniesieniu do dziedziny osób kolejność jest następująca: najpierw Bóg, potem my sami, a następnie bliźni. Miłość przysługuje Bogu ponad wszystko. Miłość własna, jeśli ma być miarą miłości bliźniego, musi z kolei poprzedzać tę ostatnią. Należy ją jednak właściwie rozumieć. Nie chodzi bowiem tutaj o egoizm, ale o wdzięczność Bogu za dar życia i za wszystko inne, co od Niego pochodzi⁸⁸.

W drugiej dziedzinie pojawiają się trzy rodzaje dóbr. Są to dobra duchowe (nadprzyrodzone, takie jak życie wieczne, łaska i cnoty, oraz naturalne, czyli rozum, wola i wolność), dobra cielesne wewnętrzne (życie i zdrowie) oraz dobra zewnętrzne (związane z osobą, takie jak sława i cześć, oraz związane z położeniem danej osoby, czyli np. bogactwo). Wśród tych dóbr porządek przedstawia się w sposób następujący: pierwszeństwo przed wszystkim mają dobra duchowe, następnie są dobra cielesne, a na końcu dobra zewnętrzne⁸⁹.

Ostatnia dziedzina dotyczy potrzeb, konkretnie wielkości potrzeby. Wyróżnia się potrzeby skrajne, czyli takie, kiedy jedna osoba nie może jej zaradzić bez pomocy drugiej osoby, ciężkie, czyli takie, kiedy ktoś może sobie poradzić bez pomocy drugiego człowieka, ale z wielką trudnością, i lekkie, czyli takie, z których można się uwolnić bez większego wysiłku⁹⁰.

O ile w sytuacji zwykłej migracji zakwalifikowanie migranta do konkretnych kategorii według powyższego porządku jest skomplikowane ze względu na przyczyny jego migracji, to przyglądając się przedstawionemu wyżej porządkowi, można zauważyć pewne prawidłowości dotyczące stanu, w jakim

---

⁸⁶ STh II-II qu 31, art. 3, s. 142-143

⁸⁷ Por. A. BARTOSZEK, *Odpowiedzialność za bliźnich w potrzebie w kontekście kategorii ordo caritatis (z uwzględnieniem problemu migracji)*, „Teologia i Moralność” (2017) nr 1(21), s. 63.

⁸⁸ Por. Tamże, s. 64

⁸⁹ Por. Tamże.

⁹⁰ Por. Tamże, s. 64-65.

znajdują się uchodźcy. W dziedzinie potrzeb większość z nich znajduje się w potrzebie skrajnej, nie mogąc samodzielnie rozwiązać trudnej sytuacji, w której się znaleźli, bądź w sytuacji ciężkiej, która wymaga większego wysiłku. W dziedzinie dóbr poszukują przede wszystkim tych, które są związane w pierwszej kolejności z ratowaniem życia i zdrowia. W dziedzinie osób dla tych, którzy ich przyjmują, stanowią natomiast osobę trzecią⁹¹.

Przedstawiony porządek miłości pozwala z jednej strony zauważyć, że przedstawione wyżej podstawowe prawa przysługujące uchodźcom mają również tutaj swoje uzasadnienie. Służą bowiem zabezpieczeniu skrajnych potrzeb dotyczącej dóbr cielesnych zewnętrznych (dobro i życie), a następnie pomagają zabezpieczyć potrzeby ciężkie i lekkie bez uprzywilejowania względem własnych obywateli, ale na równi z nimi. Z drugiej strony ów porządek miłości pozwala sprecyzować zawarte w nauczaniu Kościoła obowiązki wobec uchodźców, jakie stoją po stronie społeczeństwa.

Biorąc pod uwagę *ordo caritatis* oraz całość posoborowego nauczania Kościoła, obowiązki te można zamknąć w dwóch grupach. Pierwszą cechuje *zasada jedności*, a drugą *zasada pluralizmu kulturowego*. W świetle *zasady jedności* obowiązkiem społecznym staje się znalezienie miejsca, gdzie uchodźcy mogliby czuć się godnie i bezpiecznie⁹². O ile wiele tutaj zależy od samych instytucji państwowych czy międzynarodowych, o tyle społeczeństwo jako takie, zwłaszcza wspólnoty chrześcijańskie, powinny zabiegać wobec nich o wprowadzanie nowych programów społecznych, politycznych i ekonomicznych, które zapewnią szacunek każdej osobie ludzkiej, związany również z poszanowaniem ich rodziny i zapewnienie godziwej pracy, opieki oraz mieszkania⁹³. Bardzo istotnym zadaniem społeczeństwa staje się więc ponaglenie władz państwowych do realizacji spoczywających na nich zadań i zobowiązań⁹⁴.

Benedykt XVI zauważa, że wielu uchodźców żyje w warunkach marginalizacji i jest pozbawionych poszanowania swoich fundamentalnych praw,

---

⁹¹ Por. Tamże, s.70.

⁹² Por. BENEDYKT XVI, *Jedna rodzina ludzka*, przem. cyt., s. 4-5 .

⁹³ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja*, przem. cyt., s. 12.

⁹⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy święccy a emigracja*, przem. cyt., s. 32.

przysługujących każdej osobie ludzkiej⁹⁵. Społeczeństwo powinno się angażować na rzecz obrony tych praw migrantów, szczególnie takich jak dostęp do pracy, wynagrodzenia, szkolnictwa i uczestnictwa w życiu społecznym⁹⁶.

Pomoc uchodźcom we włączaniu się w życie społeczeństwa jest zadaniem, które w szczególny sposób spoczywa na chrześcijanach. Powinni oni wychodzić naprzeciw negatywnym cechom, takim jak materializm, obojętność religijna, konsumpcjonizm, tak by nie miały one szkodliwego wpływu na życie migrantów⁹⁷. Jest sytuacją niedopuszczalną z punktu widzenia nauczania Kościoła, by społeczeństwo tak się oddało pogoni za wartościami materialnymi, że działa to na szkodę wartości moralnych i duchowych⁹⁸.

Szczególne znaczenie w promowaniu właściwych postaw, sprzyjających budowaniu wzajemnej jedności, mają osoby pośredniczące w mediacjach kulturalnych. Ich zasadniczą powinnością jest przekazywanie sposobów, za pomocą których można łączyć to, co jest wymagane, przez porządek legalności i konieczność zapewnienia bezpieczeństwa z wymogami gościnności i solidarności. Ich rolą jest również ukazywanie wzajemnych korzyści, czy to społecznych, czy ekonomicznych, związanych z przepływem migracyjnym⁹⁹.

Podobne zadanie spoczywa na środkach masowego przekazu. Są one wezwane do tego, by używać poprawnej terminologii w odniesieniu do różnych zjawisk migracyjnych, tak aby przekazywany obraz był jednoznacznie prawdziwy. Ich zadaniem jest wskazywanie ludziom różnic między uchodźcami, przesiedleńcami, osobami ubiegającym się o azyl a zwykłymi migrantami ekonomicznymi¹⁰⁰. Ma to zapobiegać przekłamaniam oraz leczyć obawy związane z przyjęciem kogoś, kto, jak się wydaje, przybywa tylko po to, by wykorzystać wypracowane przez społeczeństwo dobra kulturowe czy materialne. Obok nacisku na władze państwowe oraz promowania właściwych postaw jednym z najważniejszych zadań spoczywających na społeczeństwie jest samo gościnne i

---

⁹⁵ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, przem. cyt., s. 5.

⁹⁶ Por. EMCC 87.

⁹⁷ Por. Tamże 60

⁹⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Małżeństwo i rodzina*, przem. cyt. s. 25.

⁹⁹ Por. EMCC 42.

¹⁰⁰ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 42.

życzliwe przyjęcie uchodźców. Już sama początkowa życzliwość, jak zauważa Jan Paweł II, rozwiązuje mnóstwo problemów i zapobiega wielu konfliktom¹⁰¹. W przypadku braku życzliwego przyjęcia trud związany z wykorzeniem może przemienić się w postawę agresywną. Nasila się to zwłaszcza wtedy, gdy uchodźcy spotykają się z obojętnością, wrogością lub wyzyskiem ze strony miejscowej społeczności¹⁰².

Benedykt XVI patrzy na kwestię wzajemnych postaw bardzo realnie. Zauważa w swoim ostatnim orędziu na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy, że niestety wielu jest migrantów, którzy działają na szkodę społeczeństwa, które ich przyjmuje¹⁰³. Trzeba jednak zadać sobie pytanie, czy nie jest to skutkiem napotkanej wrogości, obojętności bądź wyzysku. Wzajemność, o której jest mowa w *Erga migrantes Caritas Christi*, zakłada równość praw i obowiązków¹⁰⁴. Przybywający migranci nie mogą więc być traktowani przez przyjmujące ich społeczeństwo jak narzędzie do pracy czy też do osiągnięcia zysku. Powinni być przyjęci jako ci, którzy na równi tworzą współzycie między ludźmi¹⁰⁵.

Zdarza się, że wzajemne współzycie społeczeństw i osób do nich przybywających rodzi pewne napięcia i konflikty. Nawet samo życzliwe przyjęcie przynosi nieraz zmęczenie i zniechęcenie ze względu na konieczność dalszego podtrzymania relacji i włożenia dodatkowego wysiłku w budowanie sprawiedliwych relacji, które będą miały charakter trwały. Problem ten podsumowuje Papieska Rada *Cor Unum*, zauważając, że „ludzie, na których wczoraj patrzono z sympatią, ponieważ byli jeszcze daleko, dziś są odrzucani, ponieważ stali się zbyt bliscy i natrętni”¹⁰⁶. Zdaniem Stolicy Apostolskiej społeczeństwo powinno jednak podjąć troskę, by wszelkie trudności były rozwiązywane w duchu miłości, przy jednoczesnym zachowaniu wszelkich zasad

---

¹⁰¹ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 15.

¹⁰² Por. PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*, dok. cyt., 3.

¹⁰³ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, przem. cyt., s. 6.

¹⁰⁴ Por. EMCC 64.

¹⁰⁵ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastorali migratorum cura”*, dok. cyt., 24.

¹⁰⁶ PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Problem uchodźców, wyzwanie dla solidarności*, dok. cyt., 16; Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 19.

sprawiedliwości¹⁰⁷. Szczególna rola spoczywa tutaj na chrześcijanach pełniących funkcje publiczne, tak by popierali to, co służy budowaniu wzajemnej współpracy i wzajemnego współżycia wielu grup etnicznych¹⁰⁸.

W kształtowaniu właściwych postaw i relacji nie wolno zatrzymać się na samym tylko okazywaniu miłosierdzia. Zdaniem Jana Pawła II należy również być otwartym na dialog i współpracę. Dialog, o którym mówi Kościół, będzie niemożliwy, jeśli nie zapanuje prawdziwy klimat zaufania i poszanowania wolności religijnej¹⁰⁹. Prowadzenie takiego dialogu nie jest zaprzeczeniem własnej tożsamości. Wręcz przeciwnie – by był on autentyczny i skuteczny, potrzeba w nim również realnego świadectwa o własnych wartościach, w tym o swojej wierze. Dialog ten wymaga również akceptacji odmienności oraz szacunku dla decyzji drugiego człowieka¹¹⁰, włączając w to decyzję o opuszczeniu swojego miejsca zamieszkania.

Papież Franciszek podkreśla, że ważnym elementem w porządkowaniu relacji między uchodźcami a społeczeństwem przyjmującym jest przewyciężenie uprzedzeń i podjęcie próby właściwego i obiektywnego zrozumienia samego problemu uchodźstwa. Często bowiem w społeczeństwach przyjmujących jest obecny, już na etapie podejrzeń, pewien strach przed utratą tożsamości, zaburzeniem porządku publicznego, pojawieniem się konkurencji na rynku pracy czy wzrostem przestępczości. Ważną rolę pełnią w tym środki społecznego przekazu, które powinny troszczyć się o obiektywizm i przełamanie pewnych stereotypów. O ile nie ma konieczności mówić o błędach, które są obecne i popełniane przez jednostki, o tyle nie wolno pomijać również prawości i uczciwości innych¹¹¹. Celem powinno być przejście z postawy obronnej i wrogiej do tego, co papież Franciszek nazywa *kulturą spotkania*. W tym celu jest potrzebne przedstawione wyżej nawrócenie postaw¹¹².

---

¹⁰⁷ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastoralis migratorum cura”*, dok. cyt., 24

¹⁰⁸ Por. Tamże 25.

¹⁰⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt., s. 124.

¹¹⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Migracje a dialog międzyreligijny*, przem. cyt., s. 127-128.

¹¹¹ Por. FRANCISZEK, *Migranci i uchodźcy – ku lepszemu światu*, przem. cyt., s. 5.

¹¹² Por. Tamże.

Drugą z zasad wyszczególnionych w świetle *ordo caritatis* i całości nauczania Kościoła jest zasada *pluralizmu kulturowego*. Jednym z zadań społeczeństwa jest nie tylko przyjąć uchodźcę, ale wręcz zabiegać później o jego przynależność¹¹³. Dotyczy to zwłaszcza społeczności ludzi wierzących. Jan Paweł II ostrzega tutaj przed swego rodzaju rozkapryszaniem, które sprawia, że ludzie zachowują się jak ktoś, komu przeszkodzono w jego zajęciach i planach. Wzywa natomiast, by przyjąć przybysza z radością wynikającą z faktu rozpoznania i przyjęcia Chrystusa¹¹⁴. Solidarność wymaga wyjścia z postawy zamknięcia się w sobie po to, by również w innych dostrzec dzieło Boga. To jest droga, która prowadzi od zwykłej tolerancji do poszanowania odmienności¹¹⁵. Kultura gościnności, do której zachęca Jan Paweł II, pozwala godzić ze sobą postawę dialogu i szacunku do drugiego człowieka wraz z zachowaniem odmienności, tak by na poziomie wyznawanych wartości nie ulec pokusie indyferentyzmu¹¹⁶. Pozwala to nie ulec ani tendencjom asymilacyjnym, mającym na celu upodobnienie innych do nas samych, ani skłonnościom, by zmarginalizować istnienie odmienności¹¹⁷.

Instrukcja *Duszpasterstwo migrantów* wyklucza jasno tendencje zmierzające do asymilacji migrantów, zwracając się raczej ku indywidualnej i społecznej adaptacji mającej na celu ułożenie właściwych relacji między migrantem a społeczeństwem¹¹⁸. Mówiąc o obowiązkach społeczeństwa w tym zakresie, wymaga podkreślenia, że migranci nie potrzebują i nie poszukują jedynie rzeczy. To, co jest im najbardziej potrzebne i czego nie da się osiągnąć bez zaangażowania społeczeństwa, to braterskie zrozumienie, które zostanie również wyrażone w czynach. Oznacza to także uznanie i popieranie przez

---

¹¹³ Por. JAN PAWEŁ II, *Niebezpieczeństwo prozelityzmu sekt religijnych*, przem. cyt., s. 54.

¹¹⁴ Por. Tamże.

¹¹⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Przeciw przejawom rasizmu, ksenofobii i skrajnego nacjonalizmu*, przem. cyt., s. 133.

¹¹⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Migracje w poszukiwaniu pokoju*, przem. cyt., s. 137.

¹¹⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *O zachowanie własnej tożsamości i uznanie tożsamości innych*, przem. cyt., s. 141.

¹¹⁸ Por. J. BAKALARZ, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*. Wprowadzenie do dokumentu, dz. cyt., s. 3.

społeczeństwo ich słusznym dążeń do poprawy warunków życia¹¹⁹. Ważne jest więc, by świeccy mogli służyć w społeczeństwie tak, jak im pozwala wykonywany przez nich zawód. Jan Paweł II wymienia tu lekarzy, adwokatów czy też nauczycieli¹²⁰. Ta służba nie ogranicza się jednak tylko do tych konkretnych zawodów. Każdemu bowiem Bóg daje dary konieczne do budowania społeczeństwa uczciwego i wrażliwego na potrzeby innych, tak by jeden mógł służyć drugiemu darem, jaki sam otrzymał.

Katolickość, będąca jednym z przymiotów Kościoła, nie polega tylko na przyjmowaniu innych grup, ale i na realizowaniu komunii grup etnicznych. Pluralizm etniczny i kulturalny Kościoła stanowią jego element strukturalny¹²¹. Różnorodność kultur zachęca do konfrontacji w tematach egzystencjalnych. Otwartość nie jest równoznaczna z nierozważnym przyjmowaniem wszystkiego, ale z poszanowaniem odmienności. Sam pluralizm jest bogactwem, a dialog realizacją jedności, do której jest powołana cała ludzkość.¹²² W efekcie, w świetle instrukcji o duszpasterstwie migrantów, w dobrze rozumianej integracji mamy do czynienia z ludźmi, którzy, mimo iż pochodzą z różnych kultur, współżyją ze sobą w duchu chrześcijańskiego braterstwa i jednocześnie zachowując własną odrębność społeczno-kulturową, szanują wzajemnie swoją tożsamość etniczną¹²³.

Papież Franciszek, rozwijając temat integracji, przypomina, że integracja nie jest asymilacją. Nie może prowadzić do wyniszczenia tożsamości narodowej i kulturowej. Chodzi raczej o przyjęcie drugiego i tego, co jest w nim wartościowe, tak by społeczeństwo stało się odbiciem wszystkich darów, jakimi Bóg obdarza ludzi¹²⁴. Nie wolno tu jednak zapomnieć o wcześniejszym ostrzeżeniu Benedykta XVI przed ryzykiem wejścia w zwykłą opiekuńczość ze strony społeczeństwa przyjmującego. Celem spotkania i współpracy ma być

---

¹¹⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościoły lokalne wobec migrantów – orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1993/1994*, przem. cyt., s. 69.

¹²⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja*, przem. cyt., s. 31.

¹²¹ Por. EMCC 103.

¹²² Por. Tamże 30.

¹²³ Por. J. BAKALARZ, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*. Wprowadzenie do dokumentu, dz. cyt., s. 4.

¹²⁴ Por. FRANCISZEK, *Przyjmować, chronić, promować i integrować*, przem. cyt., s. 5.

prawdziwa integracja, poprzez którą wszyscy uczestniczą w tych samych prawach i obowiązkach, angażując się w dobro innych, i aktywnie biorą udział w życiu społecznym. Potrzeba tu więc zaangażowania tak jednej, jak i drugiej strony. Migranci mogą doświadczyć gościnności, która zmobilizuje ich do podjęcia troski o budowanie dobrobytu kraju, do którego przybyli. Są wezwani, by zaangażować swoje umiejętności, siły oraz posiadane dziedzictwo kulturowe na rzecz rozwoju miejscowych środowisk¹²⁵. Realizacja tych obowiązków może odbywać się na różnych polach. Są nimi zaangażowanie osobiste, tworzenie funduszy, ochrona prawna czy działalność wychowawcza¹²⁶.

Realizując wspomniane wyżej zadania, należy unikać sytuacji, w której wysiłki mające na celu przyspieszenie lub opóźnienie integracji byłyby związane z przekonaniem o własnej wyższości narodowej, politycznej czy społecznej. Owo przekonanie może przyczynić się do zniszczenia indywidualności poszczególnych osób i ograniczyć wkład, który mogliby wnieść dzięki swojej różnorodności¹²⁷. Bardzo ważne jest tutaj podjęcie troski o zachowanie własnej tożsamości. Dotyczy to zarówno tożsamości uchodźców, jak też społeczeństwa, które ich przyjmuje¹²⁸. Społeczeństwo, szanując odmiennosc innych, nie może więc nie bronić wartości posiadanych. W społeczeństwie chrześcijańskim wiąże się to również z obowiązkiem głoszenia Ewangelii. Należy to robić z poszanowaniem wolności sumienia drugiego, ale nie wolno z tego zrezygnować w imię źle rozumianej tolerancji¹²⁹.

Obowiązki wobec uchodźców mają również te społeczeństwa, które nie są chrześcijańskie, a które przyjmują chrześcijan. I tam obcokrajowcom muszą być zapewnione możliwość wyznawania własnej wiary oraz poszanowanie sumienia¹³⁰. Konieczność zachowania własnej tożsamości w budowaniu społeczeństwa wielokulturowego wynika również z *ordo caritatis*, które każe

---

¹²⁵ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, przem. cyt., s. 5-6.

¹²⁶ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 35.

¹²⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec emigrantów*, przem. cyt., s. 17.

¹²⁸ Por. FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich*, przem. cyt., s. 5.

¹²⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *O zachowanie własnej tożsamości i uznanie tożsamości innych*, przem. cyt., s. 3.

¹³⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Migracje a dialog międzyreligijny*, przem. cyt., s. 2.

stawiać dobra duchowe ponad dobrami cielesnymi oraz nakazuje podjęcie właściwej troski o siebie wynikającej z wdzięczności Bogu za dar stworzenia.

4. Podstawowe obowiązki uchodźcy wobec państwa przyjmującego

Aby właściwie umiejscowić powinności społeczno-polityczne uchodźców, należy najpierw dobrze zdefiniować pojęcie integracji społecznej. Urząd do Spraw Cudzoziemców, zajmując się problemem integracji społecznej, definiuje ją jako „proces, podczas którego osiedlająca się osoba przystosowuje się do samodzielnego życia w przyjmującym ją społeczeństwie, podporządkowuje się miejscowym prawom, szanuje wartości uznawane i chronione przez kraj przyjmujący w jego konstytucji i ustawodawstwie¹³¹. Warto też zwrócić uwagę na definicję proponowaną przez Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców, która jako integrację społeczną określa „dwustronny proces dostosowywania się siebie zachowań ludzi w grupie (w tym przypadku uchodźców i społeczności lokalnej), który poprzez stopniowe poznawanie i rozumienie siebie nawzajem prowadzi do powstawania harmonijnego i stabilnego systemu społecznego”¹³².

Zdaniem Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców integrację można uznać za udaną i zakończoną, gdy uchodźcy osiągną sprawność językową, zatrudnienie w zawodach zgodnych z posiadanymi przez nich kwalifikacjami, standard miejsca zamieszkania adekwatny do spotykanego w zamieszkiwanym regionie, samodzielność finansową, udział w życiu politycznym, brak konfliktów z prawem oraz odpowiedni poziom wykształcenia¹³³. Przedstawiona definicja oraz cele integracji oddają również to, o czym mówi Kościół, przedstawiając integrację jako jeden z podstawowych obowiązków uchodźców wobec społeczeństwa.

---

¹³¹ Za: T. MARCINIAK, K. POTONIEC, *Integracja społeczna oraz strategie przetrwania uchodźców ormiańskich w Polsce w latach 1991-2008*, [w:] *Uchodźcy: teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 113.

¹³² Tamże, s. 114.

¹³³ Por. Tamże.

Jan Paweł II, mówiąc o integracji, przypomina, że migranci, w tym uchodźcy, nie mogą skupiać się we własnym środowisku, tworząc getta, ani izolować się od społeczności lokalnej. Takie zamknięcie, niezależnie od tego, czy wynika z działań państwa przyjmującego, czy z samej woli migrantów, może z czasem rodzić pragnienie swego rodzaju podboju terytorium i tworzyć napięcia oraz wrogość w lokalnej społeczności¹³⁴.

Nie wolno mylić wspomnianej integracji z asymilacją. Ta wiązałaby się ze zniszczeniem własnej tożsamości. Integracja oznacza otwarcie się na drugiego człowieka. Jest to proces, który polega na podjęciu wysiłku, by wejść w życie społeczeństwa poprzez naukę języka, dostosowanie do praw i wymogów społecznych czy podjęcie pracy¹³⁵. Wejście w środowisko ma pomóc migrantowi w odkryciu tego, kim sam jest, jaka jest jego tożsamość i które wartości są dla niego ważne. Zarówno przed nim, jak i przed społeczeństwem stoi zadanie znalezienia właściwej równowagi pomiędzy zachowaniem własnej tożsamości a uznaniem odrębności i tożsamości innych¹³⁶.

Każdy udający się do innego kraju, niezależnie od przyczyny, powinien mieć poszanowanie dla jego kultury, języka i obyczajów. Każdy migrant powinien uczyć się przystosowywać do społeczności, która go przyjmuje. Musi to jednak następować w sposób naturalny i stopniowy, z wykluczeniem wszelkich form nacisku i przymusu. Potrzebna jest tutaj więc szczególna troska ze strony przyjmujących, tak by migranci ten obowiązek mogli spełnić w wolności. Szczególnie powinno się zwrócić uwagę w tym aspekcie uwagę na uchodźców, którzy nie przybyli do danego kraju z własnej woli, ale z konieczności. Jak zauważa Kongregacja Biskupów, „ci wszyscy nie zwykli na skutek samych okoliczności rzeczy łatwo i chętnie przystosować się do społeczności, w którą zostali włączeni”¹³⁷. Aby osiągnąć prawdziwy rozwój i integrację, konieczne jest odpowiedzialne przyjęcie obowiązków również przez

---

¹³⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Migracje w poszukiwaniu pokoju*, przem. cyt., s. 138.

¹³⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *O zachowanie własnej tożsamości i uznanie tożsamości innych*, przem. cyt., s. 140.

¹³⁶ Por. Tamże, s. 141.

¹³⁷ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastoralis migratorum cura”*, dok. cyt., 5.

tych, którzy są przyjmowani. Są oni zobowiązani, o czym przypomina papież Franciszek, do poszanowania dziedzictwa kulturowego i materialnego, do posłuszeństwa prawu i do uczestnictwa w jego wydatkach¹³⁸.

Podjmując temat zaangażowania uchodźców, Jan Paweł II zwraca uchodźcom uwagę na kwestię właściwego przeżywania trudności, z którymi się spotykają. Podkreśla on, że nie ma bezowocnego cierpienia, zaznaczając, że nawet kiedy ono przychodzi, nie usprawiedliwia łamania prawa i odpowiadania złem na zło. Ewentualny brak życzliwego przyjęcia nie może więc stać się wymówką do uderzania w społeczność lokalną i świadomego burzenia jej porządku społecznego czy publicznego. Przypomina on tutaj słowa św. Piotra: „Lepiej bowiem – jeśli taka wola Boża – cierpieć, dobrze czyniąc, aniżeli czyniąc źle” (1 P 3,17)¹³⁹. Jan Paweł II wzywa migrantów, by dostrzegli swój obowiązek poszanowania tych, którzy ich przyjmują, respektowania ich kultury oraz tradycji. Jest to bowiem jedyna droga, która prowadzi do harmonijnego współżycia¹⁴⁰. Również Papieska Rada *Cor Unum* podkreśla jednoznacznie, że każdy znajdujący schronienie jest zobowiązany, aby zrezygnować z użycia siły wobec przyjmującej społeczności oraz wszelkiego rodzaju postaw agresywnych¹⁴¹.

Z kolei Benedykt XVI zwraca uwagę, że od uchodźców należy wymagać otwartego i pozytywnego odniesienia do społeczeństwa, które ich przyjmuje. Powinni też kształtować w sobie postawę gotowości do tego, by brać czynne uczestnictwo w budowaniu zintegrowanej wspólnoty ludzkiej¹⁴². Ważne jest, by przykład przystosowania płynął od samych kapłanów delegowanych do duszpasterstwa migrantów. Natomiast instrukcja *De pastoralis migratorum cura* zachęca więc ich, by uczestniczyli w zebraniach diecezjalnych, czy to liturgicznych, czy takich, na których omawia się kwestie moralne lub

---

¹³⁸ Por. FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich*, przem. cyt., s. 5.

¹³⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *Misyjny aspekt migracji*, przem. cyt., s. 48.

¹⁴⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Przeciw przejawom rasizmu, ksenofobii i skrajnego nacjonalizmu*, przem. cyt., s. 133.

¹⁴¹ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Problem uchodźców, wyzwanie dla solidarności*, dok. cyt., 11; P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 14.

¹⁴² Por. BENEDYKT XVI, *Rodzina migrująca*, przem. cyt., s. 5.

formacyjne. Poprzez te formy uczestnictwa mają oni stać się przykładem przystosowania i współpracy¹⁴³.

Obowiązek ten podkreślają również papieskie komisje zajmujące się kwestią migracji. Także w ich dokumentach jest wyraźne przypomnienie, że nie można zapomnieć, iż uchodźcy również muszą odnieść się z szacunkiem do tych, którzy ich przyjmują. Muszą otworzyć się na jego zwyczaje i wiernie zachowywać jego prawa. Konieczne jest tutaj wspólne łączenie bezpieczeństwa społecznego z nakazem gościnności¹⁴⁴.

Migranci mają nie tylko obowiązek poszanować dziedzictwo kulturalne narodu, który ich gości, ale także pracować dla jego dobra¹⁴⁵. Podkreśla to między innymi Jan Paweł II, przywołując słowa skierowane przez Boga do narodu wybranego za pośrednictwem proroka Jeremiasza: „Starajcie się o pomyślność kraju, do którego was zesłałem. Módlcie się do Pana za niego, bo od jego pomyślności zależy wasza pomyślność” (Jr 29,5-7). Zatem uchodźcy są zobowiązani do przestrzegania prawa kraju przyjmującego oraz przyjaznego otwarcia na kraj i jego zwyczaje. Owo otwarcie, troska o rozwój społeczeństwa wykluczają wszelką roszczeniowość oraz jakiegokolwiek formy nadużywania gościnności¹⁴⁶. Uchodźcy nie są więc w żaden sposób zwolnieni z własnego wkładu w lokalną społeczność. Ich obowiązkiem jest zatroszczyć się o postawę otwartości i zaangażowanie w czynne budowanie zintegrowanej wspólnoty¹⁴⁷.

Innym ważnym obowiązkiem uchodźców, wielokrotnie podkreślanym w dokumentach Kościoła, jest wierność wobec własnego pochodzenia. Jest ona zarówno prawem, jak i zadaniem. Owa wierność pozwala budować w społeczeństwie szacunek do odmienności¹⁴⁸. Jan Paweł II zauważa, że wykorzenienie z miejsca pochodzenia przynosi ze sobą trud przeżywania

---

¹⁴³ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastoralii migratorum cura”*, dok. cyt., 19.

¹⁴⁴ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 29.

¹⁴⁵ *Przepisy prawno-duszpasterskie*, [w:] EMCC, art. 3 §1.

¹⁴⁶ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 16.

¹⁴⁷ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 59.

¹⁴⁸ Por. PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*, dok. cyt., 4.

samotności oraz ryzyko zagubienia. Może to prowadzić do buntu wobec własnej przeszłości, a w rezultacie do biernego przystosowania związanego z porzuceniem własnej kultury¹⁴⁹. Ważna jest więc zdaniem papieża wzajemna tolerancja, powiązana z realizmem i poszanowaniem specyfiki każdego uczestnika dialogu¹⁵⁰. Grupa etniczna powinna wносить swój wkład w miejscową społeczność. Tym wkładem jest między innymi własna odrębność, będąca nie zamkniętym gettem, ale przestrzenią wzajemnego rozwoju i ubogacenia¹⁵¹.

Zdaniem Jana Pawła II konieczne staje się tworzenie atrakcyjnych społeczności, tak by ich członkowie czuli radość z przynależności i mogli spokojnie się rozwijać¹⁵². Obecność i czynne zaangażowanie migrantów i uchodźców może mieć również pozytywny wpływ na życie i rozumienie Kościoła, choćby poprzez pogłębienie relacji i ruchu ekumenicznego¹⁵³. Szczególne wymagania Benedykt XVI kieruje tutaj w stronę katolików. Będąc z różnych kultur, muszą pamiętać o przynależności do jednego Kościoła i wskazywać na Ewangelię, która jest skierowana do ludzi wszystkich ras, kultur i narodów¹⁵⁴.

Jan Paweł II zauważa, że może tutaj pojawić się pokusa zatroskania wyłącznie o dobra materialne, przy jednoczesnym zaniedbaniu potrzeb duchowych i kulturalnych¹⁵⁵. Naturalnym prawem uchodźców jest troska o zapewnienie godnego utrzymania. Ważne, by podejmując troskę o działalność zarobkową, migranci nie tracili przed oczu również innych wartości. Jedną z nich jest wychowanie dzieci oraz zatroskanie o pokój i harmonię w rodzinie, których nie da się osiągnąć nawet poprzez zlikwidowanie wszystkich barier ekonomicznych¹⁵⁶.

---

¹⁴⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt., s. 117.

¹⁵⁰ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastoralii migratorum cura”*, dok. cyt., 138.

¹⁵¹ Por. PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*, dok. cyt., n. 4.

¹⁵² Por. JAN PAWEŁ II, *Niebezpieczeństwo prozelityzmu sekt religijnych*, przem. cyt., s. 55.

¹⁵³ Por. JAN PAWEŁ II, *Misyjny aspekt migracji*, przem. cyt., s. 46.

¹⁵⁴ Por. BENEDYKT XVI, *Młodzi migranci*, przem. cyt., s. 29.

¹⁵⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Małżeństwo i rodzina*, przem. cyt., s. 23.

¹⁵⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec migrantów – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1993/1994*, dz. cyt. s. 71.

Podsumowując, należy podkreślić godność przysługującą każdemu uchodźcy jako osobie ludzkiej. Już z faktu tej godności przysługuje mu określony status społeczny oraz związane z nim prawa. Ze względu na trudne okoliczności, w których się znaleźli, są oni szczególnie narażeni na naruszanie tej godności, dlatego konieczne jest systematycznie podkreślanie tych praw zarówno w dokumentach Kościoła, jak i w aktach prawa międzynarodowego, a także takie kształtowanie sumień, aby te prawa nie pozostawały suchą literą, ale wyrażały się w konkretnych postawach społecznych. Porządek tych postaw w relacji do innych członków społeczeństwa i samego uchodźcy określa *ordo caritatis*, tak aby okazywana pomoc była rozumna i uporządkowana oraz nie skutkowała zaniedbaniem obowiązków wobec swoich bliskich oraz współobywateli. We wprowadzeniu w życie tego porządku i nazwaniu konkretnych obowiązków społecznych z niego wynikających pomaga zasada jedności i pluralizmu kulturowego.

ROZDZIAŁ CZWARTY

ZJAWISKO UCHODŹSTWA

WYZWANIEM DLA WSPÓŁCZESNYCH PAŃSTW I KOŚCIOŁA

Fenomen migracji i uchodźstwa towarzyszy ludzkości od kilku stuleci. W zależności od miejsca i czasu zmieniają się jednak jego natężenie i skala oraz podejście międzynarodowej społeczności do sposobów rozwiązywania tego problemu. Od ubiegłego wieku ma miejsce intensywny rozwój międzynarodowej współpracy, której rezultatem jest z jednej strony powołanie różnego typu organizacji międzynarodowych zajmujących się niesieniem pomocy uchodźcom, natomiast z drugiej – proces kodyfikacji prawa międzynarodowego w kierunku stworzenia uniwersalnej definicji uchodźcy i określenia jego statusu.

Warto prześledzić aktualny stan pomocy udzielanej uchodźcom (par. 1), a także wskazać, jak powinno dokonywać się wzmacnianie instytucji międzynarodowych i krajowych zajmujących się problemem uchodźstwa, by udzielana pomoc była skuteczna (par. 2). Zarówno uchodźcy, jak i osoby zmuszone do opuszczenia swojej ojczyzny zawsze byli wyzwaniem dla chrześcijańskich wspólnot, a także duszpasterskim wyzwaniem dla Kościoła (par. 3). Można zauważyć, że dotychczasowa troska państw i organizacji międzynarodowych o rozwiązanie kwestii uchodźców ma miejsce, jednak tego problemu skutecznie nie potrafi rozwiązać. Nie wystarczy bowiem przychodzić z pomocą uchodźcom, należy także szukać przyczyn tego zjawiska. Dlatego

niezbędne jest podejmowanie dalszych inicjatyw w celu powstrzymania uchodźczych i migracyjnych fal (par. 4).

1. Aktualny stan pomocy udzielanej uchodźcom

Nieustanny rozwój fenomenu uchodźstwa niesie ze sobą konieczność adekwatnej odpowiedzi w postaci działania, mającego jednak na celu nie tylko zapobieganie rozwojowi przyczyn tego zjawiska. Konieczne jest również wyjście z pomocą tym, których ten problem już dotyka, tak aby zaradzić trudnej sytuacji, w której się znajdują. Pomimo licznych wyzwań, przed jakimi znajduje się w tej kwestii wspólnota międzynarodowa, należy zauważyć, że już zostało podjętych wiele inicjatyw. W niesienie pomocy uchodźcom zaangażowane są liczne organizacje działające lokalnie oraz instytucje międzynarodowe, z których najważniejsze zostaną przedstawione poniżej.

Największą instytucją międzynarodową powołaną do niesienia pomocy uchodźcom jest Biuro Wysokiego Komisarza do spraw Uchodźców (UNHCR). Zostało ono powołane w 1950 roku przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych, aby nieść pomoc Europejczykom, którzy z powodu wojny musieli opuścić swoje domy i miejsca zamieszkania. Przez ponad 70 lat istnienia organizacja znacznie zwiększyła pole swojej działalności. Szacuje się, że aktualnie pod opieką UNHCR znajduje się ponad 94 milionów ludzi, spośród których największą grupą są uchodźcy oraz osoby wewnątrznie przesiedlone. W 2021 roku organizacja przeznaczyła na pomoc uchodźcom prawie pięć miliardów dolarów. Biuro Wysokiego Komisarza do spraw Uchodźców posiada aktualnie 523 placówki w 135 krajach i zatrudnia ponad 14 tysięcy osób¹.

Do najważniejszych zadań UNHCR należy monitorowanie granic, mające na celu weryfikację przestrzegania zasady *non-refoulement* przez państwa narodowe, tak aby każdy ubiegający się o to mógł skorzystać z uczciwej

---

¹ Por. UNHCR, *Global report 2021*, s.8 [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://reporting.unhcr.org/globalreport2021>.

procedury azylowej². Oprócz monitorowania granic organizacja zapewnia ochronę prawną oraz zabiega o zapewnienie uchodźcom realizacji ich podstawowych praw, w tym dobrych warunków recepcyjnego zakwaterowania oraz opieki zdrowotnej³. Organizacja prowadzi również dalsze monitorowanie warunków recepcyjnych oraz podejmuje działania mające na celu promowanie integracji uchodźców ze środowiskiem lokalnym⁴.

Kolejną organizacją zajmującą się pomocą dla uchodźców jest powołana rok wcześniej Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie (UNRWA). Instytucja ta zajmuje się konkretną grupą uchodźców, mianowicie uchodźcami palestyńskimi. Jej działalność humanitarna obejmuje zapewnianie dostępu do szkolnictwa podstawowego i zawodowego oraz troskę o dostęp o opieki medycznej. Organizacja podejmuje swoje działania szczególnie na terenie obozów dla uchodźców, dotyczące między innymi ulepszenia ich infrastruktury oraz zapewniania na miejscu dostępu do usług medycznych i socjalnych. Niesie również pomoc humanitarną podczas konfliktów zbrojnych. Aktualnie pod opieką UNRWA znajduje się 5,9 miliona uchodźców. Organizacja prowadzi obozy dla uchodźców w Gazie (1,34 mln ludzi), Zachodnim Brzegu (818 tys.), w Syrii (480 tys.), Libanie (475 tys.) oraz w Jordanii (2,2 mln)⁵. UNRWA podejmuje również działania mające na celu usamodzielnienie się uchodźców w miejscu ich zamieszkania. Między innymi w tym celu udziela mikropożyczek oraz stwarza uchodźcom, zwłaszcza młodym, możliwość samozatrudnienia. Wsparciem finansowym są objęte także niewielkie firmy zatrudniające uchodźców⁶.

---

² Por. UNHCR POLSKA, *Monitorowanie granic. Ruchy migracyjne o charakterze mieszanym*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/pl/119-plco-robimymonitorowanie-granic-html.html>.

³ Por. UNHCR POLSKA, *Zapewnienie ochrony prawnej. Ochrona podstawowych praw*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/pl/117-plco-robimyzapewnienie-ochrony-prawnej-html.html>.

⁴ Por. UNHCR POLSKA, *Promowanie integracji. Mierzenie jakości programów integracyjnych*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/pl/111-plco-robimypromowanie-integracji-html.html>.

⁵ Por. UNRWA, *What we do*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unrwa.org/what-we-do/protection>.

⁶ Por. UNRWA, *What we do*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unrwa.org/what-we-do/microfinance>.

Sprawami pomocy dla uchodźców zajmuje się też Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM). Została ona powołana do istnienia w 1951 roku, aby wspierać migracje, tak aby odbywały się one z poszanowaniem praw człowieka. Jej działania skupiają się w obszarach ułatwiania migracji, jej regulowania oraz reagowania na migracje przymusowe, do których zalicza się również uchodźstwo. Organizacja skupia się na reagowaniu na sytuacje kryzysowe, tak aby występować z pomocą humanitarną, związaną m.in. z zapewnieniem dostępu do wody i miejsca schronienia⁷.

Obok wymienionych wyżej organizacji na arenie międzynarodowej działają również inne pomagające *ludziom w drodze* i reagujące na konkretne problemy, które dotyczą uchodźców w trakcie całego procesu migracyjnego. Należą do nich: Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF)⁸, Save the Children⁹, Światowy Program Żywnościowy (World Food Programme)¹⁰, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża¹¹, Międzynarodowa Katolicka Komisja Migracyjna (International Catholic Migration Commission)¹², Międzynarodowy Komitet Ratunkowy (International Rescue Committee)¹³, Duńska Rada ds. Uchodźców (Danish Refugee Council)¹⁴, Norweska Rada ds. Uchodźców (Norwegian Refugee Council)¹⁵, CARE¹⁶,

---

⁷ Por. IOM, *Crisis response*, [w:](Internet, 26.01.2023r.), <https://www.iom.int/crisis-response>.

⁸ Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci utworzony w celu zapewnienia opieki zdrowotnej oraz żywności dla matek dzieci w krajach dotkniętych wojną. Por. <https://www.unicef.org/>

⁹ Organizacja stworzona w celu niesienia pomocy dzieciom, tam gdzie są one najbardziej pokrzywdzone. Troszczy się o zapewnienie edukacji, opieki zdrowotnej i schronienia. Por. <https://www.savethechildren.net/>

¹⁰ Organizacja humanitarna, która poprzez pomoc żywnością stara się budować stabilność i dobrobyt na terenach ogarniętych katastrofami i konfliktami. Por. <https://www.wfp.org/>.

¹¹ Organizacja zapewniająca ochronę i pomoc humanitarną dla ofiar konfliktów zbrojnych. Por. <https://www.icrc.org/en>.

¹² Organizacja mająca na celu nieść pomoc uchodźcom i osobom przesiedlonym oraz wszystkim ubiegającym się o azyl bez względu na wyznanie i narodowość oraz pochodzenie etniczne. Por. <https://www.icmc.net/>.

¹³ Organizacja na celu nieść pomoc ludziom dotkniętym przez kryzysy humanitarne w odzyskaniu dawnego życia. Por. <https://www.rescue.org/>.

¹⁴ Prywatna organizacja mająca na celu niesienie pomocy uchodźcom. Por. <https://drc.ngo/>.

¹⁵ Niezależna organizacja świadcząca pomoc ludziom przymusowo przesiedlonym. Zajmuje się między innymi edukacją, doradztwem prawnym oraz wspomaganiami w znalezieniu miejsca schronienia. Por. <https://www.nrc.no/>.

¹⁶ Organizacja stawia sobie za cel zwalczanie ubóstwa i nierówności społecznych Wspiera zwłaszcza kobiety i młode dziewczęta. Por. <https://www.care-international.org/>.

Oxfam¹⁷, Asylum Access¹⁸, Refuge Point¹⁹, Refugees International²⁰, International Refugee Assistance Project²¹, Mercy Corps²², Catholic Relief Services²³, Lekarze bez Granic (Médecins sans frontières)²⁴. Dzięki tym organizacjom uchodźcy mają zapewniany dostęp do wyżywienia, miejsca zamieszkania, opieki medycznej; umożliwia im się też znalezienie pracy czy stwarza warunki do integracji ze środowiskiem lokalnym.

Pomoc dla uchodźców jest świadczona nie tylko przez organizacje pozarządowe. Również państwa oraz instytucje międzynarodowe, takie jak na przykład Unia Europejska, prowadzą własną politykę mającą na celu rozwiązanie problemu uchodźstwa lub przynajmniej reagowanie w sytuacji kryzysowej. W 2015 roku Komisja Europejska pod wpływem szerokiego napływu migrantów i uchodźców przeznaczyła 70 milionów euro na pomoc dla państw, z których przybywali migranci, oraz 4 miliardy euro na pomoc humanitarną, gospodarczą i rozwojową dla Syrii, z której na skutek wojny pochodziła wówczas największa w Europie grupa uchodźców. Podjęto również działania, by powstrzymać nielegalną migrację z terenów Afryki²⁵.

Komisja Europejska podjęła także starania o relokację 160 tysięcy uchodźców przybyłych wówczas na kontynent europejski. Chcąc reagować na przyczyny samego zjawiska, podjęła dialog i współpracę z innymi państwami na rzecz rozwiązania kryzysu w Libanie i Syrii, przeciwdziałania przemytowi ludzi

---

¹⁷ OXFAM jest ruchem społecznym mającym na celu zwalczanie nierówności, ubóstwa i niesprawiedliwości. Działa zwłaszcza na terenie dotkniętych konfliktami oraz katastrofami naturalnymi. Por. <https://www.oxfam.org/en>.

¹⁸ Organizacja działająca na rzecz uchodźców. Świadczy szczególnie pomoc prawną na etapie poszukiwania schronienia. Por. <https://asylumaccess.org/>.

¹⁹ Organizacja wspierająca kompleksowo uchodźców w celu ułatwienia im odzyskania samodzielności. Prowadzi również program przesiedleńczy we współpracy z ONZ. Por. <https://www.refugepoint.org/>.

²⁰ Organizacja zajmuje się ochroną przesiedleńców. Działa na rzecz rozwiązywania kryzysów będących przyczynami przesiedleń na całym świecie. Por. <https://www.refugeesinternational.org/>.

²¹ Fundacja świadczy pomoc prawną i medialną oraz promuje rozwiązania polityczne mające na celu pomoc uchodźcom i osobom przesiedlonym. Por. <https://refugeerights.org/>.

²² Instytucja mająca na celu łagodzenia cierpienia, ubóstwa i ucisku poprzez budowanie sprawiedliwych społeczności. Por. <https://www.mercycorps.org/>.

²³ Organizacja, która stawia sobie za cel promowanie rozwoju ludzkiego poprzez reagowanie na sytuacje kryzysowe i walkę z ubóstwem. Por. <https://www.crs.org/>.

²⁴ Niezależna, międzynarodowa organizacja medyczna świadcząca pomoc zwłaszcza na terenach konfliktów i katastrof naturalnych. Por. <https://www.msf.org/>.

²⁵ Por. M. POLAKOWSKI, D. SZELEWA, *Kryzys uchodźczy – czy jesteśmy gotowi?*, wyd. Friedrich-Ebert-Stiftung, Przedstawicielstwo w Polsce wspólnie z Fundacją Międzynarodowe Centrum Badań i Analiz (ICRA), Warszawa 2016, s. 11

z tych krajów oraz poprawy warunków w miejscach, gdzie są przyjmowani uchodźcy. W tym celu zostało między innymi podpisane porozumienie z Turcją, stanowiące, że wszyscy migranci, których status jest jeszcze nieuregulowany, oraz osoby, które przybyły na wyspy greckie, by ubiegać się o azyl, a których wnioski azylowe okazały się bezzasadne, mają być odesłane na teren Turcji. Unia Europejska w ramach tego porozumienia zobowiązała się, że za każdą odesłaną w ten sposób osobę przyjmie na teren państw unijnych jednego obywatela syryjskiego przebywającego w obozach na terenie Turcji²⁶.

W kontekście aktualnego stanu pomocy udzielanej uchodźcom warto zwrócić uwagę na sytuację uchodźców ukraińskich. Aktualność sytuacji, w której się znajdują (trwająca cały czas wojna na Ukrainie), pozwala zobaczyć rzeczywisty stan pomocy udzielanej tym, którzy zostali zmuszeni do opuszczenia swojego miejsca zamieszkania.

Szacuje się, że sytuacja ta dotyczy 15 milionów Ukraińców²⁷. Są wśród nich zarówno uchodźców zewnętrzni, jak i wewnętrzni, czyli ci, którzy pomimo opuszczenia miejsca zamieszkania dalej pozostają na terenie Ukrainy. Prawie 4 miliony uchodźców ukraińskich przekroczyło granicę z Polską, z czego prawie 1,5 miliona nadal pozostaje w tym kraju. 30 procent z nich deklaruje chęć pozostania w Polsce również po zakończeniu wojny. W obliczu tego kryzysu zostały podjęte działania mające na celu zapewnienie im legalnego pobytu, pomocy finansowej dla zaspokojenia podstawowych potrzeb uchodźców, możliwości ich zatrudnienia, dostępu do opieki medycznej oraz do szkolnictwa i opieki przedszkolnej²⁸. Można zauważyć, że uchodźcy mogą liczyć na kompleksową i długofalową pomoc.

Zdaniem autorów raportu, *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce* polski rząd sprawnie wprowadził w życie przepisy, które umożliwiły integrację Ukraińców z miejscową ludnością. Stworzono im możliwość zatrudnienia, między innymi

---

²⁶ Por. Tamże, s. 12

²⁷ Stan na październik 2022 roku.

²⁸ Por. MICHAEL WODZICKI, IRENA PICHOLA, JULIA PASTORSKA, EWA HERBIK PISZCZAKO, EWA TOMERA, ALEKSANDER ŁASZEK, OLIWIA KOMADA, RAFAŁ TRZECIAKOWSKI, *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*, s. 5[w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl-Uchodzczy-z-Ukrainy-w-Polsce-Report.pdf>.

poprzez dedykowane oferty pracy w języku ukraińskim. Obok zatrudnienia wielu pracodawców zaoferowało im bezpłatne usługi, zniżki czy też zwykłe wsparcie finansowe. Działające w Polsce organizacje pozarządowe przekazały na pomoc uchodźcom środki finansowe w wysokości 136 mln złotych. Pomoc jest świadczona również przez osoby prywatne, które przyjmują uchodźców do swoich domów oraz przekazują zarówno ofiary finansowe, jak i pomoc rzeczową, m.in. ubrania czy też środki pierwszej potrzeby²⁹. Jak szacuje Polski Instytut Ekonomiczny, tylko w pierwszych miesiącach wojny na Ukrainie wartość pomocy przekazanej przez Polaków na rzecz uchodźców wyniosła 10 miliardów złotych³⁰.

Na podstawie działań podejmowanych w Polsce widać, że pomoc świadczona uchodźcom jest różnorodna i odbywa się na kilku poziomach. Są poziomy obywatelski, rządowy, pozarządowy (NGO), jest pomoc świadczona przez pracodawców. Na poziomie obywatelskim wsparcie realizuje się poprzez darowizny pieniężne, zbiórki darów i artykułów pierwszej potrzeby, organizowanie prywatnego transportu uchodźców z nad granicy w głąb kraju, organizowanie lokum w prywatnych domach i mieszkaniach oraz szeroko rozumiany wolontariat w punktach pomocy i punktach recepcyjnych. Podobne działania są organizowane na poziomie organizacji pozarządowych. Organizacje i fundacje, takie jak między innymi Caritas Polska, Pomagam.pl czy też Siepomaga, przekazały na rzecz uchodźców wsparcie finansowe w wysokości wielu milionów. Uchodźcom była świadczona między innymi doraźna pomoc w ośrodkach Caritas, mieli też możliwość skorzystania z pomocy medycznej i różnorodnych akcji integracyjnych³¹.

---

²⁹ Por. Tamże, s. 8

³⁰ Por. POLSKI INSTYTUT EKONOMICZNY, *Polacy mogli wydać nawet 10 mld PLN na pomoc udzielaną uchodźcom z Ukrainy w pierwszych miesiącach wojny*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://pie.net.pl/polacy-mogli-wydac-nawet-10-mld-pln-na-pomoc-udzielana-uchodzcom-z-ukrainy-w-pierwszych-miesiacach-wojny/>.

³¹ Por. MICHAEL WODZICKI, IRENA PICHOLA, JULIA PASTORSKA, EWA HERBIK PISZCZAKO, EWA TOMERA, ALEKSANDER ŁASZEK, OLIWIA KOMADA, RAFAŁ TRZECIAKOWSKI, *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce*, dz. cyt., s. 14. Do najważniejszych organizacji pozarządowych, działających na terenie Polski i świadczących systematyczną pomoc uchodźcom można zaliczyć się: Caritas Polska, Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, Fundacja Centrum Badań Migracyjnych, Fundacja „Centrum Edukacji Obywatelskiej”, Fundacja dla Somalii, Fundacja dla Wolności, Fundacja Inna Przestrzeń, Fundacja Instytut na rzecz Państwa Prawa, Fundacja Kalejdoskop

Na poziomie rządowym został wprowadzony szereg rozwiązań dotyczących kompleksowej pomocy. Została przyjęta między innymi tzw. specustawa, w ramach której uchodźcom ukraińskim w Polsce zapewnia się prawo do legalnego pobytu. Mogą oni uzyskać numer PESEL uprawniający ich do skorzystania z wielu świadczeń socjalnych czy też do prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Umożliwiono im dostęp do urzędów, zarówno fizyczny, jak i drogą elektroniczną. Specustawa wprowadziła również szereg świadczeń finansowych i niepieniężnych, takich jak: opieka zdrowotna, bezpłatna pomoc psychologiczna, zakwaterowanie i wyżywienie, bezpłatny transport do ośrodków pomocy oraz do miejsc noclegowych, towary pierwszej potrzeby (ubrania czy środki higieniczne). Uchodźcy mogą również korzystać z szerokiego wsparcia finansowego, między innymi w postaci zasiłków i dodatków rodzinnych, świadczeń opiekuńczych, zasiłku rodzicielskiego, świadczeń edukacyjnych czy też zapomogi z tytułu urodzenia dziecka. Przysługują im również te same świadczenia socjalne, które mogą pobierać polskie rodziny, takie jak na przykład 500 zł miesięcznie na każde dziecko poniżej 18. roku życia. Działania podejmowane przez rząd na rzecz uchodźców dotyczą także rynku pracy. Uchodźcy mają nie tylko możliwość podejmowania legalnej pracy, mogą również prowadzić własną działalność gospodarczą, podejmować pracę w zawodach regulowanych (np. lekarz, pielęgniarka, położna) oraz zarejestrować się jako osoba poszukująca pracy lub bezrobotna³².

W kontekście pomocy aktualnej pomocy świadczonej uchodźcom w Polsce warto zwrócić uwagę, że tylko 10% z nich było zmuszonych do skorzystania ze specjalnie przygotowanych miejsc zbiorowego zakwaterowania,

---

Kultur, Fundacja MultiOcalenie, Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej, Fundacja na rzecz zbliżania kultur OPEN ART., Fundacja Ocalenie, Fundacja Refugee.pl, Fundacja Świat na Wyciągnięcie Ręki, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Instytut Spraw Publicznych, Jezuickie Centrum Społeczne „w Akcji”, Polskie Forum Migracyjne, Stowarzyszenie „Dla Ziemi”, Stowarzyszenie HOMO FABER, Stowarzyszenie Integracji Cudzoziemców SIC!, Stowarzyszenie Interkulturalni.pl, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Stowarzyszenie na rzecz Integracji Społeczeństwa Wielokulturowego NOMADA, Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego PRO HUMANUM, Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne ETHNOS, Strefa WolnoSłowa, Fundacja Kultury Świata, Fundacja Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej, Fundacja Pomocy Humanitarnej Redemptoris Missio, Fundacja Wolna Syria, Polska Akcja Humanitarna

³² Por. Tamże, s. 15.

takich jak stadiony czy hale. Uchodźcy są przyjmowani przez polskie rodziny (20%) lub korzystają z miejsc w hostelach bądź schroniskach opłacanych przez samorządy, a znaczna część z nich (20%) znalazła zakwaterowania u innych obywateli ukraińskich mieszkających już wcześniej na terenie Polski³³. W ocenie samych uchodźców najważniejsze formy otrzymywanej pomocy oraz te, które jeszcze bardziej ułatwiłyby im pobyt, to: umożliwienie dostępu do oszczędności, pomoc w załatwianiu spraw urzędowych, umożliwienie nostryfikacji dyplomów, uprawnienia do specjalistycznych zawodów, wsparcie finansowe dla osób bezrobotnych, pomoc w znalezieniu opieki nad dziećmi, pomoc w szukaniu zakwaterowania, dostęp do służby zdrowia, pomoc w szybkim znajdowaniu pracy oraz organizacja kursów językowych.

Można więc zauważyć, że nie brakuje organizacji zainteresowanych problemem uchodźstwa i zaangażowanych w niesienie pomocy tej specyficznej grupie migrantów. Również wspólnota międzynarodowa poczyniła znaczące kroki w kwestii rozwiązań prawnych i strukturalnych, służących pomocą ludziom przymusowo przesiedlonym. Zwłaszcza w konfrontacji z sytuacjami, w których konieczne jest nagłe i bezpośrednie reagowanie, takimi jak wybuch konfliktu zbrojnego, widać, że funkcjonują mechanizmy reagowania w tych wymiarach, w których pomoc jest najbardziej potrzebna. Istniejące rozwiązania nie wyczerpują jednak wszystkich aspektów, w których ta pomoc jest potrzebna, zwłaszcza w kontekście pomocy długofalowej i w kwestii przyczyn, które stoją u źródeł zjawiska uchodźstwa. Potrzeba więc dalszego wzmocnienia instytucji krajowych i międzynarodowych podejmujących działania mające na celu rozwiązywanie problemu uchodźstwa.

---

³³ Por. NARODOWY BANK POLSKI, *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP*, wyd. Departament Statystyki NBP, Warszawa 2022, s. 20.

2. Wzmocnienie instytucji międzynarodowych i krajowych, zajmujących się problemem uchodźstwa

Fundamentalne elementy nauczania Kościoła dotyczącego uchodźców nie są tylko rozważaniem teoretycznym. Z przedstawionych imperatywów gościnności, solidarności oraz poszanowania osoby ludzkiej powinny wypływać ściśle określone postawy moralne. Wynikają z nich również konkretne zadania i obowiązki, właściwe zarówno dla poszczególnych członków społeczeństwa, jak i instytucji państwowych oraz międzynarodowych, których ten problem dotyczy. Celem tych nakreślonych zadań i obowiązków jest wzmocnienie instytucji międzynarodowych i krajowych w celu skutecznej pomocy okazywanej uchodźcom.

Kościół, mówiąc o uchodźcach, podkreśla prymat miłości bliźniego i konieczność budowania relacji społecznych wokół tej wartości. Jednakże już przed Soborem Watykańskim II w konstytucji *Exsul Familia* zostało wskazane, że o ile sama miłość jest w stanie zaradzić wielu problemom i niesprawiedliwościom, o tyle nie jest ona wystarczającym postulatem. Należy obok niej wprowadzić w życie cnotę sprawiedliwości, by również ona porządkowała relacje międzyludzkie³⁴. Zaprowadzenie zasady sprawiedliwości jest zadaniem złożonym i nie może być powierzone tylko konkretnym jednostkom bądź państwom. Instrukcja *Erga migrantes caritas Christi* podkreśla, że żadne państwo nie jest w stanie rozwiązać problemów migracyjnych samodzielnie, zatem istnieje potrzeba zaangażowania całej wspólnoty międzynarodowej³⁵.

By skutecznie nieść pomoc uchodźcom, konieczna jest współpraca wszystkich krajów, do których przybywają osoby ubiegające się o azyl. Istotne w tej pomocy jest to, aby cały ciężar nie spoczywał na kraju pierwszego kontaktu, ale by wszyscy podejmowali wspólny wysiłek zapewnienia opieki tym, którzy

---

³⁴ Por. EF 12.

³⁵ Por. EMCC 7.

znajdują się w sytuacji konieczności ratowania życia³⁶. Bardzo istotnym założeniem jest w tym kontekście poszanowanie przez wszystkich zasady *non-refoulement* i traktowanie jako uchodźców wszystkich proszących o azyl już w czasie procesu rozeznawania ich statusu, a nie dopiero po jego pozytywnym zakończeniu, co też postuluje Stolica Apostolska³⁷. Zasada *non-refoulement* jest jedną z podstawowych zasad w prawie uchodźczym. W jej myśl żadne państwo nie może na granicy odesłać uchodźcy na terytorium innego państwa, w którym jego życie lub zdrowie byłoby zagrożone³⁸.

Promując zasadę *non-refoulement*, Kościół w swoim nauczaniu w żaden sposób nie kwestionuje prawa państw do kontrolowania i ograniczania napływu migrantów w sytuacji wyższej konieczności. Zaznacza jednak, o czym przypomina Jan Paweł II, że to ograniczenie powinno mieć miejsce tylko wtedy, gdy ma miejsce poważne i obiektywne zagrożenie dobra wspólnego. To rozeznanie musi jednak zawsze brać pod uwagę również dobro samych migrantów³⁹. Przy podejmowaniu decyzji o ewentualnej odmowie przyjęcia nie wolno więc nigdy zapomnieć, jak przypomina dalej papież, o przyczynach, dla których musieli oni zostawić ojczysty kraj⁴⁰. Stosowanie tej zasady musi więc opierać się nie tyle na ocenie poziomu bezpieczeństwa w danym kraju, ile raczej na bezpieczeństwie, jakie może być zapewnione tej konkretnej osobie. Nie będzie to możliwe do osiągnięcia, co doprecyzowuje papież Franciszek, bez formowania odpowiedniego personelu, który odpowiada za kontrolę na granicy⁴¹. Zaangażowanie we właściwe przygotowanie stosownych kadr jest więc kolejną powinnością, jaka staje przed instytucjami państwowymi.

Jan Paweł II zwraca uwagę na to, iż bogate kraje nie mogą się odciąć od problemów związanych z emigracją przez zamykanie granic i zaostrzanie przepisów, udając, że ten problem ich nie dotyczy. Jedną z bardzo ważnych zasad, którą powinny się kierować, jest bowiem kryterium sprawiedliwości

---

³⁶ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 64.

³⁷ Por. Tamże 63.

³⁸ Por. *Hasło: Non-refoulement*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, dz. cyt. s. 68.

³⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *Kobieta na emigracji*, przem. cyt., s. 75.

⁴⁰ Por. Tamże, s. 75.

⁴¹ Por. FRANCISZEK, *Przyjmować, chronić, promować i integrować*, przem. cyt., s. 5.

rozdzielczej. Celowe przyczynianie się do pogłębienia różnic między krajami bogatymi a ubogimi stoi w jawnej sprzeczności z tym właśnie kryterium⁴². Ojciec Święty patrzy na problem przyjmowania migrantów bardzo realnie. Podkreśla, że trzeba brać pod uwagę, iż niejednokrotnie nawet kraje najbogatsze i najbardziej rozwinięte nie są w stanie przyjąć wszystkich imigrantów. Nie można określać limitu możliwości, biorąc pod uwagę tylko ochronę własnego dobrobytu, a zapominając o potrzebach tych, którzy są zmuszeni do szukania miejsca zamieszkania poza swoim krajem⁴³.

Podobny punkt widzenia przedstawia w swoich orędziach Benedykt XVI. Nie wyklucza on prawa każdego państwa do realizowania polityki mającej na celu realizację dobra wspólnego. Musi być ona jednak prowadzona z szacunkiem dla każdej osoby ludzkiej⁴⁴. Nie wystarczy więc otworzyć swoich granic dla tych, którzy przychodzą. Pojawia się tutaj postulat poszanowania kolejnego fundamentalnego prawa przysługującego zarówno uchodźcom, jak i wszystkim migrantom: każdy ma prawo do wyboru miejsca zamieszkania, ale przed prawem do migracji jest prawo do nieemigrowania, czyli do życia we własnej ojczyźnie. Zatem w kontekście przyjmowania uchodźców powinnością zarówno państw, jak i organizacji międzynarodowych jest podjęcie niezbędnych działań pozwalających kontrolować czynniki, które prowadzą do emigracji⁴⁵.

Przyjęcie jest więc pierwszym obowiązkiem, jaki stoi po stronie państwa pierwszego pobytu. Owo przyjęcie rozpoczyna się od życzliwego wysłuchania przybywającego uchodźcy, które jest niezbędne do tego, aby poznać sytuację, w której się znalazł⁴⁶. Papież Franciszek idzie w swoich wskazaniach jeszcze dalej, precyzując konkretnie, jakie kroki należy podjąć celem realizacji powinności przyjmowania uchodźców. Poprzez przyjmowanie rozumie on zapewnienie bezpiecznego i legalnego wjazdu do krajów przeznaczenia. W celu realizacji tego postulatu, zdaniem obecnego papieża, należy uprościć proces przyznawania wiz

---

⁴² Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja*, przem. cyt., s. 32.

⁴³ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół wzywa wszystkich ludzi do pełniejszej solidarności*, przem. cyt., s. 65.

⁴⁴ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, przem. cyt., s. 6.

⁴⁵ Por. Tamże.

⁴⁶ Por. J. ORZESZYNA, *Migracja, jako problem społeczno-moralny w świetle nauczania Jana Pawła II*, [w:] *Restaurare omnia In Christo. Studia i materiały dedykowane księdzu profesorowi Tadeuszowi Borutce z okazji 25. rocznicy święceń kapłańskich*, dz. cyt., s. 201.

humanitarnych oraz tych procedur, które mają na celu łączenie rodzin. Z tego samego powodu Ojciec Święty wzywa do przyjmowania programów sponsorowania prywatnego i wspólnotowego oraz do tworzenia korytarzy humanitarnych. Ważnym krokiem byłoby również przyznawanie wizyt czasowych dla osób uciekających z krajów ogarniętych konfliktami⁴⁷. Konieczne w tym kontekście jest też zapewnienie migrantom godnego miejsca zamieszkania⁴⁸.

Analizując powinności polityczne państw wobec uchodźców, papieskie komisje zajmujące się duszpasterstwem *ludzi w drodze* zauważają także inne grupy osób, które w świetle definicji prawnych nie kwalifikują się do grupy uchodźców, ale w rzeczywistości dzielą podobny los. Mowa między innymi o przesiedleńcach. Kościół w swoim nauczaniu postuluje konieczność stworzenia systemu odpowiedzialności za osoby wewnętrznie przesiedlone, tak by była możliwa interwencja w sytuacji, w której państwo ich zamieszkania nie jest w stanie realizować swoich zadań⁴⁹. Podobna sytuacja dotyczy bezpaństwowców. Stosunkowo łatwo jest uderzyć w ich godność przez najzwyczajsze zaprzeczenie ich istnieniu, a przez to odmowę zatrudnienia, edukacji, prawa do zawierania legalnych związków małżeńskich czy udziału w życiu publicznym. Stolica Apostolska w swoich dokumentach postuluje więc, że jako ogólna powinna być przyjęta zasada, wedle której nie można zrzec się obywatelstwa bez otrzymania drugiego, a dzieci już przy urodzeniu powinny być zaopatrywane w stosowne dokumenty⁵⁰. Ponadto żadna osoba pojawiająca się na granicy nie powinna być odrzucona – ma ona prawo do ochrony, nawet jeśli jeszcze nie została formalnie uznana za uchodźcę⁵¹. Konieczność zapewnienia ochrony uchodźcom nie stoi oczywiście w sprzeczności z prawem państw do działania przeciwko nielegalnej migracji. Zawsze jednak powinno się pamiętać przy podejmowaniu tego rodzaju działań, że istnieje zasadnicza różnica między osobami, które dobrowolnie

---

⁴⁷ Por. FRANCISZEK, *Przyjmować, chronić, promować i integrować*, przem. cyt., s. 4.

⁴⁸ Por. Tamże, s. 5.

⁴⁹ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 69.

⁵⁰ Por. Tamże 70.

⁵¹ Por. Tamże 61.

przemieszczają się tylko po to, by polepszyć swoją sytuację materialną, a tymi, którzy są do tego zmuszeni przez prześladowania, wojny bądź inne okoliczności zagrażające życiu lub bezpieczeństwu⁵².

Jan Paweł II zaznacza, iż obowiązkiem państwa jest ustanawianie takiego prawa dotyczącego migracji, które będzie oparte na podstawowych prawach człowieka⁵³. Prawo do emigracji wynika z samej koncepcji powszechnego dobra wspólnego, gdyż dotyczy ono każdego człowieka, bez względu na jego pochodzenie, przynależność kulturową czy wyznawaną wiarę. Każdy ma więc prawo opuścić swój kraj i udać się tam, gdzie może znaleźć lepsze warunki życia. Trzeba natomiast to prawo regulować tak, by nie zagrażało dobru wspólnemu tych, którzy migrantów przyjmują. Prawo ma za zadanie chronić dobro wspólne tak jednych, jak i drugich, nie kierując się tylko pragnieniem ochrony własnego dobrobytu⁵⁴. Bez wątplenia pierwszym i najważniejszym obowiązkiem państwa jest chronić ludność przed naruszeniem podstawowych praw, jednak gdy państwo nie jest w stanie tego zrobić w sposób skuteczny, zadanie to staje przed wspólnotą międzynarodową⁵⁵. Zadaniem instytucji państwowych i międzynarodowych jest więc szukanie rozwiązań mających obronić godność tych, którzy z różnych przyczyn zostali uchodźcami. Będzie się to wyrażać poprzez zapewnienie zorganizowanego systemu pomocy tym, którzy musieli w sposób przymusowy opuścić swoje miejsce zamieszkania. Proponowane rozwiązania, jak podkreśla Stolica Apostolska, powinna charakteryzować trwałość i długofalowość⁵⁶.

Jak przypomina papież Franciszek, chronienie praw i godności migrantów jest bardzo ważnym zadaniem. Ta ochrona powinna mieć swój początek w kraju pochodzenia i być rozciągnięta na wszystkie etapy procesu migracyjnego. Obejmuje ona dostęp do informacji, opiekę konsularną, dostęp do wymiaru

---

⁵² Por. Tamże 57.

⁵³ Por. JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, przem. cyt., s. 113.

⁵⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt., s. 117-118; JAN PAWEŁ II, *Migracje w poszukiwaniu pokoju*, przem. cyt., s. 136.

⁵⁵ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 51.

⁵⁶ Por. Tamże 7.

sprawiedliwości, prawo do posiadania dokumentów, możliwość otwierania rachunków bankowych i gwarancję minimalnego utrzymania. Istotną rolę odgrywa w tym ostatnim zakresie rozpoznanie umiejętności uchodźców w celu ich właściwego ocenienia, stworzenia możliwości rozwoju oraz właściwego wykorzystania ich potencjału⁵⁷.

Warto podkreślić, że troska o ochronę praw uchodźców nie jest powinnością tylko państw o korzeniach chrześcijańskich, Kościół dopomina się o to u wszystkich. Obowiązki wobec uchodźców mają również te społeczeństwa, które nie są chrześcijańskie, a które na skutek różnych okoliczności stają się kierunkiem, ku któremu zmierzają migranci z krajów chrześcijańskich. I tam należy im zapewnić możliwość wyznawania własnej wiary oraz poszanowanie sumienia⁵⁸.

W odniesieniu do młodych uchodźców należy zwrócić uwagę na rodzinę oraz szkołę. System nauczania i szkolnictwa powinien brać pod uwagę programy integracyjne oraz konieczność wypracowania kultury szacunku na bazie wartości uniwersalnych. Młodzi uchodźcy zasługują na to, aby otrzymać stosowne przygotowanie dydaktyczne, aby mogli odpowiednio funkcjonować w środowisku szkolnym, a później w środowisku pracy. Szkoła poprzez programy nauczania ma też za zadanie ułatwiać im integrację społeczno-kulturową⁵⁹. Benedykt XVI podkreśla, że młodym uchodźcom należy zapewnić możliwość uczęszczania do szkoły oraz dostęp do rynku pracy. Postuluje, aby wykorzystać wszystkie struktury społeczne tak, aby mieli oni możliwość integracji koniecznej na ich etapie dojrzewania i kształtowania własnej tożsamości⁶⁰. Przyznanie swobody do praktykowania religii i wychowania dzieci zgodnie ze swoją tradycją i kulturą jest nie tyle możliwością, co obowiązkiem każdego państwa wobec uchodźców. Powinni oni mieć to prawo przynajmniej na równi z obywatelami danego kraju⁶¹.

---

⁵⁷ Por. FRANCISZEK, *Przyjmować, chronić, promować i integrować*, przem. cyt., s. 5.

⁵⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Migracje a dialog międzyreligijny*, przem. cyt., s. 128.

⁵⁹ Por. BENEDYKT XVI, *Młodzi migranci*, przem. cyt., s. 29.

⁶⁰ Por. BENEDYKT XVI, *Małoletni migranci i uchodźcy*, przem. cyt., s. 9.

⁶¹ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 62.

Papież Franciszek podkreśla, że współpraca międzynarodowa musi być obecna na wszystkich poziomach i wykorzystywać wszystkie możliwe środki, aby promować przede wszystkim osobę ludzką. Potrzebne są międzynarodowe rozporządzenia, by zharmonizować różne systemy prawne, by zabezpieczyć prawa i dobra osób emigrujących⁶². Konieczne jest, aby ta współpraca była systematyczna i konkretna. Jej pierwszym celem powinna się stać ochrona godności i centralnego miejsca osoby. W tym celu należy podjąć zdecydowaną walkę z tym, co się tej godności sprzeciwia, między innymi z handlem ludźmi, przemocą i różnymi formami zniewolenia⁶³.

Ostatnia część obowiązków państwa wobec uchodźców mieści się w dziedzinie integracji. Państwo ma obowiązek zapewnić przybyszom warunki bytowe oraz kształtować kulturę tolerancji i solidarności tak, by chronić ich przed wszelką marginalizacją oraz przejawami rasizmu⁶⁴. Paweł VI w liście apostolskim *Octogesima adveniens* wzywa, aby zaprowadzić powszechne braterstwo poprzez odrzucenie postawy nacjonalistycznej, przyznanie migrantom prawa do emigracji oraz uchwalenie takiego prawodawstwa, które będzie sprzyjało ich integracji⁶⁵.

Kościół zauważa, że wielu uchodźców nie może korzystać z prawa do integracji ze społecznością, do której przybyli. Dla wielu z nich obozy, które miały być tylko czasowym rozwiązaniem, stały się stałym miejscem pobytu. Wskutek tego uchodźcy nie są w stanie się usamodzielnic i cały czas pozostają zależni wyłącznie od zewnętrznej pomocy, pozostając w swego rodzaju stanie zawieszenia⁶⁶. Tylko przez zapewnienie imigrantom możliwości adaptacji można zagwarantować im właściwy rozwój⁶⁷. Tego rodzaju marginalizacji towarzyszy również nowa forma tzw. miejskich uchodźców, którzy za wiedzą lub bez

---

⁶² Por. FRANCISZEK, *Migranci i uchodźcy – ku lepszemu światu*, przem. cyt., s. 5; BENEDYKT XVI, *Encyklika o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie „Caritas in veritate”* (07.07.2009), dok. cyt., 29.

⁶³ Por. FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich*, przem. cyt., s. 5.

⁶⁴ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 15-16.

⁶⁵ Por. PAWEŁ VI, *List apostolski „Octogesima adveniens”* (14.05.1971), dz. cyt., 17; JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, przem. cyt., s. 113.

⁶⁶ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 44.

⁶⁷ Por. BENEDYKT XVI, *Rodzina migrująca*, przem. cyt., s. 4.

wiedzy odpowiednich władz opuszczają tereny obozów i osiedlają się w terenach miejskich. Często nie posiadają oni odpowiedniego dokumentu tożsamości, który umożliwiłby im podjęcie pracy i zdobycie środków koniecznych do samodzielnego utrzymania⁶⁸.

Jednym z zadań państwa jako takiego jest troska o to, aby wszyscy jego mieszkańcy byli traktowani jednakowo pod względem prawnym, tak by wszystkim zapewnić takie same warunki dotyczące dostępu do wykształcenia, pracy, miejsca zamieszkania czy warunków zdrowotnych i kulturalnych⁶⁹. Zdaniem Jana Pawła II państwo powinno akceptować to, że będą w nim koegzystować różne kultury, i jednocześnie dbać o ochronę ładu społecznego związanego z poczuciem bezpieczeństwa własnych obywateli⁷⁰. Kolejnym z zadań państwa wobec uchodźców jest więc zapewnienie im takiej opieki, jaką zapewnia pozostałym swoim obywatelom. Wiąże się to z obroną przeciwko marginalizacji i rasizmowi oraz budowaniem kultury solidarności⁷¹. Państwo, mając na celu dobro wszystkich, powinno popierać formy kultury wnoszone przez migrantów i ich środowiska⁷². Nie należy tutaj zapominać o rodzinie; trzeba zatroszczyć się o zagwarantowanie jej godności i mieszkania, które odpowiada jej faktycznym potrzebom⁷³.

Państwo, jak podkreśla papież Franciszek, powinno dążyć do tego, by zabezpieczyć godne warunki do życia dla wszystkich, tak aby każdy jego obywatel był traktowany z szacunkiem – zgodnie z zamysłem Bożym. Dążenie do budowania takiego świata jest obecne w każdym człowieku i wyraża się w pragnieniu, by uwolnić się od biedy, posiadania koniecznych środków do życia,

---

⁶⁸ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 47.

⁶⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *Małżeństwo i rodzina*, przem. cyt., s. 24.

⁷⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *O zachowanie własnej tożsamości i uznanie tożsamości innych – orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2005*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, dz. cyt., s. 141.

⁷¹ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec migrantów*, przem. cyt., s. 69.

⁷² Por. JAN PAWEŁ II, *Małżeństwo i rodzina*, przem. cyt., s. 25.

⁷³ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 27.

miejsca zatrudnienia, zdrowia i dążeniu do wyzwolenia z ucisków i okoliczności, które obrażają godność człowieka⁷⁴.

Nie bez znaczenia w spełnianiu zadań stojących po stronie instytucji państwowych i międzynarodowych jest rola prasy i innych środków społecznego przekazu. Dotyczy to zwłaszcza rozwiązywania ewentualnych trudności, które mogą pojawić się zarówno w kraju pierwszego, jak i kolejnego pobytu. Są one wezwane do obiektywnego i uczciwego przekazywania informacji o sytuacji osób zmuszonych do opuszczenia swoich środowisk i bliskich osób⁷⁵. Jak podkreśla papież Benedykt XVI, media mają obowiązek stać w obronie prawdy i rzetelnie informować opinię publiczną o sytuacji, jaka panuje w krajach pochodzenia uchodźców, oraz o zagrożeniach, z którymi mogą oni się spotkać w przypadku powrotu do kraju. Nie można traktować mediów instrumentalnie, jako narzędzia zniechęcania obywateli do obcych oraz obarczania ich winą za wszelkie zło dziejące się w ich kraju⁷⁶. Papież wzywa do przewycięzania lęków i podjęcia troski o wzajemną akceptację, wyrażającą się przez organizowanie struktur sprzyjających przyjmowaniu uchodźców oraz tworzenie różnego rodzaju programów osiedleńczych⁷⁷.

W dziedzinie integracji instytucje państwowe są wezwane do tego, by wszelkie decyzje podejmować razem z tymi, których one dotyczą. Współpraca w tym zakresie bardzo mocno może przyczynić się do zgodnego współżycia uchodźców ze społeczeństwem, które ich przyjmuje. Decyzje dotyczące uchodźców nie mogą być podejmowane bez nich, za ich plecami. Trzeba im zapewnić możliwość współuczestnictwa w rozstrzygnięciach, które będą miały wpływ na ich życie⁷⁸. Podjęcie tego rodzaju zaangażowania może być utrudnione przez różnicę języków, narodowości czy kultur, ale jak zauważa Jan Paweł II, trzeba ufać, że Bóg będzie wzbudzał charyzmaty konieczne do prowadzenia go

---

⁷⁴ Por. FRANCISZEK, *Migranci i uchodźcy – ku lepszemu światu*, przem. cyt., s. 4-5; PP 6.

⁷⁵ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja*, przem. cyt., s. 12.

⁷⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Nie wolno łamać ani ignorować praw migranta*, przem. cyt., s. 81.

⁷⁷ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja*, przem. cyt., s. 12.

⁷⁸ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 65.

w sposób owocny i skuteczny⁷⁹. Papież Franciszek wskazuje w tym zakresie na rozwiązania praktyczne, zauważając, że nie da się zrealizować właściwej integracji bez umożliwienia dostępu do kursów językowych i aktywności obywatelskiej⁸⁰.

3. Uchodźstwo wyzwaniem duszpasterskim dla Kościoła

Zainteresowanie Kościoła zjawiskiem migracji i uchodźstwa dotyczy zwłaszcza regulacji prawnej tego fenomenu. Elementy odpowiedzi na ten problem można znaleźć w prawie kanonicznym, teologii pastoralnej czy też katolickiej nauce społecznej. Niewątpliwie z próbą odpowiedzi musi przyjść także teologia moralna, szczególnie w dziedzinie odpowiedzialności duszpasterskiej za tę grupę ludzi⁸¹.

Duszpasterska troska Kościoła o uchodźców znajduje swój fundamentalny punkt odniesienia w konstytucji apostolskiej Soboru Watykańskiego II *Christus Dominus*. Sobór naucza, iż „specjalną troską należy otoczyć tych wiernych, którzy ze względu na warunki życia nie mogą dostatecznie korzystać z ogólnej, zwykłej opieki duszpasterskiej proboszczów lub całkowicie są jej pozbawieni, jak np. mnogie rzesze emigrantów, uchodźcy i wygnańcy, podróżujący statkami czy samolotami, koczownicy oraz inni tego rodzaju. Dla roztoczenia opieki nad życiem duchowym tych, którzy okresowo udają się w inne strony celem wypoczynku, trzeba oglądać się za trafnymi metodami duszpasterskimi”. (DB 18) Również wcześniej w tym samym dokumencie stwierdza się, że troska ta należy się wszystkim, „bez względu na wiek, stan lub narodowość, zarówno w stosunku do miejscowej ludności, jak i przybyszów czy cudzoziemców” (DB 16)⁸².

Przed podjęciem rozwiązań duszpasterskich zadaniem Kościoła jest więc rozważyć przyczyny tego zjawiska oraz wziąć pod uwagę kryzys społeczno-

---

⁷⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec emigrantów*, przem. cyt., s. 18-19.

⁸⁰ Por. FRANCISZEK, *Przyjmować, chronić, promować i integrować*, przem. cyt., s. 5.

⁸¹ Por. J. BAKALARZ, *Podstawowe dokumenty Kościoła*, dz. cyt., s. 1.

⁸² Na tych stwierdzeniach Soboru również Paweł VI zbudował swoje wskazania dla biskupów, mających opracować stosowny dokument zajmujący się kwestią duszpasterstwa migracji.

kulturowy osób uczestniczących w duszpasterstwie i ich psychiczne rozdarcie⁸³. W swojej duszpasterskiej misji Kościół ma za zadanie wspierać tych, którzy opuszczają swój kraj. Pod koniec XIX wieku, gdy wielu mieszkańców Europy wyemigrowało do Ameryki Północnej, Kościół zauważył, że często stanowi to zagrożenie dla ich wiary, gdyż są pozbawieni normalnej opieki duszpasterskiej. Z początku więc pasterze Kościoła próbowali hamować migracje. Dopiero potem zaczęto wypracowywać system opieki duszpasterskiej nad migrantami. Owocem tych prac jest konstytucja apostolska *Exsul Familia*. W niej zawiera się ogólna idea przewodnia całej opieki duszpasterskiej nad migrantami, stanowiąca, że należy zapewnić im taką samą opiekę jak ta, z jakiej korzystają miejscowi chrześcijanie⁸⁴.

Kościół po Soborze Watykańskim II uczynił wiele kroków, by ułatwić opiekę duchową nad tą specyficzną grupą duszpasterską. Świadectwem tego są takie dokumenty jak dekret *Pro Materna* oraz instrukcja *De cleri transitu sub una ad aliam dioecesim*⁸⁵, w których pojawiają się bardzo konkretne rozwiązania prawne i dyscyplinarne w tym zakresie⁸⁶. Jednym z nich jest ułatwienie przenoszenia duchownych do innej diecezji, zawarte w *De cleri transitu*. Według wcześniejszych norm duchowny chcący pracować w innej diecezji musiał posiadać stosowne pozwolenie Kongregacji Konsystorialnej. W ten sposób chciano regulować przepływ kapłanów na inne kontynenty oraz czuwać w sposób centralny nad ich odpowiednim przygotowaniem. Była to również metoda prowadzenia selekcji duszpasterzy, którzy mieli pracować wśród migrantów. Po Soborze Watykańskim II te przepisy okazały się przestarzałe. Sobór, upraszczając tę procedurę, podkreślił bardzo mocno misyjny wymiar Kościoła oraz uniwersalny charakter kapłaństwa, które jest skierowane do wszystkich narodów⁸⁷.

---

⁸³ Por. J. BAKALARZ, *Podstawowe dokumenty Kościoła*, dz. cyt., s. 2.

⁸⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt., s. 119.

⁸⁵ Dalej: *De cleri transitu*.

⁸⁶ Por. J. BAKALARZ, *Dokumenty normatywne Papieskiej Komisji dla Sprawy Duszpasterstwa Migrantów i Turystów. Wprowadzenie do dokumentów*, dz. cyt., s. 5.

⁸⁷ Por. Tamże, s. 7.

W świetle nauki Soboru Watykańskiego II kapłani powinni być gotowi do spełniania posługi nie tylko w swojej własnej diecezji, ale również w krajach misyjnych. Sednem jest, by kapłanom leżała na sercu troska o wszystkie Kościoły⁸⁸. Z tego powodu najpierw w motu proprio *Ecclesiae Sancte*, a potem w *De cleri transitu* zostały przedstawione konkretne przepisy ułatwiające przechodzenie kapłanów do innej diecezji, a co za tym idzie – regulujące również posługę kapłanów wśród uchodźców⁸⁹. Zgodnie z nowymi przepisami kapłani nie potrzebują już zgody kongregacji, a jedynie zgodę własnego biskupa lub przełożonego zakonnego. W przypadku migrantów konieczne jest tutaj porozumienie między konferencjami biskupów kraju pochodzenia oraz kraju przyjmującego⁹⁰.

Ułatwienie przechodzenia do innej diecezji jest również powodowane koniecznością podjęcia troski o kapłanów przebywających na uchodźstwie, którzy nie mają możliwości korzystać z opieki własnego biskupa diecezjalnego⁹¹. Dodatkowych uprawnień duszpasterzom *ludzi w drodze* udzieliła również Papieska Rada dla Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów w dekrete *Pro Materna*, tak by zapełnić ewentualne braki w duchowej opiece nad nimi. Stąd między innymi kapelani emigrantów otrzymali władzę binacji i trynacji czy też udzielania absencji od kar kościelnych⁹². Owe przywileje były podyktowane

---

⁸⁸ PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja o przechodzeniu duchownych z jednej diecezji do innej według Soboru Watykańskiego II „De cleri transitu”*, „Studia Polonijne” 8(1984) s. 17-19, 1.

⁸⁹ Por. J. BAKALARZ, *Dokumenty normatywne Papieskiej Komisji dla Sprawy Duszpasterstwa Migrantów i Turystów. Wprowadzenie do dokumentów*, dz. cyt., s. 7.

⁹⁰ Por. Tamże. Instrukcja nie wspomina o tym wprost, ale należy pamiętać że obowiązujące pozostają wcześniejsze przepisy zawarte w *De pastoralis migratorum cura*.

⁹¹ PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja o przechodzeniu duchownych z jednej diecezji do innej według Soboru Watykańskiego II „De cleri transitu”*, dok. cyt., 2

⁹² Por. PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Dekret o udzielaniu specjalnych uprawnień i przywilejów kapelanom i wiernym niezłączym do różnych sektorów ludzi wędrujących „Pro Materna”*, „Studia Polonijne” 8(1984), s. 13-16, 1; J. BAKALARZ, *Dokumenty normatywne Papieskiej Komisji dla Sprawy Duszpasterstwa Migrantów i Turystów. Wprowadzenie do dokumentów*, dz. cyt., s. 9; Owe uprawnienia rozszerzają przyjęte również wcześniejsze uprawnienia dotyczące między innymi udzielania bierzmowania w niebezpieczeństwie śmierci, możliwości celebrowania Mszy Świętej pod gołym niebem czy też sprawowania Eucharystii na ołtarzu przenośnym, zawarte w dekrete *Normae et facultates*.

skomplikowanymi warunkami duszpasterstwa *ludzi w drodze*, wynikającymi z trudnych okoliczności ich życia⁹³.

Można zauważyć, że w odniesieniu do *Exsul Familia*, w późniejszych dokumentach ma się do czynienia z decentralizacją duszpasterstwa uchodźców⁹⁴. Struktury duszpasterstwa migrantów i uchodźców, proponowane w dokumentach Kościoła, opierają się na trzech płaszczyznach: uniwersalnej, partykularnej i diecezjalnej⁹⁵. Struktura uniwersalna ma swoje źródło w konstytucji *Pastor Bonus* Jana Pawła II. W świetle tej konstytucji oraz treści Kodeksu prawa kanonicznego widać, że na tym poziomie odpowiedzialność za los uchodźców, w kontekście duszpasterstwa, spoczywa w pierwszym rzędzie na papieżu oraz organach Stolicy Apostolskiej – wtedy Papieskiej Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, której kompetencje z dniem 1 stycznia 2017 roku przejęła Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka⁹⁶.

Zadaniem uniwersalnych organów jest koordynowanie oraz wspieranie wszystkich wysiłków podejmowanych na niższych poziomach, dotyczących zapewnienia odpowiedniej opieki migrantom i uchodźcom, tak aby przez ich posługę uwidaczniała się powszechność Kościoła katolickiego⁹⁷. Instrukcja *De pastoralis migratorum cura* wyróżnia wśród tych zadań kierowanie i zarządzanie duszpasterstwem migrantów oraz analizowanie ich specyficznych potrzeb w tym zakresie⁹⁸. Fakt powołania tej rady, jej rozwój oraz ustawiczna troska o nią wszystkich kolejnych papieży są widocznymi znakami istotnej roli, jaką zajmuje kwestia uchodźstwa i migracji jako takiej pośród wszystkich zadań Kościoła⁹⁹.

Struktura partykularna zaangażowania duszpasterskiego jest niejako dwuczęściowa. Tworzą ją jednocześnie Kościół partykularny pochodzenia

---

⁹³ Por. J. BAKALARZ, *Dokumenty normatywne Papieskiej Komisji dla Sprawy Duszpasterstwa Migrantów i Turystów. Wprowadzenie do dokumentów*, dz. cyt., s. 10.

⁹⁴ Por. J. BAKALARZ, *Podstawowe dokumenty Kościoła*, dz. cyt., s. 9.

⁹⁵ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 11.

⁹⁶ Papieska Komisja ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych została ustanowiona przez papieża Pawła VI w 1970 r., a w roku 1988 mocą konstytucji *Pastor Bonus* została zmieniona na Papieską Radę ds. Migrantów i Podróżujących.

⁹⁷ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 11.

⁹⁸ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastoralis migratorum cura”*, dok. cyt., 7-9.

⁹⁹ Por. H. STAWNIAK, *Problematyka migracji ludności w świetle zasad niektórych działań Stolicy Apostolskiej*, „Seminare” 26(2009), s. 145; P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 12.

uchodźców oraz Kościół partykularny kraju przyjmującego. Zarówno jeden, jak i drugi mają wobec migrantów i uchodźców konkretne obowiązki. Zadaniem Kościoła kraju pochodzenia są odpowiednie przygotowanie migranta, obejmujące przekazanie mu specyfiki kraju, do którego się udaje, ze szczególnym uwzględnieniem kultury i tradycji; wskazanie sposobu i miejsc, w których można otrzymać tam pomoc duszpasterską; podtrzymanie kontaktu z Kościołem kraju przyjmującego za pośrednictwem duszpasterzy, a także odpowiednie przygotowanie samych kapłanów, którzy mogą udać się wraz z migrantami, by zapewnić im opiekę duchową. Szczególnym zadaniem jest również przygotowanie się na powrót do ojczyzny tych, którzy z takiego czy innego powodu byli zmuszeni udać się do innego kraju¹⁰⁰.

Kościół kraju przyjmującego jest z kolei wezwany do podjęcia opieki duszpasterskiej nad przybywającymi uchodźcami. Jego pierwszym obowiązkiem jest życzliwe przyjęcie, a dalej umożliwienie czynnego udziału w strukturach duszpasterskich, włączając w to również pomoc w społecznej adaptacji¹⁰¹. Nie jest więc możliwe zapewnienie stosownej opieki duszpasterskiej bez współpracy pomiędzy Kościołem macierzystym a Kościołem przyjmującym. Kościół macierzysty musi pozostać w kontakcie ze swoimi członkami, nawet jeśli zmieniają oni miejsce pobytu, Kościół przyjmujący ma natomiast za zadanie podjąć względem nich obowiązki duszpasterskie¹⁰².

Kościół kraju pochodzenia stoi więc także przed misją odpowiedniego przygotowania migrantów tak, aby znaleźć również środki do podtrzymania żywego kontaktu z własnymi wiernymi¹⁰³. Powinien w tym celu przygotować i wysłać kapłanów gotowych oddać się posłudze pośród migrantów. Wymaga to

---

¹⁰⁰ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 12.

¹⁰¹ Por. Tamże.

¹⁰² Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 93, Również instrukcja *Duszpasterstwo migrantów* podkreśla, że odpowiedzialność za duszpasterstwo spoczywa zarówno na Kościele miejsca pochodzenia, jak i kraju przyjmującego. Kościół miejsca przybycia ma za zadanie życzliwe przyjęcie oraz zorganizowanie odpowiednich instytucji duszpasterskich. Kościół pochodzenia ma z kolei przygotować migrantów do adaptacji w nowym środowisku oraz powinien zatroszczyć się o pozostanie w kontakcie z emigrantami, między innymi przez wysłanie z nimi własnych kapłanów. Por. J. BAKALARZ, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*. *Wprowadzenie do dokumentu*, dz. cyt., s. 4-5

¹⁰³ Por. PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*, dok. cyt., 7

jednocześnie gotowości do przyjęcia owego kapłana z powrotem, kiedy zażądałby powrotu¹⁰⁴. Strukturami odpowiedzialnymi za duszpasterstwo uchodźców na szczeblu partykularnym są odpowiednie konferencje episkopatów, a w nich rada ds. migracji lub przynajmniej biskup odpowiedzialny za sprawy migracyjne¹⁰⁵. Konferencje biskupów, biorąc pod uwagę zasady ustalone przez Stolicę Apostolską, powinny przystosować je do miejscowych warunków. Mogą zlecić to zadanie delegowanemu do tego kapłanowi lub specjalnej komisji¹⁰⁶.

Na poziomie diecezjalnym, zgodnie z konstytucją *Pastor Bonus*, pierwsza odpowiedzialność spoczywa na biskupie diecezjalnym. By wypełnić ten obowiązek, może on powołać misję duszpasterską, parafię personalną lub terytorialną, bądź też ustanowić wikariusza albo kapelana odpowiedzialnego za konkretne struktury duszpasterskie przeznaczone do opieki nad uchodźcami¹⁰⁷.

Wśród celów duszpasterstwa migrantów kongregacja biskupów wskazuje: przygotowanie duchowe migrantów do nowych warunków życia, połączone z przygotowaniem odpowiedniego ich przyjęcia, wspomaganie grup niechrześcijan, które są pozbawione pomocy duchowej, wybór odpowiednich kapłanów przeznaczonych do duszpasterstwa, przygotowanie seminarzystów tak, by poznali nowe sposoby duszpasterstwa i byli przygotowani od strony społecznej i ekonomicznej znajomości zjawiska¹⁰⁸.

Duszpasterskie zadania mają więc potrójny wymiar: chronić tożsamość emigranta – tak etniczną, jak i kulturalną, duchową czy obrządkową; kierować integracją, bez asymilacji, ale też bez wchodzenia w getto; ucieleśniać ducha misyjnego i ewangelizacyjnego¹⁰⁹. Właściwe uporządkowanie tego duszpasterstwa i podjęcie tych zadań jest konieczne, aby nie zostawiać miejsca dla improwizacji, nieodpowiedzialnych duszpasterzy oraz sekt¹¹⁰.

---

¹⁰⁴ Por. Tamże 8.

¹⁰⁵ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 12.

¹⁰⁶ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastoralii migratorum cura”*, dok. cyt., 10

¹⁰⁷ Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 13.

¹⁰⁸ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastoralii migratorum cura”*, dok. cyt., 12.

¹⁰⁹ Por. EMCC 78.

¹¹⁰ Por. Tamże 93.

Trudności, z którymi zmagają się uchodźcy podczas całego procesu migracyjnego, są liczne. Dotykają one również lokalnych wspólnot. Obecność imigrantów innych wyznań wymaga, aby członkowie tych wspólnot sami byli świadomi swojej tożsamości i dobrze znali treści własnej wiary. Dialog konieczny do prowadzenia owocnego duszpasterstwa nie może więc być naiwny i nieprzygotowany¹¹¹.

Niestabilna sytuacja życiowa, w której znajdują się uchodźcy, sprawia, że potrzebują oni opieki duszpasterskiej szczególnego rodzaju¹¹². Aby zapewnić tę konkretną opiekę, Kościół wychodzi z założenia, że należy stworzyć przeznaczone dla nich konkretne struktury duszpasterskie, które będą dostosowane do szczególnych potrzeb migrantów oraz – w tym konkretnym przypadku – uchodźców¹¹³.

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących wskazuje na konieczność ustanowienia odpowiednich struktur duszpasterskich. Są nimi parafie terytorialne oraz personalne, posiadające odpowiednio przygotowanych kapłanów, którzy podejmą w nich posługę i będą umieli odpowiedzieć na specyficzne potrzeby tej grupy duszpasterskiej¹¹⁴. Już Sobór Laterański IV stwierdza, że dobrze jest, aby posługę duszpasterską wśród wiernych pełnili kapłani pochodzący z tego samego narodu lub przynajmniej władający tym samym językiem¹¹⁵. *Exsul Familia* również potwierdza ten zapis, nakazując, by duszpasterze sprawowali posługę pośród wiernych swojego języka¹¹⁶. Późniejsze, posoborowe nauczanie Kościoła w żaden sposób nie zmieniło tych wskazań. Wręcz przeciwnie. Papież Jan Paweł II zwraca uwagę na konieczność zapewnienia obcokrajowcom opieki kapłana mówiącego w tym samym

---

¹¹¹ Por. Tamże 60.

¹¹² Por. P. WOJNICZ, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej*, dz. cyt., s. 11.

¹¹³ Por. Tamże.

¹¹⁴ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 89-90.

¹¹⁵ Por. SOBÓR LATERAŃSKI IV, Kan 9.1, *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. II, wyd. WAM, Kraków 2004, s. 244.

¹¹⁶ Por. EF 20.

języku¹¹⁷. Kapelan migrantów powinien ponadto doceniać kulturę miejsca, w którym pełni swoją posługę, miłować kraj, który go gości, i bronić go¹¹⁸.

Jak zauważa Paweł VI, emigracja niesie za sobą ryzyko utraty wiary, ponieważ towarzyszą jej również kryzysy przeżywane w tej dziedzinie. Rozpoczynają się one zarzuceniem praktyk religijnych niemożliwych do spełnienia w drodze. Często to pierwszy krok, który prowadzi do zwątpienia, a następnie do całkowitego zaniku zmysłu wiary i związanego nim zmysłu moralnego¹¹⁹. Dokumenty Kościoła pokazują, że bardzo pomocna jest w tym zakresie pobożność ludowa. To dzięki uczestnictwu w roku liturgicznym i bliskim ich tradycji nabożeństwom uchodźcy mogą często odnaleźć pokrzepienie i siłę do zniesienia swojej sytuacji życiowej¹²⁰. Religijność ludowa stanowi swego rodzaju łącznik z macierzystym kościołem¹²¹.

Duszpasterska opieka nie może ograniczać się tylko do leczenia wnętrza. Należy również szerzyć kulturę wzajemnej miłości i szacunku. Tylko w ten sposób duszpasterstwo stanie się odpowiedzią na stres emocjonalny i bytowy oraz na trudne doświadczenia związane z wykorzeniem, prześladowaniem czy też nierzadko występującym wykorzystywaniem seksualnym¹²². Jak zaznacza Jan Paweł II, jednym z celów opieki duszpasterskiej jest włączenie uchodźców do Kościoła bez naruszania ich przestrzeni wolności¹²³. Kościół powinien stworzyć im możliwość czynnego i swobodnego uczestnictwa w swoim życiu, bez zastrzeżeń i ograniczeń czasowych¹²⁴. Chcąc zapewnić pomoc uchodźcom, duchowni stoją przed wyzwaniem, aby spotkać się z nimi w pełnej wolności.

---

¹¹⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt., s. 119.

¹¹⁸ Por. EMCC 77.

¹¹⁹ Por. PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*, dok. cyt., 6.

¹²⁰ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 109.

¹²¹ Por. EMCC 46.

¹²² Por. BENEDYKT XVI, *Rodzina migrująca*, przem. cyt., s. 4-5.

¹²³ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec emigrantów*, przem. cyt., s. 15.

¹²⁴ Por. Tamże, s. 16.

Powinni mieć też dostęp do obozu uchodźców na równi z organizacjami troszczącymi się o prawa człowieka¹²⁵.

W opiece duszpasterskiej powinno się zwrócić szczególną uwagę na kwestię małżeństw, zwłaszcza małżeństw mieszanych, związanych z coraz bardziej obecnym przenikaniem się kultur¹²⁶. Potrzebna jest tutaj stosowna katecheza, podkreślająca trudności, jakie mogą pojawić w związku z różnicami kulturowymi czy religijnymi. Małżonkowie powinni być bowiem świadomi tego, czego się podejmują, oraz prawdziwych motywacji, które nimi kierują. Trzeba towarzyszyć nupturientom na wszystkich etapach budowania przyszłej relacji małżeńskiej. W tej trosce będą się zawierały katecheza, przygotowanie małżonków oraz piękne sprawowanie liturgii. Nie wolno zaniedbać również opieki nad małżonkami po zawarciu przez nich sakramentu. Wyrazi się ona chociażby poprzez odwiedzanie rodzin w ich domach i towarzyszenie im w codzienności¹²⁷. W przypadku małżeństw mieszanych trzeba zatroszczyć się także o zabezpieczenie wiary małżonka katolickiego i zapewnienie mu możliwości jej praktykowania¹²⁸.

Troska o zachowanie tożsamości dotyczy tak samo uchodźców, jak i społeczności, które ich przyjmują. Widać to między innymi we wskazaniach *Erga migrantes caritas Christi* dotyczących budynków kościelnych. Dokument jasno zaznacza, że – przy jednoczesnym zachowaniu otwartości na przybywających – nie jest dobrym rozwiązaniem, aby budynki kościelne przeznaczone do czynności religijnych były oddawane do użytku społeczności niechrześcijańskich. Wskazuje się, by przeznaczać na to raczej budynki socjalne¹²⁹. Również szkoły katolickie nie powinny rezygnować ze swojej specyfiki. Lekcje religii mogą natomiast służyć uczniom poznawaniu innych

---

¹²⁵ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 62

¹²⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Małżeństwo i rodzina*, przem. cyt., s. 27.

¹²⁷ Por. Tamże, s. 28.

¹²⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec migrantów*, przem. cyt., s. 72.

¹²⁹ Por. EMCC 61.

religii niż ich własna – ze wzajemnym poszanowaniem, ale bez żadnego relatywizmu¹³⁰.

Wspomniana troska o własną tożsamość uwidacznia się również podczas poszukiwania źródeł finansowania działań duszpasterskich wobec uchodźców. Dokumenty Kościoła przypominają, że pierwszeństwo należy przyznać zawsze organizacjom katolickim. Nie wolno dopuścić do sytuacji, gdy działania te są finansowane przez grupy, których cele i aktywności są sprzeczne z nauczaniem Kościoła¹³¹.

Jan Paweł II przypomina, że zadaniem Kościoła jest troszczenie się o opiekę duszpasterską dla wszystkich swoich członków, a zwłaszcza dla tych, którzy znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej. Stąd nie może zaniedbać również migrantów i ich rodzin¹³². To duszpasterskie zaangażowanie nie może być czymś przypadkowym i jednorazowym – powinno być ono obecne na każdym etapie procesu migracyjnego. To znaczy, że należy towarzyszyć duszpastersko uchodźcom nie tylko w miejscach, do których przybywają, czy w obozach dla uchodźców, ale także w czasie samej ucieczki¹³³. Odpowiedzialność za wspieranie ubogich i wykluczonych spoczywa w sposób szczególny na biskupie miejsca, który już w samej konsekracji biskupiej obiecuje, że będzie gościnnie i miłosierny dla wszystkich potrzebujących pocieszenia i pomocy¹³⁴.

Specyficznym zadaniem ordynariuszy miejsca jest wyrobienie u wiernych takiego usposobienia, które pozwoli im wyjść naprzeciw wszelkim trudnościom, również duchowym, które mogłyby być związane z naturalną koniecznością zmiany miejsca zamieszkania¹³⁵. Nie wolno też zapomnieć o takim przygotowaniu samych migrantów, aby stworzyć im możliwość podjęcia odpowiedzialności we wspólnocie kościelnej. Z tego powodu ważne jest między innymi opanowanie języka miejscowego przynajmniej w stopniu

---

¹³⁰ Por. Tamże, 62.

¹³¹ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 104.

¹³² Por. JAN PAWEŁ II, *Małżeństwo i rodzina*, przem. cyt., s. 21.

¹³³ Por. FRANCISZEK, *Przyjmować, chronić, promować i integrować*, przem. cyt., s. 4.

¹³⁴ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 91.

¹³⁵ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastorali migratorum cura”*, dok. cyt., 14.

podstawowym¹³⁶. Konieczna w duszpasterstwie będzie więc odpowiedź na naglące potrzeby życiowe uchodźców, takie jak przystosowanie do nowej kultury, nauka języka obcego, przygotowanie do zawodu oraz ewentualne kryzysy moralne i religijne¹³⁷. Wyzwaniem staje się również fakt powrotu migrantów do swoich miejsc pochodzenia. Wracają często już przemienieni przez rzeczywistość, w której się znajdowali. Wraz ze sobą przynoszą już zmienioną mentalność i nowy styl życia, często połączony z innymi normami czy zachowaniami moralnymi¹³⁸.

Duszpasterstwo, które Kościół proponuje dla uchodźców, ma być swego rodzaju pomostem między rzeczywistością, w której zostali osadzeni, a tą, z której pochodzą. Powinno więc ono posiadać jednocześnie charakter etniczny i eklezjalny¹³⁹. Etniczny, czyli taki, który zawiera elementy kraju pochodzenia, takie jak język, zwyczaje, praktyki pobożności ludowej, oraz eklezjalny, czyli stanowiący część duszpasterstwa Kościoła lokalnego. Trzeba więc włączyć migrantów w życie lokalnej społeczności przy możliwym zachowaniu ich własnych zwyczajów i tradycji¹⁴⁰. Duszpasterstwo to osiągnie swój cel, jak pisze Jan Paweł II, tylko wtedy, gdy nie będzie skierowane do małych społeczności żyjących w izolacji i niejako obok pozostałych członków społeczeństwa. Jego zadaniem jest tworzyć wspólnoty żyjące na równych zasadach i wchodzące w skład jednego ciała Kościoła¹⁴¹. Poprzez wkład wnoszony przez migrantów i uchodźców w życie lokalnych wspólnot kościelnych tym bardziej może się ukazać katolickość Kościoła jako wspólnoty, która nie ogranicza się do ludzi konkretnej przynależności narodowej czy etnicznej. Sami migranci powinni natomiast pamiętać, że należą do wspólnoty Kościoła powszechnego. Nie są

---

¹³⁶ Por. PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*, dok. cyt., 11.

¹³⁷ Por. J. BAKALARZ, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*. Wprowadzenie do dokumentu, dz. cyt., s. 3.

¹³⁸ Por. EMCC 10.

¹³⁹ Por. J. BAKALARZ, *Podstawowe dokumenty Kościoła*, dz. cyt., s. 8.

¹⁴⁰ Por. Tamże.

¹⁴¹ Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja*, przem. cyt., s. 33.

więc zdani tylko na siebie, ale i nie mogą zamknąć się z tego samego powodu tylko w swoich małych grupach etnicznych czy narodowych¹⁴².

O ile ważne jest prowadzenie duszpasterstwa w języku ojczystym, o czym już zostało powiedziane, o tyle trzeba również czuwać nad tym, by grupa etniczna nie zamknęła się sama w sobie, ale włączała się w życie miejscowej wspólnoty kościelnej¹⁴³. Myśląc o strukturach duszpasterskich, powinno się podjąć starania, by uniknąć tego, co Jan Paweł II nazywa *duszpasterstwem marginesu*, czyli tworzenia struktur wyłączonych z całości życia Kościoła. Duszpasterstwo musi bowiem być całościowe i doceniać pozytywny wkład wnoszony przez wszystkie społeczności etniczne i narodowe¹⁴⁴. Należy przezwyciężyć tutaj pewną trudność natury psychologicznej, wkładając wysiłek w to, by wszelkie uprzedzenia dotyczące narodowości czy różnic religijnych i kulturowych mogły zostać przezwyciężone¹⁴⁵.

Dla owocnego duszpasterstwa potrzeba jednak również zaangażowania ze strony migrantów. Dlatego Jan Paweł II zachęca ich, by nie stronili od duszpasterstwa parafialnego i nie izolowali się w swoich środowiskach¹⁴⁶. Struktury duszpasterskie tworzone na rzecz migrantów nie mogą zastępować duszpasterstwa parafialnego, ale mają je uzupełniać¹⁴⁷. Ważnym świadectwem w tym wymiarze powinna być komunia między samymi duszpasterzami przybywającymi do kraju oraz pracującymi w lokalnej społeczności¹⁴⁸.

Podstawowym elementem posługi duszpasterskiej wobec uchodźców są przyjęcie i gościnność. To dzięki nim na drugiego człowieka patrzymy jako na osobę, a nie jak na problem, który wymaga rozwiązania, czy też po prostu ciężar, który trzeba znosić. Duszpasterstwo zawsze rozpoczyna się od życzliwego przyjęcia. Dzięki niemu rozwiązuje się wiele początkowych problemów. Dobre

---

¹⁴² Por. JAN PAWEŁ II, *Misyjny aspekt migracji*, przem. cyt., s. 45.

¹⁴³ Por. PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*, dok. cyt., 12.

¹⁴⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec migrantów*, przem. cyt., s. 70.

¹⁴⁵ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastoralis migratorum cura”*, dok. cyt., 12.

¹⁴⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Okazać życzliwość i solidarność obcokrajowcowi*, przem. cyt., s. 93.

¹⁴⁷ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt., s. 120.

¹⁴⁸ PAPIESKA RADA DO SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, *Prezentacja Dokumentu*, [w:] EMCC, s. 2-3.

przyjęcie zapobiega też tym czynnikom, które mogłyby w sposób negatywny wpłynąć na przeżywanie wiary przez uchodźców¹⁴⁹. Gościnność i przyjęcie nie są tylko zadaniem, ale jak przypomina Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, powinny być sposobem życia i wykonywania pracy duszpasterskiej¹⁵⁰.

Warto, aby lokalna wspólnota Kościoła stała się dla osoby ubiegającej się o azyl miejscem, gdzie znajdzie akceptację, szacunek oraz umocnienie. Jest to również sposób na ewangelizację, która zaczyna się od zauważenia potrzeb drugiego człowieka i ofiarowania mu czasu i przyjaźni, by w końcu zanieść mu samego Chrystusa¹⁵¹. Parafia, jak przypomina Jan Paweł II, z samej swojej nazwy oznacza dom otwarty gościnnie na przybyszów¹⁵². Powinna ona stawać się środowiskiem, które sprzyja spotkaniu ludzi o odmiennych przekonaniach religijnych, oraz szkołą zgodnego współistnienia. Tam powinna być pielęgnowana wola dialogu, a także to, co Jan Paweł II nazywa „twórczą wymianą darów i doświadczeń”¹⁵³. Papież zauważa również, że tam, gdzie imigrantów otoczono opieką, nie tylko zostali oni ustrzeżeni przed utratą wiary, ale i często zyskali przestrzeń, w której mogą ją pogłębiać¹⁵⁴.

Dokumenty Kościoła przypominają, że w rozeznaniu duszpasterskim trzeba brać pod uwagę zróżnicowanie grup uchodźców. Będą bowiem wśród nich nie tylko katolicy, ale również wyznawcy innych obrządków, wspólnot kościelnych czy też wyznawcy islamu i innych religii. W odniesieniu do każdej z tych grup zaangażowanie duszpasterskie będzie przybierało odmienne formy¹⁵⁵. Niezbędna więc okazuje się tutaj współpraca z Kościołami innego wyznania. W zamyśle dokumentów Kościoła nie chodzi o to, by działać tutaj wbrew swojemu

---

¹⁴⁹ Por. PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*, dok. cyt., 6.

¹⁵⁰ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 82.

¹⁵¹ Por. Tamże 83.

¹⁵² Por. JAN PAWEŁ II, *Cale życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do domu Ojca*, przem. cyt., s. 102.

¹⁵³ Por. JAN PAWEŁ II, *Migracje a dialog międzyreligijny*, przem. cyt., s. 128.

¹⁵⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt., s. 120.

¹⁵⁵ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 86.

sumieniu, ale o dostrzeżenie Boga w innych braciach i siostrach, którzy może nie podążają tą samą drogą wiary, ale również noszą w sobie obraz samego Boga¹⁵⁶. Wzajemne przenikanie kultur, o czym przypomina papież Benedykt XVI, jest wezwaniem do tworzenia nowych struktur duszpasterskich, lecz staje się też okazją, by dostrzec i docenić bogactwo innych rytów¹⁵⁷.

Zdaniem Jana Pawła II, warto tworzyć ośrodki duszpasterskie przygotowujące kapłanów do podjęcia pracy wśród swoich rodaków przebywających poza granicami kraju¹⁵⁸. Obecność własnego duszpasterza pomaga przystosować się do nowego środowiska i odnaleźć poczucie przynależności do Kościoła lokalnego¹⁵⁹. Szczególnie uwidacznia się tutaj rola instytutów zakonnych, gdyż z samej swojej struktury mają członków różnych narodowości¹⁶⁰.

Kościół nie zapomina tutaj również o ważnej roli świeckich, ponieważ im została powierzona misja budowania poczucia solidarności i braterstwa¹⁶¹. Powinni być obecni wszędzie tam, gdzie mogą się przydać do wprowadzenia zasady prawdy, sprawiedliwości i miłości¹⁶². Kościół, jak pisze Jan Paweł II, ma za zadanie ofiarowywać wszystkim wiernym bez wyjątku wszelkie możliwe środki konieczne do wzrostu ich wiary i miłości¹⁶³. Wszyscy więc członkowie Kościoła, tak wierni świeccy, jak i kapłani czy osoby konsekrowane, powinni pozostawać do dyspozycji, tak by migranci i uchodźcy mogli znaleźć odpowiednią pomoc. Dokonuje się to zarówno przez głoszenie słowa Bożego, udzielanie sakramentów, jak i poprzez towarzyszenie im w codzienności, choćby odwiedzanie domów, gdzie mieszkają wraz z rodzinami¹⁶⁴.

---

¹⁵⁶ Por. Tamże 112.

¹⁵⁷ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, przem. cyt., s. 5.

¹⁵⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, przem. cyt., s. 119.

¹⁵⁹ Por. PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*, dok. cyt., 8.

¹⁶⁰ EMCC 82; por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastorali migratorum cura”*, dok. cyt. 22.

¹⁶¹ Por. KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastorali migratorum cura”*, dok. cyt. 23.

¹⁶² Por. Tamże 24.

¹⁶³ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec emigrantów*, przem. cyt., s. 18.

¹⁶⁴ Por. Tamże.

Wielkim wyzwaniem dla Kościoła staje się zmaganie o to, by migranci i uchodźcy przybywający z krajów chrześcijańskich nie stracili żywej wiary i znaleźli oparcie oraz miejsca, w których tę wiarę mogą umacniać. Jest to ważne zwłaszcza wobec postępującego odrzucenia wiary i wszystkiego, co duchowe w krajach rozwiniętych, które często stają się celem ruchów uchodźczych¹⁶⁵. Benedykt XVI wskazuje, by rodzime Kościoły umiejętnie zatroszczyły się o uchodźców, wysyłając z nimi duszpasterzy, nawiązując dialog z tymi Kościołami partykularnymi, które ich przyjmują, oraz wysyłając współpracowników władających tym samym językiem¹⁶⁶.

Wyzwaniem jest również ewangelizacja tych, którzy nie znają Chrystusa i przybywają do krajów o tradycji chrześcijańskiej. Dla nich też jest przygotowany przez Boga dar zbawienia i nie wolno zaniedbać otrzymanej w ten sposób możliwości przekazania im Ewangelii o Chrystusie. Benedykt XVI podkreśla znaczącą rolę w tym procesie kapłanów, zakonników oraz osób świeckich zaangażowanych w duszpasterstwo. Są przez niego wezwani do poszukiwania przestrzeni do braterskiego dzielenia się Dobrą Nowiną oraz do głoszenia jej z szacunkiem, który jest ważniejszy niż wszelkiego rodzaju niezgodności i nacjonalizmy¹⁶⁷. W duszpasterstwie należy zauważyć wymiar zjawiska uchodźstwa. Nie wolno zapomnieć o tych, którzy są odłączeni od Kościoła katolickiego, należy stworzyć im możliwość przyjmowania Komunii Świętej w przypadkach, w których chodzi o zaspokojenie ważnej potrzeby duchowej¹⁶⁸.

W dokumentach Kościoła jest pokazane, że jest posługa to nie tylko posługa społeczna, ale przede wszystkim służba duchowa¹⁶⁹. Członkowie wspólnoty Kościoła nie mogą ograniczać się tylko do pomocy humanitarnej. Ich obowiązkiem jest dzielić się miłością Boga. W prowadzonym dialogu nie można więc ukrywać daru wiary, ale trzeba go ukazywać i dzielić się

---

¹⁶⁵ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja*, przem. cyt., s. 12.

¹⁶⁶ Por. BENEDYKT XVI, *Migracja znakiem czasu – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2006*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 27 (2006) nr 1 (279), s. 5.

¹⁶⁷ Por. BENEDYKT XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja*, przem. cyt., s. 11.

¹⁶⁸ Por. EMCC 57.

¹⁶⁹ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 37.

nim z wyznawcami innych religii¹⁷⁰. Będą przypadki, w których okaże się konieczne prowadzenie pierwszej ewangelizacji. Zwłaszcza w odniesieniu do wspólnot katolickich znajdujących się w krajach, gdzie większość przybywających nie jest chrześcijanami¹⁷¹. Uchodźcy wyznający inne religie pozostają w ten sposób adresatami ewangelizacji. Nie stanie się to bez koniecznej formacji katechetów i ewangelizatorów świeckich. Również sami uchodźcy mają potencjał ewangelizacyjny. Nie można zapomnieć, że także wśród nich często znajdują się katecheci czy inne osoby mogące dawać świadectwo o Chrystusie. Dlatego konieczne jest ciągłe rozbudzanie świadomości ewangelizacyjnej oraz podjęcie troski o ich odpowiednią formację, tak by byli gotowi nawet w tych trudnych okolicznościach dawać świadectwo wiary¹⁷². Pierwszymi apostołami migrantów powinni być tutaj oni sami¹⁷³. Do zadania misyjnego Kościoła są wezwani wszyscy wierni, bez względu na pochodzenie, tak by również migranci mogli realizować swoją misję w Kościele i budować autentyczną wspólnotę wiary i miłości¹⁷⁴.

Bardzo ważną rolę w aspekcie ewangelizacji odgrywa zdaniem Jana Pawła II duszpasterstwo osób dorosłych. To właśnie oni mają stać się tymi, którzy przekażą wiarę w swoich rodzinach przez przykład dobrze przeżywanego wiary, wyrażającej się w harmonii między tym, co wyznawane wiarą, a tym, co podejmowane w codzienności¹⁷⁵. Katecheza dorosłych jest więc nieodzowna i stanowi podłoże wiary oraz formacji dla poszczególnych osób, by w efekcie przyczynić się do umocnienia całych wspólnot i nauczania ich wspólnotowej modlitwy¹⁷⁶. Uwidacznia się tutaj również ważna rola wspólnot rodzinnych, które same mają się stawać swego rodzaju domowym Kościołem przez wspólną modlitwę i przenoszenie wymiaru roku liturgicznego na życie rodzinne¹⁷⁷. To zaangażowanie świeckich nie może się odbyć bez ich nawrócenia, które z jednej

---

¹⁷⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Migracje a dialog międzyreligijny*, przem. cyt., s. 130.

¹⁷¹ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec emigrantów*, przem. cyt., s. 19.

¹⁷² Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 88.

¹⁷³ Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja*, przem. cyt., s. 34.

¹⁷⁴ Por. EMCC 38.

¹⁷⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja*, przem. cyt., s. 34.

¹⁷⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Misyjny aspekt migracji*, przem. cyt., s. 45.

¹⁷⁷ Por. EMCC 47.

strony przybliży ich do innych, a z drugiej pociągnie w ten sposób ku samemu Bogu¹⁷⁸.

4. Możliwości powstrzymania fal uchodźczych i migracyjnych

Kryzys uchodźczy, jak można zauważyć, stał się wieloaspektowym wyzwaniem dla wspólnot państwowych, organizacji międzynarodowych, a także dla Kościoła. To wyzwanie dotyczy jednak nie tylko ochrony, integracji oraz duszpasterstwa samych uchodźców. Nie wystarczy reagować na problem w momencie jego powstania. Wydaje się konieczne również znalezienie sposobu powstrzymania lub przynajmniej minimalizowania fal uchodźczych i migracyjnych. We wspólnotach międzynarodowych są już pomysły, które mają – z różnym skutkiem – przyczynić się do rozwiązania tego problemu.

W 2016 roku Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców, w związku z planowanym szczytem między Turcją a Unią Europejską, opublikowało rekomendacje, których wdrożenie miało się przyczynić do rozwiązania kryzysu uchodźczego w Europie. Przygotowany projekt zawiera sześć konkretnych zaleceń. Pierwszym krokiem jest wdrożenie przewidzianych programów relokacji uchodźców oraz uruchomienie tak zwanych *hotspotów*. Proponowane w dokumencie *hotspoty* zakładają rejestracje przybywających migrantów i uchodźców oraz klasyfikowanie ich bezpośrednio do jednego z trzech procesów migracyjnych: systemu relokacji, systemu azylowego bądź do krajowego systemu powrotu. Ostatni z tych systemów miałby zapobiec dalszemu przedostawaniu się migrantów do innych państw. Proponowany system wymaga sprawności działania i otwarcia znacznej ilości *hotspotów*. W tym celu zaproponowano wsparcie finansowe dla krajów najbardziej obciążonych, którymi wówczas były Grecja oraz Włochy, tak aby można było w nich skutecznie przeprowadzać rejestracje uchodźców (zgodnie z

---

¹⁷⁸ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 107.

normami Unii Europejskiej) oraz zapewnić skuteczny powrót do domu dla tych, których sytuacja nie wymaga opieki międzynarodowej¹⁷⁹.

Zalecano, by w celu przeprowadzenia stosownej rejestracji kraje członkowskie wypracowały niezbędne sposoby identyfikacji uchodźców, kontroli obywatelstwa, pobierania odcisków palców oraz kontroli bezpieczeństwa. Wskazano również w tym aspekcie na konieczność stworzenia odpowiedniej bazy danych, mającej zapewnić skuteczność systemu identyfikacji i relokacji. Proponowany pierwszy krok ma za zadanie przede wszystkim przyspieszyć system relokacji. Zaleca się więc, aby państwa członkowskie zwiększały swoje deklaracje dotyczące ilości przyjmowanych uchodźców oraz aby zwiększono próg kwalifikacyjny dla osób wymagających relokacji, przyznając jednak pierwszeństwo szczególnie pokrzywdzonym, wśród których wymienia się dzieci, ofiary przemocy seksualnej lub handlu ludźmi. Pierwszy krok zakłada również powrót do domu tych, którym pomoc okazuje się niepotrzebna. W tym celu postuluje się ułatwienie procesu readmisji do krajów pochodzenia oraz do krajów trzecich. Program zakłada także powstanie wsparcia technicznego i finansowanego na rzecz wspomnianej readmisji o charakterze dobrowolnym lub przymusowym¹⁸⁰.

Drugim krokiem według zaleceń Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców jest zwiększenie wsparcia dla Grecji w kwestii przeprowadzania procedury azyłowej i relokacji. Postuluje się więc stworzenie ośrodków recepcyjnych z uwzględnieniem, narodowości, wieku oraz płci. Wsparcie dla Grecji przewiduje również rekrutację odpowiedniej siły roboczej do podjęcia prac niezbędnych w ośrodkach relokacji¹⁸¹.

Trzecim zaleceniem jest wypracowanie konkretnych rozwiązań prawnych, tak aby prawo państw członkowskich z zakresie procedury azyłowej było w pełni zgodne z prawem Unii Europejskiej. Zdaniem Biura Wysokiego Komisarza

---

¹⁷⁹ Por. UNHCR, *Stabilizing the situation of refugees and migrants in Europe. Proposals to the Meeting of EU Heads of State or Government and Turkey on 7 March 2016*, s. 1, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/protection/operations/56d94f7e9/stabilizing-situation-refugees-migrants-europe-proposals-meeting-eu-heads.html>.

¹⁸⁰ Por. Tamże, s. 3.

¹⁸¹ Por. Tamże.

Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców wymaga to zwiększenia kompetencji Komisji Europejskiej w zakresie monitorowania systemu azylowego oraz umożliwienie jej reagowania w razie konieczności eliminowania niedociągnięć. Wymaga to również wypracowania przez wszystkie kraje członkowskie wspólnych minimalnych standardów dla systemów azylowych. Podstawowym celem tego kroku jest ograniczenie możliwości dalszego przemieszczania się uchodźców do innych państw członkowskich¹⁸².

Kolejny krok zakłada stworzenie dla uchodźców legalnych i bezpiecznych sposobów dostania się do Europy. W tym celu postuluje się wprowadzenie programów łączenia rodzin, wiz humanitarnych, wiz pracowniczych czy też stypendiów studenckich. Rozszerzenie możliwości przyjmowania uchodźców ma za zadanie zapobiegać nielegalnym sposobom przekraczania granicy oraz ograniczyć przemyt ludzi przez granicę Unii Europejskiej. Wskazane sposoby rozszerzenia legalnych sposobów migracyjnych mają również przyczynić się do lepszej integracji ze społeczeństwem. Poprzez programy pracownicze i studenckie stwarzają uchodźcom możliwość do wniesienia swojego wkładu w życie społeczności, do której będą przybywali¹⁸³.

Piątym krokiem w opracowaniu przygotowanym przez Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców jest wypracowanie sposobów ochrony dla osób szczególnie zagrożonych. Zaleca się, aby państwa zwiększyły efektywność w zakresie misji poszukiwawczych i ratunkowych, opracowały systemy ochrony dzieci niemających opieki oraz odseparowanych od rodziców, wypracowały systemy zapobiegania przemocy seksualnej, podjęły działania skierowane przeciwko handlowi ludźmi oraz mające na celu zwalczanie ksenofobii, rasizmu i islamofobii. W ramach ochrony dzieci wskazuje się na konieczność poprawienia procedury łączenia rodzin, która zakłada współpracę międzynarodową w zakresie właściwej oceny wieku dziecka oraz poszukiwania rodziny w krajach azylu bądź w krajach pochodzenia. Podobne środki wskazuje się do podjęcia w celu zwalczania przemocy seksualnej lub ze względu na

---

¹⁸² Por. Tamże, s. 4.

¹⁸³ Por. Tamże.

pochodzenie. Wskazuje się tutaj również na konieczność zabezpieczenia miejsc szczególnie niebezpiecznych pod tym względem, takich jak parki czy dworce autobusowe, zapewnienia odpowiedniego miejsca do spania oraz przeprowadzenia stosownych kampanii informacyjnych i medialnych, mających na celu zwalczanie powstających uprzedzeń¹⁸⁴.

Ostatnim krokiem proponowanym w przygotowanym na unijny szczyt dokumencie jest wzmocnienie poczucia współodpowiedzialności państw członkowskich za osoby ubiegające się o azyl. Przede wszystkim mowa tutaj o obowiązkowym rozdzielaniu uchodźców między wszystkie kraje członkowskie według wprowadzonych kluczy podziału, tak aby zlikwidować nierównomierne obciążenie spoczywające na krajach leżących przy zewnętrznych granicach Unii Europejskiej¹⁸⁵.

Przedstawiona próba wypracowania dokumentu wskazującego zadania konieczne do podjęcia w dążeniu do rozwiązania problemu uchodźstwa jest warta zauważenia. Można jednak zobaczyć, że skupia się ona nie tyle na rozwiązaniu samego zjawiska i likwidowaniu jego przyczyn, ile na reagowaniu na konkretną sytuację uchodźczą, która pojawiła się na granicach Unii Europejskiej. Wskazane punkty mogą przyczynić się do rozwiązania problemu wewnątrz państw, do których uchodźcy przybywają, pozostają jednak bez większego wpływu na kraje ich pochodzenia. Dymitr Gafarowski zauważa, że samo zapewnienie ochrony prawno-politycznej, repatriacja, przesiedlenia czy integracja uchodźców są niewystarczające, gdyż skupiają się na likwidacji problemu na poziomie jego skutków. Mają tylko funkcję reaktywną. Przedstawia on konieczność takiego podejścia do problemu, które w literaturze jest określane jako *root cause approach*¹⁸⁶, tak aby eliminować przyczyny potencjalnych lub aktualnych konfliktów stojących u źródeł uchodźstwa. Idea podejścia *root cause*

---

¹⁸⁴ Por. Tamże, s. 5-6.

¹⁸⁵ Por. Tamże, s. 7.

¹⁸⁶ Podejście uwzględniające przyczyny źródłowe.

polega na tym, że aby zatrzymać dynamikę każdego zjawiska, należy zidentyfikować i powstrzymać ogniwo je inicjujące¹⁸⁷.

Dymitr Gafarowski zauważa, że ten sposób podejścia do problemu jest relatywnie nowy i dopiero zaczyna się pojawiać w literaturze i w debacie międzynarodowej¹⁸⁸. Powolny rozwój tego podejścia, jak pisze autor, jest powodowany różnymi dylematami, które są z nim związane. Wśród nich wymienia przede wszystkim istniejącą powszechnie zasadę nieingerowania w wewnętrzne sprawy suwerennych państw oraz skomplikowane relacje pomiędzy zasadą *root cause* a zachodzącymi przemianami społecznymi w krajach pochodzenia¹⁸⁹.

Mówiąc o tych o dylematach, zwraca się uwagę, że w niektórych społeczeństwach wydarzenia, które stały się przyczyną uchodźstwa, są efektem pewnej dynamiki rozwoju społecznego. Powstrzymywanie pewnych przemian może stać się powodem ukształtowania się społeczności represyjnych, co z kolei również doprowadziłoby do powstania innego rodzaju fali uchodźczej¹⁹⁰. Ingerowanie w przyczyny w sposób niewłaściwy może więc rodzić dylemat wyboru między aprobatą opresyjnych reżimów a popieraniem procesów ewolucji społecznej, z których zarówno jedno, jak i drugie mogą stać się podłożem powstawania takiej czy innej grupy uchodźców¹⁹¹. Dymitr Gafarowski postuluje więc wprowadzanie zasady *root cause* w sposób roztropny, tak by nie przyczyniać się do popierania reżimów ani grup próbujących je obalić, lecz podejmować działania mające na celu zahamowanie przyczyny przymusowej migracji niewinnych obywateli¹⁹².

Zadaniem organizacji międzynarodowych staje się więc w tym aspekcie wymuszanie przez społeczność międzynarodową na stronach konfliktu lub rządach autorytarnych respektowania praw ludności cywilnej i własnych obywateli, w tym tzw. mniejszości. Suwerenność jest tutaj rozumiana jako

---

¹⁸⁷ Por. D. GAFAROWSKI, *Podejście „root cause” jako rozwiązanie problemu uchodźstwa: wybrane dylematy i kontrowersje*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 40(2014) s. 29.

¹⁸⁸ Por. Tamże, s. 27.

¹⁸⁹ Por. Tamże, s. 28.

¹⁹⁰ Por. Tamże, s. 34.

¹⁹¹ Por. Tamże.

¹⁹² Por. Tamże, s. 35.

wartość względną, gdyż państwo, wchodząc w relacje międzynarodowe, przyjmuje na siebie obowiązek przestrzegania znormalizowanych zasad i podjętych zobowiązań prawnomiędzynarodowych. Nieodzowny jest więc do tego dalszy proces rozpoczętej już uniwersalizacji i międzynarodowej kontroli dotyczącej przestrzegania praw człowieka, tak by nie były one wyłącznie domeną wewnętrzną państw narodowych¹⁹³.

Złożoność zjawiska uchodźstwa sprawia, że do likwidacji jego przyczyn nie wystarczą działania lokalne. Zdarza się, iż przyczyny leżą w obrębie całego państwa czy też kontynentu. Z tego powodu środki zaradcze muszą mieć adekwatną skalę i być dostosowane do bardzo specyficznych bodźców występujących na konkretnym obszarze. Szczególnie potrzebujące pomocy w tym zakresie są państwa ościenne dla tych, z których pochodzą uchodźcy. Masowe ruchy migracyjne nie pozostają bowiem bez wpływu na ich stabilność gospodarczą i bezpieczeństwo wewnętrzne¹⁹⁴. Jest więc koniecznością, aby jednym z priorytetów w zakresie eliminacji przyczyn uchodźstwa stała się pomoc międzynarodowa krajom ościennym wobec miejsc konfliktów i prześladowań, w stworzeniu uchodźcom humanitarnych warunków pobytu. Zasadne również staje się również prowadzenie działań zaradczych z pomocą organizacji humanitarnych działających na terenie państw ościennych. Bliskie sąsiedztwo sprzyja lepszemu zrozumieniu sytuacji lokalnej, a tym samym pomaga w podjęciu adekwatnym środków prewencyjnych. Bliskość problemu sprawia również, że państwa są gotowe włożyć większy wysiłek i nakład finansowy w jego rozwiązanie, gdyż leży to również w ich bezpośrednim interesie¹⁹⁵. Konieczne staje się więc stosowanie zarówno politycznych środków humanitarnych (nawet o charakterze czysto pragmatycznym), jak i środków apolitycznych. Jedne służą zmniejszeniu negatywnych konsekwencji sytuacji kryzysowych, a drugie – ustanowieniu stabilnego porozumienia i pokoju wewnętrznego¹⁹⁶.

---

¹⁹³ Por. Tamże, s. 36.

¹⁹⁴ Por. Tamże, s. 41.

¹⁹⁵ Por. Tamże.

¹⁹⁶ Por. Tamże, s. 43.

Dymitr Gafarowski wymienia trzy zasadnicze grupy środków zaradczych, które zaliczają się do podejścia *root cause*. Pierwszym z nich są te środki, które dotyczą przyczyn przymusowych migracji w sposób bezpośredni. Zalicza się do nich monitorowanie przestrzegania praw człowieka oraz ich promowanie, interwencje militarne oraz dyplomację prewencyjną. Do drugiej grupy należą środki, które mają zlikwidować przyczyny uchodźstwa oraz zminimalizować czynniki powodujące dobrowolne rodzaje migracji. To między innymi zabiegi mające na celu wzmacnianie w tym zakresie prawa krajowego oraz instytucji państwowych. W trzeciej grupie mieszczą się środki służące przede wszystkim minimalizowaniu migracji dobrowolnych, a przez to pośrednio wpływające na eliminowanie przyczyn uchodźstwa. Wymienia się tutaj pomoc rozwojową, wsparcie gospodarcze, prewencyjne umowy handlowe czy też kampanie edukacyjne i informacyjne¹⁹⁷.

Wśród działań podejmowanych na rzecz eliminowania przyczyn migracji i uchodźstwa jedną z perspektyw jest również podejmowanie kroków mających na celu zapobieganie tak zwanemu drenażowi mózgow. Przeludnienie czy bezrobocie w krajach pochodzenia staje się przyczyną odpływu kapitału ludzkiego do krajów docelowych. Migranci i uchodźcy często korzystają z możliwości uzyskania wykształcenia w kraju, w którym się znaleźli. W ten sposób uzyskują stosowne kwalifikacje do podejmowania wyspecjalizowanych zawodów i – nie widząc perspektywy dalszego rozwoju w kraju swojego pochodzenia – zostają w miejscu nowego zamieszkania. Aby zlikwidować przyczyny takiej migracji, należy zadbać o kształcenie w krajach wysoko rozwiniętych elit dla krajów ubogich i jednocześnie zatroszczyć się o stwarzanie motywacji do ich powrotu po studiach do własnej ojczyzny. W tym celu *Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny* postuluje dostosowanie istniejących systemów wizowych tak, aby profesjonalści mogli w łatwy sposób przemieszczać się między krajem przyjmującym a krajem pochodzenia. W przypadku pozostania w nowym miejscu zamieszkania organizacje międzynarodowe mogą wykorzystać pracę wysokokwalifikowanych migrantów

---

¹⁹⁷ Por. Tamże, s. 33.

za pomocą środków komunikacji elektronicznej i wirtualnej. Wśród możliwości w tym zakresie wskazuje się między innymi pracę lekarzy, którzy w krajach przyjmujących analizują przypadki medyczne z krajów swojego pochodzenia, albo analityków finansowych mogących przygotowywać programy finansowania bądź biznesplany służące rozwojowi swojego kraju. Możliwe są również badania laboratoryjne danych przesyłanych z krajów pochodzenia do krajów przyjmujących¹⁹⁸. W ten sposób kapitał ludzki, nawet jeśli uchodźcy zdecydują się nie wracać do swojej ojczyzny, może być wykorzystany do budowania dobrobytu w krajach ich pochodzenia, przyczyniając się tym samym do likwidacji przyczyn dobrowolnych czy też przymusowych migracji.

W kwestii duszpasterstwa wobec uchodźców został zauważony podnoszony wielokrotnie temat opieki duszpasterskiej prowadzonej w języku pochodzenia migrantów i uchodźców¹⁹⁹. Również w kontekście integracji z miejscowym środowiskiem dokumenty Kościoła zwracają uwagę na możliwość wykorzystania tradycyjnych nabożeństw z kraju pochodzenia migrantów, tak by w procesie integracji nie zatracili swojej podmiotowości i w tym, co bliskie, odnaleźli pokój i umocnienie²⁰⁰.

Wykorzystanie elementów patriotycznych w pracy z uchodźcami w krajach docelowych i jego skuteczność w procesie integracji stwarza również przestrzeń do wykorzystania ich w krajach misyjnych i w pracy duszpasterskiej na terenach, z których pochodzą uchodźcy oraz migranci, aby kształtować chrześcijańskiego ducha patriotyzmu wśród miejscowej ludności. Dobrze przekazywany patriotyzm staje się, na co zwraca uwagę Konferencja Episkopatu Polski, „moralnym wezwaniem, aby świadczyć dobro tu i teraz: w konkretnych miejscach, konkretnych warunkach, pośród konkretnych ludzi. Nie będąc ideologią, patriotyzm nie narzuca też sztywnego ideologicznego formatu kulturowego, tym bardziej politycznego, ale w różnorodny sposób zakorzenia się i

---

¹⁹⁸ EUROPEJSKI KOMITET EKONOMICZNO-SPOŁECZNY, *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: „Migracja a rozwój: szanse i wyzwania”*, [w:] Dz.U.UE.C.2008.120.82 (16.05.2008), pkt. 6.

¹⁹⁹ Por. SOBÓR LATERAŃSKI IV, Kan 9.1, *Dokumenty Soborów Powszechnych*, dz. cyt., s. 244.

²⁰⁰ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach*, dok. cyt., 109.

przynosi owoce w życiu ludzi i różnych wspólnot, które solidarnie chcą tworzyć dobro wspólne”²⁰¹.

Wychowywanie do patriotyzmu w duchu katolickim stwarza szansę, że uformowana w ten sposób ludność będzie w mniejszym stopniu decydować się na dobrowolne formy migracji, tak aby w swoim miejscu zamieszkania przyczynić się do poprawy warunków bytów oraz rozwoju struktur społecznych. Również w przypadku przymusowej migracji, jaką jest uchodźstwo, umiłowanie ojczyzny sprawia, że po ustaniu sytuacji wojny czy też prześladowania uchodźcy łatwiej decydują się na powrót do swoich domów, tak by przyczynić się do odbudowy swojego kraju. Dobre wychowanie patriotyczne, jak pisze Konferencje Episkopatu Polski, pomaga również w budowaniu zdrowego społeczeństwa, wolnego od prześladowań czy marginalizacji. Patriotyzm wyraża się w postawie obywatelskiej przez poszanowanie prawa i zasad kierujących życiem społecznym, takich jak: płacenie podatków, udział w życiu publicznym, w wyborach, procedurach demokratycznych, w rzetelnym wypełnianiu obowiązków zawodowych oraz w szacunku do historii swojego narodu²⁰². Można więc zauważyć, że wychowanie patriotyczne wpływa w pozytywny sposób na wiele spośród znanych nam przyczyn uchodźstwa i migracji, minimalizując je i czyniąc społeczeństwo bardziej obywatelskim.

Pomimo złożoności problematyki uchodźstwa i różnorodności czynników typu *push* i *pull* (wypychających i przyciągających), które stoją u korzeni procesów migracyjnych, zarówno przymusowych, jak i dobrowolnych, pojawia się przestrzeń do tego, by pracować nad eliminacją lub przynajmniej minimalizacją tego zjawiska. Ta przestrzeń do pracy jest dwuwymiarowa. Pierwszy wymiar dotyczy działań reaktywnych, mających na celu między innymi odpowiedź na negatywne skutki tego zjawiska i ich redukcję. Drugi wymiar, o charakterze prewencyjnym, będzie wyrażał się w podejściu *root cause*

---

²⁰¹ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Chrześcijański kształt patriotyzmu. Dokument Konferencji Episkopatu Polski przygotowany przez Radę ds. Społecznych*, pkt. 2, [w:] (Internet, 26.01.2023r.) <https://episkopat.pl/chrzescijanski-ksztalt-patriotyizmu-dokument-konferencji-episkopatu-polski-przygotowany-przez-rade-ds-spolecznych/>.

²⁰² Por. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Chrześcijański kształt patriotyzmu*, dz. cyt., pkt.4.

(uwzględniającym przyczyny źródłowe) i skupiał się na identyfikacji przyczyn zjawiska oraz ich redukcji, szczególnie przez podejmowanie działań w miejscu pochodzenia uchodźców i migrantów dobrowolnych.

ZAKOŃCZENIE

Problem uchodźstwa jest bez wątpienia problemem globalnym. Dotyka w różnej mierze większość państw i społeczeństw. Jedne z nich są społeczeństwami pochodzenia uchodźców, czyli krajami dotkniętymi wojną, prześladowaniami czy innego rodzaju katastrofami. Inne to społeczności, do których uchodźcy przybywają. Zarówno przed jednymi, jak i przed drugimi stoi podobne pytanie dotyczące tego, w jaki sposób odnaleźć się w tej sytuacji. Jakie są wymagania moralne stojące przed samymi uchodźcami oraz tymi, którzy ich przyjmują?

By odpowiedzieć na to pytanie, konieczne jest najpierw zdefiniowanie, kim jest ten, kto potrzebuje pomocy. W najściślejszym rozumieniu uchodźca to ten, kto jest zmuszony do opuszczenia swojego miejsca zamieszkania z powodu wojny lub uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodów politycznych, religijnych lub etnicznych. Różne są przyczyny, dla których człowiek znajduje się w sytuacji uchodźstwa, jednak zasadniczo są to czynniki migracyjne typu wypychającego, takie jak wojny domowe, konflikty o charakterze międzynarodowym, bieda, głód, dyktatury, różnego rodzaju dyskryminacje (ze względów religijnych, rasowych czy politycznych), niestabilność polityczna czy też łamanie podstawowych praw i wolności człowieka, a w szczególności prawa do życia. Do tego dochodzą również czynniki frakcyjne, wpływające na decyzję o wyborze kraju docelowego. W przypadku uchodźców jest to zasadniczo najbliższe państwo, w którym nie występują czynniki, które skłoniły go do opuszczenia ojczyzny.

Samo zjawisko uchodźstwa jest rzeczywistością bardzo zróżnicowaną. Można spojrzeć na nie od strony pozytywnych konsekwencji dla społeczeństwa, do którego uchodźcy przybywają. Migracje w każdej formie przyczyniają się

bowiem do ubogacenia kulturowego mieszkańców oraz sprzyjają wzajemnemu poznaniu i budowaniu jedności między ludźmi. Uchodźcy mogą również pomóc w uzupełnieniu braków na rynku pracy oraz przyczynić się poprawienia sytuacji demograficznej. Nie zmienia to jednak faktu, że zarówno od strony przyczyn, jak i ze względu na wiele czynników negatywnych towarzyszących procesowi uchodźczemu jest on rzeczywistością moralnie nieakceptowalną. Nikt nie powinien być zmuszany do zmiany miejsca zamieszkania. Decyzja o przemieszczaniu się zawsze powinna być decyzją wolną, co wynika z przysługującym każdemu człowiekowi prawa zarówno do emigrowania, jak i do nieemigrowania.

Powinności moralne wobec uchodźców, przedstawione w nauczaniu Kościoła, mają swoje korzenie biblijne. Migracja ma fundamentalne znaczenie w tworzeniu Ludu Bożego. Pismo Święte jednak jasno ukazuje wszelkie deportacje i wygnania, czyli formy migracji przymusowych, jako rzeczywistość przeciwną z Bożym planem zbawienia. Bóg wielokrotnie zwracał się do Izraelitów, uwrażliwiając ich na problemy obcych i przybyszów oraz kształtując w narodzie wybranym postawę gościnności, która staje się dla biblijnego Izraela swego rodzaju imperatywem moralnym. Również Chrystus w przypowieściach o miłosiernym Samarytaninie oraz o sądzie ostatecznym wskazuje na konieczność ochrony obcych i przybyszów.

Teksty biblijne przypominają też samemu Kościołowi, że stanowi on społeczność *ludzi w drodze* i jest ludem pielgrzymującym do domu Ojca. Kościół nie jest wspólnotą ekskluzywną, ale jest otwarty dla wszystkich, niezależnie od kraju pochodzenia oraz przynależności etnicznej bądź kulturowej. Kościół więc, podobnie jak starotestamentalny Izrael, jest wezwany do tego, by stwarzać przestrzeń gościnności. W swojej otwartości na wszystkie ludy i narody stoi jednak przed wyzwaniem takiego odpowiadania na potrzeby *ludzi w drodze*, aby z jednej strony przyczyniać się do właściwej integracji, a z drugiej pomagać zachować tożsamość narodową i religijno-kulturową zarówno uchodźców, jak i krajów, które ich przyjmują. Właściwa integracja powinna więc być procesem,

który prowadzi do stopniowego poznawania i rozumienia siebie, przyczyniając się przez to do stabilnego współżycia społecznego.

Niniejsza rozprawa wpisuje się w całość badań dotyczących zjawiska uchodźstwa oraz prób znalezienia odpowiedzi na pytania i wątpliwości jakie są związane z kryzysem migracyjnym. Zarówno przedstawione dane, jak i obraz ciągłości historii zbawienia, pokazują, że jest to zagadnienie aktualne, nie tylko dla nauk społecznych czy politycznych, ale również dla dyscyplin teologicznych, w tym teologii moralnej.

Kościół w swoim nauczaniu bardzo jasno podkreśla godność uchodźcy, wynikającą z samego aktu stwórczego, oraz akcentuje podstawowe prawa i wolności przysługujące uchodźcom, podobnie jak każdej osobie ludzkiej. Są nimi prawa: do życia, do nienaruszalności cielesnej, posiadania odpowiednich środków do życia, zamieszkania, wypoczynku, opieki zdrowotnej. Na szczególne podkreślenie w stosunku do uchodźców zasługują prawo do posiadania ojczyzny oraz prawo do nieemigrowania i do zmiany miejsca zamieszkania.

W wyjściu naprzeciw trudnej sytuacji uchodźców, związanej między innymi z łamaniem przysługujących im podstawowych praw, pojawia się dylemat porządku udzielania pomocy, tak by była ona adekwatna i rozumna. Z odpowiedzią przychodzi chrześcijańska zasada *ordo caritatis*, wskazując, jak rozpoznać tych, którzy w danej sytuacji są w największej potrzebie, oraz jakich środków użyć, by pomoc była skuteczna i odpowiadała na realną potrzebę.

Można próbować zarzucić niniejszej pracy, że nie proponuje żadnych nowych rozwiązań omawianego problemu. Pomoc uchodźcom jest przecież już udzielana w różnej formie i wiele organizacji państwowych oraz międzynarodowych jest zaangażowanych w reagowanie na kryzys uchodźczy i w poszukiwanie sposobów, by mu przeciwdziałać. Należy jednak pamiętać, że celem badań nie było tworzenie nowej teologii, ale syntetyczne ujęcie tego, co w posoborowym nauczaniu Kościoła odnosi się do uchodźców, tak by wyprowadzić ogólne normy moralne przedstawione w tym nauczaniu i wskazać oraz kształtować wypływające z nich postawy. Jest to krok naprzód w stosunku do dotychczasowych badań. Żadne z istniejących opracowań nie podchodzi do

przedstawienia tego problemu całościowo, a jedynie skupia się na pojedynczych elementach zjawiska uchodźstwa, takich jak jego przyczyny czy skutki. Istniejące artykuły, omawiające konkretne dokumenty Stolicy Apostolskiej, które dotyczą duszpasterstwa uchodźców, bardzo często nie zestawiają ich z pozostałymi dokumentami oraz nie tłumaczą ich związku z całością Objawienia Bożego zawartego w Piśmie Świętym. Ukazanie problemu uchodźstwa jako elementu współczesnej historii zbawienia jest więc czymś nowym i kompleksowo przedstawiającym problem z punktu widzenia nauczania Kościoła.

Ważnym elementem jest wskazanie na obecne w nauczaniu Kościoła możliwości powstrzymania fal uchodźczych. Zaliczają się do nich: wymuszanie przez społeczność międzynarodową na stronach konfliktu lub rządach autorytarnych respektowania praw ludności cywilnej i własnych obywateli, w tym tzw. mniejszości; pomoc międzynarodowa krajom ościennym konfliktów i prześladowań w zorganizowaniu uchodźcom humanitarnych warunków pobytu; kształcenie w krajach wysoko rozwiniętych elit dla ubogiego Południa i stwarzanie motywacji do ich powrotu po studiach do własnej ojczyzny; wzmocnienie roli misji katolickich w kształtowaniu chrześcijańskiego ducha patriotyzmu wśród miejscowej ludności

Istotnym elementem pracy jest dostrzeżenie, że powinności moralne leżą zarówno po stronie tych, którzy przyjmują uchodźców, jak i po stronie samych proszących o azyl. Nie można natomiast nie zauważyć, że nauczanie Kościoła skupia się głównie na tych pierwszych. Jest to wskazówka, iż należałoby podjąć dalsze badania, prowadzące do bardziej szczegółowego przedstawienia obowiązków spoczywających na uchodźcach, które przyczynią się do stworzenia bardziej precyzyjnych dokumentów Kościoła w tym zakresie. Nie bez znaczenia jest też spojrzenie od strony moralnej na zagadnienie duszpasterstwa uchodźców.

Rozprawa – co stanowi pewną nowość – dostrzega wyzwania duszpasterskie z punktu widzenia odpowiedzialności moralnej za dar zbawienia, który za pośrednictwem Kościoła został powierzony wszystkim ludziom. Ujawnia się tutaj perspektywa dalszych badań z dziedziny teologii pastoralnej i

teologii misji, które mogą zostać poświęcone praktycznym sposobom głoszenia Ewangelii uchodźcom pochodzenia niechrześcijańskiego.

Wobec wielu rozbieżnych postaw instytucji państwowych i międzynarodowych wobec uchodźców niniejsza dysertacja może się przydać zwłaszcza tym, którzy próbują ustalić, jakie jest właściwe moralnie odniesienie do tej specyficznej grupy *ludzi w drodze*. Może ona też być pomocą dla osób prowadzących badania naukowe jako kompleksowe i syntetyczne zebranie nauczania Kościoła w tym zakresie. Obok przedstawionej syntezy niniejsza praca ma także zastosowanie praktyczne. Może posłużyć samym uchodźcom w odnalezieniu siebie jako podmiotu w procesie migracyjnym oraz w odnalezieniu odpowiedzi na dylematy związane z właściwą integracją przy jednoczesnym zachowaniu własnej tożsamości.

Niniejsza dysertacja może też posłużyć duszpasterzom – szczególnie tym, którzy pracują wśród uchodźców, zawiera bowiem rozwiązania duszpasterskie, których zastosowanie przyczyni się do lepszego zrozumienia *ludzi w drodze* oraz adekwatnej odpowiedzi na problemy, z jakimi przybywają. Wreszcie przedstawione w pracy rozważania mogą być pomocne dla osób odpowiedzialnych za przekaz informacji, uzupełniając ich wiedzę w zakresie różnych rodzajów migracji i poszerzając świadomość dotyczącą problemów stojących przed uchodźcami. Może ona przyczynić się do pełniejszego przekazu obrazu uchodźcy, a dzięki temu przeciwdziałać lękowi przed przyjęciem obcych, zwalczać różnego rodzaju przejawy ksenofobii i rasizmu oraz pomagać w budzeniu wśród społeczeństwa właściwych postaw moralnych wobec uchodźców.

Biorąc pod uwagę fakt, że zjawisko uchodźstwa dotyka w zasadzie wszystkich społeczeństw i ma charakter globalny, ważnym owocem niniejszej rozprawy może być jej użyteczność dla wszystkich tych, którzy pracują nad prawnymi i społecznymi sposobami reagowania na sytuację uchodźstwa, tak by proponowane rozwiązania prawne miały nie tylko charakter reaktywny na pojawiające się problemy, ale i wpływały na zwalczanie przyczyn uchodźstwa oraz czynników, które potęgują to zjawisko. Dzięki przeprowadzonym badaniom

łatwiej będzie znaleźć i zaproponować takie rozwiązania, które nie będą wątpliwe od strony moralnej, ale będą zgodne z tym, do czego Chrystus zaprasza swój Kościół.

BIBLIOGRAFIA

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, wyd. Pallottinum, Poznań 2000.

I. ŹRÓDŁA

A. NAUCZANIE PAPIESKIE

PIUS XII, *Encyklika o miejscach świętych w Palestynie* „*Redemptoris nostri*” (15.04.1949), [w:] (Internet, 20.12.2021), <https://rbl.ptt.net.pl/index.php/RBL/article/view/2367/2454>.

PIUS XII, *Konstytucja Apostolska o duchowej opiece nad emigrantami* „*Exul Familia*” (1.08.1952), „*Studia Polonijne*” 4 (1981), s. 15-58.

JAN XXIII, *Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej* „*Mater et magistra*” (15.05.1961), wyd. TUM, Wrocław 2021.

JAN XXIII, *Encyklika o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności* „*Pacem in terris*” (11.04.1963), wyd. TUM, Wrocław 2021.

PAWEŁ VI, *Encyklika o drogach, którymi Kościół katolicki powinien kroczyć w dobie obecnej przy pełnieniu swojej misji* „*Ecclesiam suam*” (06.08.1964), wyd. TUM, Wrocław 2006.

PAWEŁ VI, *Encyklika o popieraniu rozwoju ludów* „*Populorum progressio*” (26.03.1967), wyd. TUM, Wrocław 1999.

- PAWEŁ VI, *Motu Proprio ustalające nowe przepisy w zakresie duszpasterstwa wśród migrantów „Pastoralis migratorum cura”* (15.08.1969), „Studia Polonijne” 4(1981), s. 59-60.
- PAWEŁ VI, *Motu proprio ustanawiające Papieską Komisję Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych „Apostolicae Caritatis”* (19.03.1970), „Studia Polonijne” 4(1981), s. 87-89.
- PAWEŁ VI, *List apostolski „Octogesima adveniens”* (14.05.1971), wyd. TUM, Wrocław 2017.
- PAWEŁ VI, *List „Amoris Officio”* (15.07.1971), „Acta Apostolicae Sedis” 93 (1971) s. 669-673.
- JAN PAWEŁ II, *Przemówienie w obozie uchodźców* (Morong, Filipiny, 21.02.1981), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 2 (1981) nr 6, s. 15.
- JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec emigrantów – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, Hlondianum, Poznań 2009, s. 15-20.
- JAN PAWEŁ II, *Małżeństwo i rodzina – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1986*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 21-29.
- JAN PAWEŁ II, *Katolicy świeccy a emigracja - Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1987*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 30-36.
- JAN PAWEŁ II, *Maryja punktem odniesienia dla migrantów i uchodźców – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1988*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 37-43.
- JAN PAWEŁ II, *Misyjny aspekt migracji – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1989*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 44-49.
- JAN PAWEŁ II, *Zasada międzynarodowej solidarności* (Lusaka, 3.05.1989), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 10 (1989) nr 4, s. 15.
- JAN PAWEŁ II, *Niebezpieczeństwo prozelityzmu sekt religijnych – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1990*, [w:] JAN PAWEŁ II,

Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 50-56.

JAN PAWEŁ II, *Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego „Redemptoris missio”* (7.12.1990), wyd. TUM, Wrocław 1995.

JAN PAWEŁ II, *Szanować tożsamość kulturową każdej osoby – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1991*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 57-62.

JAN PAWEŁ II, *Kościół wzywa wszystkich ludzi do pełniejszej solidarności – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1992*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 63-67.

JAN PAWEŁ II, *Kościół lokalny wobec migrantów – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1993/1994*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 68-73.

JAN PAWEŁ II, *List apostolski do biskupów, duchowieństwa i wiernych w związku z przygotowaniem Jubileuszu roku 2000 „Tertio Millennio Adveniente”* (10.11.1994), wyd. TUM, Wrocław 2017.

JAN PAWEŁ II, *Kobieta na emigracji – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1995*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 74-78.

JAN PAWEŁ II, *Nie wolno łamać ani ignorować praw migranta – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1996*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 79-83.

JAN PAWEŁ II, *Wiara człowieka powinna działać przez miłość – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1997*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 84-90.

JAN PAWEŁ II, *Okazać życzliwość i solidarność obcokrajowcowi – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1998*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 91-97.

JAN PAWEŁ II, *Całe życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do domu Ojca – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1999*,

[w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 98-106.

JAN PAWEŁ II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2000*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 107-114.

JAN PAWEŁ II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2001*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 115-125.

JAN PAWEŁ II, *Migracje a dialog międzyreligijny – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2002*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 126-130.

JAN PAWEŁ II, *Przeciw przejawom rasizmu, ksenofobii i skrajnego nacjonalizmu – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2003*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 131-134.

JAN PAWEŁ II, *Migracje w poszukiwaniu pokoju – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2004*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 135-139.

JAN PAWEŁ II, *O zachowanie własnej tożsamości i uznanie tożsamości innych – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2005*, [w:] JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 1985-2005*, wyd. Hlondianum, Poznań 2009, s. 140-143.

BENEDYKT XVI, *Encyklika o miłości chrześcijańskiej „Deus Caritas est”* (25.12.2005), wyd. TUM, Wrocław 2021.

BENEDYKT XVI, *Migracja znakiem czasu – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2006*, „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 27 (2006) nr 1 (279), s. 4-5.

BENEDYKT XVI, *Rodzina migrująca – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2007*, „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 28 (2007) nr 1 (289), s. 4-5.

BENEDYKT XVI, *Młodzi migranci – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2008*, „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 29 (2008) nr 1 (299), s. 28-29.

- BENEDYKT XVI, *Przemówienie do Zgromadzenia Ogólnego ONZ* (18.04.2008), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 29 (2008) nr 5 (303), s. 55-58.
- BENEDYKT XVI, *Św. Paweł migrant i Apostoł Narodów – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2009*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 29 (2008) nr 10-11 (307), s. 4-6.
- BENEDYKT XVI, *Encyklika o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie „Caritas in veritate”* (7.07.2009), wyd. TUM, Wrocław 2009.
- BENEDYKT XVI, *Małoletni migranci i uchodźcy – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2010*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 31 (2010) nr 1 (319), s. 9.
- BENEDYKT XVI, *Jedna rodzina ludzka – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2011*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 31 (2010) nr 12 (328), s. 4-6.
- BENEDYKT XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2012*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 32 (2011) nr 12 (338), s. 11-12.
- BENEDYKT XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2013*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 33 (2012) nr 12 (328), s. 4-6.
- FRANCISZEK, *Adhortacja apostołska o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie „Evangelii Gaudium”* (24.11.2013), wyd. Edycja św. Pawła, Częstochowa 2013.
- FRANCISZEK, *Migranci i uchodźcy – ku lepszemu światu – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2014*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013) nr 11 (356), s. 4-7.
- FRANCISZEK, *Kościół bez granic matką wszystkich – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2015*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 10 (365), s. 4-6.
- FRANCISZEK, *Kiedy milczenie staje się współwiną – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2016*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 10 (376), s. 10-12,
- FRANCISZEK, *Nieletni migranci, bezbronni i bez głosu – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2017*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016) nr 11 (387), s. 4-6.

- FRANCISZEK, *Przyjmować, chronić, promować i integrować – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2018*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 38 (2017) nr 9 (395), s. 4-7.
- FRANCISZEK, *Nie chodzi tylko o migrantów – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2019*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019) nr 7-8 (414), s. 4-6.
- FRANCISZEK, *Jak Jezus Chrystus zmuszeni do ucieczki – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2020*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2020) nr 6 (423), s. 4-6.
- FRANCISZEK, *Ku stale rosnącemu „my” – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2021*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 41 (2021) nr 6 (434), s. 3.
- FRANCISZEK, *Budować przyszłość z migrantami i uchodźcami – Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2022*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 42 (2022) nr 6 (443), s. 7-8.

B. INNE DOKUMENTY KOŚCIOŁA

DYKASTERIA DS. INTEGRALNEGO ROZWOJU CZŁOWIEKA, *Odpowiedź uchodźcom i migrantom. Dwadzieścia punktów działalności duszpasterskiej*, [w:] (Internet, 20.12.2021) http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/12/PL_20_Points_for_Migrants_and_Refugees.pdf.

Katechizm Kościoła Katolickiego, wyd. Pallottinum, Poznań 2002.

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Chrześcijański kształt patriotyzmu. Dokument Konferencji Episkopatu Polski przygotowany przez Radę ds. Społecznych*, pkt. 2, [w:] (Internet, 6.01.2023r.) <https://episkopat.pl/chrzescijanski-ksztalt-patriotyzmu-dokument-konferencji-episkopatu-polski-przygotowany-przez-rade-ds-spolecznych/>.

KONGREGACJA BISKUPÓW, *Instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów „De pastorali migratorum cura”* (22.08.1969), „Studia Polonijne” 4(1981), s. 61-86.

List do Diogneta, n. 5, [w:] *Liturgia Godzin*, t. 2, wyd. Pallottinum, Poznań 1984, s. 658.

- PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Dekret o udzielaniu specjalnych uprawnień i przywilejów kapelanom i wiernym należącym do różnych sektorów ludzi wędrujących „Pro Materna”* (19.03.1982), „Studia Polonijne” 8(1984), s. 13-16.
- PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”* (26.05.1978), „Studia Polonijne” 6(1985), s. 11-26.
- PAPIESKA KOMISJA DLA SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I TURYSTÓW, *Instrukcja o przechodzeniu duchownych z jednej diecezji do innej według Soboru Watykańskiego II „De cleri transitu”* (16.03.1974), „Studia Polonijne” 8(1984), s. 17-19.
- PAPIESKA RADA DO SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, *Instrukcja „Erga Migrantes Caritas Christi” – miłość Chrystusa do migrantów* (3.05.2004), [w:] (Internet 20.12.2021), <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/12/Erga-migrantes-caritas-Christi-PL.pdf>.
- PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Problem uchodźców, wyzwanie dla solidarności* (2.10.1992), wyd. Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1992.
- PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA „COR UNUM”, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych. Wytyczne duszpasterskie*, wyd. Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2013.
- PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA SŁUŻBY ZDROWIA, PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, PAPIESKA RADA DS. RODZINY, *La salute riproduttiva dei rifugiati. Una nota per le Conferenze episcopali* (14.09.2001), [w:] (Internet 20.12.2021), https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/documents/rc_pc_migrants_doc_2003073_salud%20reproductiva_it.html.
- PAPIESKA RADA DS. MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, *Rencontre sur la Pastoral du Tourisme dans les pays du Moyen-Orient et de l'Afrique du Nord* (7.03.2003), [w:] (Internet 08.05.2023), https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/documents/rc_pc_migrants_doc_2003039_libano_communique.html
- SOBÓR LATERAŃSKI IV, Kan 9.1, *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. II, wyd. WAM, Kraków 2004.

- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o formacji kapłańskiej „Optatam Totius”* (28.10.1965), [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, wyd. Pallottinum, Poznań 2002, s. 288-304.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”* (28.10.1965), [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, wyd. Pallottinum, Poznań 2002, s. 211-260.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen Gentium”* (7.12.1965), [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, wyd. Pallottinum, Poznań 2002, s. 104-168.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* (7.12.1965), [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, wyd. Pallottinum, Poznań 2002, s.526-606.

II. LITERATURA PRZEDMIOTU

A. DOKUMENTY INSTYTUCJI PAŃSTWOWYCH

I MIĘDZYNARODOWYCH

- AGENCJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH DLA POMOCY UCHODźCOM PALESTYŃSKIM NA BLISKIM WSCHODZIE, *What we do*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unrwa.org/what-we-do/protection>.
- AGENCJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH DLA POMOCY UCHODźCOM PALESTYŃSKIM NA BLISKIM WSCHODZIE, *What we do*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unrwa.org/what-we-do/microfinance>.
- EUROPEJSKI KOMITET EKONOMICZNO-SPOŁECZNY, *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: "Migracja a rozwój: szanse i wyzwania"*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” C.2008.120.82 (16.05.2008).
- KANCELARIA SEJMU RZECZYSPOLITEJ POLSKIEJ, *Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U.2003 nr 128 poz. 1176, [w:] (Internet, 26.01.2023r.) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20031281176/U/D20031176Lj.pdf>.

- MIĘDZYKARODOWA ORGANIZACJA DS. MIGRACJI, *Crisis response*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.iom.int/crisis-response>.
- ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Convention relating to the Status of Stateless Persons*, (28 sierpnia 1954), art. 1 pkt 1, [w:] (Internet, 26.01.2023r.) <http://www.unhcr.org/protection/statelessness/3bbb25729/convention-relating-status-stateless-persons.html>.
- ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951*, Art. 1 A 3, „Dziennik Ustaw” 1991 nr 119, poz.515.
- ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, art. 14, pkt. 1, [w:], *Wybór dokumentów prawa międzynarodowego dotyczących praw człowieka = Księga Jubileuszowa Rzecznika Praw Obywatelskich*, t. 2, red. M. ZUBIK, wyd. Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2008, s. 11-16.
- ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, *Protokół dotyczący statusu uchodźców sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967*, art.1 ust.2., „Dziennik Ustaw” 191 nr 119 poz. 517.
- ORGANIZACJA PAŃSTW AMERYKAŃSKICH, *Cartagena Declaration on Refugees. Adopted by the Colloquium on the International Protection of Refugees In Central America, Mexico and Panama*, art. 3 pkt 3, [w:] (Internet 26.01.2023), <http://www.unhcr.org/about-us/background/45dc19084/cartagena-declaration-refugees-adopted-colloquium-international-protection.html>.
- PARLAMENT EUROPEJSKI, RADA UNII EUROPEJSKIEJ, *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” L 348/98, 24.12.2008.
- RADA UNII EUROPEJSKIEJ, *Dyrektywa Rady 2001/55/EC z dnia 20 lipca 2001 w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” L 212/12, 07.08.2001.
- RADA UNII EUROPEJSKIEJ, *Dyrektywa Rady 2003/9/WE z dnia 27 stycznia 2003 r. ustanawiająca minimalne normy dotyczące przyjmowania osób ubiegających się o azyl*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” L 31, 06.02.2003.

- RADA UNII EUROPEJSKIEJ, *Dyrektywa Rady 2004/83/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych norm dla kwalifikacji i statusu obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako uchodźców lub jako osoby, które z innych względów potrzebują międzynarodowej ochrony oraz zawartości przyznawanej ochrony*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” L 304, 30.09.2004.
- RADA UNII EUROPEJSKIEJ, *Dyrektywa Rady 2003/86/WE z dnia 22 września 2003 r. w sprawie prawa do łączenia rodzin*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” L 251, 03.10.2003.
- RADA UNII EUROPEJSKIEJ, *Dyrektywa Rady 2005/85/WE z dnia 1 grudnia 2005 r. w sprawie ustanowienia minimalnych norm dotyczących procedur nadawania i cofania statusu uchodźcy w państwach członkowskich*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” L 326, 13.12.2005.
- RADA UNII EUROPEJSKIEJ, *Rozporządzenie Rady (WE) nr 343/2003 z dnia 18 lutego 2003 r. ustanawiające kryteria i mechanizmy określania Państwa Członkowskiego właściwego dla rozpatrywania wniosku o azyl, wniesionego w jednym z Państw Członkowskich przez obywatela państwa trzeciego*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” L 50, 05.02.2003.
- RADA UNII EUROPEJSKIEJ, *Rozporządzenie Rady nr 2725/2000 z dnia 11 grudnia 2000 dotyczące ustanowienia systemu Eurodac do porównywania odcisków palców w celu skutecznego stosowania konwencji dublińskiej*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” L 316/1, 15.12.2000.
- URZĄD DO SPRAW CUDZOZIEMCÓW, *Prawa i obowiązki cudzoziemca, który posiada status uchodźcy lub korzysta z ochrony uzupełniającej*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.gov.pl/attachment/3727e13ffe5e-4494-b22b-10edf3fcbe2>.
- WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW POLSKA, *Monitorowanie granic. Ruchy migracyjne o charakterze mieszanym*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/pl/119-plco-robimymonitorowanie-granic-html.html>.
- WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW POLSKA, *Promowanie integracji. Mierzenie jakości programów integracyjnych*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/pl/111-plco-robimypromowanie-integracji-html.html>.
- WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW POLSKA, *Zapewnienie ochrony prawnej. Ochrona podstawowych praw*, [w:] (Internet,

26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/pl/117-plco-robimyzapewnienie-ochrony-prawnej-html.html>.

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, *2015 Global child protection, education and SGBV. Strategy. Implementation. Report*, s. 12, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <http://www.unhcr.org/publications/fundraising/57612a017/2015-global-child-protection-education-sgbv-strategy-implementation-report.html>.

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, *Global Appeal 2016-2017*, s.28-29, [w:] (Internet, 26.01.2023r.) <http://www.unhcr.org/publications/fundraising/564da0e3b/unhcr-global-appeal-2016-2017-populations-concern-unhcr.html>.

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, *Global Appeal 2018-2019*, s.34-35, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/5a0c05027/unhcr-global-appeal-2018-2019-full-report.html?query=appeal%202018>.

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, *Global report 2021*, s.8 [w:] (Internet, 26.01.2023r.) <https://reporting.unhcr.org/globalreport2021>.

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, *Mid-year trends 2016*, s. 5, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), https://www.unhcr.org/dach/wp-content/uploads/sites/27/2017/04/midyeartrends_2016.pdf.

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, *Mid-year trends 2019*, s. 7, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5e57d0c57/mid-year-trends-2019.html?query=mid-year%20trends>.

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, *Mid-year trends 2021*, s. 2, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/618ae4694/mid-year-trends-2021.html>.

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, *Missing out. Refugee education in crisis*, s. 4, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <http://www.unhcr.org/57d9d01d0>.

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, SAVE THE CHILDREN-UK, *Note for Implementing and Operational Partners by UNHCR and Save the Children-UK no Sexual Violence and Exploitation: the Experience of Refugee Children in Guinea, Liberia, and Sierra Leone based on Initial Findings and Recommendations from Assessment Mission 22 October – 30 November 2001*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/2985.pdf/>

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, *Stabilizing the situation of refugees and migrants in Europe. Proposals to the Meeting of EU Heads of State or Government and Turkey on 7 March 2016*, s. 1, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.unhcr.org/protection/operations/56d94f7e9/stabilizing-situation-refugees-migrants-europe-proposals-meeting-eu-heads.html>.

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, *UNHCR policy on refugee protection and solutions in urban areas*, [w:] (Internet, 13.05.2017), <https://www.refworld.org/docid/4ab8e7f72.html>.

WYSOKI KOMISARZ ONZ DS. UCHODźCÓW, *Zasady i tryb ustalania statusu uchodźcy. Zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu uchodźcy z 1951 r. oraz Protokołem dodatkowym do niej z 1967 r. Podręcznik*, Genewa 1992.

B. ARTYKUŁY I OPRACOWANIA

ABU GHOLEH M., *Sytuacja prawna i faktyczna uchodźców a prawa człowieka*, [w:] *Międzynarodowa ochrona praw człowieka – współczesne problemy na świecie*, red. JABŁOŃSKI M., JURCZYK T., GUTIERREZ P., wyd. E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015, s. 51-61.

ADAMCZYK N., *Czy przyjmować uchodźców? Opinie i postawy Polaków wobec relokacji nielegalnych imigrantów na terytorium Rzeczypospolitej*, [w:] *Migracja i uchodźstwo wyzwanie dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. MOŁO, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 121-140.

ADAMOWICZ L., *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym. Zarys problematyki po wydaniu instrukcji Erga Migrantes Caritas Christi*, „Roczniki Nauk Prawnych” 17(2007) nr 1, s. 121-139.

AUGUSTYN, *De doctrina christiana – O nauce chrześcijańskiej. Tekst łacińsko-polski*, księga pierwsza, XXVII 28, tłum. J. SUŁOWSKI, wyd. PAX, Warszawa 1989.

BAKALARZ J., *Dokumenty normatywne Papieskiej Komisji do spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów. Wprowadzenie do dokumentów*, „Studia Polonijne” 8 (1984), s. 5-11.

- BAKALARZ J., *Instrukcja „Duszpasterstwo migrantów”*. Wprowadzenie do dokumentu, „Studia Polonijne” 6 (1985), s. 5-10.
- BAKALARZ J., *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, „Studia Polonijne” 4 (1981), s. 5-14.
- BAKALARZ J., *Uniwersalizm a odrębności etniczno-kulturowe w Kościele*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 28 (1981) nr 5, s. 131-146.
- BAŁAMUT A., *Polska wobec kryzysu migracyjnego w Unii Europejskiej*, [w]: *Migracja i uchodźstwo wyzwanie dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. MOŁO, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 103-120.
- BARTOSZEK A., *Odpowiedzialność za bliźnich w potrzebie w kontekście kategorii ordo caritatis (z uwzględnieniem problemu migracji)*, „Teologia i Moralność” (2017) nr 1(21), s. 59-72.
- BERG W., *Prawa obcego w Starym Testamencie*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 55 (2002) nr 3, s. 181-202.
- BOCIAN J., *Exodus jako model zaufania Bogu na obczyźnie i drodze*, [w]: *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s. 77-92.
- BORUTKA T., *The issue of migrants and refugees in the light of the social teaching of the Church in the context of the events of 2015*, „Seminare” 37 (2016) nr. 4, s. 129-137.
- BRIKS P., *Spoleczne i prawne normy dotyczące obcych i przybyszów w Biblii Hebrajskiej*, „The Biblical Annals” 9 (2019), s. 611-628.
- BRZOSOWSKI J., *Dar Kościoła dla zagubionej Europy*, [w]: *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s. 271-280.
- BUCZYŃSKI S. A., MICHAŁOWSKA N. K., *Zasada non-refoulement z perspektywy absolutnego zakazu tortur i innych form złego traktowania*, [w:] *Uchodźcy – nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, red. W. PŁYWACZEWSKI, M. ILNICKI, wyd. Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie www.uwm.edu.pl/kryminologia & Fundacja Forum Dialogu Publicznego, Olsztyn 2015, s. 153-179.

- CEKIERA R., *Byłem przybyszem. Nauczanie papieskie w orędziach na światowy dzień migranta i uchodźcy*, „Zeszyty Naukowe – Politechnika Śląska. Organizacja i Zarządzanie” 126 (2018), s. 49-63.
- CEKIERA R., *Chrystus o twarzy uchodźcy. Instytucjonalny wymiar reakcji Kościoła katolickiego w Polsce na kryzys migracyjny*, „Czas Kultury” (2018) nr 3, s 159-171.
- CENTRO ASTALLI, *Nei panni dei rifugiati. Percorso a schede sul diritto d’asilo*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.centroastalli.it/wp-content/uploads/2014/09/Nei-panni-dei-rifugiati-2014.pdf>.
- CHLEBOWICZ P., *Kilka uwag o kryminologicznych implikacjach migracji i uchodźstwa*, [w:] *Uchodźcy – nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, red. W. PŁYWACZEWSKI, M. ILNICKI, wyd. Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie www.uwm.edu.pl/kryminologia & Fundacja Forum Dialogu Publicznego, Olsztyn 2015, s. 20-27
- CHODOROWSKA A., TRYLIŃSKA A., *The Concept of the Principle of Non-Refoulement in Refugee Law*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2 (2021), s. 7-23.
- CHODUBSKI A., *Nowy dyskurs o mniejszościach i migrantach*, [w:] *Uchodźcy – nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, red. W. PŁYWACZEWSKI, M. ILNICKI, wyd. Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie www.uwm.edu.pl/kryminologia & Fundacja Forum Dialogu Publicznego, Olsztyn 2015, s. 8-19.
- CICHY D. (red.), *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, wyd. Verbinum, Warszawa 2012.
- CICHY D., *Główne źródła i idee katolickiej nauki społecznej dotyczące ludzi w drodze*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s 281-297.
- CICHY D., *Misje, nowa ewangelizacja i duszpasterstwo migrantów*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s 369-376.
- CZIOMER E., *Wyzwania wewnętrzne i międzynarodowe nielegalnej migracji do Unii Europejskiej na przykładzie Niemiec w latach 2015–2016*, [w:] *Migracja i uchodźstwo wyzwanie dla bezpieczeństwa i współpracy*

międzynarodowej w XXI wieku, red. B. MOŁO, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s 71-88.

DIAWOŁ-SITKO A., *Europejska polityka migracyjna – wyzwania integracji imigrantów ze szczególnym uwzględnieniem roli władz lokalnych*, [w]: *Migracja i uchodźstwo wyzwanie dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. MOŁO, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s 11-32.

DUDA M., *Uchodźcy, imigranci i mniejszości jako ofiary przestępstw z nienawiści*, [w:] *Uchodźcy – nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, red. W. PŁYWACZEWSKI, M. ILNICKI, wyd. Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie www.uwm.edu.pl/kryminologia & Fundacja Forum Dialogu Publicznego, Olsztyn 2015, s. 180-189.

DZIADOSZ D., „*I wy byliście przybyszami...*” (Kpł 19,34) *Obcy w religijnym i społeczno-kulturowym kontekście Biblii Hebrajskiej*, „Ethos” 30 (2017), s. 19-39.

FILIBECK G., *I diritti dell'uomo nell'insegnamento della Chiesa. Da Giovanni XXIII a Giovanni Paolo II. Raccolta dei testi del Magistero della Chiesa cattolica (1958-1998)*, wyd. Libreria Editrice Vaticano, Watykan 2001.

FLORCZAK A., *Uchodźstwo*, [w:] *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, red. A. FLORCZAK, A. LISOWSKA, wyd. OTO Agencja Reklamowa, Wrocław 2004, s. 373-396.

GAFAROWSKI D., *Podejście „root cause” jako rozwiązanie problemu uchodźstwa: wybrane dylematy i kontrowersje*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 40 (2014) s. 25-50.

GAWRON D., *Działania Frontexu w dobie kryzysu migracyjnego*, [w]: *Migracja i uchodźstwo wyzwanie dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. MOŁO, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s 33-48.

GŁOWIAK K., *Migracja w nauczaniu społecznym Kościoła i w przemówieniach papieża Jana Pawła II*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 28 (2013), s. 198-213.

GNIADEK J., *Poszukiwanie lepszych warunków życia odwieczną przyczyną migracji*, [w]: *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s 107-121.

- GOCKO J., *Istotne aspekty teologii migracji*, „Teologia i Moralność” 12 (2017), s. 47-58.
- GRZEŚKOWIAK M., *Transpozycja zasady non-refoulement do polskiego systemu ochrony uchodźców*, „Studia Iuridica” 76 (2018), s. 199-217.
- GRZYMAŁA–MOSZCZYŃSKA H., GÓRNY A., KLAUS W., ŁODZIŃSKI S., *Uchodźcy w Polsce sytuacja prawna, skala napływu i integracja w społeczeństwie polskim oraz rekomendacje*, wyd. PAN, Kraków-Warszawa 2017.
- GRZYMAŁA–MOSZCZYŃSKA H., *Uchodźcy. Podręcznik dla osób pracujących z uchodźcami*, wyd. NOMOS, Kraków 2000.
- Hasło: Asylum-seeker*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, red. R. PERRUCHOUD, J. REDPATH-CROSS, wyd. IOM, wydanie drugie, Genewa 2011, s. 12.
- Hasło: First country of asylum*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, red. R. PERRUCHOUD, J. REDPATH-CROSS, wyd. IOM, wydanie drugie, Genewa 2011, s. 38.
- Hasło: Internally displaced person/IDPs*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, red. R. PERRUCHOUD, J. REDPATH-CROSS, wyd. IOM, wydanie drugie, Genewa 2011, s. 52.
- Hasło: Involuntary repatriation*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, red. R. PERRUCHOUD, J. REDPATH-CROSS, wyd. IOM, wydanie drugie, Genewa 2011, s. 53.
- Hasło: Migracja*, [w:] *Encyklopedia powszechna*, t. 3, wyd. PWN, Warszawa 1975, s. 123.
- Hasło: Migrant*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, red. R. PERRUCHOUD, J. REDPATH-CROSS, wyd. IOM, wydanie drugie, Genewa 2011, s. 61.
- Hasło: Migration*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, red. R. PERRUCHOUD, J. REDPATH-CROSS, wyd. IOM, wydanie drugie, Genewa 2011, s. 62.
- Hasło: Non-refoulement*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, red. R. PERRUCHOUD, J. REDPATH-CROSS, wyd. IOM, wydanie drugie, Genewa 2011, s. 68.

- Hasło: *Refugees sur place*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, red. R. PERRUCHOUD, J. REDPATH-CROSS, wyd. IOM, wydanie drugie, Genewa 2011, s. 81.
- Hasło: *Repatriation*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, red. R. PERRUCHOUD, J. REDPATH-CROSS, wyd. IOM, wydanie drugie, Genewa 2011, s. 83.
- Hasło: *Stateless person*, [w:] *International Migration Law. Glossary on Migration*, red. R. PERRUCHOUD, J. REDPATH-CROSS, wyd. IOM, wydanie drugie, Genewa 2011, s. 95.
- Hasło: *Wojna hybrydowa* [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://wsjp.pl/haslo/podglad/82200/wojna-hybrydowa>.
- HINTZ M., *Obraz uchodźstwa w Biblii jako impuls etyczny dla Kościołów dzisiaj*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 10 (2016), s. 89-101.
- HOUNAKÉ E.K.M., *Duszpasterstwo migrantów na przykładzie działalności Werbistowskiego Centrum Migranta Fu Shenfu*, „Nurt SVD. Półrocznik Misjologiczno-Religioznawczy” 1 (2018), s. 151-166.
- ILNICKI M., *Działania zapobiegawcze we wspólnej polityce imigracyjnej Unii Europejskiej*, [w:] *Uchodźcy – nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, red. W. PŁYWACZEWSKI, M. ILNICKI, wyd. Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie www.uwm.edu.pl/kryminologia & Fundacja Forum Dialogu Publicznego, Olsztyn 2015, s. 41-51.
- JASIŃSKA-KANIA A., ŁODZIŃSKI S., (red.), *Obszary i formy wykluczenia etnicznego w Polsce. Mniejszości narodowe, imigranci, uchodźcy*, wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2009.
- JASIŃSKI A., *Obcy w Starym Testamencie*, „Scriptura Sacra” 21 (2017), s. 157-171.
- JAWORSKA, D., ALIEVA, K., BORYCZKO, M., *Badania wśród uchodźców i przymusowych migrantów – rozważania metodologiczne i etyczne*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 15 (2019), s. 202-227.
- JUCEWICZ A., *Skutki moralne współczesnej migracji zarobkowej*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s. 95-106.

- KACPERSKA E., KACPRZAK M., KMIEĆ D., KRÓL A., ŁUKASIEWICZ K., *Migracje międzynarodowe w Europie. Trendy. Problemy. Wyzwania*, wyd. SGGW, Warszawa 2019.
- KAJFOSZ J., *Obraz muzułmańskiego uchodźcy w komunikacji potocznej a kwestia bliźniego*, „Rocznik Teologiczny” 3 (2020), s. 1077-1096.
- KAŁUŻA H., „*Podróżnych w dom przyjęć*”. *Migracja, jako wyzwanie duchowo-moralne*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s. 401-416.
- KASPRZAK S., *Parafia personalna i posługa proboszcza migrantów. Studium kanoniczno-pastoralne*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s 303-320.
- KLUCZYŃSKA J., *Stosunek do uchodźców w świetle etyki biblijnej*, [w:] *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno-kulturowa*, red. B. PASAMONIK, U. MARKOWSKA - MANISTA, t. 1, wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017, s. 170-181.
- KOLASA P., *Ochrona praw uchodźców w Unii Europejskiej w świetle wytycznych Stolicy Apostolskiej*, wyd. UKSW, Warszawa 2010.
- KORYŚ P. OKÓLSKI M., *Czas globalnych migracji. Mobilność międzynarodowa w perspektywie globalizacji*, „Working Papers ISS UW, Seria: Prace Migracyjne” 55 (2004), s. 1-32.
- KOTECKI D., *Księga kapłańska w Nowym Testamencie*, „Collectanea Theologica” 80 (2010) nr 4, s. 135-154.
- KOTOWSKA M., PŁYWACZEWSKI W., *Przemyt imigrantów jako obszar zainteresowania członków zorganizowanych grup przestępczych. Studium przypadku*, [w:] *Uchodźcy – nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, red. W. PŁYWACZEWSKI, M. ILNICKI, wyd. Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie www.uwm.edu.pl/kryminologia & Fundacja Forum Dialogu Publicznego, Olsztyn 2015, s. 78-91.
- KOZIARA S., PRZYBYLSKA R., *Gość czy obcy? Od przekazu ewangelicznego (Mt 25,31-46) do polskich przekładów biblijnych. Problem ekwiwalencji*, „LingVaria” 12 (2017), s. 73-91.
- KRAWCZYK R., *Prawa człowieka w Biblii*, „Historia i Świat” 1 (2012), s. 149-162.

- LALAK D. (red.), *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, wyd. Żak, Warszawa 2007.
- LEŚNICZAK R., *Komunikowanie polityczne papieża Franciszka na temat wartości nienegocjowalnych. Analiza orędzi papieskich na Światowy Dzień Migranta (2014-2018) oraz ich mediatyzowany przekaz na portalu wPolityce.pl*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 28 (2019) nr 1, s. 97-113.
- ŁACHACZ O., *Obraz statystyczny napływu osób poszukujących ochrony międzynarodowej do Unii Europejskiej w kontekście rozwoju Wspólnego Europejskiego Systemu Azylowego*, [w:] *Uchodźcy – nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, red. W. PŁYWACZEWSKI, M. ILNICKI, wyd. Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie www.uwm.edu.pl/kryminologia & Fundacja Forum Dialogu Publicznego, Olsztyn 2015, s. 28-40.
- ŁACHACZ O., *zasada non-refoulement w międzynarodowym prawie uchodźczym – zwyczaj międzynarodowy czy też peremptoryjna norma prawa międzynarodowego?*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 15(2017), s. 134-142.
- MAIN I., *Uchodźcy w nauce polskiej – stan badań i literatury, metodologia i etyka badań*, [w:] *Uchodźcy: teoria i praktyka*, red. I. CZERNIEJWSKA, I. MAIN, wyd. Stowarzyszenie „Jeden Świat”, Poznań 2008, s. 21-33.
- MAKOWSKI P.A., *Migracja i uchodźstwo w świetle nauczania Kościoła*, „Civitas. Studia z Filozofii Polityki” 19 (2016), s. 97-110.
- MAKOWSKI P.A., *Zasada międzynarodowej solidarności w nauczaniu Jana Pawła II do dyplomatów*. „Teologia i Moralność” 10(2015), s. 185-194.
- MALINOWSKA I., *Wymiar prawny uchodźstwa. Status uchodźcy z perspektywy praw człowieka*, [w:] *Uchodźcy w Europie – uwarunkowania, istota, następstwa*, red. K. WOJTASZYK, J. SZYMAŃSKA, wyd. Aspra, Warszawa 2017, s. 17-31.
- MARCINIAK T., POTONIEC K., *Integracja społeczna oraz strategie przetrwania uchodźców ormiańskich w Polsce w latach 1991-2008*, [w:] *Uchodźcy: teoria i praktyka*, red. I. CZERNIEJWSKA, I. MAIN, wyd. Stowarzyszenie „Jeden Świat”, Poznań 2008, s. 111-126.

- MICHALSKA J., *The Protective Function of Labour Law with regard to the Rights of Foreign Nationals*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2(2021), s. 103-114.
- MICHAŁEK A., *Migracje ludzi – spotkania religii*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s. 205-218.
- MICKIEWICZ F., *Ewangelia według św. Łukasza, rozdziały 1-11. Wstęp. Przekład z oryginału. Komentarz*, t. 3/cz. 1, wyd. Świętego Pawła, Częstochowa 2011.
- MIKOŁAJCZYK B., *Osoby ubiegające się o status uchodźcy. Ich prawa i standardy traktowania*, wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009.
- Młodzi uchodźcy – problemy i wyzwania*, „Z Obcej Ziemi” (2004) nr 20, s. 4-11.
- MONTENEGRO F., *Wystąpienie wprowadzające*, [w:] *Co nas Łączy, co nas dzieli w Europie? Rola Kościoła katolickiego w procesie integracji europejskiej*, red. R. BUDNIK, M. GÓRA, wyd. Wokół Nas, Gliwice 2015, s. 23-29.
- MONTEWKA M., *Instytucja azylu w Starym Testamencie*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 11(2004), s. 262-265.
- NARODOWY BANK POLSKI, *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP*, wyd. Departament Statystyki NBP, Warszawa 2022.
- Nauczanie Kościoła o przyjmowaniu uchodźców spotyka się z odrzuceniem*, [w:] (Internet, 26.01.2023r), <https://wiesz.pl/2021/11/25/abp-polak-nauczanie-kosciola-o-przyjmowaniu-uchodzcow-spotyka-sie-z-odrzuceniem/>.
- NECEL W., *Instrukcja Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przesiedlonych*, „Studia Elbląskie” 18 (2017), s. 429-440.
- NECEL W., *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przesiedlonych. Wytyczne pastoralno-kanoniczne*, „Prawo Kanoniczne” 60 (2017) nr 3, s. 135-149.
- NICKEL A., NOWAK M., *Trendy migracyjne w XXI wieku*, „Roczniki Studenckie Akademii Wojsk Lądowych” 1(2017), s. 107-120.
- NIZYŃSKA A., *Łączenie rodzin uchodźców- regulacje prawne i praktyka wybranych państw Unii Europejskiej*, wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2015.

- OCKENFELS W., *Zarys katolickiej nauki społecznej. Wprowadzenie*, wyd. Ordo Socialis, Warszawa 2008.
- ORCZYKOWSKI A., *Problemy migracji w kodeksie Jana Pawła II*, „Prawo Kanoniczne” 30 (1996) nr 1-2, s. 157-172.
- ORZESZYNA J., *Migracja, jako problem społeczno-moralny w świetle nauczania Jana Pawła II*, [w:] *Restaurare omnia In Christo. Studia i materiały dedykowane księdzu profesorowi Tadeuszowi Borutce z okazji 25. rocznicy święceń kapłańskich*, red. P. GREGER, wyd. „Czuwajmy”, Bielsko-Biała 2004, s. 193-209.
- OSTROWSKI M., *Refleksja pastoralno-teologiczna nad dokumentem Stolicy Apostolskiej: Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, „Polonia Sacra” 21 (2017) nr 4, s. 17-35.
- PACIOREK A., *Ewangelia według św. Mateusza, rozdziały 14-28. Wstęp. Przekład z oryginału. Komentarz, t. 1, cz. 2*, wyd. Świętego Pawła, Częstochowa 2008.
- PAWLAK M., *Krążące sumienie świata*, „Polska Zbrojna” (2015) nr 11, s. 90-92.
- PAWLIK J. J., *W cieniu migracji. Spojrzenie na sąsiedztwo afrykańsko – europejskie*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s. 239-254.
- PERKOWSKA M., *Problem nielegalnego przekroczenia granicy przez osoby ubiegające się o nadanie statusu uchodźcy*, [w:] *Uchodźcy – nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, red. W. PŁYWACZEWSKI, M. ILNICKI, wyd. Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie www.uwm.edu.pl/kryminologia & Fundacja Forum Dialogu Publicznego, Olsztyn 2015, s. 52-63.
- PETROZOLIN-SKOWROŃSKA B., *Migracja*, [w:] *Nowa encyklopedia powszechna*, t. 4, wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 214.
- PILCH T., *Historyczne korzenie i współczesna konieczność tolerancji*, [w:] *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, red. D. LALAK wyd. Żak, Warszawa 2007, s. 127-151.
- PIWNICKI M., *Idee przewodnie orędzi Benedykta XVI na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o*

migracjach i migrantach, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s 383-400.

PLUTA D., *Zarys zjawiska uchodźstwa. Aktorzy zjawiska uchodźstwa a proces kształtowania uchodźcy*, [w:] *Uchodźcy: teoria i praktyka*, red. I. CZERNIEJWSKA, I. MAIN, wyd. Stowarzyszenie „Jeden Świat”, Poznań 2008, s. 34-49.

POLAKOWSKI M., SZELEWA D., *Kryzys uchodźczy – czy jesteśmy gotowi?*, wyd. Friedrich-Ebert-Stiftung, Przedstawicielstwo w Polsce wspólnie z Fundacją Międzynarodowe Centrum Badań i Analiz (ICRA), Warszawa 2016.

POLSKA AGENCJA ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, *Rynek pracy, edukacja, kompetencje. Aktualne trendy i wyniki badań*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/Rynek_pracy_sierpie_2022.pdf.

POLSKI INSTYTUT EKONOMICZNY, *Polacy mogli wydać nawet 10 mld PLN na pomoc udzielaną uchodźcom z Ukrainy w pierwszych miesiącach wojny*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://pie.net.pl/polacy-mogli-wydac-nawet-10-mld-pln-na-pomoc-udzielana-uchodzcom-z-ukrainy-w-pierwszych-miesiacach-wojny/>.

POTYRAŁA A., *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyka aktywności*, wyd. Elipsa, Warszawa 2015.

Prawne uwarunkowania integracji uchodźców w Polsce. Komentarz dla praktyków, red. W. KLAUS, wyd. Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa 2008.

PRZYBECKI A., *Migracja wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*. „Teologia Praktyczna”, 18 (2017), s. 83-102.

Przyczyny migracji: dlaczego ludzie migrują?, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/world/20200624STO81906/przyczyny-migracji-dlaczego-ludzie-migruja>.

PRZYGODA W., *Duszpasterstwo uchodźców w świetle wytycznych Stolicy Apostolskiej z 2013 roku*, „Studia Polonijne” 38 (2017), s. 5-20.

PRZYSZCZYPKOWSKI K., *Edukacja a procesy migracyjne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 3 (1991), s. 163-175.

PYTEL J., *Pojęcie gościnności w literaturze biblijnej i greckiej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 30 (1977) nr 4, s. 172-181.

- ROKITA-POSKART D. *Migracje edukacyjne i ich demograficzne konsekwencje dla ośrodka akademickiego (na przykładzie miasta Opola)*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 309 (2017), s. 85-94.
- ROLNIK M., *Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy – uchodźcy w orędziach Papieża Franciszka*, „Społeczeństwo. Edukacja. Język” 7 (2018), s. 177-188.
- RUNGE A., RUNGE J., *Słownik pojęć z geografii społeczno-ekonomicznej*, wyd. Videograf Edukacja, Chorzów 2008, s. 344–345.
- SAWA P., *Migrations and spirituality in Europe. A catholic voice inspired by the thought of pope Francis*, „Ecumeny and Law” 9 (2021), s. 89-116.
- SIENIOW T. (red.), *Prawa i obowiązki uchodźców w Polsce. Informator*, wyd. Fundacja Instytut na rzecz Państwa Prawa, Lublin 2010.
- SIEROŃ A., *Wpływ imigracji na rynek pracy*, „Rynek – Społeczeństwo – Kultura” 2 (2016), s. 25-36.
- SOKOŁOWSKI P. A., *Misyjny wymiar troski o migrantów w instrukcji „Erga migrantes Caritas Christi”*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s 343-358.
- STADNIK A., *Migracje międzynarodowe a kreowanie kapitału ludzkiego – wybrane problemy*, „Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego” 31 (2012), s. 331-349.
- STANEK T., *Narodziny Mojżesza. Teologiczne przesłanie w świetle struktury tekstu masoreckiego*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 16 (2004), s. 41-57.
- STAŃKOWSKI B., *Il problema dei migranti in Italia – il feedback del fenomeno migratorio nelle riviste italiane di ispirazione cattolica*, „Seminare” 39 (2018), s. 57-68.
- STAWNIAK H., *Problematyka migracji ludności w świetle zasad niektórych działań Stolicy Apostolskiej*, „Seminare” 26 (2009), s. 143-157.
- STĘPNIEWSKA P., *Porozumienie UE–Turcja w sprawie nielegalnej imigracji – szansa na zakończenie kryzysu czy nieefektywny akt polityczny?*, [w:] *Migracja i uchodźstwo wyzwanie dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. MOŁO, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s 49-70.

- STUDNIK M., *Duszpastersko psychologiczne aspekty pracy z migrantami*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s 167-181.
- SZAMOCKI G., *Tożsamość biblijnego Izraela a postawy tolerancyjne w świetle Starego Testamentu*, „*Studia Gdańskie*” 29 (2011), s. 63-77.
- SZPYRA SZ., *Przykazanie wzajemnej gościnności (1P 4,9) w kontekście sytuacji adresatów Pierwszego Listu św. Piotra Apostoła*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s 65-76.
- SZULC M., *Migracja*, [w:] *Popularna encyklopedia powszechna*, t. 11, wyd. Fogra, Kraków 1996, s. 238.
- SZYMANEK E., *Wykład Pisma Świętego. Nowy Testament*, wyd. Pallottinum, Poznań 1990.
- SZYMAŃSKI J., *Papieska Rada do Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, Instrukcja Erga migrantes caritas Christi z 3 maja 2004 r., Lublin 2008, ss. 117, Wydawnictwo Polihymnia, tłumaczenie pod kierunkiem ks. bpa Ryszarda Karpińskiego, red. Leszek Adamowicz, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 91 (2009) s. 359-365.*
- SZYMIK S., *Biblia o powszechności zbawienia*, „*Forum Teologiczne*” 5 (2004), s. 7-21.
- TARAS P., *Hasło: Emigracja*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 4, wyd. TN KUL, Lublin 1985, s. 942
- TERLIKOWSKI T. P., *Między gościnnością a obroną granic*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.)<https://teologiapolityczna.pl/tomasz-p-terlikowski-miedzy-goscinnoscia-a-obrona-granic>.
- TOMASZ Z AKWINU, *Miłość, Suma teologiczna*, t. 16: *Miłość* (II-II qu. 23-46), tłum. A. GŁAŻEWSKI, London 1967, zagadnienie 26, s. 75-100.
- TRUSKOLASKA E., *Integracja społeczna jako jedno z narzędzi poszanowania praw imigrantów*, [w:] *Uchodźcy – nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, red. W. PŁYWACZEWSKI, M. ILNICKI, wyd. Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie www.uwm.edu.pl/kryminologia & Fundacja Forum Dialogu Publicznego, Olsztyn 2015, s. 101-108.

- TUTAK G., *Troska Kościoła katolickiego o uchodźców w kontekście wojny w Ukrainie*, „Kościół i Prawo” 11 (2022) nr 2, s. 289-306.
- WESOŁY W., *Duszpasterstwo migrantów – szkic historii, źródeł, struktur*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s. 127-144.
- WĘCŁAWIK J., *Inny, Swój, Obcy, Bliźni w przestrzeni relacji międzyludzkich*, [w:] *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. CICHY, wyd. Verbinum, Warszawa 2012, s. 219-233.
- WIERZBICKI B., *Uchodźcy w prawie międzynarodowym*, wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- WODZICKI M., PICHOLA I., PASTORSKA J., HERBIK PISZCZAKO E., TOMERA E., ŁASZEK A., KOMADA O., TRZECIAKOWSKI R., *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*, s. 5 [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl-Uchodzcy-z-Ukrainy-w-Polsce-Report.pdf>.
- WOJNICZ P., *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej w kontekście standardów międzynarodowych*, „Civitas et Lex” (2017) nr 3 (15), s. 35-53.
- WOJNOWSKA-RADZIŃSKA J., *Zasady przyznawania pomocy socjalnej cudzoziemcom ubiegającym się o nadanie statusu uchodźcy*, „Studia BAS” 40 (2014) nr 4, s. 223-235.
- WOJTASZYK K., SZYMAŃSKA J., (red.), *Uchodźcy w Europie – uwarunkowania, istota, następstwa*, wyd. Aspra, Warszawa 2017.
- WOŹNICKI A., *Teologia społeczna ruchu migracyjnego. Próba zarysu*, „Studia Polonijne” 2 (1977), s. 5-81.
- WYSOKIŃSKI J., *Zjawiska migracyjne jako potencjalne narzędzia wojny hybrydowej*, „Biuletyn Kwartalny Rządowego Centrum Bezpieczeństwa” (2017) nr 19, s. 9-11.
- ZABORSKI M., *Zagadnienie migracji w nauczaniu Kościoła katolickiego*, „Świat Idei i Polityki” 17 (2018), s. 437-459.
- ZADARKO K., ŁOZIŃSKI B., *Obcych przyjmować*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.) <https://kosciol.wiara.pl/doc/7090328.Obcychprzyjmowac>.

ZADARKO K., *Podróżnych w dom przyjąć: od obcego do uchodźcy*, [w:] (Internet, 26.01.2023r.), <https://wiesz.pl/2016/03/02/7-podroznym-w-dom-przyjac-od-obcego-do-uchodzcy/>.

ZĄBEK M., *Uchodźcy w Afryce, Etnografia przemocy i cierpienia*, wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2019.

ZIĘBA P., *Zaangażowanie Kościoła katolickiego w pomoc ofiarom konfliktów zbrojnych (na przykładzie wsparcia rodzin na Ukrainie oraz ewakuowanych do Polski)*, „Studia Łęckie” 18 (2016) nr 4, s. 419-430.

ZWOLIŃSKI A., *Wojna. Wybrane zagadnienia*, wyd. WAM, Kraków 2003.